

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO
DIŞI RİSKLERİN ANALİZİ VE ÖLÇÜLMESİ**

TOLGA BALCI

**İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI**

MART 2021

**BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO DIŞI RİSKLERİN ANALİZİ VE
ÖLÇÜLMESİ**

Tolga BALCI

DOKTORA TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MART 2021

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Tolga BALCI
16.03.2021

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO DIŞI RİSKLERİN ANALİZİ VE ÖLÇÜLMESİ

(Doktora Tezi)

Tolga BALCI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mart 2021

ÖZET

İşletmenin fonksiyonlarından muhasebe ve finansman işletmenin başarısının sağlanmasında kilit rol üstlenmektedir. Bu fonksiyonların sağlıklı şekilde işlememesi halinde işletmenin yaşamı son bulabilmektedir. Finansman sayesinde işletme ihtiyacı olan fonları sağlarken, muhasebe sayesinde ise işletme ile ilgili mali bilgiler toplanır, analiz edilir, ölçülür, kayıt altına alınır ve herkesin yararlanabileceği bir formata getirilir. Finans ve muhasebe bilimlerinin birbirlerini etkilediği birçok ortak alan mevcuttur. Bunlardan biri de bilanço dışı işlemler alanıdır. Bilanço dışı işlemlerin kullanımı özellikle bankacılık sektöründe karşımıza çıkmakta ve firmanın gerçek kaldıraç durumunun gizlenmesi başta olmak üzere çeşitli amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte bilanço dışı işlemlerin en önemli sonucu bilanço dışı riskleri meydana getirmesidir. Bankacılık alanında bilanço dışı işlemler ve risklerine ilişkin genel düzenlemeler hem ulusal hem de uluslararası mevzuatlarda yer almaktadır. Uluslararası mevzuat olarak temel nokta Basel Kriterleri olup; bilanço dışı işlemlere ilişkin düzenlemeler özellikle ABD Mortgage Krizi'nden sonra en yoğun çalışılan alan olmuştur. Buna paralel olarak Türkiye'de bankacılık sektörünü düzenleyen mevzuatlarda konuyla ilgili olarak gerekli güncellemeler sürekli olarak revize edilmektedir. Bankacılık sektöründe bilanço dışı riskler hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerin bankaları üzerinde olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Türkiye'de 2000 – 2001 Krizi'ne yol açan batan bankalar örneklerinde hakim ortak istismarlarının yoğun şekilde bilanço dışı işlemler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Öte yandan 2007 – 2009 Küresel Finansal Kriz'inde dünya örneklerinden yola çıkıldığında ise küresel bankaların yüksek kar elde etmek amacıyla bilanço dışı işlemlere aşırı eğildikleri ve yüksek tutarlarda bilanço dışı risklere maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bankacılık sektöründe bilanço dışı risk üzerinde hangi faktörlerin etkili olduğunu anlaşılması önem taşımaktadır. Türkiye'de bu alanda ilk yapılan çalışmalardan biri olan tez bankacılık sektöründe bilanço dışı riski etkileyen faktörlerin tespitini amaçlamıştır. Literatüre bağlı kalınarak mikro ve makro değişkenlerden seçilen çeşitli parametreler Genelden Özele Hendry Ekonometrik Yöntem ile analiz edilmiş ve hangi değişkenlerin ne yönde bilanço dışı risk üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bulunan sonuçların genel olarak literatürle uyumlu olduğu anlaşılmaktadır.

Bilim Kodu : 115303, 115304

Anahtar Kelimeler : Bilanço dışı finansman, bilanço dışı işlem, bilanço dışı risk, bankacılık, menkul kıymetleştirme, özkaynak yöntemi

Sayfa Adedi : 325

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet AKSOY

Orcid ID : \

ANALYSIS AND MEASUREMENT OF OFF-BALANCE SHEET RISKS IN THE BANKING
SECTOR

(Ph. D. Thesis)

Tolga BALCI

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

March 2021

ABSTRACT

Accounting and finance, among the functions of the business, play a key role in ensuring the success of the business. If these functions do not perform properly, the life of the firm may not survive. While the firm provides the funds it needs thanks to financing, financial information about the business is collected, analyzed, measured, recorded and brought into a format that everyone can benefit from. There are many common areas where finance and accounting sciences are influenced by each other. One of these is off-balance sheet financing. Off-balance sheet financing emerged as a branch of creative accounting and has become one of the important developments in the financial field in the last three decades. The use of off-balance sheet transactions is especially encountered in the banking sector and is performed for various purposes, especially to hide the real leverage status of the firm. Off-balance sheet transactions and their effects on banks are included in both international legislation and national legislation of our country. As the international legislation, the main point is Basel Criteria; Regulations on off-balance sheet transactions have been the most worked area especially after the USA Mortgage Crisis. In parallel with this, the necessary updates in the legislation related to the banking sector in our country are constantly ongoing. Off-balance sheet transactions can have negative consequences on banks both in our country and in other countries. It is obvious that banks, which suffered great losses in the cases of bankrupt banks that led to the 2000 - 2001 Crisis in our country, and which suffered great losses in the 2007 - 2009 Global Financial Crisis, deliberately used off-balance sheet transactions for malicious purposes. In the banking sector, there are bank-specific variables and macro variables that increase or decrease off-balance sheet transactions. Based on the literature, those selected from these variables were analyzed using the Hendry Econometric Method from General to Specific, and it was investigated which variables would affect the off-balance sheet risk in what direction. The results found are generally compatible with the literature.

Science Code : 115303, 115304
Key Words : Off-balance sheet finance, off-balance sheet items, off-balance risk, banking, securitization, equity method
Page Number : 325
Supervisor : Prof. Dr. Ahmet AKSOY

TEŞEKKÜR

Tez süresince desteklerini esirgemeyen Danışman Hocam Prof. Dr. Ahmet AKSOY'a, Tez İzleme Komitemde bulunup, yönlendirmelerinden faydalandığım Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN ve Prof. Dr. Mutlu Başaran ÖZTÜRK'e, tez jürimde yer alan Prof. Dr. Nildağ BAŞAK CEYLAN ve Prof. Dr. Adalet HAZAR'a, fikirlerinden destek aldığım Prof. Dr. Cihan TANRIÖVEN'e, tezimin ekonometrik analiz kısmında bana desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Funda YURDAKUL ve Arş. Gör. Savaş GAYAKER hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Çalışma hayatım boyunca her zaman yanımda olduklarını hissettiğim ve doktora öğrenimim boyunca her zaman iyiliklerini gördüğüm ve çok değer verdiğim Duygu BAŞAK GÜLDEN ve Özlem SEVER'e teşekkürlerimi sunarım.

Tüm hayatım boyunca her zaman kendilerinden madden ve manen destek aldığım Annem Müşerref BALCI'ya, Babam Halil BALCI'ya ve Kardeşim Tolgay BALCI'ya tüm kalbimle teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xix
KISALTMALAR.....	xxi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO DIŞI RİSK

1.1. Bilanço Dışı Risk	6
1.2. Bilanço Dışı Finansman	9
1.2.1. Bilanço Dışı Finansmanın Nedenleri.....	14
1.2.1.1. Borçlanma sınırlamalarından kaçınmak	15
1.2.1.2. Kilit finansal oranları manipüle etme	15
1.2.1.3. Yüksek kredi değerliliğine sahip olmak	16
1.2.1.4. Enflasyonist bozulma sorunlarının üzerinden gelmek.....	17
1.2.1.5. Muhasebe sistemlerindeki esneklikten yararlanma	17
1.2.1.6. Riskin paylaşılması	18
1.2.1.7. Vergi yükünü azaltma	18
1.2.1.8. Borsa spekülasyonlarına karşılık verme	19
1.2.1.9. Uzun vadeli finansman tabanını iyileştirme	19
1.2.1.10. Yöneticilerin tazminatlarını artırma isteği	19
1.2.2. Bilanço Dışı Finansman Yöntemleri	19

Sayfa

1.2.2.1. Konsolide Edilmeyen Bağlı Ortaklıklar.....	20
1.2.2.2. Hisse senetlerinin park edilmesi	25
1.2.2.3. Hisse senedi takası	27
1.2.2.4. İş ortaklıkları (Joint Venture).....	27
1.2.2.5. Özel amaçlı girişimler (ÖAG)	29
1.2.2.6. Menkul kıymetleştirme (Securitization)	31
1.2.2.7. Koşullu yükümlülükler	34
1.2.2.7.1. Garantiler.....	34
1.2.2.7.1.1. Teminat mektupları.....	34
1.2.2.7.1.2. Banka Kabulleri.....	35
1.2.2.7.1.3. Akreditifler	35
1.2.2.7.1.4. Garanti verilen prefinansmanlar	35
1.2.2.7.1.5. Cirolar.....	35
1.2.2.7.1.6. Kefaletler	36
1.2.2.7.1.7. Diğer garantiler.....	36
1.2.2.7.2. Taahhütler.....	36
1.2.2.7.2.1. Cayılamaz taahhütler	36
1.2.2.7.2.2. Cayılabilir taahhütler	37
1.2.2.8. Türevler.....	37
1.2.2.8.1. Forward sözleşmeler	38
1.2.2.8.2. Futures sözleşmeler	39
1.2.2.8.3. Swap sözleşmeleri.....	39
1.2.2.8.4. Opsiyonlar	40
1.2.2.9. Faktöring.....	41
1.2.2.10. Araştırma ve geliştirme sözleşmeleri.....	42
1.2.2.11. Leasing.....	43

Sayfa

1.2.2.12. Kredi satışları	44
1.2.2.13. Koşulsuz satın alma yükümlülükleri.....	46
1.2.2.14. Off-shore finans merkezleri	47
1.2.2.15. Repo işlemleri	48
1.2.2.16. Konsinye stoklar	49
1.2.2.17. Emeklilik planları.....	49
1.2.3. Bilanço Dışı Finansmanın Yararları	49
1.2.4. Bilanço Dışı Finansmanın Zararları	50
1.3. Türkiye’de Bankaların Bilanço Dışı İşlemlerinin Oluşturduğu Riskler ve Tabi Oldukları Düzenlemeler	51
1.3.1. Bankaların Bilanço Dışı İşlemleri Nedeniyle Oluşan Riskler	53
1.3.1.1. Kredi riski	53
1.3.1.2. Döviz kuru riski	54
1.3.1.3. Likidite riski.....	54
1.3.1.4. Operasyonel risk	55
1.3.1.5. Faiz oranı riski	56
1.3.1.6. Ülke riski.....	56
1.3.1.7. Teknoloji riski.....	56
1.3.1.8. Piyasa riski	57
1.3.1.9. İtibar riski.....	57
1.3.1.10. Yasal ve düzenleyici risk	57
1.3.1.11. Sermaye riski	57
1.3.1.12. Bilanço dışı riski	58
1.3.2. Bankacılık Sisteminde Bilanço Dışı İşlem ve Risklerine İlişkin Düzenlemeler	58
1.3.2.1. Bankaların bilanço dışı işlemlerine ilişkin uluslararası düzenlemeler.....	58
1.3.2.1.1. Basel I sermaye uzlaşısı	59
1.3.2.1.2. Basel 1.5 sermaye uzlaşısı.....	61

Sayfa

1.3.2.1.3. Basel II sermaye yeterliliği uzlaşısı	62
1.3.2.1.4. Basel 2.5 sermaye uzlaşısı.....	71
1.3.2.1.5. Basel III uzlaşısı	75
1.3.2.2. Bankaların bilanço dışı işlemlerine ilişkin ulusal düzenlemeler.....	79
1.3.2.2.1. 5411 sayılı bankacılık kanunu.....	79
1.3.2.2.2 Bankaların kredi işlemlerine ilişkin yönetmelik	82
1.3.2.2.3. Kredilerin sınıflandırılması ve karşılık ayrılmasına ilişkin yönetmelik	85
1.3.2.2.4. Bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik.....	90
1.3.2.2.5. Bankaların kaldıraç düzeyinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik.....	95
1.3.2.2.6. Bankaların likidite karşılama oranı hesaplamasına ilişkin yönetmelik.	95
1.3.2.2.7. Bankaların likidite yeterliliğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi yönetmeliği.....	98
1.3.2.2.8. Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının hesaplanması ve uygulanması hakkında yönetmelik	99

2. BÖLÜM**ULUSLARARASI BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO DIŞI FAALİYETLERE İLİŞKİN OLUMSUZ ÖRNEKLER**

2.1. Amerika Birleşik Devletleri	102
2.1.1. Lehman Brothers	115
2.1.2. Merrill Lynch.....	116
2.1.3. Bear Stearns.....	117
2.1.4. Citigroup.....	118
2.1.5. Bank of America.....	118
2.1.6. Wachovia Corporation.....	119
2.1.7. Morgan Stanley.....	120

Sayfa

2.1.8. Goldman Sachs	121
2.1.9. JP Morgan Chase	122
2.1.10. Wells Fargo.....	122
2.2. İngiltere	123
2.2.1. Northern Rock	125
2.2.2. The Royal Bank of Scotland.....	125
2.2.3. HBOS.....	126
2.2.4. Lloyds Banking Group	127
2.2.5. Barclays	127
2.2.6. HSBC.....	128
2.2.7. Standard Chartered	129
2.3. Almanya	130
2.4. Fransa	136
2.5. İsviçre	143
2.6. Belçika.....	145
2.6.1. Fortis.....	147
2.6.2. Dexia.....	148
2.7. Uzak Doğu Ülkeleri	148
2.8. Kanada.....	152
2.8.1. Royal Bank of Canada.....	157
2.8.2. Toronto Bank.....	157
2.8.3. Bank of Nova Scotia.....	158
2.8.4. Bank of Montreal.....	158
2.8.5. Canadian Imperial Bank of Commerce (CIBC)	159
2.9. Avustralya	159
2.9.1. Commonwealth Bank	161

Sayfa

2.9.2. Westpac Bank	162
2.9.3. ANZ Banking Group	162
2.9.10. National Australia Bank	162

3. BÖLÜM**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BİLANÇO DIŞI İŞLEMLERE İLİŞKİN
OLUMSUZ ÖRNEKLER**

3.1. Bankaların Fona Devir Sebepleri	165
3.1.1. Likidite Yetersizliği	166
3.1.2. Gelir-Gider Dengesizliği	167
3.1.3. Özkaynak Yetersizliği	167
3.1.4. Aktif Kalitesizliği	167
3.1.5. Hukuka Aykırılık	168
3.1.6. Denetim Yetersizliği	168
3.1.7. Yönetim Yetersizliği ve Aykırı İşlemleri	168
3.1.8. Banka Kaynağının İstismarı	168
3.1.8.1. Doğrudan istismar yöntemleri	169
3.1.8.2. Dolaylı istismar yöntemleri	174
3.1.8.3. Fiktif nitelikli işlemler	179
3.2. Mevduat Bankalarının 2000 – 2001 Krizi Öncesinde Bilanço Dışı Usulsüz İşlemleri	182
3.2.1. Türk Ticaret Bankası	192
3.2.2. Bank Kapital	193
3.2.3. Esbank	194
3.2.4. Yaşarbank	194
3.2.5. Sitebank	195
3.2.6. Tarişbank	196

Sayfa

3.2.7. Sümerbank	196
3.2.8. Egebank	197
3.2.9. Bayındırbank	199
3.2.10. Bank Ekspres.....	199
3.2.11. Etibank.....	200
3.2.12. Toprakbank.....	201
3.2.13. Marmara Bank	201
3.2.14. Impexbank	202
3.2.15. İnterbank.....	203
3.2.16. Kentbank.....	203
3.2.17. Kıbrıs Kredi Bankası İstanbul Şubesi.....	204
3.2.18. TYT Bank.....	204
3.2.19. Yurtbank	205
3.2.20. EGS Bank	206
3.2.21. İktisat Bankası	206
3.2.22. İmar Bankası.....	207
3.2.23. Pamukbank	209
3.2.24. Demirbank	210
3.2.25. Ulusal Bank	211
3.3. 2000 Kasım – 2001 Şubat Krizi Sonrası Dönemde Bilanço Dışı İşlemlerin Büyüklüğü	213

4. BÖLÜM**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO DIŞI RİSKİ ETKİLEYEN
FAKTÖRLERİN ANALİZİ**

4.1. Literatür Çalışmaları	229
4.2. Problemin Tanımı.....	238

Sayfa

4.3. Araştırmanın Amacı	238
4.4. Araştırmanın Önemi.....	239
4.5. Araştırmanın Kısıtları	239
4.6. Araştırmada Kullanılan Veri Seti.....	239
4.7. Araştırmada Kullanılan Modeller.....	240
4.8. Araştırmada Kullanılan Değişkenler	240
4.9. Ekonometrik Yöntem	249
4.9.1. Birim Kök Testleri.....	250
4.9.2. Eşbütünleşme Analizi	252
4.9.3. Yapısal Kırılmalarda Birim Kök Testleri	254
4.9.4. Genelden Özele Hendry Yöntemi.....	257
4.10. Ekonometrik Model Uygulaması	259
4.10.1. Birim Kök Testleri.....	259
4.10.2. Eşbütünleşme Analizi	264
4.10.3. Yapısal Kırılmalarda Birim Kök Testleri.....	271
4.10.4. Genelden Özele Hendry Yöntemi.....	273
4.10.5. Model Sonuçları	281
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	289
5.1. Kamu Mevduat Bankaları Açısından Ekonometrik Model Sonuçlarının Yorumlanması	292
5.2. Yerli Mevduat Bankaları Açısından Ekonometrik Model Sonuçlarının Yorumlanması	294
5.3. Yabancı Mevduat Bankaları Açısından Ekonometrik Model Sonuçları Yorumlanması	297
KAYNAKÇA.....	301
EKLER.....	321
EK- 1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar.....	322

ÖZGEÇMİŞ	325

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Finansal kaldıraç örneği.....	12
Çizelge 1.2. Konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklar örneği (satın alma öncesi)	22
Çizelge 1.3. Konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklar örneği (satın alma sonrası)	23
Çizelge 1.4. Konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklar örneği (finansal rasyolar)	24
Çizelge 1.5. Özel amaçlı girişimler bilanço	30
Çizelge 1.6. Kredi satışları örneği.....	45
Çizelge 1.7. 1988 basel 1 uzlaşısına göre sermaye yeterlilik rasyosu hesaplanması.....	61
Çizelge 1.8. Bilanço dışı işlemlere ilişkin kredi sınırlamaları	82
Çizelge 1.9. TFRS 9 uygulamayan bankalarca teminatların dikkate alınma oranları	88
Çizelge 2.1. Alman bankacılık sistemi genel büyüklükler	132
Çizelge 2.2. Alman bankaları zarar nedenleri ve toplam büyüklükleri (€).....	135
Çizelge 2.3. Fransız bankaları zarar nedenleri ve toplam büyüklükleri (\$) (2007 – 2010).....	142
Çizelge 2.4. Oecd ülkelerinde bankacılık sektörünün büyüklüğü ve yoğunluğu (2009 yılı)	143
Çizelge 2.5. SNB portföy değeri (satın alma fiyatı cinsinden)	144
Çizelge 2.6. Uzak doğu ülkelerinin yabancı sermaye yatırımlarının türleri ve oranları	149
Çizelge 2.7. Kanada bankalarının aktif kompozisyonu	154
Çizelge 2.8. Kanada bankalarının pasif kompozisyonu	156
Çizelge 3.1. Bankaların fon'a devrediliş süreci	184
Çizelge 3.2. Proje finansmanı risk dağılımı (milyar TL, yüzde)	224
Çizelge 3.3. Proje finansmanı istatistikleri (milyar tl)	225
Çizelge 4.1. Mikroekonomik değişkenlerin işaretleri tablosu	248
Çizelge 4.2. Makro değişkenlerin işaretleri tablosu.....	248
Çizelge 4.3. Kamu bankaları için oluşturulan modellerdeki değişkenlerin birim kök testleri sonucu	261

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.4. Yerli bankalar için oluşturulan modellerdeki değişkenlerin birim kök testleri sonucu	262
Çizelge 4.5. Yabancı bankalar için oluşturulan modellerdeki değişkenlerin birim kök testleri sonucu	263
Çizelge 4.6. Bankaların bdy ile makro değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren modelin engle - granger yöntemi tahmin sonucu	265
Çizelge 4.7. Bankaların bdy ile mikro değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren modelin engle-granger yöntemi tahmin sonucu	268
Çizelge 4.8. Makroekonomik Modeller İçin Gecikme Sayılarının Belirlenmesi	273
Çizelge 4.9. Mikroekonomik Modeller İçin Gecikme Sayılarının Belirlenmesi	273
Çizelge 4.10. Bankaların bdy ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren hendry genelden özele modelin tahmin sonucu	275
Çizelge 4. 11. Bankaların bdy ile mikro değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren hendry genelden özele modelin tahmin sonucu.....	278
Çizelge 4.12. Kamu mevduat bankaları uzun dönem makro model katsayı tahmin sonucu.....	282
Çizelge 4.13. Kamu mevduat bankaları kısa dönem makro model katsayı tahmin sonucu.....	282
Çizelge 4.14. Kamu mevduat bankaları uzun dönem mikro model katsayı tahmin sonucu.....	282
Çizelge 4.15. Kamu mevduat bankaları kısa dönem mikro model katsayı tahmin sonucu.....	283
Çizelge 4.16. Yerli mevduat bankaları uzun dönem makro model katsayı tahmin sonucu.....	283
Çizelge 4.17. Yerli mevduat bankaları kısa dönem makro model katsayı tahmin sonucu.....	283
Çizelge 4.18. Yerli mevduat bankaları uzun dönem mikro model katsayı tahmin sonucu.....	284
Çizelge 4.19. Yerli mevduat bankaları kısa dönem mikro model katsayı tahmin sonucu.....	284
Çizelge 4.20. Yabancı mevduat bankaları uzun dönem makro model katsayı tahmin sonucu.....	285
Çizelge 4.21. Yabancı mevduat bankaları kısa dönem makro model katsayı tahmin sonucu.....	285

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.22. Yabancı mevduat bankaları uzun dönem mikro model katsayı tahmin sonucu.....	285
Çizelge 4.23. Yabancı mevduat bankaları kısa dönem mikro model katsayı tahmin sonucu.....	286
Çizelge 4.24. Mevduat bankalarının kısa ve uzun dönem model katsayı işaretleri	287

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Nasdaq birleşik endeksi	103
Şekil 2.2. FED dönemsel borçlanma faiz oranları (1995 -2007)	104
Şekil 2.3. Yıllar itibariyle ABD satılan yeni evlerin medyan ve ortalama satış fiyatları ..	105
Şekil 2.4. Gölge bankacılık ve geleneksel bankacılık yükümlülükleri (trilyon \$).....	107
Şekil 2.5. Alman banka gruplarının sektördeki payları ve zarar payları	136
Şekil 2.6. Fransa bankalarının faaliyetlerinin toplam gelirlere katkısı	138
Şekil 2.7. Fransa ve gelişmiş ülkeler karlılık durumu	139
Şekil 2.8. Fransa ve gelişmiş ülkeler varlık kalitesi.....	139
Şekil 2.9. Fransa ve gelişmiş ülkeler kaldıraç düzeyleri.....	140
Şekil 2.10. Fransa ve gelişmiş ülkeler toptan satış piyasalarından finansman oranı	140
Şekil 2.11. Fransa ve gelişmiş ülkeler likidite profilleri	141
Şekil 2.12. Ülkelerin toplam zarar ve değer düşüklüğündeki payları.....	141
Şekil 2.13. Bankacılık sektörü aktiflerinin ülkelerin gsyih'ya oranı	145
Şekil 2.14. Önemli belçika bankalarının hisse senetleri fiyatı ve cds primi baz puanı.....	146
Şekil 2.15. Belçika bankalarının piigs ülkelerindeki risklerine ilişkin oranlar	147
Şekil 2.16. Uzak doğu ülke bankalarının çeşitli ortalama oranları	150
Şekil 2.17. Uzakdoğu ülkeleri cds primleri	152
Şekil 2.18. Uzakdoğu hisse senetleri piyasası endeks hareketleri	152
Şekil 2.19. Kanada banka gruplarının aktif büyüklükleri (milyar C\$)	154
Şekil 2.20. Bankaların toplam fon kaynakları grafiği.....	156
Şekil 3.1. Mevduat bankalarının bilanço dışı işlemler (milyon tl)	213
Şekil 3.2. Mevduat bankalarının bilanço dışı varlık kalemleri (bin tl)	214
Şekil 3.3. Mevduat bankaları toplam bilanço dışı varlıklar (bin tl)	214
Şekil 3.4. Mevduat bankalarının bilanço dışı varlıklar ana hesapları (bin tl)	215
Şekil 3.5. Mevduat bankaları emanet varlıklar tutarları (bin tl)	216

Şekil	Sayfa
Şekil 3.6. Mevduat bankaları rehinli varlıklar tutarları (bin tl).....	216
Şekil 3.7. Mevduat bankaları bilanço dışı yükümlülükleri tutarı (bin tl).....	217
Şekil 3.8. Mevduat bankaları bilanço dışı yükümlülükler tutarı (bin tl).....	217
Şekil 3.9. Mevduat bankaları bilanço dışı yükümlülükler ana hesapları (bin tl)	218
Şekil 3.10. Mevduat bankaları garanti ve kefalet işlemleri (bin tl)	219
Şekil 3.11. Mevduat bankaları taahhüt işlemleri (bin tl)	220
Şekil 3.12. Mevduat bankaları sektörlere verdiği gayrinakdi krediler (bin tl).....	221
Şekil 3.13. Mevduat bankaları imalat alt sektörlerine verdiği gayrinakdi krediler	221
Şekil 3.14. Mevduat bankaları kobilere kullandığı gayrinakdi krediler	222
Şekil 3.15. Proje finansmanına ilişkin toplam risk bakiyesi	223
Şekil 3.16. Mevduat bankaları türev işlemleri (bin tl)	226
Şekil 3.17. Mevduat bankalarının riskten korunma amaçlı türev işlemleri (bin tl)	227
Şekil 3.18. Mevduat bankaları alım satım amaçlı türev işlemleri (bin tl).....	228
Şekil 4.1. Kamu bankalarına ait değişkenler	242
Şekil 4.2. Yerli bankalara ait değişkenler	242
Şekil 4.3. Yabancı bankalara ait değişkenler	243
Şekil 4.4. Makro değişkenler	243
Şekil 4.5. Kamu mevduat bankaları bağımlı değişkeni perron yapısal birim test kök sonucu.....	271
Şekil 4.6. Yerli mevduat bankaları bağımlı değişkeni perron yapısal birim test kök sonucu.....	272
Şekil 4.7. Yabancı mevduat bankaları bağımlı değişkeni perron yapısal birim test kök sonucu	272

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
\$	Amerikan Doları
\$A	Avustralya Doları
€	Avro
£	İngiliz Sterlini
C\$	Kanada Doları
ABCP	Varlığa Dayalı Ticari Senet
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABS	Varlığa Dayalı Finansal Ürünler
AIG	American International Group
AM & PB	Birleşik Varlık Yönetimi ve Özel Bankacılık
API	Açık Piyasa İşlemleri
Ar – Ge	Araştırma – Geliştirme
ASB	Accounting Standards Board
BCBS	Basel Bankacılık Denetleme Komitesi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası
BİST 100	Borsa İstanbul 100 Endeksi
CDO	Kredi Temerrüt Yükümlülükleri
CDS	Kredi Temerrüt Swapları
CIB	Kurumsal ve Yatırım Bankacılığı
CLO	Teminatlı Kredi Yükümlülükleri
CMBS	Ticari İpoteğe Dayalı Menkul Kıymet
CRM	Kapsamlı Risk Ölçüm Modeli
ÇEAŞ	Çukurova Elektrik A.Ş.
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
Fannie Mae	Federal Ulusal Mortgage Birliği
FASB	Finansal Muhasebe Standartları Kurulu
FCIC	Finansal Kriz Tahkikat Komisyonu

Kısaltmalar	Açıklamalar
FDIC	Federal Mevduat Sigorta Kurumu
FED	Federal Reserve Bank
Freddie Mac	Federal Home Loan Mortgage Corporation
G-10	On Grubu
G-SIB	Küresel Sistem İçin Önemli Bankalar
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUD	Gerçeğe Uygun Değer
IASB	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
ICAEW	İngiltere ve Galler Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü
IMF	Uluslararası Para Fonu
KDO	Krediye Dönüştürme Oranları
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KPI	Temel Performans Göstergesi
LBO	Kaldıraçlı Satın Alımlar
LIBOR	Londra Bankalararası Faiz Oranı
LKO	Likidite Karşılama Oranları
LTCM	Long Term Capital Management
MBS	İpoteğe Dayalı Menkul Kıymet
NASDAQ	National Association of Securities Dealers Automated Quotation
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OSFI	Canada Office of the Superintendent of Financial Institutions
OTC	Tezgaah Üstü Türev Piyasaları
ÖAG	Özel Amaçlı Girişim
RMBS	Konut İpoteğine Dayalı Menkul Kıymet
RMD	Riske Maruz Değer
ROA	Aktif Karlılığı
ROE	Özkaynak Karlılığı
SEC	Amerika Birleşik Devletleri Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu
SIV	Özel Amaçlı Yatırım Kuruluşları
SNB	İsviçre Ulusal Bankası

Kısaltmalar**Açıklamalar**

TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TFRS	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TIER 1	Birinci Kuşak Sermaye
TIER 2	İkinci Kuşak Sermaye
TIER 3	Üçüncü Kuşak Sermaye
TL	Türk Lirası
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
US GAAP	Amerika Birleşik Devletleri Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
VDMK	Varlığa Dayalı Menkul Kıymet
VYŞ	Varlık Yönetim Şirketleri

GİRİŞ

Kurumsal finansal raporlama, piyasaya yönelik ekonomilerde sermayenin etkin kullanımında çok önemli bir rol oynamaktadır. Sermaye, işletme finansmanında temel unsur olduğundan aynı zamanda ülkedeki üretimin temel itici gücüdür. Piyasaya yönelik bir ekonomide sermayeye erişiminin kolaylığı, sermaye piyasalarının etkin olduğunun da bir göstergesidir. Sermaye piyasalarının verimli bir şekilde işlemesi için, başta halka açık şirketlerin olmak üzere tüm işletmelerin finansal olaylarının ve olgularının doğru bir şekilde gösterilmesine dayanan bir finansal raporlama sistemine sahip olması gerekmektedir.

Sermaye piyasaları temelde kurumsal menkul kıymetlerin fiyatlarının belirlenmesi için önemli bir işlev görmektedir. Kurumsal menkul kıymetlerin doğru fiyatlandırılmaması, sermayenin yanlış dağıtılmasına neden olmaktadır. Sermaye piyasalarının kurumsal menkul kıymetleri etkin bir şekilde fiyatlayabilme yeteneği, büyük ölçüde şirketlerin finansal raporlarında verdikleri bilgilerin kalitesine ve güvenilirliğine bağlıdır. Yatırımcılar, kurumsal finansal raporlama bilgilerini yatırım kararı verirken temel almaktadır. Yüksek kaliteli şeffaf finansal raporlama, yatırımcılara doğru bilgi akışını kolaylaştırır. İlgili ve zamanında bilgilerin doğru ve tam olarak ifşa edilmesi yatırımcıların belirli yatırımlarla ilişkili potansiyel risk ve getirileri hakkında doğru değerlendirmeler yapmasını sağlamaktadır. Güvenilir finansal raporlama olmadan yatırımcılar muhtemelen yetersiz veya yanlış yatırım kararları almaya yönelirler.

Finansal raporlamanın kalitesi, raporlama yapan şirketin gerçekleştirdiği işlemleri ve mali olayları ne ölçüde doğru sunduğuna göre değerlendirilmektedir. Yüksek kaliteli kurumsal mali tablolar tutarlı, zamanında, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir bir temelde işletmenin gerçek durumunu doğru bir şekilde yansıtan tablolardır. Yüksek kaliteli finansal raporlama, yalnızca yatırımların potansiyel risklerinin ve getirilerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesine değil, aynı zamanda şirketlerin sermaye maliyetlerinin düşürülmesine de katkıda bulunmaktadır. Düşük sermaye maliyeti, işletme için önemli bir fayda sağlamaktadır.

Doğru finansal bilgiye erişmede, işletmelerin sadece bilançoda gösterdikleri varlık ve kaynaklarına ilişkin bilgiler yetersiz kalabilmektedir. Genel kanıya göre muhasebe ve finans bilimlerinin üzerinde yoğunlaştığı konular işletmelerin bilanço içini etkileyen işlemlerdir

bununla birlikte son otuz yıldır bilanço dışı işlemlerin de başta finans işletmeleri olmak üzere tüm işletmeler için önem kazandığı ve bu önemin küreselleşmenin de etkisiyle gittikçe artmakta olduğu düşünülmektedir.

Bilanço dışı işlemler, bilanço dışı varlıklar ve bilanço dışı yükümlülüklerden oluşmaktadır. Bunlar koşullu varlık ve yükümlülük olarak sınıflandırılmakta ve ancak dipnotlarda gösterilmektedir. Varlıkların ve borçların bilançodan taşınması, doğru finansal raporlama ilkesine aykırıdır. Bu durum finansal raporlamanın yararlılığına ciddi şekilde zarar verebilmektedir. Varlıklar ve yükümlülükler bilanço dışında tutulursa, finansal tablo kullanıcıları şirketin ekonomik durumunu ve gelecekteki risklerini doğru şekilde değerlendirememektedir. Bilanço dışı finansman, şirketin sermaye yapısını değiştirdiğinden risk profilini değiştirir. Başta bilanço dışı risk olmak üzere bilanço dışı işlemlere bağlı birçok riski meydana getirir. Ayrıca, işletmenin başta sermaye getirisi olmak üzere diğer kilit performans göstergelerinin de farklılaşmasına neden olur. Bu durum risk açısından düşünüldüğünde oldukça tehlikeli sonuçlar doğurabilmektedir.

Yaratıcı muhasebenin bir kolu olarak ortaya çıkan, bilanço dışı finansman başta bankalar olmak üzere finansal kuruluşlar tarafından hızla benimsenmiş ve çeşitli şekillerde uygulanmıştır. İşletmelerin bilanço dışı işlemlere yönelmelerinin temel nedeni takip edilmesinin oldukça zor olması, işletme görünümünü olduğundan çok daha iyi gösterebilmesi ve oldukça esnek şekilde uygulanabilme imkânı taşımalarıdır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak bu tür işlemlerin risklerinin tespit edilmesini de imkânsız hale getirebilmesidir.

Türkiye’de 1990’lardan itibaren birçok bankanın batmasının nedeni olarak hakim ortak istismarının olduğu kabul edilmektedir. Bu istismarları gerçekleştirirken banka kaynaklarını doğrudan veya dolaylı krediler yoluyla grup şirketlerine aktardıkları TMSF raporlarında da bahsedilmektedir. Bununla birlikte bu kredilendirme işlemlerinin arka planı ele alındığında karşımıza bilanço dışı tekniklere sıklıkla başvurulduğu sonucuyla karşılaşılacaktır. Bilanço dışı tekniklere başvurulması sayesinde hakim ortakların kaynak istismarları yasal denetimlerde yakalanmamış, çeşitli yasal sınırlar aşılabilmiş ve suiistimaller çok daha rahat şekilde yapılabilmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri’ ne yol açan banka batmalarında bilanço dışı işlemlerin payının büyük olduğu anlaşılmaktadır.

Gelişen bilgi teknolojisi, finansal mühendislik ile finansal inovasyonların hız kazanması ve küreselleşmenin tüm finansal piyasalara hakim olmasıyla birlikte bilanço dışı risklerin hem büyüklüklerinin arttığı hem de oluştuğu piyasalardan, farklı ülkelerdeki piyasalara yayıldığı görülmüştür. Bu durum sadece birkaç ülkenin finansal piyasalarının krize girmesine neden olmamış, tüm ülkelere yayılarak bu ülkelerin finansal piyasalarının da bozulmasına neden olmuştur. Finans sektörünün diğer sektörlerle en fazla etkileşimi bulunan sektör olduğu bilindiğinden ülkelerin diğer sektörlerinin de krize girmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Finansal piyasalarda tüm bu gelişmelere bağlı olarak çeşitli dersler çıkarmaya devam etmektedir. Başta tüm bankacılık sektörünün uymakla yükümlü olduğu Basel Kriterleri olmak üzere birçok düzenlemeler sürekli revize edilmektedir. Basel Komitesi'nin, mevcut bankacılık sistemlerindeki aksaklıkları ve yapısal sorunları takip ettiği ve buna bağlı olarak oluşturduğu standartları sürekli revize ettiği bilinmektedir. Özellikle küresel krizden önce başlayan ancak yeterince iyi oluşturulamadığından yetersiz kalan kriterler küresel krizden sonra çıkan versiyonları incelendiğinde temelde bilanço dışı riskleri kontrol altına almayı ve çeşitli açılardan ölçümlerine yoğunlaşmayı hedeflemiştir.

Tezin birinci bölümünde bilanço dışı finansmanın ilişkili olduğu çeşitli kavramlar aktarılacaktır. Bu kavramlar olarak yaratıcı muhasebe, finansman, bilanço dışı işlemler, bilanço dışı varlık ve yükümlülükler tanımlanacaktır. Daha sonrasında bilanço dışı finansmanın hangi amaçlarla gerçekleştirildiği, çeşitli bilanço dışı finansman teknikleri, bilanço dışı işlemlerin faydaları ve zararları açıklanmıştır. Bilanço dışı işlemler bankalar üzerinde doğrudan veya dolaylı şekilde çeşitli riskler oluşturabileceğinden dolayı bilanço dışı işlemlerin oluşturabileceği çeşitli riskler bölümde genel bir şekilde açıklanacaktır. Bankacılık sektöründe bilanço dışı işlemlere ilişkin uluslararası ve ulusal mevzuatlardaki var olan hükümlere değinilecektir. Bu kapsamda uluslararası mevzuat olarak Basel 1, Basel 1,5, Basel 2, Basel 2,5, Basel 3'te yer alan bilanço dışı işlemlere ilişkin genel bilgiler, oluşturduğu çeşitli riskler ve bunlara dair genel hesaplamalar aktarılacaktır. Ulusal mevzuat aşamasında ise bilanço dışı işlem ve bunların risklerine ilişkin olarak bankacılık kanununda, BDDK tarafından yürürlüğe konulan çeşitli yönetmelikler ile tebliğlerde var olan bilgiler bütünsel olarak açıklanacaktır.

Tezin ikinci bölümünde ise bankacılık sektöründe bilanço dışı işlemlere ilişkin uluslararası çapta olumsuz örneklerle ilişkin bilgiler verilecektir. Bu kapsamda olumsuz bilanço dışı

işlemlerin küresel bankalarda oldukça fazla örneğine rastlanılan ve 2007 – 2009 döneminde Amerika Birleşik Devletleri subprime ipotek piyasalarında başlayan küresel finansal kriz anlatılarak örnek ülkeler üzerinden bilanço dışı finansman tekniklerine ilişkin olumsuz örnekler aktarılacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde Türkiye bankacılık sektöründe 2000-2001 krizi döneminde batan bankaların takibe alınma ve TMSF'ye devri nedenleri özet halinde aktarılırken esas neden olan hakim ortak istismarlarında bilanço dışı işlemlerin ve bilanço dışı finansman tekniklerinin çeşitli şekillerde uygulandığı ve özellikle bilanço dışı finansman tekniklerinden biri olan offshore bankalar ve hesaplar ile bunlar üzerinden fon hareketlerinin gerçekleştirildiği ve böylece çeşitli düzenlemelerden kaçınmaya çalıştıkları anlatılacaktır.

Tezin dördüncü ve son bölümde ise Türkiye'de kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarının bilanço dışı işlemlerini etkileyen bankaya özgü ve makro değişkenler Hendry Genelden Özele Ekonometrik Modeli içerisinde kullanılarak genel sonuçlara ulaşılabacaktır.

Tezin sonuç ve değerlendirme bölümünde çalışmanın genel sonuçları ve genel bir değerlendirmede bulunularak tez tamamlanacaktır.

1. BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO DIŞI RİSK

İşletmenin kalbi muhasebe ve finanstır. İşletme, en azından belli bir süre etkisiz bir pazarlama planına, iyi organize edilmeyen insan kaynakları yönetimine ve iyi tasarlanmış bir iş stratejisine sahip olmadan da hayatta kalabilir. Bununla birlikte işletmenin finansal sistemlerinin yönetimi ve kontrolünde ciddi hatalar varsa başarısız olacaktır. Bu nedenle muhasebe ve finans, işletmenin yönetimi ve kontrol edilmesinde en etkili fonksiyonlardır. Aynı zamanda, bu iki fonksiyon işletmenin sahiplerine, yönetimine ve diğer taraflara işletme ile ilgili kararlarında bilgi ve güven sağlamaktadır (Ryan, 2004: 4).

Aslında mikro iktisadın bir uzantısı olan finans, özellikle 20. yüzyıl başlarında ayrı bir bilim dalı olarak ele alınmaya başlanmıştır. Sanayinin gelişmesi, piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, şirket faaliyet alanlarının genişlemesi, ölçeklerinin büyümesi ve yapılarının karmaşıklaşması, sermaye piyasalarının gelişmesi, teknolojinin ilerlemesi ve globalleşme gibi etmenlerle finans ayrı bir bilim dalı olmuş ve finansal yönetim de başlı başına uzmanlık gerektiren bir yönetim alanı olmuştur. Finans biliminin temelini oluşturan dört bilim dalı iktisat, muhasebe, matematik ve istatistiktir (Saraç, 2012: 1).

Muhasebe, bir işletme ile ilgili finansal bilgileri pay sahipleri ve yöneticiler gibi kullanıcılara iletme sanatıdır. İletişim genellikle yönetimin kontrolünde olan ekonomik kaynakları para cinsinden gösteren finansal tablolar şeklindedir. Muhasebe temelde finansal bilgilerin toplanması, analiz edilmesi ve iletilmesi ile ilgilidir. Bu bilgiler, işletmeler hakkında karar ve plan yapması gerekenler ile bu işletmeleri kontrol edenler için kullanışlıdır. İşletmeler finansal kararları alırken, karar alıcılar muhasebenin oluşturduğu bilgileri kullanmak zorundadır (Elliot ve Elliot, 2008: 3; Atrill ve McLaney, 2006: 2).

Bununla birlikte muhasebe verilerinin tam olarak gösterilmek istenmemesi ve bunun sonucunda da hem muhasebe biliminin hem de finans biliminin işletmenin tam anlamıyla gerçek durumunu tespit edemediği sonuçlara yol açan bazı durumlar da mevcuttur. Bunlardan en temel olan kavram ise bilanço dışı terimidir. Bilanço dışı terimi tüm işletmeler için hem muhasebe ilkelerine hem de yönetim kararlarına bağlı olarak söz konusu

olabilmektedir. Özellikle bankacılık sektörü düşünüldüğünde bilanço dışı terimi ciddi olarak olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir.

Bankacılık sektöründe çok çeşitli risklerin varlığı mevcuttur. Bu riskler genel olarak bankanın bilanço içinden kaynaklı olduğuna dair genel bir kanı olmakla birlikte; tezimin ilerleyen bölümlerinde de anlatılacağı üzere tüm dünyada bilanço dışı işlemlerin bankacılık sistemini derinden etkilediği bariz olan bir gerçektir.

Bilanço dışı işlemler temel olarak bilanço dışı varlıklara ve bilanço dışı yükümlülüklerle ilişkin olan işlemleri içerir. Bu iki tür işlemde çeşitli koşullara bağlı olarak risk meydana getirmekle beraber temel risk doğurucu işlemin bilanço dışı yükümlülüklerden meydana geldiği görülmektedir. Bilanço dışı yükümlülükler işletmeler açısından tıpkı bilançolarındaki borç ve özkaynaklar gibi bir kaynak unsurudur. Bu nedenle işletmelerin, bilanço dışı finansman tekniklerine bir finansman kaynağı olarak sık sık başvurduğu anlaşılmaktadır.

Bu kapsamda ilgili bölüm öncelikle bilanço dışı risklere ilişkin genel bilgi verilerek başlanacaktır. Daha sonra bilanço dışı riske esas neden olan bilanço dışı finansman kavramı detaylı bir şekilde anlatılarak devam edecektir. Son olarak Türk bankacılık sektörünün bilanço dışı işlemleri ve bu işlemlere bağlı olarak oluşan tüm riskler hem uluslararası hem de ulusal düzenlemeler çerçevesinde konuyla bağlantılı kalmak kaydıyla aktarılacak ve bölüm tamamlanacaktır.

1.1. Bilanço Dışı Risk

Bilanço dışı risk kavramı, genel olarak işletmelerin gerçekleştirdiği çeşitli bilanço dışı işlemler nedeniyle oluşan risklerdir. Bu nedenle öncelikle bilanço dışı işlemlerin tanımlanması gerekmektedir. Çeşitli akademisyenler tarafından bilanço dışı işlemler farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ghosh ve Nachane (2002) göre, bankalara gelir sağlayan ancak geleneksel bankacılıkta bankaların aktif ve pasifinde yer alan varlık ve/veya yükümlülükler şeklinde sınıflandırılmayan, etkileri gelecekteki bir tarihte gerçekleştirmeleriyle oluşacak olan koşullu varlık veya yükümlülüklerdir. Chaudhry (1994); bilanço dışı işlemleri, şekilsel olarak finansal tablolara yansıtılmayan, işletmelerin gelir elde etmek ve/veya risklerini azaltmak amacıyla kullandıkları kredi taahhütleri ile gayrinakdi kredi ve yükümlülükleri gibi

işlemler olarak tanımlamaktadır. Yeoh (2007) ise; bilanço dışı işlemleri, bir şirketin faaliyetlerinin fonlanmasında veya yeniden finansmanında yasal koşullar ve var olan muhasebe teamüllerine uygun olarak bilançolarda gösterilmeyen ama dipnotlarda gösterilen işlemler olarak tanımlamaktadır. Berk vd., (2013) göre ise bilanço dışı işlemler, firmanın belli bir anda henüz bilançosunda gözükmemekle birlikte firmanın gelecekteki performansı üzerinde önemli bir etki yaratabilecek olan işlem veya sözleşmelerdir. Zhang (2009: 4) bilanço dışı kalemleri finansal tablolarda finansal yükümlülük olarak gösterilmeden işletmeye finansman kaynağı sağlayan finansal faaliyetler olarak tanımlamıştır. Basel Bankacılık Denetimi Komitesi ise bilanço dışı kalemleri, bir varlık değerine veya özel bir endekse bağlı risklerin başka bir tarafa devredilmesini sağlayan finansal sözleşmeler olarak tanımlamıştır. BDDK (2006a) ise bilanço dışı hesapları “*bankanın aktif ve pasifini birinci derecede ilgilendirmeyen, müşterilere sağlanan gayri nakdi krediler ile ileride borç veya alacak doğuracak hak ve yükümlülükleri, fer’i zilyetlik altındaki değerleri ve muhasebe disiplini altında takip edilmek istenen bilgileri izlemek amacıyla kullanılan bilanço dışı hesaplardır*” olarak tanımlamaktadır.

İşletmeler çeşitli nedenlerle bilanço dışı işlemleri gerçekleştirebilir. Bu nedenleri beş ana grupta toplamak mümkündür (Al-Awawdeh ve Al-Sakini, 2017):

- Ekonomik Nedenler: İşletmelerin karşılaştıkları riskleri azaltmak ve bir gelir kaynağı elde etmek için yeni finansman araçlarına yönelmesi zorunlu olabilmektedir.
- Hukuki Nedenler: İşletmeler, bilanço dışı işlemleri düzenleyici ve denetleyici kuruluşların koyduğu kurallardan kaçınmak amacıyla gerçekleştirebilir.
- Rekabet Nedenleri: Özellikle finans sektöründe yoğun olan rekabet nedeniyle, finans kurumları yüksek rekabet ortamında maliyet avantajı elde edebilmek, yeni gelir kaynakları yaratmak, mevcut finansal durumunu gizlemek gibi nedenlerle bilanço dışı işlemlere yönelmektedir.
- Teknolojik Gelişmeler: İletişim kaynakları ve teknolojinin gelişimi sayesinde uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerine dair işlemler hızlı şekilde büyümüş ve bu durum nedeniyle bankaların bilanço dışı işlemleri de hızla artmıştır.
- Muhasebe ve Mali Nedenler: Bilanço dışı işlemlerin mali tablolarda gösterilmemesi sayesinde borç özkaynak oranının olduğundan daha iyi gösterilmesi, borçlanma maliyetinin düşürülmesi, vergi avantajından yararlanılması, hisse senetlerinin piyasa değerinin manipüle edilmesi gerçekleştirilebilmektedir. İşletmeler, bilanço dışı

kalemlere ilişkin muhasebe standartlarında kaydetme, ölçme, şeffaflığa dair eksiklikleri kullanarak kâr yönetimini gerçekleştirmeyi ve şirketin finansal tablolarını manipüle etmeyi amaçlamaktadır.

Bilanço dışı işlemlerin kullanılması nedeniyle oluşabilecek sonuçlar ise şu şekildedir:

- a) Düşük kaliteli mali raporlar: Bilanço dışı işlemler, işletme açısından önemli olmasına rağmen; mali tablolarda gösterilmemeleri nedeniyle çeşitli taraflar için gerçek bilginin elde edilmesi mümkün olmayacaktır. Böyle bir durum nedeniyle başta içeriden öğrenenlerin ticareti gibi birçok olumsuz durum meydana gelebilmektedir.
- b) Finansal piyasa verimliliğinin zayıflığı: İşletmelere ilişkin finansal raporların kalitesinin düşük olması sonucunda banka hisse senetleri bankanın tam olarak gerçek değerinin oluşmasını engelleyeceğinden dolayı sermaye ve para piyasalarının verimliliği azalacaktır.
- c) Bankaları finansal sorunlara ve krizlere maruz bırakmak: Düzenleyici kurumların bilanço dışı kalemler üzerindeki zayıf kontrolleri, bankaların başta bilanço dışı riskler olmak üzere çeşitli risklere maruz kalmasına neden olacağından, banka başarısızlıklarına ve iflaslarına neden olabilmektedir.

Bilanço dışı riskler, bilanço dışı işlemlerden yükümlülük doğuran işlemler nedeniyle oluşmaktadır. Diğer bir deyişle, bilanço dışı finansman yöntemlerinin uygulanması sonucunda oluşmaktadırlar. Bilanço dışı riskler başlangıçta garanti ve taahhüt işlemleri, factoring, leasing, repo işlemleri gibi geleneksel bilanço dışı işlemler sonucunda oluşmaktayken daha sonraları finansal inovasyon ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte ağırlıklı modern bilanço dışı finansman yöntemleri sonucunda da meydana gelmektedirler. Bunlar arasında özkaynak yöntemi kullanılarak konsolidasyona tabi tutulmayan bağlı ortaklıklar, özel amaçlı kuruluşlar, yapılandırılmış finansal araçlar, çeşitli türev işlemler, gölge bankacılık sistemi unsurları, menkul kıymetleştirme gibi modern bilanço dışı finansman yöntemleri başta gelmektedir.

Bilanço dışı risklerin diğer birçok riski bünyesinde barındırması, diğer risk türlerine hızlı bir şekilde dönüşebilmesi, kaldıraçlı işlemler nedeniyle olası zararlarının aşırı büyüebilmesi, işlemlerin özelliğinden kaynaklı olarak ancak bilanço dışında veya dipnotlarda takip edilebilmeleri, şeffaflığın olmaması ve daha birçok özelliği nedeniyle bilanço dışı risk gelecekte de işletmeleri özellikle de bankaları tehdit etmeyi sürdürecektir. Bilanço dışı

işlemlerin bazılarının gerçekleşinceye kadar bazılarının ise hiçbir suretle mali tablolarında gösterilmemeleri nedeniyle risk gerçekleşinceye kadar kesin zararlarının bilinmesini imkânsız kılmaktadır.

Bankacılık sektörü gibi tüm ekonomik birimlerle iç içe bir sektörde gerçekleştiğinde gerek o ülkenin bankacılık sektörü ve finansal piyasalarında gerekse de diğer ülkelerin bankacılık sektörü ve finansal piyasalarında çok ağır sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle Mortgage Krizinde bu durum oldukça çarpıcı şekilde dünyada kendini göstermiştir. Ülkemizde ise 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri öncesinde özellikle TMSF'ye devredilen bankaların başta hakim ortak istismarlarını gerçekleştirmek üzere mevcut durumlarını gizlemek amacıyla gerçekleştirdikleri bilanço dışı finansman işlemleri nedeniyle birçok bankanın özkaynakları eriyerek, TMSF'ye devredilmek zorunda kalmışlardır. Sonuç olarak finansal kuruluşları etkileyen ve iflasına yol açabilecek çok çeşitli riskler bulunmakla birlikte; özellikle yaklaşık son otuz yıldır bilanço dışı işlemlere ait risklerin çok ciddi şekilde bankacılık sistemini olumsuz etkilediği görülmektedir.

Bilanço dışı risk kavramı, bahsedildiği üzere temelde bilanço dışı finansmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığı için bilanço dışı finansman kavramının ayrıntılı olarak anlatılması konunun daha iyi anlaşılabilmesi için gereklidir.

1.2. Bilanço Dışı Finansman

Finansman, işletmenin can damarı olup; işletmenin tüm faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Bir insanın vücudundaki kan dolaşımı yeterince gerçekleşmediğinde ölüm nasıl kaçınılmazsa; işletme için de doğru finansman kararları verilemediğinde yaşamı son bulacaktır (Paramasivan ve Subramanian, 2009: 25). Finansal planlamanın sağlıklı bir şekilde oluşturulmaması firmaların temel başarısızlık nedenlerinden biridir. Firmanın, yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli olan fonları uygun zamanda bulamaması, aşırı büyüme arzusu, aşırı borçlanma sonucu artan finansman giderlerinin firma tarafından karşılanamaması, kaynaklar ile bu kaynakların yatırıldığı varlıklar arasındaki sürelerin uyumsuzluğu, firmanın büyümesine imkân sağlayacak kararların zamanında alınmaması, uygun olmayan kar payı dağıtım politikası, hatalı finansman stratejisi ile firma yönetiminin kaybedilmesine yol açan kararlar ve politikalar

firmaları başarısızlığa iten ve hatta varlığını sona erdiren nedenlerin başında gelmektedir (Akgüç, 2010: 17).

Firma değerinin maksimuma ulaştırılmasında kullanılan araçlardan birisi olan sermaye yapısı, firmanın varlık finansmanında tercih ettiği uzun vadeli kaynak yapısını, yani firmanın uzun vadeli yabancı kaynakları ile özkaynaklarının oluşturduğu yapıyı ifade etmektedir. Finans literatüründe sermaye yapısı ile aynı anlamda kullanımına rastlanan finansal yapı ise, uzun vadeli yabancı kaynaklara ek olarak kısa vadeli yabancı kaynakları da içeren bir tanıma sahiptir (Aksoy vd., 2010). Finansal yapı tanımının içerisinde olan kısa vadeli yabancı kaynaklar eğer firma için sürekli bir fon olarak kullanılıyor ise bu durumda sermaye yapısı tanımlamasının da içeriğine dahil edilmesi, dolayısıyla sermaye yapısı ile finansal yapının aynı yapıyı ifade etmesi olağandır (Yener ve Karakuş, 2012). Bu nedenle çalışmada kısa vadeli yabancı kaynaklarda sermaye yapısı içerisinde değerlendirilecektir.

Bir işletme için optimal sermaye yapısının oluşturulması ve en uygun sermaye maliyetinin belirlenmesi işletmenin sürekliliği için gereklidir. İşletme açısından borç, özkaynaklara nazaran daha düşük maliyetlidir. Modigliani ve Miller'in (1958) mükemmel bir piyasada sermaye yapısının bir firmanın değeri üzerindeki etkilerini incelediği çalışmalarından bu yana sermaye yapısının sermaye maliyeti ve firma değeri üzerindeki etkileri incelenmeye devam edilmiştir. Orijinal Modigliani-Miller (MM) çerçevesi ile ilgili temel sorun, tam rekabet piyasasına göre oluşturulan teoride bazı varsayımların geçerli olmamasıdır. Bu nedenle teori zamanla değişikliğe uğrayarak borcun faizinin vergi kalkını etkisini maksimize eden ve muhtemel iflas maliyetini minimize edilmesini göz önüne alan Dengeleme Teorisine yol açmıştır. Böylece borçla finansmanın, özkaynakla finansmana göre daha avantajlı olduğu ifade edilmiştir (Serrasqueiro ve Caetan, 2015).

Modern sermaye yapısı teorilerinden biri de Finansman Hiyerarşi Teorisi'dir. Finansman Hiyerarşi Teorisi, Donaldson tarafından 1961'de ortaya atılmış, 1984 yılında Myers ve Majluf tarafından geliştirilmiştir. İlgili teoriye göre firmalar fon kaynağı seçiminde ilk olarak dağıtılmayan karları, daha sonra borçlanmayı en son sırada ise yeni hisse senedi ihracını tercih edecektir. Diğer bir ifadeyle işletme önce iç kaynakla finansmana, daha sonra dış kaynakla finansmana yönelmektedir. Dış kaynakla finansmanda da öncelikle borçlanmayı tercih ederken, en son hisse senedi ihracına yöneleceklerdir.

Tüm bu bilgiler ışığında işletmenin borçla finansmanı, özkaynakla finansmana göre daha düşük maliyetlidir ve işletmeler finansal kaldıraç seviyesini değiştirerek ortakların kazancı üzerinde değişikliğe gidebilmektedir. İşletmenin aktiflerinin getirisi (ROA), borç maliyetine eşit olduğunda; ortakların getirisi (ROE), firmanın tüm borç/özkaynak düzeylerinde aynı olacaktır. Eğer aktiflerin getirisi (ROA), borç maliyetinden yüksekse, finansal kaldıraç arttıkça ortakların getirisinin (ROE) büyümesi üzerinde olumlu etki gösterecektir. Bununla birlikte varlıkların getirisi (ROA), borç maliyetinden düşük olduğunda ise; finansal kaldıraç arttıkça, ROE üzerindeki olumsuz etki artacak ve borç seviyesi yükseldikçe ortakların getirisi daha fazla düşecektir (Ketç, 2003: 40).

Borcun işletme üzerindeki etkisi küçük bir örnek yardımıyla daha iyi anlaşılacaktır. Farz edelim ki bir işletmenin 100 TL aktifi olsun. Borç maliyeti %6 ve vergi oranı %50 olarak kabul edilmiştir. Aktiflerin getirisi sırasıyla %0, %3, %6, %9 ve %12 olarak kabul edilmiştir. Borç/Aktif oranları sırasıyla %0, %25, %50 ve %75' tir. Buna göre;

Çizelge 1.1. Finansal kaldıraç örneği

Alternatifler					
	Borç	Özkaynak	Aktif		
urum (I)	0	100	100		
Durum (II)	25	75	100		
Durum (III)	50	50	100		
Durum (IV)	75	25	100		

Durum (I) için;					
FVÖK	0	3	6	9	12
Faiz Gid.	0	0	0	0	0
VÖK	0	3	6	9	12
Vergi	0	1.5	3	4.5	6
Net Kar	0	1.5	3	4.5	6
ROE (%)	0	1.5	3	4.5	6

Durum (II) için;					
FVÖK	0	3	6	9	12
Faiz Gid.	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5
VÖK	-1.5	1.5	4.5	7.5	10.5
Vergi	-0.75	0.75	2.25	3.75	5.25
Net Kar	-0.75	0.75	2.25	3.75	5.25
ROE(%)	-1	1	3	5	7

Durum (III) için;					
FVÖK	0	3	6	9	12
Faiz Gid.	3	3	3	3	3
VÖK	-3	0	3	6	9
Vergi	-1.5	0	1.5	3	4.5
Net Kar	-1.5	0	1.5	3	4.5
ROE(%)	-3	0	3	6	9

Durum (IV) için;					
FVÖK	0	3	6	9	12
Faiz Gid.	4.5	4.5	4.5	4.5	4.5
VÖK	-4.5	-1.5	1.5	4.5	7.5
Vergi	-2.25	-0.75	0.75	2.25	3.75
Net Kar	-2.25	-0.75	0.75	2.25	3.75
ROE(%)	-9	-3	3	9	15

Kaynak: Ketç (2003: 36 – 40)

Tablolardan açık bir şekilde görülebileceği gibi şirket, kaldıraç düzeyini değiştirmek suretiyle ortakların getirisini değiştirebilme yeteneğine sahiptir. Ancak firmanın kaldıraç düzeyinin artması firma açısından olumlu olabileceği gibi firmanın finansal riskinin artmasına yol açarak iflas riskinin artmasına da neden olabilmektedir. Bunun nedeni hem firmaya borç verenlerin hem de firmanın ortaklarının, firmanın kaldıraç seviyesi arttıkça; getirilerine ait beklentilerini değiştirmeleridir.

İşletmeler bu nedenle bilançolarındaki sermaye yapısını olduğundan daha güçlü göstermeyi isteyebilir. Bu durum Finansal Raporlama Standardının gerçeğe uygun sunum ilkesiyle¹ çelişmektedir. İşletmeler, Finansal Raporlama Standartlarının getirdiği çeşitli zorunluluklardan kaçınabilmek amacıyla çeşitli muhasebe yöntemleri geliştirmiş olup bunlardan biri de yaratıcı muhasebe teknikleridir.

Yaratıcı muhasebe yöntemlerinden biri olan bilanço dışı finansman, şirketlere yükümlülüklerini ve varlıklarını bilançolarından dışarı çıkartmaları imkânı sağlayan çeşitli yöntemlerden oluşmaktadır. Bilanço dışı finansman uygulamaları son yıllarda oldukça revaçta olmakla birlikte tespit edilmesi oldukça zordur (Leigh ve Olveren, 2000: 1). Şirketler geleneksel finansman yöntemleri olan ve şirketin bilançosundaki borç ve öz kaynaklarında gösterilen hisse senetleri, tahvil, finansman bonoları gibi menkul kıymet ihraçları ve kredi kullanımı ile finansman ihtiyaçlarını karşılarken günümüzde birçok şirket yasal olarak finansal tablolarında göstermek zorunda olmadıkları ve karmaşık yapıları olan yöntemlere yönelmişlerdir (Landsittel and Stewart, 1983: 26). Bu yöntemler bilanço dışı finansman yöntemleri olarak bilinir.

Bilanço dışı finansman ile ilgili literatürde birçok tanıma rastlamak mümkündür. Bilanço dışı finansman, bilanço dışı finansal faaliyetler olarak tanımlanabilir (Ketz, 2003: 2; Jagtiani ve Khanthavit, 1996; James, 1987). Bilanço dışı finansman, belirli finansman yükümlülüklerinin kayıt altına alınmamasıdır (Bernstein ve Wild, 1998: 126). İşletmelerin borçlanmalarını mali tablolarında göstermeksizin fon toplamalarını sağlayan bir finansman yöntemidir (Griffiths, 1995: 121). Bir şirketin faaliyetlerini finanse ederken yasal ve mevcut muhasebe kuralları kapsamında yükümlülüklerinin bir kısmını veya tamamını bilançoda göstermekten kaçınabildiği finansman yöntemidir (ICAEW, 1985). Bilanço dışı finansman, şirketlerin faaliyetlerini sürdürmek amacıyla bilançolarının aktif ve pasifini etkilememek kaydıyla finansman bulmalarıdır (Pamukçu, 2010).

¹ Finansal bilgi, açıklamayı amaçladığı ekonomik olayları gerçeğe uygun bir şekilde sunmalıdır. Gerçeğe uygun sunum, işlem ve olayların etkilerinin; varlık, yükümlülük, gelir ve gider tanımlarına ve muhasebeleştirme koşullarına uygun olarak sunulmasıdır. Gerçeğe uygun bir sunumun tam anlamıyla sağlanabilmesi için bilginin tam, tarafsız ve hatasız olması, aynı zamanda işlem ve olayların sadece yasal görünümünü değil özünü yansıtmayı gerekir.

Tüm bu tanımlar göz önüne alındığında bilanço dışı finansmanın aşağıdaki genel özellikleri ortaya çıkmaktadır (Lobwo, 2004: 65):

1. Bilanço dışı finansman yöntemlerinde şirket finansman sağlamasına rağmen sağladıkları bu finansman bilançoda gösterilmemektedir.
2. Bilanço dışı işlemler, çift taraflı kayıt yöntemine göre izlenmemekte genellikle finansal tablo dipnotlarında belirtilmektedir.
3. Bilanço dışı finansman nedeniyle hem yükümlülükler hem de bu yükümlülüklerin finansmanını sağladığı aktifler bilanço dışına çıkartılmaktadır.
4. Bilanço dışı finansman nedeniyle şirketin aktifleri ve yükümlülükleri olduğundan daha düşük görünmektedir. Bununla birlikte asıl amacın yükümlülükleri olduğundan daha düşük göstermek olduğu düşünüldüğünde işletmenin net aktif değeri gerçek değerinden büyük olmaktadır.
5. Bilanço dışı finansman, bir şirketin sermaye yapısının olduğundan daha güçlü görünmesini sağlamaktadır.
6. Bilanço dışı finansman, şirketin sermaye yapısını değiştirmek suretiyle şirketin finansal gücünü göstermekte kullanılan bazı kilit oranları olduğundan daha iyi gösterme özelliğine sahiptir.
7. Bilanço dışı finansman tekniklerinin temel amacı şirketin değerini olduğundan daha iyi göstermektir.
8. Bilanço dışı finansman teknikleri yenilikçi finansman teknikleridir.

1.2.1. Bilanço Dışı Finansmanın Nedenleri

Şirketlerin bilanço dışı finansman yöntemlerini tercih etmelerinin çeşitli nedenleri olabilir. Bunlar arasında borçlanmanın doğurduğu kısıtlamalardan kurtulma, kilit finansal oranları manipüle etme, yüksek kredi değerliliğine sahip olmayı isteme, enflasyonist bozulmayla baş edebilme, muhasebe sistemlerindeki yapısal boşluklardan yararlanma, riski azaltma, vergiden kaçınma, temel finansal oranları iyi gösterme isteği, muhasebe sistemlerindeki esneklikten yararlanma, borsa spekülasyonlarına karşılık verme, uzun vadeli finansman tabanını iyileştirme, yöneticilerin tazminatlarını arttırma istekleri gibi hedeflere ulaşmak amacıyla bilanço dışı finansman tekniklerini kullanmaktadırlar.

1.2.1.1. Borçlanma sınırlamalarından kaçınmak

İşletmeler mevcut borçları nedeniyle yeni borç almada çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedirler. Bir şirketin kaldıraç oranı arttıkça, bu borçları ödeyebilme yeteneği de azalmaktadır. Borç verenler de bu nedenden ötürü bu şirketlere kredi sağlamaya istek duymayabilir, ek teminatlar talep edebilir, yeniden borçlanmasını engelleyici sözleşme hükümleri koyabilir ya da daha yüksek bir faiz bedeli talep edebilir. Borçlanma kısıtlamaları sadece borç sözleşmelerinden değil aynı zamanda şirket ana sözleşmelerinden de kaynaklanabilmektedir. Birçok şirketin ana sözleşmesinde, yöneticilerin veya ortakların belirli bir seviyenin üzerinde borçlanabilmelerini kısıtlayıcı hükümler bulunabilir. Bu kısıtlayıcı hükümler, şirketin makul olmayan herhangi bir borçlanma seviyesiyle karşı karşıya kalmaması için oluşturulmuştur. Bir şirketin borçları azami sınıra ulaşırsa şirket başka borç alamamaktadır. Böyle bir durumda şirket yönetimi bilanço dışı yolla ek borçlanmayı göze alabilmektedir. Bu yapılırsa, ek finansman sağlanmış olmakla birlikte ana sözleşme ihlal edilmeyecektir. İşletmeler borçlanmaya dair çeşitli sınırlamalardan kaçınabilmek amacıyla bilanço dışı finansman tekniklerine yönelebilmektedir.

1.2.1.2. Kilit finansal oranları manipüle etme

İşletmeler, çeşitli finansal analizlerinde kullandıkları kilit finansal oranları manipüle etmek amacıyla bilanço dışı finansman tekniklerine başvurabilir. Finansal tabloların analizi ve yorumlanması işletme ile ilgili genel durumu yansıtmada ciddi önem taşır. Hesaplanan çeşitli finansal oranlar ise en önemli finansal tablo analizi aracı olarak kullanılmaktadır. Analistlerin işletme ile ilgili doğru kanaatlere ulaşmalarına yardımcı olurlar.

Finansal analizlerde kullanılan çok sayıda finansal oran olmasına rağmen şirketlerin finansal durumlarını ve performanslarını analiz etmede çok önemli olduğu düşünülen oranlar; kaldıraç oranları, likidite oranları ve karlılık oranlarıdır. Kaldıraç oranları, şirket varlıklarının yüzde kaçının borçlarla finanse edildiği ile ilgilenmektedir. Likidite oranları, şirketin varlıklarının nakde dönüşüm kabiliyetine odaklanmaktadır. Karlılık oranları ise şirketin kaynaklarını ne kadar verimli kullandığına dair göstergelerdir. İlgili oranlar, finansal tablolarda yer alan finansal sayılara dayanarak hesaplanır. İlk iki kategoriye ait oranlar bilanço verilerine göre hesaplanırken, üçüncü gruba ait olanlar hem bilanço hem de kar zarar hesabından elde edilen verilere dayanarak hesaplanır. Finansal tablo kullanıcılarının, şirketin

borçluluk derecesini ölçmek için kullandıkları kilit oran borç / özkaynak oranıdır. Bu oran manipüle edilerek şirketin finansal durumunun güçlü olduğu izlenimi verilmek istendiğinde ilgili borç rakamının küçültülmesi gerekmektedir. Bilanço dışı finansman teknikleri kullanılarak bu rahatça başarılabilmektedir. Eğer bir şirket bilanço dışı finansman yöntemlerini kullanıyorsa, bilançosu gerçek risk düzeyini göstermeyecektir. Yüksek borç düzeyine sahip şirketler, mevcut borçlarının bir kısmını bilançodan kaldırarak borçlanma oranlarında iyileşme sağlayabilir. Bir şirket ne kadar yüksek kaldıraç oranlarına sahipse, bilanço dışı finansman faaliyetlerinde bulunma olasılığı o kadar yüksektir. Borç / özkaynak oranını iyileştiren bir şirket, özkaynak paylarının piyasa değerini arttırabilir, daha fazla borç ve özsermaye bulabilir.

İşletmenin likidite pozisyonlarına ilişkin çeşitli oranlar da manipüle edilerek işletmenin likiditesinin güçlü olduğu izlenimi verilebilir. Bunun için bazı nakde çevrilmesi zor olan hisse senetleri gibi kalemleri bilanço dışı bırakmak, kısa vadeli finansman temin edilmesine rağmen bunu gizlemek, bazı borçları yeniden sınıflandırma yoluyla gerçek vadesine göre sınıflandırmamak gibi yöntemler başta olmak üzere bilanço dışı finansman yöntemleri kullanılabilir.

Bir şirketin karlılığını ölçmek için kullanılan kilit oranları manipüle etmek için bilanço dışı finansman tekniklerine başvurulmaktadır. Bu sayede işletme karlı gösterilerek daha fazla borç bulabilme, yatırımcıların ilgisini çekebilme gibi hedefleri gerçekleştirebilirler.

1.2.1.3. Yüksek kredi değerliliğine sahip olmak

Şirketler çoğunlukla derecelendirme kuruluşları tarafından yüksek bir kredi notuyla derecelendirilmek için bilanço dışı finansman tekniklerini kullanmaktadır. Özellikle borç seviyelerini düşük göstererek yüksek bir kredi değerliliğine sahip olmak istemektedir. Bunun yanında menkul kıymet ihraç edeceklerse de çıkaracakları menkul kıymetlerin rating derecesinin yüksek olması için çeşitli bilanço dışı finansman tekniklerini kullanacaklardır. Derecelendirmeler, menkul kıymetlerle ilişkili kredi riskini değerlendirmenin yollarından birini sağladığı, menkul kıymet ihraççısının menfaatini ve asli yükümlülüklerini yerine getirebildiğini göreceli olarak gösterdiği için yatırımcılar açısından oldukça önemlidir. Dikkatin odaklandığı kilit faktörlerden biri finansal tabloların yansıttığı şirketin finansal sağlığıdır.

1.2.1.4. Enflasyonist bozulma sorunlarının üzerinden gelmek

Enflasyon, bir ülkede fiyatlar genel düzeyinde görülen sürekli artıştır. Gelişmekte olan ülkelerde enflasyon sorunu, yapısal bir ekonomik problem olma özelliğindedir.

Enflasyonun işletmeler üzerinde ve mali tablolar üzerinde çeşitli etkileri bulunmaktadır. Enflasyonun işletmeler üzerinde genel etkileri olup, bu etkiler işletmeleri olumsuz etkilemektedir. Bu etkiler arasında enflasyonun işletmelerin sermayesini azalttığı, karlarını fiktif olarak arttırdığı ve buna bağlı olarak daha yüksek vergi yükümlülükleri ile daha fazla kar dağıtmak zorunda kaldıkları, uzun dönemli plan ve kararlarını doğru belirlemelerine engel olduğu, üretim kararlarını, stok politikalarını, performansını olumsuz etkilediği görülmektedir.

Enflasyon, muhasebede mali tablolardaki bazı kalemlerin tarihi maliyet değeri ile kaydedilmesi nedeniyle sorunlara neden olmaktadır. Tarihi maliyet değeri bir ekonomik varlığın elde edildiği tarihteki orijinal parasal değeri olup; bu varlık satılınca kadar bilançodaki değeri değişmez. Bunun bir sonucu olarak birçok varlığın bilançosunda bulunan tutarlar, gerçek değerlerinin çok altındadır. Ölçüm yöntemi nedeniyle varlıkların en son değerlerinin gösterilmemesi, işletmelere ilişkin doğru kararların alınamaması sonucu doğurmaktadır (Arı ve Yılmaz, 2015).

Bilanço dışı finansman sayesinde işletmeler tarihi maliyet muhasebe sisteminin enflasyon karşısındaki çaresizliğini aşmaya çalışmaktadır. Özellikle duran varlıkların değerlerinin tarihi maliyet yöntemi nedeniyle bilançoda düşük görünmesi, işletmenin özkaynaklarının düşük olarak görünmesine de neden olacaktır. Öz sermayenin düşüklüğü, şirketin borç / özkaynak oranı üzerinde olumsuz bir etki yaratma etkisine sahiptir. Böylelikle işletme, bilanço dışı finansman tekniklerini gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır. Şayet varlıklar cari değerler üzerinden rapor edilirse, bilanço dışı finansman düzenlemelerine daha az ihtiyaç duyulacaktır (Naser, 1993: 65).

1.2.1.5. Muhasebe sistemlerindeki esneklikten yararlanma

Muhasebe sistemlerinde yer alan bazı alanlardaki boşlukları kullanan yöneticiler, işletmenin çeşitli finansal oranlarını gerçek durumlarından daha farklı gösterebilme imkânına

kavuşmaktadır. Örneğin; gider olarak yazılması gereken harcamaların aktifleştirilmesi, stokların değerleme yöntemlerine göre tutarlarının değiştirilmesi, amortisman yöntemlerinin seçimi, vb. gibi işlemlerle işletmeler gerek bilançolarını gerekse de gelir tablolarındaki rakamları farklılaştırabilir. Şirket finansal tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre hazırlamaktadır ancak söz konusu ilkeler bazı konularda yöneticilere seçim yapabilme izni verecek kadar esnektir. Bu durum şirketlere, çeşitli bilanço dışı finansman yöntemleri kullanarak işletmeye özgü operasyonları geliştirme ve uygulama fırsatları sunabilme imkânı tanır.

1.2.1.6. Riskin paylaşılması

Bir şirket, taşıdığı riskleri başkalarına aktarmak amacıyla bazı bilanço dışı finansman teknikleri kullanabilir. Riskler her zaman şirket yönetiminde kilit bir konudur. Şirketler çeşitli nedenlerle risk almak zorundadır. Risklerin alınmasındaki önemli hususlardan biri beklenen getirilerdeki artıştır. Genel görüş, risk ne kadar büyükse, potansiyel getirinin o kadar yüksek olduğudur. Ancak daha büyük riskler aynı zamanda işletmenin başarısızlığı olasılığını da arttırmaktadır. Potansiyel getiri olasılığını azaltmadan kolayca önlenebilecek bazı riskler vardır. Çoğu işletmenin kaçınmak isteyeceği piyasa riskleri, faiz oranları, döviz kurları ve emtia fiyatlarını etkileyen piyasa koşullarındaki dalgalanmalara maruz kalmaktır. Risklerin etkin yönetimi, iyi düşünülmüş ve kapsamlı bir risk yönetimi stratejisi gerektirir. Son yıllarda birçok karmaşık risk yönetimi finansal aracı geliştirilmiştir. Şirketler bu araçları risklerini yönetmek için kullanmakta olup; bu finansal araçların birçoğu bilanço dışı araçlardır.

1.2.1.7. Vergi yükünü azaltma

Şirketlerin değerlerini artırma yollarından biri vergi yüklerini azaltmaktır. Tüm şirketler ödeyecekleri vergiyi mümkün olduğunca düşürmek istemektedir. Vergi yükü ne kadar düşük olursa, şirketin serbest nakit akışları da buna bağlı olarak artmaktadır.

Her şirket, alternatif finansman planları arasında doğal olarak en fazla vergi tasarrufu potansiyeli sağlayan planı benimseyecektir. Şirketler, bilanço dışı işlemleri vergi planlama stratejilerinin bir unsuru olarak gerçekleştirmekte ve bu sayede şirket değerini arttırmayı hedeflemektedir (Paterson, 1994: 5).

1.2.1.8. Borsa spekülasyonlarına karşılık verme

Şirketler bazen borsadaki hisselerinde spekülatif işlemlerin yapılmasını önlemek amacıyla da bilanço dışı işlemler gerçekleştirirler. Bir şirketin borç/özkaynak seviyesinin makul olmayan bir şekilde yükseldiği görülmekteyse, yatırımcılar ilgili şirketin yakında yeni hisse senedi ihracı yapacağı izlenimine kapılabilir. Bu tür spekülasyonlar eğer doğru değilse ilgili şirket için oldukça ciddi sorunlar yaratabilir. Şirketin hisse senetlerinin fiyatı büyük bir düşüşle karşılaşır. Şirket bu sorunu aşmada bilançosundaki borçlarının bir kısmını bilanço dışına taşıyarak yani kaldıraç seviyesini düşürerek aşabilir (Basu, 1996: 149).

1.2.1.9. Uzun vadeli finansman tabanını iyileştirme

Bilanço dışı finansmanın kullanım nedenlerinden biri de uzun vadeli finansman tabanını iyileştirmek olabilir. Şirketin finansal planlarında gelecek birkaç yıl boyunca öngörülen borç/sermaye oranlarını arttıracak bazı durumlara ilişkin senaryolar olabilir. Örneğin mevcut bir proje, o an için finansal olarak kritik bir sorun teşkil etmese bile şirketin gelecekteki borçlanma imkânlarını engelleyebileceğinden, mevcut projenin finansmanı bilanço dışında tutulmak istenebilir. Böylece şirket gelecekte yeniden borçlanabilme imkânına sahip olabilir (Landsittel ve Stewart, 1983: 26).

1.2.1.10. Yöneticilerin tazminatlarını artırma isteği

İşletmelerin karlılık oranlarının yüksekliğine bağlı olarak yöneticiler daha fazla tazminat alabilme haklarına kavuşacaklardır. Bunu bilen yöneticiler, alacakları prim ve tazminatları arttırabilmek için bilanço dışı finansman yöntemlerini kullanabilmektedir. Özellikle bu kapsamda kıdem tazminatı ile ilgili olarak bilanço dışı işlemler gerçekleşmektedir.

1.2.2. Bilanço Dışı Finansman Yöntemleri

Bilanço dışı finansman yöntemleri; işletmenin faaliyet alanına, genel amaçlarına, kısa ve uzun dönemli hedeflerine göre değişebilmektedir. Bilanço dışı finansman yöntemleri genel olarak bilanço dışı yükümlülükleri arttırmakla birlikte bilanço dışı varlıkların da bilanço dışı finansman uygulamalarında kullanıldığı görülebilmektedir. Finansal kuruluşların özellikle de bankaların repo işlemlerini gerçekleştirirken sahip olduğu rehinli kıymetleri teminat olarak gösterdikleri sonraki bölümlerde bahsedileceğinden bilanço dışı finansman

tekniklerinde bilanço dışı varlıklardan bazılarının da bilanço dışı yöntemlerden biri olarak kabul edilmesi uygun görülmüştür. Bankalar ve diğer işletmelerin kullandığı bilanço dışı finansman yöntemleri / teknikleri şu başlıklardan oluşmaktadır:

1.2.2.1. Konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklar

Şirketlerin kilit finansal oranlarını olduğundan daha iyi göstermelerini sağlayan bilanço dışı finansman yöntemlerinden en önemlisi ve en yaygın olarak kullanılanıdır. Bu yöntemde, ana şirket bağlı ortaklıklarını tam konsolidasyon yöntemi yerine özkaynak yöntemine göre finansal tablolarına dahil eder. Bağlı ortaklıklara ait finansal tablo rakamlarının, ana şirket ile konsolide olmaması durumunda bağlı ortaklığa ait borçlar, ana şirketin hazırlayacağı konsolide bilanço içerisinde gösterilmeyecektir. Sonuç olarak, bağlı şirketlerin gerçekleştirdikleri borçlanma işlemlerine ilişkin riskler, ana şirketin hazırladığı konsolide bilançodan takip edilemeyecektir (Lobwo, 2004: 130).

İşletmeler kısa vadeli amaçları çerçevesinde kâr payı elde etmek, fiyat hareketlerinden faydalanarak kâr sağlamak yada geçici bir süre elde tutup gerek duyduğunda satmak amacıyla hisse senetlerine yatırım yapabileceği gibi stratejik bir yatırım amacıyla da hisse senetlerine yatırımda bulunabilir. Stratejik amaçla yapılan yatırımlarda diğer şirketin hisse senetlerini satın alan şirket, hisse senetlerini aldığı şirketi kontrol etme gücüne² sahipse; hisse senetleri satın alınan şirket bağlı ortaklık olarak adlandırılır. Eğer hisse senetlerini satın aldığı şirketin yönetiminde önemli etkiye³ sahipse; hisse senetleri satın alınan şirket iştirak olarak adlandırılır. İştiraklerin ve bağlı ortaklıkların finansal tablolara yansıtılma şekli birbirlerinden farklıdır (Şavlı, 2014: 106).

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde iştirak kavramı ise; *“İşletmenin, doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya ortaklık paylarının izlendiği hesaptır. İştirakler*

² TFRS 10 paragraf 7' ye göre; başka bir işletme tarafından kontrol edilme kavramının gerçekleşebilmesi için aşağıdaki göstergelerin tümünün aynı anda mevcut olması gerektiği belirtilmiştir:

a) Yatırım yaptığı işletme üzerinde güce sahiptir,
b) Yatırım yaptığı işletmeyle olan ilişkisinden dolayı değişken getirilere maruz kalmakta veya bu getirilerde hak sahibi olmaktadır.
c) Elde edeceği getirilerin miktarını etkileyebilmek için yatırım yaptığı işletme üzerindeki gücünü kullanma imkânına sahiptir.

³ Önemli etki: Yatırım yapılan işletmenin finansal ve faaliyetle ilgili politikaların belirlenmesi kararlarına katılma gücü olup bu politikaları tek başına ya da bir başka taraf ile müşterek kontrol etme gücünü ifade etmemektedir (TMS 28/md3).

hesabı, bir ortaklıktaki en fazla % 50 oranında olan sermaye payları veya oy haklarının izlenmesinde kullanılır. İştirak edilen ortaklıklarda iştirak ilişkisinden bahsedebilmek için sermaye payı dikkate alınmaksızın sahip olunan oy hakkı veya yönetime katılma hakkının en az % 10 oranında bulunması gerekir.” şeklinde tanımlanmaktadır. TMS 28’ e göre ise bu oranın, en az % 20 olması gerektiği belirtilmiştir.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde bağlı ortaklık kavramı ise; “İşletmenin doğrudan veya dolaylı olarak %50 oranından fazla sermaye ya da oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştirakleri bağlı ortaklıklar olarak tanımlanmaktadır. Bağlı ortaklıklar, bir işletmenin %50 oranından fazla sermaye ya da oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin sermaye paylarını da kapsamaktadır.”

UFRS 10’a göre bağlı ortaklıkların konsolidasyonunda tam konsolidasyon yöntemi kullanılmaktadır. Tam konsolidasyon yönteminde ana şirket ve kontrol ettiği bağlı ortaklıklar için sahiplik oranına bakılmaksızın tüm varlık ve kaynak kalemleri tamamıyla toplanarak konsolide edilir (Şen vd., 2015: 177). Buna karşın TMS 28 İştirakler ve İş Ortaklıklarındaki Yatırımlar Standardı iştiraklerin ve iş ortaklıklarındaki yatırımların özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yatırımcı işletme, yatırım yapılan işletme üzerinde önemli etkinliğe sahip olduğu durumlarda yatırımını özkaynak yöntemi kullanmak suretiyle konsolide edecektir. Özkaynak yöntemi, başka işletmelerin finansal ve faaliyet politikalarını çeşitli düzeylerde etkileme gücüne erişildiğinde gereklilik arz eden finansal tablo konsolidasyonu gerçekleştirilirken kullanılan yöntemlerden birisidir. Bu yöntemde yatırımcı işletme, yatırım yaptığı işletmenin net varlıklarından kendisine düşen payı finansal durum tablosunda (bilançoda) tek bir kalem olarak dönem net karından ve dönem kapsamlı gelirinden düşen payı da kapsamlı gelir tablosuna birer kalem olarak yansıtarak kendi finansal tablolarıyla yatırım yaptığı işletmenin finansal tablolarını birleştirir. İştirakin değerlemesi sonucu oluşan kâr veya zararından düşen paydır. Söz konusu pay özkaynak grubunda diğer kapsamlı gelir veya gider olarak sınıflanması gerekmektedir.

Konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklar, zaman zaman uzmanlaşmış projelerin veya ortak girişimlerin finanse edilmesi için kurulmaktadır ancak şirketlerin toplam borçlarını muhasebe defterlerinden uzak tutmak için de kullanılmaktadırlar. Durumun daha iyi

anlaşılması aşağıdaki bir basit örnek sayesinde daha kolay olacağı düşünülmektedir. İlgili örnek Ketç' in örneğinden türetilmiştir.

Publius Corporation, Serpentino Inc.'in sermayesinin yüzde 80'ini 200.000\$ karşılığında satın aldığını varsayalım. İşlemi gerçekleştirmek için Publius, 104.000\$ borç senedi ve 96.000\$ nakit vermiştir. Satın almadan önce, iki şirket Çizelge 1.2' de gösterilen bilançolara sahiptir.

Çizelge 1.2. Konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklar örneği (satın alma öncesi)

	Pablius	Serpentino
Kasa	100,000	4,000
Ticari Alacaklar	32,000	10,000
Stoklar	80,000	20,000
Arsa ve Araziler	200,000	80,000
Binalar	400,000	100,000
Birikmiş Amortisman	-100,000	- 14,000
Toplam Aktifler	712,000	200,000
Ticari Borçlar	20,000	10,000
Ödenecek Ücretler	20,000	10,000
Mortgage Ödemeleri	200,000	60,000
Azınlık Payı		
Adi Hisse Senetleri	100,000	10,000
Hisse Senedi İhraç Primi	172,000	40,000
Dağıtılmayan Karlar	200,000	70,000
Toplam Pasifler	712,000	200,000

Muhasebe yöntemlerinden hangisi olursa olsun, yatırımın başlangıçtaki defter değeri 200.000 \$ olarak kaydedilir.

Aşağıdaki tabloda ise; Publius'un yeni bilançosu, Serpentino'nun eski bilançosu ve konsolide bilanço görülmektedir. Serpentino'nun bilançosu bağlı ortaklık olduğu için değişmeden aynı kalır. Publius'un bilançosundaki varlıklar, 200.000\$ tutarındaki yatırım ve 96.000\$ tutarındaki nakit çıkışı nedeniyle farklılık göstermektedir. Bilançodaki yükümlülükler, 104.000\$ tutarında borç senetleri ile artış göstermektedir. Ortakların özkaynağı aynı kalır.

Çizelge 1.3. Konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklar örneği (satın alma sonrası)

	Pablius	Serpentino	Konsolide
Kasa	4,000	4,000	8,000
Ticari Alacaklar	32,000	10,000	42,000
Stoklar	80,000	20,000	100,000
Arsa ve Araziler	200,000	80,000	280,000
Binalar	400,000	100,000	548,000
Birikmiş Amortisman	- 100,000	- 14,000	- 114,000
Bağlı Ortaklıklar	200,000		
Şerefiye			56,000
Toplam Aktifler	816,000	200,000	920,000
Ticari Borçlar	20,000	10,000	30,000
Ödenecek Ücretler	20,000	10,000	30,000
Borç Senetleri	104,000		104,000
Mortgage Ödemeleri	200,000	60,000	260,000
Azınlık Payı			24,000
Adi Hisse Senetleri	100,000	10,000	100,000
Hisse Senedi İhraç Primi	172,000	40,000	172,000
Dağıtılmayan Karlar	200,000	70,000	200,000
Toplam Pasifler	816,000	200,000	920,000

Pablius Şirketinin 200.000\$ karşılığında ne aldığını düşünelim. Rapor edilen net varlıklar (bağlı ortaklığın varlıkları eksi borçları) 120.000\$'dır. Serpentino' nun varlıkları 200.000 \$, borçları 80.000\$'dır. (10.000\$ ticari borçlar + 10.000\$ ödenecek ücret + 60.000\$ ipotek ödemeleri) ve dolayısıyla özkaynakları 120.000\$' a eşittir.

Şimdi, Serpentino' nun tüm varlık ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değerlerinin, defter değerlerine eşit olduğunu varsayalım. Sadece binalar kaleminin gerçeğe uygun değeri 146.000\$ iken defter değeri 86.000\$ (100.000\$ - 14.000\$) için eşitlik söz konusu değildir. Bu varsayımda, Publius'un net varlıklarının gerçeğe uygun değeri 180.000\$'dır (rapor edilen defter değeri 200.000\$ + gerçeğe uygun değer nedeniyle oluşan fark 60.000\$ - borçların gerçeğe uygun değeri 80.000\$). Bu nedenle Publius %80' ini satın aldığı Serpentino şirketinin 144.000\$ net varlık satın almıştır.

Şerefiye, gerçekleşen alış fiyatıyla şirketin net varlıklarının gerçeğe uygun değeri (GUD) arasındaki farkı ifade eder. Buna göre şerefiye $200.000\$ - 144.000\$ = 56.000\$$ 'a eşittir. Azınlık payları, Serpentino'nun özkaynaklarından, Publius dışındaki ortaklara ait olan kısmı yansıtmaktadır. Publius'un Serpentino'nun % 80'ine sahip olduğu göz önüne alındığında

azınlık payları, Serpentino'nun net varlıklarının % 20'si kadardır. Bu durumda azınlık payları 120.000 \$'ın % 20'si yani 24.000 \$'dır.

Publius Şirketi satın alım tarihinde konsolide bilanço hazırlarsa Serpentino'daki yatırımlarını (bağlı ortaklık) ve Serpentino hissedarlarının özkaynaklara ait kalemlerini eliminasyon işlemine tabi tutarak 56.000 \$'lık şerefıyeyi ve 24.000 \$'lık azınlık payını konsolidasyon tablosuna işler. Ardından şirket diğler tüm hesapları konsolidasyon sütununda olduğı gibi toplayarak birleştirir.

Ana hususta Publius'un bilançosunda hesaplanan bazı finansal oranları karşılaştırırken bu oranların konsolidasyon yöntemleri ve özkaynak yöntemlerine göre aldığı finansal kaldıraç oranları ile ilgili farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Sonuçlara göre;

Çizelge 1.4. Konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklar örneğı (finansal rasyolar)

Finansal Rasyolar	Özkaynak Yöntemi	Konsolidasyon 1	Konsolidasyon 2
Borç/Toplam Aktifler	0.42	0,46	0,49
Borç / Özkaynak	0.73	0,85	0,95
Uzun Dönem Borç / Özkaynak	0.42	0,52	0,55

Hesaplamalar:

1) Özkaynak yönteminde;

a) $\text{Borç} / \text{Aktif} = 344.000/816.000 = 0.42$

b) $\text{Borç} / \text{Özkaynak} = 344.0000/472.000 = 0.73$

c) $\text{Uzun Dönem Borç} / \text{Özkaynak} = 200.000/472.000 = 0.42$

2) Konsolide 1 yönteminde;

a) $\text{Borç} / \text{Aktif} = 424.000/920.000 = 0.46$

b) $\text{Borç} / \text{Özkaynak} = 424.0000/496.000 = 0.85$

c) $\text{Uzun Dönem Borç} / \text{Özkaynak} = 260.000/496.000 = 0.52$

3) Konsolide 2 yönteminde;

a) $\text{Borç} / \text{Aktif} = 448.000/92.000 = 0.49$

b) $\text{Borç} / \text{Özkaynak} = 448.000/472.000 = 0.95$

c) $\text{Uzun Dönem Borç} / \text{Özkaynak} = 260.000/472.000 = 0.55$

Azınlık haklarının niteliği ile ilgili bakış açısına bağlı olarak konsolidasyon yöntemi için iki sütun ayrılmıştır. Bir görüşe göre azınlık hakları öz kaynakların bir parçası olduğu kabul edilir ve ilk konsolidasyon sütunundaki oranlar bu şekilde hesaplanmıştır. İkinci konsolidasyon yönteminde ise ana ortaklığın bakış açısına göre azınlık hakkı bir borç gibi düşünülür ve sanki bir borç gibi analiz edilir. İkinci konsolide sütunundaki oranlar da bu şekilde hesaplanmıştır. Dikkat edilmesi gereken husus, özsermaye yönteminde işletmenin finansal kaldıraç oranları daha düşük görünmektedir. Bunun nedeni bağlı ortaklığın borçlarının hesaplamalara dahil edilmemesidir. Finansal kaldıraç oranları özsermaye yönteminde, konsolidasyon yöntemlerine göre hesaplanan finansal kaldıraç oranlarından daha iyi sonuçlar sunmaktadır. Azınlık paylarına borç olarak bakıldığında bu sonuçlar daha da belirgin olmaktadır.

Sonuç olarak bağlı ortaklıklar özkaynak yöntemine göre bilançoya aktarıldığında grubun kaldıraç oranları daha düşük görünmektedir. Bunun nedeni özsermaye yönteminin özü itibariyle bağlı ortaklığın borçlarının, varlıklarından düşülerek netleştirilmesidir. Özkaynak yöntemi, işletmenin finansal kaldıraç oranını küçültür çünkü bu yöntem ana şirketin bilançosunda bağlı ortaklığın varlıkları ile yükümlülüklerini netleştirdiği için yükümlülükleri ihmal etmiş olur. Bu nedenle özkaynak yöntemi bilanço dışı finansman yöntemlerinden biri olarak kabul edilir (Ketz, 2003: 60).

1.2.2.2. Hisse senetlerinin park edilmesi

Asıl hisse senedi sahibinin kısa bir süre sonra geri alma anlaşması ile başka bir tarafa hisse satışına dönük yasadışı bir uygulamadır⁴. Hisse senetlerinin park edilmesi ile hukuka

⁴ Bkz. United States v. Bilzerian, 926 F.2d 1285, 1290 (2d Cir. 1991) (defining “stock parking”)

uygunluk görünümü korunurken; aslında park edilen hisselerin gerçek mülkiyeti gizlenmektedir⁵.

Hisse senedi parkında hissenin gerçek sahibi olan birinci taraf, hisseyi nominal sahibinin adına tutmak için ikinci bir tarafla (nominal mal sahibi) anlaşır. Yaptıkları anlaşmaya göre nominal sahip (satın alan) daha sonra kar ve zararı gerçek sahibe devreder (Strader, 2017: 138). Tipik olarak ikinci taraf risk altında değildir. Hisse senetlerinin ilk sahibi, hisse senetlerinin değerinin düşmesi durumunda oluşan zararı satın alan tarafa öder ve hisse senedinin değerinin artması durumunda oluşan kar ise satın alan tarafından, satan tarafa iade edilir.

Hisse senedi parkının birçok nedeni olabilir (Strader, 2017: 138).

- Marj kurallarından muaf olmak amacıyla: Hisse senedi satın alımında belli bir seviyeye kadar borçlanabilme mümkündür. Eğer bu limitin üzerine çıkıldıysa veya çıkılacaksa, limit fazlası olan kısma ait hisse senetleri geçici olarak satılabilir (yani park edebilir). Böylece yatırımcı borç limitini artık aşmadığından, ilgili marj kurallarından kaynaklı yükümlülüklerden kurtulmuş olur.
- Vergiden kaçınmak amacıyla: Örneğin, belirli bir yılda önemli kazanç sağlayan bir hisse senedini, sahibi gerçekte gelecekte tekrar almak üzere ikinci bir tarafla anlaşarak göstermelik olarak zararına satması ve böylece hisse senedinden kaynaklanan karın vergisinden kurtulmasıdır.
- Bilgi vermemek amacıyla: Bir şirketin hisselerinin belli bir yüzdesine sahip olması nedeniyle çeşitli düzenleyici kuruluşlara bilgi vermesi gereken bir yatırımcı, bu yükümlülüklerden kurtulması amacıyla hisse senedi park işlemini gerçekleştirebilir. Bir şirketin kontrolünü gizlice ele geçirmek amacını taşıyan bir yatırımcının, kamuya

⁵ 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 329'uncu maddesinde anonim şirketlerin istisnai durumlar hariç olmak üzere; kendi hisse senetlerini geri alamayacakları belirtilmiştir. Belirtilen hükümler çerçevesinde anonim şirketlerin, şirket ortaklarından hisse senetlerini geri satın almaları esas sözleşmeye göre şirket konusuna giren işlemler dışında mümkün değildir (<http://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/3/6>). Bununla birlikte 14.02.2011 tarihinde yayımlanan ve 01.07.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı TTK, tüm anonim şirketlerin kendi paylarını almalarına belirli sınırlamalar çerçevesinde izin vermiştir. Söz edilen kanunun getirdiği yenilikle uyumlu şekilde, SPK 10.08.2011 tarih ve 26/767 sayılı İlke Kararı ile borsada işlem gören tüm şirketlerin paylarını geri alabileceğini düzenlemiştir. 6362 Sermaye Piyasası Kanun' nun 30.12.2013 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren pay geri alımlarına ilişkin hükümleri ve bu hükümlere açıklık kazandıran 03.01.2014 tarih ve II-22.1 sayılı "Geri Alınan Paylar Tebliği" ile uygulamanın detayları tamamlanmıştır.

açıklama yükümlülüklerinden kaçınmak ve sahip olduğu hisse senedi mülkiyetini gizlemek için hisse senetlerine park işlemi uygulayabilir.

1.2.2.3. Hisse senedi takası

Hisse senedi park edilmesine benzer bir işlemdir, ancak burada bu takas sözleşmesine katılan taraflar halka açık bir şirket ile yatırım bankasıdır. Halka açık şirket, hisse senetlerinin % 50'sinden fazla bir orana sahip olduğu için konsolidasyon yöntemini kullanmak zorunda kalmamak, vergiden kaçınmak, kamuya açıklama standartlarına tabi olmamak, hisse senedi alımlarında marj kuraları gereğince belli bir borç limitini aşmamak gibi amaçlarla hisse senetlerinin bir bölümünü bir paket halinde tekrar gelecekte satın almak üzere bir yatırım bankası ile sözleşme yapılır. Yatırım bankası ile halka açık şirket arasındaki sözleşmede ayrıca, sözleşme süresince hisse senedi fiyatlarının yükselmesi veya düşmesi durumunda ki koşullar da bulunmaktadır. Hisse senetlerinin yatırım bankasında kaldığı süre boyunca hisse senedinin fiyatındaki artışlar sonucu oluşan kar, yatırım bankası tarafından şirkete verilmek zorundadır. Eğer ilgili sürede hisse senetlerinin fiyatlarında bir azalma olursa; şirket, yatırım bankasına hisse senedinin değer kaybı kadar olan tutarı ödemekle yükümlüdür. Taraflar arasındaki sözleşme yatırım bankasının hisse senetlerini şirkete geri vermesiyle sona erer. Hisse senedi takası işlemi de tıpkı hisse senetlerinin park edilme işlemi gibi aslında ana şirketin kontrol ettiği şirketler için konsolidasyon yöntemine göre finansal tablo hazırlama yükümlülüğünden kurtularak, özkaynak yöntemine göre finansal tablo hazırlama imkanına kavuşma isteğinden kaynaklanmaktadır (Saxunova, 2015).

1.2.2.4. İş ortaklıkları (Joint Venture)

“İş ortaklığı, müşterek kontrole sahip olan tarafların, girişimin net varlıkları üzerinde haklarının bulunduğu müşterek anlaşmadır”(TMS28/md.3) Müşterek anlaşma ise iki veya daha fazla tarafın üzerinde müşterek kontrole sahip olduğu anlaşmadır. İş ortaklıkları, iktisaden ve hukuken birbirinden bağımsız tüzel kişiliği bulunan yada bulunmayan kişi veya kuruluşların, bir ticaret ortaklığı kurarak veya böyle bir ortaklık kurmaksızın, kâr elde etmek amacıyla tek bir işin ya da süreklilik arz eden bir faaliyetin gerçekleştirilmesini müştereken taahhüt ettikleri ve işin yapılmasından sınırsız sorumlu oldukları bir sözleşmedir (Çelebi, 2017).

Müşterek anlaşmada, iş ortağı (joint venturer) iş ortaklığındaki payını yatırım olarak kaydeder ve öz kaynak yöntemine göre muhasebeleştirir (TMS28/md.16). Tipik bir iş ortaklığında iki şirket arasındaki ortaklık payları 50/50 olmakta ve bu sayede her iki şirket de özkaynak yöntemini kullanarak gerçek borç tutarlarını gizleyebilmektedir. Bu nedenle, ortak girişimlerin genellikle özel bir konsolide olmayan bağlı ortaklık türü olduğu söylenebilir (Saxunova, 2015).

Genelde iş ortaklığının, operasyonlarını başlatabilmesi için borç alması gerekir ve bu borçlara genelde girişim ortakları tarafından garanti verilir. Ortak girişimin, özsermaye yöntemiyle kurumsal ortaklar tarafından muhasebeleştirilecek olması ve verilen garantilerin de ortakların mali tablolarında yer almak zorunda olmayıp sadece dipnotlarda isteğe bağlı gösterilmesi nedeniyle mevcut yükümlülükler olduğundan daha az görünmektedir.

Bu ortak girişimlerin faydaları belirsiz olduğu için şirketler çabalarından kaynaklanan varlıkların az olması durumunda önemli borçlar alabilirler. Sonuç olarak konsolide edilmeyen bağlı ortaklıklarda olduğu gibi ortakların bilançolarında yükümlülüklerinin ifşa edilmemesini sağlamak için ortak bir girişim bazen dikkatli bir şekilde yapılandırılmıştır.

Müşterek yönetime tabi ortaklıkların bir bilanço dışı finansman şekli olarak hizmet etme şekli aşağıdaki örnekte gösterilmektedir. A ve B şirketleri, ürettikleri ürünler için araştırma ve geliştirme yapan R Şirketi'ne 50/50 ortaktır. A ve B şirketlerinin her ikisi de müşterek kontrol gücüne sahip oldukları için her iki şirket de özkaynak yöntemini kullanarak R şirketindeki yatırımlarını bilançolarında gösterecektir. R şirketinin toplam yükümlülükleri 9.000\$ ve aktif değeri 10.000\$ ise her iki şirket, bilançolarında R şirketine yaptıkları yatırımları aşağıdaki gibi gösterecektir:

Ortak A'nın Bilançosunda;

$$R'ye Yatırım [(10.000 - 9.000 \$) \times 0.50] = 500 \$$$

Ortak B'nin Bilançosunda;

$$R'ye Yatırım [(10.000 - 9.000 \$) \times 0.50] = 500 \$$$

Ortak girişimlerin bilanço dışı finansman yönü, R'nin 9.000 \$ olan borcunun, Ortak A ve Ortak B'nin bilançolarında görünmemesidir. Sadece her ikisi de bilançolarında, iş ortaklığı hesabında 500\$ değerindeki tutarı gösterirler. Böylece A ve B şirketleri, R ortak girişimini herhangi birinin bilançosunda göstermek zorunda kalmaksızın müştereken 9.000 \$ borç almak için kullanmışlar ancak bunu mali tablolarında göstermeyerek; finansal durumlarının daha güçlü görünmelerini sağlamışlardır.

1.2.2.5. Özel amaçlı girişimler (ÖAG)

İşletme kaynak maliyetini azaltma, daha iyi koşullarda finansman sağlama, riski daha iyi yönetme ve yükümlülüklerini ve varlıklarını işletme bilançosunun dışında bırakma, vergi avantajı sağlama, hukuki yapının getirdiği yükümlülüklerden kaçınabilme gibi amaçları gerçekleştirmek amacıyla oluşturduğu sınırlı ortaklıklardır (Pamukçu, 2010). Özel amaçlı bir işletme, sponsor firma olarak adlandırılan başka bir işletme tarafından belirli ve sınırlı bir amaç için kurulmuş bir tüzel kişiliktir. Özel amaçlı girişimler; anonim veya limited şirket, iş ortaklığı, servet yönetimi kuruluşu (trust) şeklinde kurulabilir (Feng vd., 2009; Ketz, 2003: 126). Özel amaç terimi, ÖAG'lerin faaliyetlerinin sınırlı kapsamından gelmektedir. Bu nedenle, ÖAG'ler için “beyin ölümü” veya “otomatik pilot” gibi kavramlar da kullanılmaktadır.

Bir işletmenin sponsor olarak hareket ettiğini ve ÖAG'yi yarattığını varsayalım. ÖAG oluşumunu tamamladığında sponsoruna ait bazı varlıkları kendi bünyesine alır, bunları dayanak varlık kabul ederek bir dizi menkul kıymetleştirme işlemi sayesinde çeşitli menkul kıymetler meydana getirir. Eş zamanlı olarak, ÖAG bir dizi yatırımcıdan da fon almakta ve bu fonun bir kısmını veya tamamını sponsora transfer etmektedir. Böylece yatırımcılar ÖAG'nin sponsorundan alarak menkul kıymet haline getirdiği dayanak varlıklara yatırım yapılmasını sağlayarak fon temin etmiş olur. Risk açısından incelendiğinde özel amaçlı kuruluşların faaliyetleri beklenildiği gibi gerçekleşmediğinde; gerçekleştirilme amacına göre ÖAG veya sponsor firmadan en azından birinin risklerden korunduğu anlaşılmaktadır. Proje başarısız olduğu takdirde sponsor şirketin sorumluluğu sermaye şirketi olduğundan yalnızca özel amaçlı kuruluşa verdiği sermaye kadardır ve dolayısıyla daha fazla zarardan sorumlu tutulamayacaktır. Sponsorun iflas etmesi durumunda ise alacaklılar özel amaçlı kuruluşun ayrı bir tüzel şirket görünümünde olmasından dolayı varlıklarına rücu edemeyecektir (Lobwo, 2004: 135).

ÖAG'ler ayrıca quasi subsidiaries (yarı bağlı kuruluşlar) olarak da adlandırılır. İngiltere Accounting Standards Board (1994) yarı bağlı kuruluşu; raporlayan bir kuruluşun bir yarı bağlı ortaklığı, bağlı ortaklığın tanımını yerine getirmemesine rağmen, raporlayan kuruluş tarafından doğrudan veya dolaylı olarak kontrol edilen ve bir fayda kaynağını temsil eden bir şirket, güven, ortaklık veya başka bir araç olarak tanımlamaktadır. Yakın zamana kadar, Birleşik Krallık' ta ki en yaygın bilanço dışı finansman biçimlerinden biri yarı bağlı kuruluşların kullanımudur. Adından da anlaşılacağı üzere bu yapılar, özünde bağlı ortaklıklara benzeyen ancak bağlı ortaklıkların tam olarak yasal tanımını içinde bulunmayan özel amaçlı kuruluşlardır (Paterson, 1994: 23).

Bir ÖAG'nin bir bilanço dışı finansman şekli olarak nasıl kullanılabileceğini göstermek için aşağıdaki örnek oluşturulmuştur. Sponsor şirket konumunda olan A Şirketinin, 100.000 \$ tutarında bir makineye ihtiyacı bulunsun. Sponsor, ödünç parayla makineyi satın almak yerine özel amaçlı girişim şeklinde B Şirketi' ni kurar. ÖAG Şirketi, Sponsor Şirket ile ilişkili olmayan özel bir yatırımcıdan yapılan 10.000 dolarlık yatırım ve 90.000 dolarlık bir banka kredisi ile faaliyetlerine başlar.

ÖAG şirketinin toplam kaynakları, sponsorun ihtiyaç duyduğu 100.000 dolarlık makineyi satın alabilecek düzeye ulaşmıştır. ÖAG makineyi satın alır ve sonra sponsora kiraya verir. Kira sözleşmesini de işletme kiralaması olarak muhasebeleştirilmesine izin verecek şekilde özenle oluşturur. Bu işlem sonrasında sponsorun ve ÖAG'nin bilançolarındaki makineye ve genel durumlarına ilişkin kalemler aşağıdaki gibidir:

Çizelge 1.5. Özel amaçlı girişimler bilanço

Sponsor	ÖAG
Varlıklar.....0	Varlıklar.....\$100.000
	- Makineler (\$100.000)
Borçlar.....0	Borçlar.....\$90.000
	- Banka Kredileri (\$90.000)
	Özkaynak.....\$10.000
	- Ödenmiş Sermaye (\$10.000)

Görebildiğiniz gibi, ÖAG’ nin yardımıyla, sponsor şimdi makineyi kullanmaktadır ancak bilançosunda makine ve makineye ait borcu bulunmamaktadır. ÖAG, sponsor tarafından “bağlı ortaklık” olarak sınıflandırılmışsa; sponsor firmanın konsolide bilançosunda görünecektir. Ancak sponsor özkaynak yöntemini kullanım şartlarını oluşturarak konsolidasyondan kaçınır ve/veya kiralama işleminde olduğu gibi kendisini üçüncü bir taraf olarak göstererek işlemi bilanço dışına taşımayı tercih edebilir.

1.2.2.6. Menkul kıymetleştirme (Securitization)

Menkul kıymetleştirmenin geçmişi, 1930’larda sigortalı ipotek almak ve satmak için kurulan Amerikan Federal Ulusal İpotek Birliğine kadar uzanmakla birlikte; menkul kıymetleştirmenin modern temelleri 1970’lerde konut kredisi pazarındaki gelişmelerle başlamıştır (Kendall ve Fishman, 1996).

Menkul kıymetleştirme, bir havuzda birleştirilen finansal varlıkların satışı ve bu sayede oluşan nakit akışlarının dayanak varlık olarak menkul kıymetlere dönüştürülmesi süreci olup; likit olmayan varlıkları menkul kıymetlere dönüştürmek için kullanılan bir tekniktir (Pinto ve Alves, 2016). Menkul kıymetleştirme, bir işletmeye ait nakit akışı yaratan varlıkların, özel bir amaç için oluşturulan başka bir işletmeye devredilmesi ve bunun karşılığında özel amaçlı kuruluştan kaynak temin edilmesi anlamına gelir. Bu yüzden menkul kıymetleştirme, finansal aracılıktan ziyade doğrudan piyasa süreçleriyle kredi sağlanmasına olanak tanıyan bir finans tekniğidir (Fabozzi vd., 2006; Davidson vd., 2003; Roeveer ve Fabozzi, 2003; Tavakoli, 2008; Tasca ve Zambelli, 2005; Krebsz, 2011; Gorton ve Metrick, 2013).

Menkul kıymetleştirme işleminin yoğun olarak görüldüğü sektör finans sektörü olup; en fazla yatırım bankacılığı alanında karşılaşılmaktadır. Bankacılık sektörü yıllar itibariyle hızlı bir değişim geçirmiştir. Bu değişim esnasında gölge bankacılık terimi karşımıza çıkmıştır. Gölge bankacılık kısaca düzenlenmiş geleneksel bankacılık sistemi dışında gerçekleşen kredi aracılığı, likidite ve vade dönüşümüne ilişkin tüm faaliyetlerin yer aldığı bankacılık sistemidir. Gölge bankacılığın hızla gelişimi, menkul kıymetleştirme kavramını da geliştirmiş ve eskiden “oluştur ve elde tut” prensibinin yerini “oluştur ve dağıt” prensibi almıştır. Aralarındaki fark kısaca oluştur ve tut prensibinde; menkul kıymetleştirme sonucunda üretilen menkul kıymetler işletmenin bünyesinde yer almakta ve bilançolarında

gösterilmektedir. Oysaki oluşturma ve dağıtım prensibinde menkul kıymet oluşturulduktan sonra başka işletmelere transfer edilmekte ve bilanço dışında takip edilmektedir. Günümüzde modern menkul kıymetleştirme (oluşturma ve dağıtım prensibi) işlemlerinin bankalar tarafından benimsendiği görülmüş ve 2007 – 2009 Amerikan Mortgage Krizi’ nin temel nedenlerinden birini oluşturduğu birçok yazar tarafından dile getirilmiştir.

Menkul kıymetleştirme süreci aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır (Gorton ve Souleles, 2007; Güngören, 2011: 59 - 60).

- i. İşletme, bilançosunda bulunan aynı ve benzer koşullar taşıyan alacakları bir alacak havuzunda birleştirir.
- ii. Oluşturulan alacak havuzu, şirket tarafından oluşturulmuş özel amaçlı girişime satılır.
- iii. Özel amaçlı girişim, bu alacakları özellikle risklerine göre dilimler ve her bir dilime göre ürettiği menkul kıymetleri ihraç eder.
- iv. İhraç edilen menkul kıymetleri satın alan yatırımcılara yapılacak ödemelere karşılık, menkul kıymetin bağlı olduğu alacak havuzundan düzenli olarak gelen faiz ve anapara ödemeleri teminat gösterilir.
- v. İhraç edilen menkul kıymetler, ipotek bankaları ve yatırım bankaları aracılığıyla kurumsal yatırımcılara ve tasarruf sahiplerine satılır. Menkul kıymet ihracını organize eden kurum, menkul kıymetlerin güvenilirliğini ve pazarlanabilirliğini arttırmak için, ödemelerin düzenli yapılacağına dair bir güvence mekanizması temin eder.
- vi. Satılan menkul kıymetlerden elde edilen fonlar krediyi veren kuruma veya alacak havuzunu satın almış olan özel kuruma aktarılır.
- vii. Krediyi açmış olan kurum, krediyi kullananların yaptığı faiz ve anapara ödemelerinin tahsil edilip menkul kıymetleri satın alan yatırımcılara aktarılmasında aracılık etmeye devam eder.
- viii. Menkul kıymetleştirme süreciyle kredi veren kuruma dönmüş olan taze fonlar yeni kredi anlaşmalarında kullanılmak üzere sisteme tekrar girer.

Menkul kıymetleştirme yoluyla ihraç edilen menkul kıymet piyasaları üç ana sınıftan oluşur:

- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler (VDMK), yeni bir finansman tekniği olarak kurumların bilançolarında yer alan senet veya teminata konu alacaklarının ikincil piyasada pazarlanabilir menkul kıymetler haline dönüştürülmüş halidir. VDMK' a konu olabilecek varlıklar; tüketici kredileri, finansal kiralama sözleşmelerinden doğan alacaklar ve finansal kuruluşlar hariç mal ve hizmet üretimi faaliyetinde bulunan anonim ortaklıkların müşterilerine yaptıkları faturalı satışlardan kaynaklanan senede veya teminata bağlanmış ticari alacakları olabilir.

- İpoteğe dayalı menkul kıymetler (MBS), konut ipoteği (RMBS) ve ticari ipoteklerin (CMBS) menkul kıymetleştirilmesinden oluşmuştur. MBS, varlık destekli bir güvenlik türüdür. 2007-2008 mortgage krizinde de bariz şekilde göze çarptığı gibi ipotek destekli bir menkul kıymet, yalnızca onu destekleyen ipotekler kadar sağlamdır. Konut kredisi kullananlar prime ve sub-prime müşterilerden oluşabilir. Prime müşterilerin kredi değerliliği yüksek, kredi geri ödeme alışkanlıkları düzgün iken; sub-prime müşteriler, düşük kredi değerliliğine sahip ve kredi geri ödeme alışkanlıkları düzgün olmayan kredi kullanıcıları olduğundan kredi piyasasından kredi kullanabilmeleri oldukça zordur. Bu duruma rağmen bankalar sub-prime kredi müşterilerine de kredi kullandırmada herhangi bir zorluk çıkarmamışlardır. Kriz de emlak piyasasının en sorunlu alanı olan sub-prime emlak piyasasında ortaya çıkmıştır. Bu piyasadaki kredi ipoteklerinden menkul kıymetleştirilmiş ipoteğe dayalı menkul kıymetler; ilgili konutların değerinin düşmesi, bağlı oldukları konut kredilerinin ödenmemesi, ipoteklerinin de fiyat düşüşü nedeniyle teminat özelliğini yitirmesi ile birlikte değerlerinin neredeyse tamamen yitirmişlerdir (Deku ve Kara, 2017: 42).

- Teminatlı borç yükümlülüğü, kurumsal krediler veya tahviller dahil olmak üzere çeşitli borçların menkul kıymetleştirilmesidir. CDO (Teminatlı borç yükümlülükleri) yüksek getirili tahviller, mortgage kredileri, yapılandırılmış menkul kıymetler, türev araçlar, kredi kartları gibi borçlanmaya dayalı araçlardan oluşan bir portföye dayanılarak farklı risk derecelerini içeren yatırım dilimlerinde ihraç edilen varlığa dayalı menkul kıymetlerdir. CDO'lar, kredi riskinin aktarılmasını sağlayan kredi türevlerinin de önemli araçlarından biridir. Kredi portföylerindeki riskin yatırımcılara aktarılması ile finansal kuruluşlar kendi risk ve getirilerini optimize etme imkânına sahip olmaktadır. Bununla birlikte finansal kuruluşlar, CDO ihraç ederek spekülatif kazanç fırsatlarından yararlanmakta, finansman maliyetlerini düşürmekte, yasal sermaye gereksinimini sağlamakta ve getiri ve likidite açılarından bilanço yapılarını iyileştirmektedirler (Akarçay, 2016).

1.2.2.7. Koşullu yükümlülükler

Geçmiş olaylardan kaynaklanan ve işletmenin tam anlamıyla kontrolünde bulunmayan, bir veya daha fazla kesin mahiyette olmayan olayın ileride gerçekleşip gerçekleşmemesi ile mevcudiyeti teyit edilebilecek olan yükümlülüklerdir (TMS 37 md. 10). Koşullu yükümlülükler genel olarak garantiler ve taahhütlerden oluşmaktadır (Çetin ve Öğüz, 2010). İşletmeler, koşullu borçlarını finansal tablolarında göstermemekte; bunları finansal tablo dipnotlarında açıklamaktadır (TMS 37 md. 27, 28). Bu özelliğinden dolayı işletmeler açısından bilanço dışı finansman aracı olarak kullanılmaktadır. Aşağıda garanti ve taahhütler kısaca açıklanmaktadır.

1.2.2.7.1. Garantiler

Garanti sözleşmeleri, gerek Türkiye gerekse de diğer ülkelerin düzenlemelerinde doğrudan tanımlanmamasına rağmen; uluslararası ticari ilişkilerde önemli bir rol üstlenmesi nedeniyle doktrinde garanti ile ilgili farklı tanımlamalara rastlanması mümkündür. “*Garanti sözleşmesi, garanti alanın belli bir davranışa girişmesinden veya kendisi ile borç ilişkisine girdiği bir üçüncü kişinin edimini yerine getirmemesinden doğan zarar tehlikesini, garanti verenin bağımsız bir taahhüt ile üzerine aldığı sözleşmedir*” (Tandoğan, 2010: 809; Arkan, 1992; Canbolat, 2009: 72). Garantinin unsurları; garanti veren (garantör), garanti alan (lehtar) ve garanti edilen edim olarak üç kısma ayrılmaktadır. Garanti işlemlerinin aşağıdaki gibi sınıflandırılması mümkündür:

1.2.2.7.1.1. Teminat mektupları

Yurtiçinde veya yurtdışında yerleşik gerçek veya tüzel kişiler lehine, bir malın teslimi, bir işin yapılması ya da bir borcun vadesinde ödenmesi gibi konularda muhatap oldukları kişi ve kurumlara hitaben, banka tarafından verilen ve söz konusu işin zamanında ve eksiksiz yapılmasını taahhüt eden belgedir. Teminat mektupları; veriliş amaçlarına, sürelerine ve limitlerine göre alt sınıflara ayrılması mümkündür (Çetin ve Dinç, 2013). Veriliş amaçlarına göre; devlet ihalelerine girme amaçlı verilenler, dış ticaret amaçlı verilenler, mahkeme ve icra dairelerine hitaben verilenler, vergi dairelerine hitaben verilenler, serbest konulu teminat mektupları şeklindedir. Süresine göre; süreli (vadeli) teminat mektupları ve süresiz (vadesiz) teminat mektuplarıdır. Garanti verenin ödemekle yükümlü olduğu meblağa göre teminat

mektupları ise; limitli (ödeme tutarı belirli) teminat mektupları ve limitsiz (üstü açık – ödeme tutarı belirsiz) teminat mektuplarıdır.

1.2.2.7.1.2. Banka Kabulleri

Bu garanti çeşidi özellikle ithalat işlemlerinde sıklıkla yapılmaktadır. Banka kabullerinde satıcı, kredili olarak sattığı malın poliçede belirtilen bedelini müşterisi olduğu bankada iskonto ettirerek nakde kavuşmak isteyebilir. Bununla birlikte banka poliçenin güvenilir olmadığını iddia ederek başka bir bankadan poliçenin kabulünü veya avalini talep edebilir. Bu durumun gerçekleşmesiyle birlikte ilgili kıymetli evrakın güvenilirliği artacağından satıcı ilk başvurduğu bankadan yada piyasadan iskonto ettirebilme imkanına kavuşur. Banka kabullerinin gayrinakdi kredi olarak kabul edilmesinin nedeni banka kabulünün gerçekleşmesiyle birlikte nakit bir para çıkışı olmamasına rağmen bankanın kendi itibarını kullanarak satıcının krediye ulaşmasını sağlamasıdır (Çelik, 2014: 364-365).

1.2.2.7.1.3. Akreditifler

Finansal bir kurum tarafından, ismi geçen lehtara belirtilen belgeleri ibraz etmesi karşılığında gene belirtilen miktardaki ödemenin yapılması için düzenlenmiş bir belgedir. Aynı zamanda şartlı bir banka kredisidir.

1.2.2.7.1.4. Garanti verilen prefinansmanlar

İhracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı faaliyetlerle ilgili mal ve hizmet alımlarının finansmanında kullanılmak üzere, firmalar tarafından yurtdışından sağlanarak Türkiye'deki bankalar ve özel finans kurumları aracılığıyla garanti verilerek yurda getirilip alışı yapılmak suretiyle kullanılan kredilerdir.

1.2.2.7.1.5. Cirolar

Merkez bankaları, bankaların geçici likidite gereksinimlerini karşılamaları için bankaların ellerindeki kıymetli evrakları kendisinin belirlediği reeskont politikasına göre reeskonta kabul edebilir. Bankalar bu şekilde kıymetli evraklarını merkez bankasına ciro etmiş olurlar. Ayrıca bankalar kıymetli evraklarını başka bankalara da ciro edebilirler. Ciro işlemi

sayesinde kıymetli evrak daha güvenilir bir özellik kazanır. Piyasada daha rahat tedavül edilir veya ıskonto işlemine konu olur (Yıldırım, 2008: 277).

1.2.2.7.1.6. Kefaletler

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu md. 581'e göre "*Kefilin, borçlunun borcunu ifa etmemesinin sonuçlarından kişisel olarak sorumlu olmayı alacaklıya karşı üstlendiği*" bir sözleşmedir. Borçlar Kanunundaki tanımda kefalet sözleşmesi kefilin alacaklıya karşı, borçlunun borcunu ifa etmemesinin sonuçlarından kişisel olarak sorumlu olmayı üstlendiği sözleşmedir.

1.2.2.7.1.7. Diğer garantiler

Yukarıda belirtilenlerin dışında olan ve garanti kapsamına giren menkul kıymetler ihracından satın alma garantileri, faktöring garantileri vb. sayılabilir.

1.2.2.7.2. Taahhütler

Gelecekteki bir tarihte gerçekleşeceği taraflarca kararlaştırılan ve gerçekleşmesine bağlı olarak da kredi riski doğuracak bir işlemin, bir banka tarafından taahhüt edilmesiyle oluşan bilanço dışı sözleşmelerdir (Jorion, 2007: 472).

Bankacılık sisteminde taahhütler, cayılabilen ve cayılamaz taahhütler olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.2.2.7.2.1. Cayılamaz taahhütler

Banka açısından risk taşıdığı kabul edilen ve bankanın belirli bir komisyon vb. gelir karşılığında yükümlülük altına girdiği ve bu yükümlülüğten geri dönemediği taahhütlerdir. Cayılamaz taahhütler, cayılabilir taahhütlere göre daha fazla risk içermektedirler (Akgüç, 2011: 31). Cayılamaz taahhütler vadeli aktif değerler alım satım, vadeli mevduat alım-satım, iştirak ve bağlı ortaklıklarımız sermayesine iştirak, kullandırma garantili kredi tahsis, menkul kıymet ihracına aracılık, zorunlu karşılıklar ödeme, çekler için ödeme, ihracat taahhütlerinden kaynaklanan vergi ve fon yükümlülükleri, kredi kartları harcama limiti,

kredi kartları ve bankacılık hizmetlerine ilişkin promosyon uygulamaları, açığa menkul kıymet satış taahhütlerinden alacaklar ve borçlar ve diğer cayılamaz taahhütlerdir.

1.2.2.7.2.2. Cayılabılır taahhütler

Taahhüt altına giren banka ile taahhüt alan kişi veya kurum arasındaki sözleşme, banka tarafından belli şart ve durumlara bağlı olarak ya da herhangi bir gerekçe gösterilmeden ve bir cezai yaptırıma tabi tutulmadan iptal edilebilir (BCBS, 1986). Cayılabılır taahhütler; cayılabılır kredi tahsisi taahhütleri ve diğer cayılabılır taahhütlerden oluşmaktadır.

1.2.2.8. Türevler

Türk Dil Kurumu' nun kelime anlamıyla türetilmiş veya üretilmiş varlık olarak tanımladığı türev sözcüğü, finans alanında da birçok yazar tarafından aynı mantık çerçevesinde tanımlanmıştır. Kolb ve Overdahl (2010: 1), türev finansal aracı, bir başka temel finansal araca dayanılarak oluşturulan yeni bir finansal araç olarak tanımlamaktadır. Dowd'a (1996: 176) göre ise; türevler, borç ya da özkaynak gibi finansal araçlarından türetilmiş olan finansal araçlar olarak tanımlar. Lederman ve Klein (1994: 1-2), türev finansal araçları, hisse senetleri, tahviller, emtia ve para birimleri gibi çeşitli para ve sermaye piyasası araçlarının değerinden türetilerek oluşturulmuş finansal varlıklar olarak tanımlamıştır. Hull (2012b: 1) ise; türev araçları temel olarak dayanak bir varlığın değerine dayalı olarak oluşturulmuş varlıklar olarak tanımlamaktadır.

Türevler hem borsalarda hem de tezgahda (OTC) işlem görmektedir. Borsada işlem gören türevler, OTC türevlerinden daha likit ve ucuzdur. Çoğu türev menkul kıymetin, geleneksel sermaye piyasası menkul kıymetlerinden daha riskli yatırımlar olarak kabul edilmesinden dolayı, genellikle spekülatif menkul kıymetler olarak adlandırılırlar (Hearth ve Zamia, 1998: 46).

Türev araçların genel olarak özellikleri şu şekildedir (Sachin, 2015):

- Türev araçlar, iki taraf arasındaki geleceğe dönük olarak yapılan sözleşmedir ve bu sözleşmeye göre taraflar sözleşmede belirtilen yükümlülüğü gelecekte belirtilen tarihte gerçekleştirmekle yükümlüdür.

- Türev finansal araçlar dayanak bir varlığın değerinden türetilmiştir. Değerinden türetilen dayanak varlıklar; tarımsal ürünler, değerli madenler, finansal varlıklar, maddi olmayan varlıklar vb. olabilir.

- Türev sözleşmelerinde tarafların yükümlülükleri belirtilmiştir.
- Doğrudan veya dolaylı olarak iki şekilde işlem görebilirler.
- Türev araçların sözleşme büyüklüğü, türev araçların nasyonel değerine bağlıdır.
- Türev araç sözleşmelerinin sona ermesi, sözleşmenin tipine bağlı olarak dayanak varlığın karşı tarafa teslimiyle veya sözleşmedeki pozisyonunu ters işlem ile sonlandırılmasıyla gerçekleşmektedir.

- Türev araçlar, sözleşmede bulunan dayanak varlıkla ilgili teslimatı ve ödemeleri öteleyebilme özelliği taşıyan araçlar olup; diğer varlıklara ve menkul kıymetlere kıyasla türev araçlarda kısa veya uzun pozisyon almak daha kolaydır.

- Türev araçlar bilanço dışı araçlardan biridir.

Türev araçlar, çeşitli türlere ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla aşağıda açıklanmıştır.

1.2.2.8.1. Forward sözleşmeler

En basit türev araç olarak kabul edilen forward sözleşmeleri, bir varlığın belli bir vade tarihinde, taraflardan birine belli bir fiyattan alma yükümlülüğü, diğerine ise aynı fiyattan satma yükümlülüğü getiren ve yükümlülüklerin sözleşmenin imzalanmasıyla meydana geldiği ancak teslimatın gelecekte belirlenen bir tarihte yapılacağı sözleşmelerdir. Malın fiziki olarak teslimi zorunludur. Forward sözleşmeler, organize olmayan piyasalarda genellikle iki finansal kurum arasında ya da bir finansal kurum ve müşteri arasında gerçekleşmektedir. Sözleşmenin taraflarından biri uzun pozisyon olup; dayanak varlığın gelecekteki bir tarihte, bugünden belirlenen bir fiyattan alma yükümlülüğü altına girmiş bulunmaktadır. Diğer pozisyonda bulunan taraf ise kısa pozisyon olarak adlandırılmaktadır ve sözleşmeye göre aynı fiyat üzerinden satma yükümlülüğü altına girmektedir (Kolb ve Overdahl, 2010: 7). Forward işlemlerin temel özellikleri; organize olmayan piyasalarda işlem görmeleri, kurumsal yatırımcılarca kullanılmaları, standart sözleşme olmamaları, teminat mekanizmalarının bulunmaması, vade sonunda fon akımının ve/veya mal tesliminin gerçekleşmesi, karşılıklı anlaşma ile iptal edilebilmeleri, üçüncü kişilere devredilememeleri sayılabilir (Yalçın vd., 2014: 158).

1.2.2.8.2. Futures sözleşmeler

Futures sözleşmeler, standart miktar ve kalitede bir varlığı önceden belirlenmiş bir fiyattan, gelecekte belirli bir tarihte teslim etme ya da teslim almaya ilişkin olarak düzenlenen yasal bir sözleşmedir. Forward işlemlerde ortaya çıkabilen güven eksikliğini giderebilmek amacıyla geliştirilen futures piyasaları, gerçekte organize forward piyasalarıdır. Futures sözleşmeler, forward sözleşmeler ile aynı amacı ve özellikleri taşımaktadır. Aralarındaki temel farklılık, future sözleşmelerin standart olması ve organize borsalarda işlem görmesidir. Alıcı ve satıcı arasında üçüncü bir kurum olarak futures borsası yer almaktadır. Piyasayı bu borsa düzenlemekte, tüm futures sözleşmeleri bu borsada alınıp satılmakta, alıcı ve satıcılar birbirini tanımamaktadır. Mal ya da menkul kıymet teslimi ve kalitesi ile ilgili tüm taahhütler borsanın garantisi altındadır (Aksoy ve Tanrıöven, 2014: 557; Aygören ve Kurtcebe, 2019).

1.2.2.8.3. Swap sözleşmeleri

Bir takas sözleşmesi adeta bir araya getirilmiş bir dizi forward sözleşmesi gibidir (Mathieson, 1989). İki tarafın belirli aralıklarla belirli nakit akışlarını değiştirmesini zorunlu kılar. Dowd'a göre (1996: 176-177) swap sözleşmeleri ilgili taraflar arasında nakit akışı akışını değiştirmek için yapılan bir sözleşme olup; faiz ödeme yükümlülüklerinin değişimini içeren faiz swapları ve farklı para birimlerinin takasını içeren döviz swaplarını içerir.

Swap türleri olarak akla ilk gelenler faiz ve para swapları olmasına karşın bunların dışında da birçok swap işlemi gerçekleşmektedir. Bunlar; mal swapı, aktif swapı, dönüşümlü swaplar, birleşik geçişli swaplar, amorti edilen swaplar, değişken ana paralı swaplar, kokteyl swaplar, swap opsiyonları (swaptions), kredi temerrüt swaplarıdır. Günümüzde en önemli hale gelen kredi temerrüt swap (CDS) işlemleridir. CDS kontratları, kredinin temerrüt riskinin transfer edilmesini sağlayan sözleşmelerdir. CDS işleminde koruma alan taraf periyodik olarak önceden üzerinde kararlaştırılan belirli bir primi koruma satan tarafa ödemektedir. Ancak referans varlıkta herhangi bir temerrüt durumunun oluşması halinde koruma satan taraf, koruma alan tarafa ödeme yapmaktadır. Böylece koruma alan taraf, kredi riski taşıyan bir varlığı risksiz bir varlığa dönüştürmektedir (Erdil, 2008).

CDS'ler 2008 küresel krizinin yaygınlaşması ve derinleşmesi üzerinde hızlandırıcı etkisiyle öne çıkmıştır. CDS'lerden özellikle sentetik özellikli olanlar bankaların düzenleyici sermaye

yükümlülükleri nedeniyle kredi riskin azaltmak amaçlı kullanılmaktadırlar. Finansal kurumlar, düzenleyici sermaye kuralları gereğince kredi riskini bilançolarından uzaklaştırmak durumundadır. Bu noktada tıpkı CDO'lar gibi CDS'ler de bankalar tarafından oldukça benimsenmişlerdir. Subprime mortgage krizi öncesinde bankalar prime ve subprime müşterilere dağıttığı kredilerin olası ödenmemesi durumuna karşılık CDS'leri meydana getirmiş, bunların rating kuruluşları tarafından yüksek kredi derecesi ile derecelendirilmesini sağlayarak, satılmasını sağlamıştır. Böylece CDS'ler de bir bakıma menkul kıymetleştirme sonucu üretilen CDO'lara benzemekle kalmamış, küresel krizin ortaya çıkmasında CDO'larla birlikte aktif rol oynamıştır. Üstlenici tarafların belirsizliği, aşırı ve yanlış kredi değerliliğine sahip olmaları, aşırı riskli kredilerden meydana getirilmeleri gibi nedenler, CDS'leri türev ürünler arasında ayrı bir konuma getirmiştir (Casu vd., 2015: 610).

Konut balonunun patlamasıyla kredilerin geri ödenemeyeceğinin anlaşılması, bu kredilere bağı olarak üretilen kredi temerrüt swaplarının değersiz bir varlık yani toksik varlık olmasına neden olmuştur. Bu toksik varlıkları satın alan kurumsal yatırımcılar, değerini yitiren bu CDS'ler nedeniyle büyük çapta zararlar karşılaşmışlar ve bu zararların özkaynaklara sirayet etmesi sonucu iflas etmişlerdir. Ayrıca, bu varlıklar bankalar arası gecelik repo piyasalarında teminat olarak da kullanılmakta olduğundan, değerlerinin yitirildiğinin anlaşılması ile oluşan belirsizlik sonucunda bu borçlanma kanallarından da fon bulabilme imkanları kalmamıştır. Bankalar son çare olarak ülkelerinin kurtarma planlarına dahil edilme şansını yakalayarak iflastan kurtulma imkanına kavuşmak istemişlerdir. Nihai olarak bankalar, devletlerin belirlediği planlara göre; kurtarılmayarak iflasına karar verilmesi, doğrudan destek sağlanarak kurtarılması, başka bankalarla birleşmeleri veya devralınmaları gibi seçeneklerden biriyle karşılaşmışlardır. (Casu vd., 2015: 610 – 611).

1.2.2.8.4. Opsiyonlar

Opsiyonlar, belli bir vadeye kadar (veya belirli bir vadede), opsiyona dayanak varlık oluşturan belli miktardaki bir malı, finansal ürünü, sermaye piyasası aracını veya ekonomik göstergiyi belli bir fiyattan (kullanım fiyatı) alma ya da satma hakkını, belli bir prim karşılığında opsiyonu satın alan kişiye (lehtara) veren ancak zorunlu tutmayan, buna karşın opsiyonun satıcısını (keşidecisini) lehtar tarafından talep edilmesi halinde satmaya ya da satın almaya zorunlu tutan sözleşmelerdir. Opsiyon satan yatırımcı, opsiyonu alan kişiden tahsil ettiği prim karşılığında, opsiyonun vadesinde veya vadesi dolana kadar olan herhangi

bir tarihte, opsiyona dayanak oluşturan belli miktardaki bir malı, finansal ürünü, bir sermaye piyasası aracını veya bir ekonomik göstergiyi, opsiyonu alan yatırımcının talebi halinde belirli bir fiyattan alma ya da satma yükümlülüğünü üzerine alır.

1.2.2.9. Faktöring

Faktöring işlemi aslında bir kredi işlemidir. Genelde ticari alacakların satılarak işletmeye finansman sağlanmasıdır. Faktöring, en genel anlamı ile, mal ve hizmet satışlarından doğan vadeli alacakların temlik yolu ile bir faktöring kuruluşuna devredilmesi ve bu alacakların faktöring kuruluşu tarafından yönetilmesidir.

Sürekli bir hizmet olan faktöring çeşitli şekillerde yapılabilir. Bununla birlikte tüm faktöring türleri genelde rücu edilebilenler ve edilemeyenler olarak iki temel kategoriye ayrılabilir. Rücu edilebilir faktöring sözleşmelerinde faktör, tahsil edemediği borçlar için şirkete rücu edebilirken; rücu edilemez faktöring sözleşmelerinde faktör borçların ödenmemesi durumunda riski üstlenmekte olup, şirkete rücu edememektedir.

Faktöring işleminin kapsamı; bir mali kuruluş (faktör), ticari borçlu (müşteri) ve mal satan veya hizmet arz eden bir ticari işletme (satıcı) arasında üç taraflı bir sözleşmedir. Genelde rücu hakkı olmaksızın, alıcının borçlularının hesap hasıllarını faktör satın alır ve bu suretle müşterilere tanınan kredileri kontrol altında tuttuğu kadar muhasebe ve tahsilatını da yürütür.

Modern iş dünyasında çeşitli alacakların indirimli olarak faktöre veya başka bir tarafa satılması nakit yönetiminde kullanılan bir uygulamadır. Satışlar vadeli olarak satıldığında alacaklar kalemi artmaktadır. Ancak bunların tahsili için belli bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Nakde çevirim süresini kısaltmak için mal veya hizmet müşterilere satıldıktan sonra faturalar faktöre gönderilir. Müşterilere ödemelerini faktöre yapmaları söylenir.

Bu işlemin bilanço dışı finansman yöntemi olarak kabul edilip edilmeyeceği durumu finansal tablolardan alacakların taşınıp taşınmayacağına dair sorunun cevabına bağlıdır. UFRS 9'a göre alacakların finansal tablolarda gösterilmeye devam edip etmeyeceğine karar verilirken; ilk olarak alacakların satılmasıyla ilgili tüm risklerin ve getirilerin faktöre transfer edilip edilmediği incelenir. Eğer tüm getiri ve risk faktöre transfer edilmişse; alacaklar finansal

tablolarda artık gösterilmez. İşletmenin finansal varlığın sahipliğinden kaynaklanan bütün risk ve getirileri önemli ölçüde elde tutması halinde, söz konusu finansal varlık finansal tablolarla gösterilmeye devam edilir. İşletme, finansal varlığın sahipliğinden kaynaklanan bütün risk ve getirileri ne önemli ölçüde devrediyor ne de elde tutuyorsa, işletme söz konusu finansal varlığın kontrolünü elinde tutup tutmadığına karar vermelidir. Bu durumda işletme kontrolü elinde bulundurmuyorsa; alacaklarını finansal tablo dışına çıkartır. Aksi taktirde alacaklarının devam eden ilişkisi ölçüsünde finansal tablolarla göstermeye devam eder.

Bu bilgiler ışığında eğer faktöring işlemi rücu edilemez şekilde yapılmışsa şirket alacaklarını faktöre satmasıyla birlikte finansal tablolarının dışına çıkartır. Rücu edilebilir şekilde yapılmışsa; alacaklara ait risk ve getirinin faktöre devredilmemiş olması nedeniyle finansal tablolarla gösterimine devam edilir. Bazı durumlarda ise faktöring işlemi garantili olarak yapılır. Bu durumda faktör kuruluşu alacağın belli bir limitine kadar rücu etmeyecek olup; kalanı için ise garanti vermediği için rücu etme hakkını saklı tutmaktadır. Bu durumda işletme garanti verilen alacak tutarını bilançosundan çıkarır, kalanını ise tutmaya devam eder.

İşletme faktöring işlemiyle elde ettiği nakdi bilançosundaki borçları azaltmada kullanabilmektedir. Bu sayede kaldıraç oranlarını değiştirerek, finansman yapısının sağlıklı olduğu izlenimini verebilir.

1.2.2.10. Araştırma ve geliştirme sözleşmeleri

Bir şirketin bilanço dışı finansman kullanabilmesinin bir başka yolu da araştırma ve geliştirme sözleşmeleridir. Özellikle ABD’de araştırma – geliştirme sözleşmeleri ile işletmelerin bilanço dışı finansman elde ettikleri görülmektedir. Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (US GAAP) içerisinde yer alan düzenlemelere göre; araştırma ve geliştirme sözleşmeleri, bir işletmenin kısmen veya tamamen başkaları tarafından finanse edilen araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin sonuçlarına dair durumları düzenler. Ar-Ge harcamalarının ilgili dönem karlarını azalttığı barizdir. Bu nedenle firmalar bazen araştırmayı finanse etmek için yatırımcılarla sınırlı bir ortaklık kurabilir. Ana şirket araştırmayı kendi başına gerçekleştirmek yerine kurulan sınırlı ortaklık aracılığıyla çalışmaları gerçekleştirir. Böylece Ar-Ge harcamalarını kayda geçirmekten kurtulur ve gelirlerinin azalmamasını sağlar.

Araştırma ve geliştirme harcamalarının muhasebeleştirilmesinde esas nokta sözleşmenin özü incelendiğinde araştırma ve geliştirmenin finanse edilmesi için bir borçlanma aracı niteliğinde olup olmadığının ve/veya sadece başkaları için araştırma yapmak üzere düzenlenen bir sözleşme olup olmadığının anlaşılmasıdır. Eğer şirketin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin sonucuna bakılmaksızın diğer ortaklarca sağlanan fonlar için şirket geri ödeme zorunluluğu içindeyse şirket bu yükümlülüğü hesaplar ve cari yıldaki araştırma ve geliştirme giderlerini uygun şekilde kayda alır. Araştırma ve geliştirme ile ilgili finansal risk şirketten diğer taraflara devredildiyse ve bunlar için herhangi bir yükümlülük bulunmuyorsa; şirket mali tablolarında herhangi bir yükümlülük göstermek zorunda değildir.

Araştırma ve geliştirme düzenlemeleri sınırlı bir ortaklık dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde olabilir. Örneğin, A şirketinin araştırma ve geliştirme amacıyla sınırlı bir ortaklık kurduğunu varsayalım. A şirketi hakim ortaktır ve ortaklığın faaliyetlerini yönetir. Sınırlı ortaklar ise yatırımcı pozisyonundadır. Ar-Ge harcamalarını ve yükümlülüklerini yatırımcılara bilançoda kaydetme kararında iki şart önemlidir. Soru şudur: A şirketi, araştırma ve geliştirme giderlerini ve yatırımcıların bilançolarındaki yükümlülüğü dikkate alarak kaydetmeli mi? Cevap, kimin risk altında olduğuna ve hakim ortağın araştırma ve geliştirme sonuçlarından bağımsız olarak sınırlı ortaklara geri ödeme yapmak zorunda olup olmamasına göre değişmektedir. Sınırlı ortaklar risk altındaysa ve sınırlı ortaklardan herhangi biri, A şirketine karşı garanti veya talepte bulunmuyorsa, borç ve ilgili masrafların A şirketinin mali tablolarında rapor edilmesine gerek yoktur (Stice vd., 2010: 12 - 44).

1.2.2.11. Leasing

Kiraya verenin bir varlığın kullanım hakkını, bir ödeme veya ödeme planı karşılığında, taraflarca kararlaştırılmış bir zaman süresince kiracıya devrettiği sözleşmedir. Leasing temelde finansal kiralama ve faaliyet kiralaması şeklinde 2'ye ayrılmaktadır. Finansal kiralama, bir varlığın mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan her türlü risk ve yararların devredildiği kiralama sözleşmesi olup; sözleşme süresi sonunda varlığın mülkiyetinin kiracıya devri mümkündür. Faaliyet kiralaması ise dayanak varlığın mülkiyetinden kaynaklanan bütün risk ve getirilerin önemli ölçüde devredilmediği kiralamadır (Marşap ve Yanık, 2018).

Yapılan bu sınıflandırmanın şirketlerin finansal raporları üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Bunun nedeni kiralama işlemlerinden kaynaklanan varlık ve yükümlülüklerin bilançoya dâhil edilerek veya bilanço dışı tutularak raporlanmasıdır. Kiracı, finansal kiralamada kiralama işlemlerinden kaynaklanan varlık ve yükümlülüklerini bilançosunda varlık ve yükümlülük olarak raporlarken; faaliyet kiralamasında ise bilanço dışında tutarak dipnotlarda göstermektedir. Faaliyet kiralaması uygulamasıyla kiracı varlık ve yükümlülüklerinin gerçek değerlerini mali tablolarından gizler. Özü itibari ile aynı olan bir finansal olayın farklı şekilde muhasebeleştirilmesi ve raporlanması, finansal bilgiler ile işlem yapacak olan tarafların, doğru, güvenilir, anlaşılır, ihtiyaca uygun ve karşılaştırılabilir bilgi almasına engellemekte ve kararlarını etkilemektedir (Parlak, 2018).

Tüm bu olumsuz durum karşısında IASB ve FASB ortak bir çalışma yürüterek finansal ve faaliyet kiralamasına göre kiracının kiraladığı varlıklar ve bunlara ilişkin borçları mali tablolara alma veya dışında bırakarak sadece dipnotlarda göstermesi ikiliğini ortadan kaldırmıştır. 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren geçerli olan yeni kiralama standardı UFRS 16 bu ayrımın kaldırılmasına dönük olarak çıkarılmıştır (Akdoğan, 2019: 39-40).

1.2.2.12. Kredi satışları

Finansal kurumlara, bilançolarından kredileri taşıyarak tamamıyla kredi riskini azaltmalarına imkan verir. Bir finansal kurum bir kredi yaratır ve dışarıdaki bir alıcıya rücu edebilir şekilde veya edemeyecek şekilde sattığı zaman bir kredi satışı meydana gelmiş olur. Eğer bir kredi rücu edilemez şekilde satılırsa sadece finansal kurumun bilançosundan taşınmaz ayrıca eğer kredi geri ödenmese bile finansal kurumun herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır (Cornett ve Saunders, 2014: 797).

Genel olarak kredi satışları rücu edilemez şekilde gerçekleşmesine rağmen; rücu edilebilir şekilde kredi satışları da gerçekleşmektedir. Rücu edilemez şekilde kredi satışı gerçekleştiğinde aktiflerdeki kredi tutarı satılan kredi tutarı kadar azaltılır. Rücu edilebilir kredi satışlarında ise kredi satışını gerçekleştiren banka, aktiflerindeki kredileri azaltır bununla birlikte kredi satışı rücu edilebilir şekilde gerçekleştiği için işlem dipnotlarda koşullu yükümlülük şeklinde kredi satışı olarak gösterilir. Bu şekilde gösterimin amacı işlemin gerçekte bir koşullu kredi riski içermesidir (Cornett ve Saunders, 2014: 797). Aşağıdaki örnekten ilgili durum rahatlıkla izlenebilir:

Çizelge 1.6. Kredi satışları örneği

(Rücu Edilebilir - Edilemez) Kredi Satışından Önce Bilanço			
Aktif	50 TL	Pasif	50 TL
Nakdi Varlıklar	5 TL	Mevduat	45 TL
Krediler	45 TL	Özkaynak	5 TL

(Rücu Edilebilir - Edilemez) Kredi Satışından Önce Bilanço			
Aktif	50 TL	Pasif	50 TL
Nakdi Varlıklar	5 TL	Mevduat	45 TL
Krediler	35 TL		
Yeni Yatırımlar	10 TL	Özkaynak	5 TL

Bilanço Dışı Yükümlülükler (Rücu Edilebilir)	
Koşullu Kredi Risk Yükümlülükleri	
Kredi Satışları	10 TL

Kaynak: (Casu, vd. 2015: 308)

Finansal kurumlar çeşitli nedenlerle dış yatırımcılara kredi satışı gerçekleştirmektedir (Casu vd., 2015: 309):

- Piyasa faiz oranları arttıkça, düşük getirili varlıkların yüksek getirili varlıklarla değiştirilmesini sağlamak,
- Devlete ait menkul kıymetler gibi daha pazarlanabilir varlıklar ile değiştirilerek bankanın likiditesini arttırmak,
- Kredi ve faiz oranı risklerinin yönetilmesi amacıyla,
- Sermaye ve kredi riski arasındaki dengenin korunmasına yardımcı olmak için bankanın varlıklarının büyümesini yavaşlatmak,
- Sermaye maliyetini düşürmek ve bankanın varlıklarının çeşitlenmesine yardımcı olmak.

Kredi satışları Türkiye’de bankalarımız tarafından özellikle 2001 yılından itibaren hızlı bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Varlık Yönetim Şirketi adı model, Türkiye’nin mali sektörde yaşadığı Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ve bu krizlerin neden olduğu gerek mali sektörde, gerekse de reel sektörde yaşanan bunalımlar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Krizin aşılması amacıyla bu modelin yasal altyapısı, 30 Ocak 2002 tarih ve 4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile yürürlüğe konulmuştur (Lök, 2018).

Bankacılık sektörünün ana faaliyet alanlarından biri olan krediler beraberinde kredi riskini de ortaya çıkarmaktadır. Kredi riski, banka müşterilerinin kredi talepleri neticesinde almış oldukları kredilerin kapsamında geri ödemeleri gereken anapara ve faizin bir kısmını ya da tamamını ödeyemeyerek yükümlülüklerini yerine getirmemeleri durumunu ifade etmektedir. Bu süreçten sonra bankanın takip altına aldığı ve sorunlu krediler kapsamı altına giren alacaklar, bankaların risk seviyesini artırarak verebilecekleri kredi hacmini negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca sorunlu krediler; bilançoya, sermaye yeterliliğine, karlılığa, likiditeye ve reel sektöre de etki etmektedir. Bu yüzden sorunlu kredilerin çözülmesi gerekmekte ve bu noktada da Varlık Yönetim Şirketleri (VYŞ) devreye girmektedir (Artekin ve Soydal, 2019).

Özellikle bankaların verdikleri ve geri ödenme sürecinde sıkıntı yaşanan ve sorunlu alacaklara dönüşen krediler, bankaların bilançolarının aktifinde takipteki alacaklar hesabına aktarılmakta olup bu alacağın miktarı ve tahsil edilebilme düzeyi bankaların aktif kalitesini ve faaliyetinin değerlendirilmesinde kullanılan temel performans göstergelerini (KPI) negatif şekilde etkilemektedir. Bu duruma bağlı olarak da banka riski artmakta, artan risk de beraberinde bankaların kaynak (borçlanma) maliyetini artırmaktadır. Zincirleme reaksiyonun neticesi ise azalan varlık ve öz kaynak karlılığıdır. Yukarıda açıklanan nedenlerle, öz kaynakları, dolayısıyla da pasif yapısını olumsuz etkileyecek toksik nitelikteki sorunlu kredilerin ve alacakların banka bilançolarından arındırılması noktasında varlık yönetim şirketleri önemli bir misyon üstlenmekte ve bankalara ciddi düzeyde destek olmaktadır. Varlık yönetim şirketlerinin son yıllarda bankalardan devir almış oldukları alacak tutarlarındaki artış da bu kanımızı destekler nitelikteki bir göstergedir (Çelik, 2017).

1.2.2.13. Koşulsuz satın alma yükümlülükleri

Koşulsuz satın alma yükümlülüğü, daha sonraki bir tarihte belirli bir fiyattaki ürün ve hizmetleri satın alma zorunluluğu getiren anlaşmalardır. En sık kullanılan türleri arasında al veya öde sözleşmeleri (take or pay contract) ile üretim hacmi sözleşmeleri (throughput agreements) yer almaktadır (Jarnagin, 2008: 533).

Bir al ya da öde sözleşmesi, bir alıcının ürün veya hizmetler için bir satıcıya periyodik olarak belirli miktarlarda ödeme yapmayı kabul ettiği bir sözleşmedir. Bir al ya da öde sözleşmesinde ürün alıcısı, taahhüt edilen ürünün teslim edilip edilmediğine bakmaksızın, belirli miktarlarda düzenli olarak ödemeler yapmayı taahhüt eder. Bu nedenle ödeme yükümlülüğü, ürünün teslim edilip edilmemesinden ve/veya teslim edilen ürünün kalitesinden bağımsızdır. Bu şekilde projenin gerçekleşmesi için fon temin edilmiş olur (Flood, 2015: 474).

Üretim hacmi sözleşmesinde ise bir ürünün nakliyesi veya üretimi karşılığında, ilgili araca sahip olan taraf ile potansiyel kullanıcıların yaptıkları sözleşmedir. Potansiyel kullanıcılar, tesisin veya nakliye aracı sahibine belli dönemlerde ödeme yapacağını taahhüdünü vermektedir. Bu dönemlerde tesisi veya aracı ister kullansın isterse kullanmasın ödemelerini gerçekleştirmek zorundadır (Price, 1995: 54).

Bu tür düzenlemelerin gerekçesini anlamada petrol örneği yararlı olacaktır. İki petrol şirketinin ilave arıtma kapasitesine ihtiyacı olduğunu varsayalım. Her iki şirket birlikte bir rafineri inşa ederse, bu varlık ve bu varlığa ilişkin finansman bilançosunda görünecektir. Bunun yerine iki şirketin bir rafineri inşa etmek için bir ortak girişim oluşturduğunu varsayalım. İki petrol şirketinden ayrı bir kuruluş olan ortak girişim, rafineriyi finanse ediyor ve inşa ediyor. Ortak girişimin finansmanını sağlamak için, iki petrol şirketi, rafinaj hizmetlerinde her dönem ortak girişime belirli ödemeler yapmayı kabul eden al ya da öde sözleşmeleri imzalar. Ödemeler, rafinerinin işletme ve finansman maliyetlerinin tümünü karşılamak için yeterlidir. Ortak sahipler, hiçbir rafineri hizmeti almasalar bile ödemeleri yapmak zorundadır (Wahlen vd., 2014: 483).

1.2.2.14. Off-shore finans merkezleri

Off-Shore sistemi (kıyı bankacılığı veya kıyı dışı bankacılık), bir ülkenin kıyısında, ancak hukuken o ülkeye dahil sayılmayan alanda yapılan bankacılığı ifade etmektedir. Bu kıyı ülkesinde ikamet etmeyenlerin yatırımlarını çekmek amacıyla kurulmuştur. Bu yatırımlar genellikle portföy yatırımları şeklinde yapılmaktadır. Off-Shore sistemi yatırımcısına, vergisiz veya düşük vergilemeden kaynaklanan yüksek faiz geliri elde edilmesi ve denetimden kaçılması gibi çeşitli avantajlar sunmaktadır. Kıyı bankacılığı faaliyetinin

genellikle vergi cenneti ülkelerde yürütülmesi, bu iki kavramın çoğu vakit birlikte anılmasına yol açmaktadır (Bilici, 2004).

Kıyı ötesi kuruluşlar genellikle özel amaçlı kuruluşlar şeklinde olduğundan bir bilanço dışı finansman tekniği olarak kullanılmaktadır. Off-shore kuruluşlar sayesinde vergiden kaçınma, borçların bu kuruluşlara aktarılması yoluyla riskin azaltılması, çeşitli düzenlemelerden muaf olabilme gibi fırsatlara ulaşabilmek mümkündür. Türkiye’de TMSF’ye devredilen bankaların, genel olarak bağlı ortaklık şeklinde kurdukları off-shore bankaları ayrı bir kuruluşmuş izlenimi verdirmek suretiyle; konsolidasyona dahil etmemek amacıyla tam olarak bilançolarında göstermedikleri, mevduatlarını ve kredilerini bu kuruluşlara aktararak bilanço dışına taşıdıkları, off-shore depolar vasıtasıyla kendi grup şirketlerine fiduciary kredi kullandırmaları, diğer grupların off-shore bankaları ile kendi şirketlerine kredi kullandırmaları için karşılıklı kredi (back to back krediler) sözleşmeleri yapmaları ve bu sayede gerek özkaynaklarını gerekse de mevduatları hakim ortaklara transfer etmeleri şeklinde uygulamalar aslında bir bilanço dışı finansman tekniğidir.

Off-shore kuruluşların bir bilanço dışı finansman tekniği olarak kullanılması, gelişmiş ülke örneklerinde de karşılaşılmaktadır. Örneğin hem Long Term Capital Management (LTCM)’in 1.2 trilyon dolar değerindeki swap türevlerinin, LTCM’nin Cayman Adaları’ndaki offshore kuruluşlarında izlerinin rastlanması, Enron skandalında, Parmalat skandalında, Mortgage krizinde Lehman Brothers ve Bear Stearns’in Cayman Adalarında kurulan özel amaçlı girişimlerin bilanço dışı finansman aracı olarak kullanıldığı görülmektedir (Network T. J., 2013).

1.2.2.15. Repo işlemleri

Kısa dönemli bir menkul kıymetin belirli bir dönem sonunda ilk satıcısı tarafından geri alınmasını öngören bir satış işlemidir. Repo işleminde bir varlık satılır ve önceden belirlenmiş bir fiyattan daha sonra tekrar geri satın alınır. Repo işlemlerinin vadesi kısa olup; genelde birkaç günlük hatta gecelik olarak yapılabilir. Özellikle ABD’de repo işlemleri bir bilanço dışı finansman tekniği olarak kullanılmaktadır (Law, 2014).

Repo işlemleri genel olarak kurumsal yatırımcılar tarafından özellikle de bankalar tarafından gecelik olarak yapılarak bir fon kaynağı olarak kullanılmaktadır. Bankalar repo işlemi

sayesinde acil fon ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak bu işlem iyi şekilde planlanamazsa Türkiye’de Demirbank ve Ulusal Bank örneklerinde, küresel krizde ise Repo 105 işlemi nedeniyle Lehman Brothers örneğinde olduğu gibi bankaların batmasına bile neden olabilmektedir (Coşkun, 2012).

1.2.2.16. Konsinye stoklar

Malların mülkiyeti işletmeye ait olmakla beraber satılması amacıyla bir başka işletmeye gönderilmiş mallara konsinye mallar denir. Gönderen işletmeye konsinyatör, alan işletmeye konsinyi denir. Konsinye malı satmak üzere teslim alan işletmenin stokların mülkiyeti kendisine ait olmadığından ilgili malları bilanço dışında izlemektedir. Bu nedenle ilgili işlemler bir bilanço dışı finansman tekniği olarak da kabul edilmektedir.

1.2.2.17. Emeklilik planları

Özellikle ABD’ de emeklilik planları olarak adlandırılan ve Türkiye’de kıdem tazminatı planı olarak adlandırdığımız kavram, bir bilanço dışı finansman tekniği olarak kullanılmaktadır. Düşen hisse senedi piyasaları ve düşük faiz oranları, şirketlerin borçlarını bilançolarının dışında rapor etmelerine ve açıklamalarına olanak tanıyan bir kuralla birleştiğinde, yatırımcıların ve alacaklıların, tanımlanmış fayda emeklilik planlarının durumuna ilişkin endişelerini artırmaktadır. Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri (GAAP) kapsamında izin verilen yumuşatma mekanizmaları nedeniyle, beklenen ve gerçekleşen getiriler arasındaki fark (aktüeryal kazançlar ve zararlar olarak adlandırılır), kritik bir eşiğe ulaşana kadar bilanço dışı biriktirilir ve ancak bu noktadan sonra şirketler farkın bir kısmını finansal tablolarda muhasebeleştirmek zorundadır. Sonuç olarak, şirketler birikmiş kazançlardan birikmiş zararlara geçerken, bilanço dışı borç miktarı artacaktır (Wiedman vd., 2003).

1.2.3. Bilanço Dışı Finansmanın Yararları

Bilanço dışı finansmanın hem işletmeler nazarında hem de diğer ekonomik birimler nazarında birçok faydası bulunmaktadır. Bunlar kısaca aşağıdaki şekildedir:

- i. İşletmenin kaldıraç oranlarını düşük gösterir.
- ii. İşletmeye vergiden kaçınma olanağı sağlar.

- iii. İşletmenin karlılık oranlarının yüksek görünmesini sağlar.
- iv. İşletmeye ait hisse senetlerinin değerinin daha yüksek olmasını sağlar.
- v. İşletmenin bağlı bulunduğu ülkenin hukuki düzenlemelerinden kaçınabilmeyi sağlar.
- vi. Bankalar için sermaye yeterlilik rasyolarının yüksek görünmesini sağlar.
- vii. Riskin azaltılmasını veya başkalarına transfer edilebilmesine olanak tanır.
- viii. İşletmelerin daha fazla borçlanabilmesine imkan tanır. Ayrıca işletmenin borçlanma maliyetinin daha düşük olmasını sağlar.
- ix. İşletmelerin, bilanço dışı finansman yöntemlerini kullanarak daha yüksek kredi değerliliğine sahip olabilmeleri mümkündür.
- x. Bankaların, çeşitli bilanço dışı finansman yöntemlerini kullanarak daha fazla kredi verebilmeleri mümkün hale gelmektedir.
- xi. Kamu – özel ortak yatırım projelerinin gerçekleştirilmesinde finansman konusunda oldukça esnek alternatifler sunabilmektedir.
- xii. Bilanço dışı finansman sayesinde işletmelerin sahip olduğu likit olmayan veya az likit olan varlıklara yüksek likidite kazandırılır.
- xiii. Oluşturulan yapılandırılmış finansal araçlar sayesinde piyasalarda yatırım yapılabilecek finansal enstrümanların sayısı artmaktadır.
- xiv. İşletmelerin özellikle de bankalar için aktif – pasif arasındaki vade uyumsuzluğu problemi azalmaktadır.

1.2.4. Bilanço Dışı Finansmanın Zararları

Bilanço dışı finansman, yararlarının yanında hem yatırımcılar hem de devletler için birçok yönden tehlikeli ve olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Bu zararları aşağıda gösterilmektedir:

- i. İşletmelerin ödeyecekleri vergi azalacağı için, devletin vergi gelirinde azalma meydana gelecektir.
- ii. İşletmelerin kaldıraç oranlarını gizlemeleri ve bu sayede daha fazla borçlanabilmeleri iflas riskini arttırmaktadır.
- iii. Sorunlu varlıkların menkul kıymetleştirilmesi nedeniyle finansal piyasalar olumsuz etkilenmektedir.
- iv. Bankaların sermaye yeterlilik oranlarını yüksek göstermek amacıyla yapılandırılmış enstrümanlara yatırım yapması ve bu enstrümanların dayanak varlıklarının değerini

yitirmesi sonucu bankaların bilançolarının değersiz hale gelmesi sonucunda birçok banka zor durumda kalmıştır.

- v. Bilanço dışı finansman teknikleri geliştikçe bankalar karlarını arttırmak amacıyla daha agresif stratejiler belirlemiş ve bu durum birçok olumsuz sonuç doğurmuştur.
- vi. Bilinçli olarak yüksek kredi değerliliği verilen menkul kıymetleştirilmiş finansal varlıklara yatırım yapılması sermaye kayıplarının doğmasına neden olmuştur.
- vii. Özel amaçlı girişimler kullanılarak riskin transfer edilmesi, bankaları görünürde güçlü göstermiş ancak bankaların risk iştahını arttırıcı işlemler yapmasını da teşvik ederek iflas etmelerinde etkin rol oynamıştır.
- viii. Bilanço dışı finansmanın yoğun şekilde kullanıldığı gölge bankacılık sistemi küresel krizin ortaya çıkışında etkin rol oynamıştır.
- ix. İşletmelerin gerçek mali durumunu kamuoyundan gizlemesi sonucunda içeriden öğrenenlerin ticareti, ters seçim problemi gibi istenmeyen sonuçlar meydana gelebilmektedir.
- x. Türkiye Bankacılık Sisteminde bilanço dışı finansman tekniklerinden özellikle offshore banka ve depoları üzerinden gerçekleştirilen işlemler sonucunda birçok banka batmış ve mevduat sahipleri mevduatlarını kaybetmiştir.
- xi. Bilanço dışı finansmanı yoğun şekilde kullanan bankaları takip eden diğer birçok banka ve finans kuruluşu, bankacılık sistemini kuralsızlığa doğru itmiş ve küresel krizi tetiklemiştir.
- xii. Gelişmekte olan ülkelerde kamu – özel yatırımların daha fazla gerçekleşmesi için gerçekleştirilen ve özellikle kamu bankaları tarafından verilen garanti ve taahhütler yüksek kamu zararlarının oluşmasına neden olabilmektedir.
- xiii. Bazı bilanço dışı finansman tekniklerinde görülen sahiplik sorunu nedeniyle teminat özellikleri kaybolmakta ve finansal piyasaları savunmasız hale getirmektedir.

1.3. Türkiye’de Bankaların Bilanço Dışı İşlemlerinin Oluşturduğu Riskler ve Tabi Oldukları Düzenlemeler

Dünya ekonomisinde 1970’li yılların sonunda gelişmiş ülkelerde başlayan ve izleyen yıllarda hızlı bir biçimde gelişmekte olan ülkeleri de içine alarak yaygınlaşan finansal serbestleşme uygulamaları ve onun bir parçası olan sermaye hareketleri dünya finansal sisteminde önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlardan en önemlileri olarak finansal derinleşme ve finansal inovasyon (yenilik) sayılabilir (Oruç, 2013: 4-10).

1980'lerden itibaren büyüyen finansal derinleşme ve gelişen finansal yenilikler, bankaların daha piyasa odaklı olmasına yol açmıştır. Fon ihtiyacını karşılamak isteyen şirketlerde bu değişimlere adapte olmuşlar ve yatırımlarını finanse etmede finansal piyasalara gitgide daha fazla güven duymaya başlamışlardır (Boyd ve Gertler, 1994; Calmès, 2004: 1; Roldos, 2006: 4; Brown ve Petersen, 2009; Calmès ve Theoret, 2010). Bu değişim aynı zamanda işletme finansmanında da çok önemli yeniliklere yol açmıştır. İşletmelerin banka kredileri gibi dolaylı finansmana başvuruları göreceli olarak azalmaya başlamış; buna karşın hisse senedi ve tahvil ihraçları hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu değişimi göz önünde tutan bankalar faaliyetlerini bu yeni duruma göre çeşitlendirerek menkul kıymet ihracında dealer olarak görev yapmaya ve yatırımcılara portföy danışmanlığı hizmetleri sunmaya başladılar. Bir taraftan da finansal derinleşmenin etkisiyle kredilerini havuzlarda toplayarak menkul kıymetleştirme sayesinde ikinci kez gelir elde etmeye başladılar (Calmès ve Theoret, 2010). Bu tür geleneksel olmayan faaliyetler basit olarak bilanço dışı işlemler olarak sınıflandırılır. Bu faaliyetler sonucunda bankalar komisyon ve ücretlerinde, ticaret gelirlerinde ve diğer faiz dışı gelirlerinde kayda değer bir büyüme sağladılar. Bunların yanı sıra, bankalar bu yeni faaliyet türleri sayesinde faaliyetlerinde çeşitlendirmeye giderek risk-getiri değiş tokuşunda önemli bir iyileşme de elde ettiler (Rose, 1989; Saunders ve Walters, 1994).

Bankacılık sektöründe gitgide yükselen finansal liberalizasyon, finansal inovasyonlar, teknolojik gelişmeler bankaların sadece kurumsal anlayışlarını değiştirmekle kalmamış ayrıca bankaların içinde bulunduğu çevrenin de değişmesini sağlamıştır. En önemli değişim ise hukuki çevrede gerçekleşmiştir. Türkiye bankalarının ait olduğu hukuki çevrede esas kaynak Türkiye bankalarının kuruluşlarını, faaliyetlerini, görev ve yetkilerini, organlarının görev ve sorumluluklarını ve bunlar gibi daha birçok alanda temel düzenlemeleri içeren Bankacılık Kanunu'dur. Diğer bir kaynak İsviçre'nin Basel kentinde bulunan Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) tarafından oluşturulan Basel Kriterleri'dir. Basel Kriterlerinin ilki 1986 yılında ortaya çıkmış ve özellikle bankacılık sektöründe sürekli olarak değişen durumlara göre güncellenerek revize edilmiştir. Basel Kriterleri Türkiye'de BDDK tarafından birebir kabul edilmesi ve tam olarak Türkiye'de uygulanabilmesi hususunda gerekli olan uyumlaştırmanın sağlanması için BDDK tarafından çıkartılan yönetmelikler, Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmektedir.

1.3.1. Bankaların Bilanço Dışı İşlemleri Nedeniyle Oluşan Riskler

Bankacılıkta risk terimi, son yıllarda farklı araştırmacılar tarafından kapsamlı bir şekilde incelenmiş olmasına rağmen evrensel bir tanım bulunmamaktadır. Örneğin; Ghosh (2012: 3) bankalardaki riski; ekonominin küçülmesi, maliye ve ticaret politikasındaki olumsuz değişimler, faiz oranlarındaki veya döviz kurlarındaki olumsuz hareketler veya azalan hisse senedi fiyatları gibi bazı olumsuz olaylar nedeniyle oluşabilecek potansiyel bir kayıp olarak tanımlamaktadır. Bessis (2011: 3) ve Schroeck (2002: 24) ise bankacılık riskini, çeşitli belirsizlik yaratan durumlar nedeniyle banka getirileri üzerinde istenmeyen sonuçlar olarak yorumlamaktadır.

Her banka için, yönetimin amacı hissedarların değerini maksimize etmektir. Eğer banka halka açıksa ve içinde bulunduğu finansal piyasa etkinse; bankanın karlılığı üstlendiği risklerle pozitif ilişkilidir. Eğer banka küçük ve halka açık değilse; yöneticiler kabul edebilecekleri optimal risk düzeyinde en yüksek getiriye sağlayacak yatırımların değerini maksimize etmeyi deneyecektir. Ortakların değerini arttırma amacı ile birlikte bankalar daha yüksek risk üstlenmek zorunda kalmaktadır ve buna bağlı olarak da bu risklerden kaynaklı kayıplarla karşı karşıya kalmaktadır (Casu vd., 2015: 329). Bu durum bankalar için risk yönetiminin önemini arttırmış olup; bankaların risk yönetimi için daha fazla personel, fon ve zaman başta olmak üzere çeşitli birçok kaynağı ayırmak zorunda bırakmıştır.

Bankaların karşı karşıya kaldığı riskler şu şekildedir:

1.3.1.1. Kredi riski

Kredi riski, finansal piyasalardaki en eski risk türüdür. Kredi riskinin tarihte yerini alması aslında borçlanmanın ortaya çıkışına dayanmaktadır. Yaklaşık olarak M.Ö. 1800’lerde Hammurabi Kanunlarında alınan borçların ödenmesine ilişkin başta kefalet mekanizmasının geliştirildiği bilinmektedir (Önder ve Özkul, 2013). Bu durum göz önüne alındığında kredi riski kavramının eski Babil medeniyetinden itibaren dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

Kredi riskine ait literatürde çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Kısaca kredi riski tanımlanacak olursa; bir banka tarafından verilen belirli bir tutardaki kredi tutarının geri ödenmesinde

borçlunun başarısız olma ihtimalidir (Caouette vd., 2011: 1; Basel Committee on Banking Supervision, 2000; De Haan vd., 2009: 111; Hull, 2012a: 41).

Ödünç alanın, borcunu ödememesi durumu olan temerrüt halinden ve/veya borçlunun kredi değerliliğinin düşmesi durumlarından kaynaklanan zarar ihtimalinin artması sonucunda kredi riski oluşmaktadır. Temerrüt haline bağlı olarak kredi riskinin olduğu durumda borçlu ödemesini gerçekleştiremediğinden dolayı kredi kullandıran banka, alacağının tamamını veya bir kısmını geri alamadığından bir kayba uğramaktadır (Bessis, 2011: 3). Kredi riskinin karşı tarafın kredi değerliliğindeki bir azalmaya bağlı olarak ortaya çıktığında ise borç hemen temerrüt haline dönüşmemekle birlikte temerrüt ihtimali yükselmektedir.

1.3.1.2. Döviz kuru riski

Bankacılık piyasaları daha küresel hale geldikçe hem yabancı doğrudan yatırımlar hem de yabancı portföy yatırımlar şeklindeki uluslararası faaliyetlerin önemi çok hızlı şekilde artmıştır. Bankaların bu faaliyetler dolayısıyla oluşan yabancı para cinsinden kazançlarının veya kayıplarının reel değerleri ise ilgili yabancı para birimlerindeki değişikliklere göre artmakta veya azalmaktadır (Casu vd., 2015: 341). *Bankaların, tüm döviz varlık ve yükümlülükleri nedeniyle döviz kurlarında meydana gelebilecek değişiklikler sonucu maruz kalabilecekleri zarar olasılığına döviz kuru riski denmektedir (BDDK, 2012a).*

1.3.1.3. Likidite riski

Likidite, bir finansal kurumun nakit ve teminat yükümlülüklerini makul bir maliyetle kolay şekilde yerine getirebilme kapasitesidir. Yeterli bir likidite seviyesinin düzeyi, kurumun günlük işlemleri veya finansal durumunu olumsuz etkilemeden hem beklenen hem de beklenmeyen nakit çıkışlarını ve teminat ihtiyaçlarını etkin bir şekilde karşılayabilme yeteneğine bağlıdır. Bir banka, likidite ihtiyacını nakde dönüşebilir varlıklarından, faaliyetlerinden sağladığı net nakit akışlarından ve mevduat, borçlanma ve sermaye ilaveleri gibi fon kaynaklarından sağlayabilir (Comptroller of the Currency, 2001: 3). Likidite riski ise banka varlıklarının zamanında ve makul bir bedelle banka yükümlülüklerini karşılayabilecek ölçüde yeterli likiditeyi sağlayamaması, sürdürememesi durumudur. Likidite riski fonlama likiditesi ve piyasa likiditesi olmak üzere en genel anlamda ikiye ayrılır. Bankaların taahhütlerini hiçbir şekilde likidite sağlayamayıp yerine getirememesi

(temerrüde düşmesi, kayba maruz kalması) piyasa likiditesi riski iken; uygun maliyetle yerine getirememesi “fonlama likiditesi riski” olarak tanımlanmaktadır. Fonlama likiditesi riskinde bankalar taahhütlerini yerine getirmek için yine likit bulacaktır yalnız bir takım ek maliyetlere de maruz kalacaktır. Bu nedenle bankalar için asıl sorun kaynağı özellikle piyasa likiditesi riskine maruz kalmaktır (Gümüş, 2019: 16). Yaşanan son küresel finansal kriz (2007-2008 krizi) ve ortaya çıkan etkiler bankacılıkta likidite riski ve yönetimini merkezi bir konuma getirmiştir. Bankaların, sahip olduğu aktiflerin süresi, yükümlülüklerine kıyasla daha uzundur. Kısa vadeli mevduatı uzun vadeli kredilere dönüştürme şeklinde bir vade dönüşümünü mümkün kılan bankaların bu temel fonksiyonu, onları doğal olarak likidite riskine maruz bırakmaktadır (Türküner, 2016).

1.3.1.4. Operasyonel risk

Yetersiz veya başarısız dahili süreçler, insanlar ve sistemlerden veya harici olaylardan kaynaklanan kayıp riski olarak tanımlanır. Bu tanım, hukuki riski de içerir, fakat stratejik riski ve isim ve ün riskini içermez (BDDK, 2007: 189). Operasyonel risk, bu tanımdan hareketle geniş bir perspektifte ele alındığında; ana nedenlerinin aşağıdaki tabloda olduğu şekilde sınıflandırılması mümkündür (BDDK, 2016e):

i. Süreçler: Bankanın faaliyetlerini sürdürürken hatalı işlemlerden, yetersiz ve verimsiz örgüt yapısından kaynaklanan maddi ve manevi zararlarıdır. Bunlar çok çeşitli olabilmektedir. Hatalı politika, prosedür ve rehberler, iletişim kanallarının sorunlu olması, hatalı veri girişi, yetersiz mutabakat ve hukuki dokümantasyon, kontrol ve iç denetim unsurlarının eksiklikleri örnek olarak verilebilir.

ii. Personele ilişkin faktörler: Personelin belirlenen kurallara uymaması, görevlerini ihmal etmesi ve yetkilerini aşarak işlem yapması, suç unsuru taşıyan banka işlemleri gerçekleştirmesi, personelin yeterince denetlenmemesi, bilgi ve tecrübesinin yetersiz olması, iş tanımının tam ve doğru şekilde kendisine aktarılmaması gibi nedenlerle bankanın operasyonlarının sekteye uğramasıdır.

iii. Sistem: Bankanın faaliyetlerini gerçekleştirmesinde kullandığı her türlü donanım, yazılım, ağ bağlantıları gibi bilgi işlem sistemlerinin yetersizliğidir.

iv. Harici olaylar: Banka dışındaki olay ve eylemlerden meydana gelmekle birlikte; bankayı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilen faktörlerdir. Örnek olarak; ceza hukukunda suç konusu kabul edilen banka dışı eylemler, dışardan alınan hizmetlerin verimli olmaması, insani kaynaklı felaketler, doğal afetler, politik ve yasal faktörler örnek olarak verilebilir.

1.3.1.5. Faiz oranı riski

Faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kalabileceği zarar ihtimalini ifade eder. Faiz riski, faiz oranlarındaki beklenen veya beklenmeyen değişimlere bağlı olarak finansal araçların değerlerinde ortaya çıkan değişimler nedeniyle işletmelerin nakit akımları, bilançolarının aktif ve pasif yapıları üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler olarak tanımlanmaktadır (Tanyıldız, 2007: 46). Faiz oranı riski piyasa riskleri arasında bankanın faaliyet sonuçlarını en çok etkileyen risk türlerinden biridir.

1.3.1.6. Ülke riski

“Ekonomik, sosyal ve siyasi koşulları etkileyen olaylar veya belirsizlikler nedeniyle yabancı bir ülkedeki borçluların (merkezi yönetim, kurumsal veya diğer) yurtdışı yükümlülüklerini ifa edememeleri veya bundan kaçınmaları sonucunda portföyünde mezkûr ülkedeki borçluların doğrudan ve/veya dolaylı riskini taşıyan herhangi bir bankanın maruz kaldığı zarar olasılığını ifade etmektedir. Bozulan ekonomik, politik ve sosyal şartların bir ülkedeki borçluların temerrüt olasılığını arttırmasının yanı sıra; kamulaştırma, moratoryum, borcun inkarı, devalüasyon, ilgili ülke denetim otoritesinin uygulamalarının şeffaf olmayışı ve transfer riski gibi olaylar da ülke riski tanımı kapsamında yer alır” (BDDK 2016d, madde 4).

1.3.1.7. Teknoloji Riski

Teknolojik yatırımların beklenen maliyet tasarrufunu yaratamadığı durumlarda, finansal kuruluşun karşı karşıya kaldığı risktir. İlgili risk, operasyonel risk ile yakından ilişkilidir. Bu risk, bir finansal kurumun rekabetçi verimliliğine büyük zarar vermekte ve dolayısıyla da uzun vadeli dönemde başarısızlığına neden olabilmektedir (Wood vd., 2013).

1.3.1.8. Piyasa riski

Faiz oranları, kurlar, kredi faiz farkı, hisse ve emtia fiyatlarında meydana gelen değişimler sonucu oluşan risktir. Piyasa riski, kredi ve piyasa likiditesi riski gibi diğer finansal risklere bağlı olarak da ortaya çıkabileceği gibi bu risk faktörleri dışında piyasa riskini meydana getirebilecek çeşitli faktörlerce de oluşabilir.

1.3.1.9. İtibar riski

Bankanın iç ve dış çevresindeki ilgililerin, bankaya ilişkin olumsuz düşüncelerinden, bankanın yasa ve mevzuat hükümlerine riayet göstermemesinden dolayı duyulan güvenin kaybolmasından veya banka itibarının zedelenmesi sonucu bankanın zarar etme olasılığının oluşmasıdır. Piyasada itibarı azalan bir bankanın yeni faaliyetlerini sürdürmesi güven kaybı nedeniyle oldukça zorlaşacağından, finansman kaynaklarına sürekli ve kolay erişimi de olumsuz etkilenecektir. Bu duruma bağlı olarak bankanın gelirlerinde ve/veya sermayesinde kayıpların ortaya çıkma ihtimalide haliyle yükselecektir (BDDK 2016b, madde 3 – 4).

1.3.1.10. Yasal ve düzenleyici risk

Bankacılık sektörü tüm ekonomiyi ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Bu nedenle bu sektörün ciddi şekilde bir hukuki altyapıya kavuşması ve gerekli yasal düzenlemelerin sağlanması gerekmektedir. Bankaların düzenleme ve denetlemesi genel olarak devlet tarafından yapılmakta olup; bu durum kamu yararı teorisi açısından bakıldığında genel olarak kamunun yararı ve korunmasına dönüktür (Gündoğdu, 2017). BDDK' nın tanımı da buna istinaden şu şekildedir:

Hukuk kurallarında ve düzenlemelerine aykırılık sonucunda mahkeme tarafından veya karşılıklı sulh olma yoluyla (hakem/tahkim, alacak müzakereleri gibi) sonuçlanan anlaşmazlıklardan yahut bankanın kendi inisiyatifiyle bu doğrultudaki eylemlerinden (bir şikayet olmaksızın geri ödemeler veya müşteriye gelecekte sunulacak hizmetlerde indirimler gibi) kaynaklanan gider/zarar riskidir.

1.3.1.11. Sermaye riski

Bir işletmenin borçların ödeyebilecek yeterli sermayesinin bulunmaması riskidir. Bir bankanın varlıklarının piyasa değeri, borçlarının piyasa değerinden daha az ise özkaynaklarının net değeri negatif olacak ve banka iflas edecektir. Bu nedenle sermaye riski

de varlıkların piyasa değerinin, borçların piyasa değerinden daha az olduğunda ortaya çıkmaktadır (Casu vd., 2015: 348). Bu nedenle sermaye riski, başarısızlık riski veya iflas riski olarak da adlandırılır (Hudgins ve Rose, 2010: 187).

1.3.1.12. Bilanço dışı riski

Bir işletmenin gerçekleştirdiği bilanço dışı işlemler nedeniyle oluşan risklerdir. Söz konusu risk, bilanço dışı varlık ve yükümlülükleri etkileyebildiği gibi gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkan zararın bilanço içine taşınması suretiyle görünür hale gelmektedir.

1.3.2. Bankacılık Sisteminde Bilanço Dışı İşlem ve Risklerine İlişkin Düzenlemeler

Bankaların bilanço dışı işlemleri ve risklerine ilişkin düzenlemeler iki mevzuattan oluşmaktadır. Uluslararası mevzuat kısmında Basel I, Basel II ve Basel III kriterlerinde bilanço dışı işlem ve risklere ilişkin bilgiler verilecektir. Ulusal mevzuat kısmında ise Bankacılık Kanunu ve ilgili yönetmeliklerde bilanço dışı işlemlere ve risklere ait genel bilgiler verilerek bölüm tamamlanacaktır.

1.3.2.1. Bankaların bilanço dışı işlemlerine ilişkin uluslararası düzenlemeler

Türkiye’de bankaların uymakla yükümlü olduğu uluslararası mevzuatın temelini Basel Sermaye Uzlaşısı oluşturmaktadır. Basel Sermaye Uzlaşısı, Basel Bankacılık Denetleme Komitesi tarafından düzenlenmektedir.

Basel Bankacılık Denetleme Komitesi’nin kökleri, 1973’te Bretton Woods yönetilen döviz kurları sisteminin çöküşünü izleyen finansal piyasa kargaşasında ortaya çıkmıştır. Bretton Woods Sisteminin çöküşünden sonra birçok banka büyük döviz kayıplarına uğramıştır. 26 Haziran 1974’te Batı Almanya’nın Federal Bankacılık Denetleme Ofisi, bankanın döviz risklerinin sermayesinin üç katına ulaştığını tespit ettikten sonra Bankhaus Herstatt’ın bankacılık lisansını geri çekmiştir. Almanya dışındaki bankalar, Bankhaus Herstatt’la olan yapmış oldukları işlemler nedeniyle uğradıkları ağır kayıplar sonucunda finansal kargaşa uluslararası bir boyut kazanmıştır. Aynı yıl Ekim ayında, New York Franklin Ulusal Bankası da büyük döviz kayıplarına maruz kaldıktan sonra bankacılık yaşamına son vermiştir (Basel Committee on Banking Supervision, 2015: 1).

Finansal piyasalarda bu tür durumların tekrarlanmaması amacıyla Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) tarafından ABD, İngiltere, Japonya, İspanya, Almanya, Fransa, Kanada, İtalya, İsveç, Hollanda, İsviçre ve Lüksemburg devletleri “Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulaması Komitesi” ni oluşturmuşlardır. “Basel Komitesi” olarak da anılan ve dünyada bankacılık sektörü ile ilgili düzenleyici ve denetleyici standartları belirlemek amacıyla oluşturulan bu komite, her ne kadar yaptırım gücüne sahip olmasa da sektörün güvenilirliği ve rekabeti açısından komitenin aldığı kararlar çoğu ülke ve bankalar tarafından dikkate alınmakta ve uygulanmaktadır. Komite, BIS’de toplanan G-10 Merkez Bankası başkanlarına ve guvernörleri komitesine rapor verir (Mercan, 2006: 15).

1.3.2.1.1. Basel I sermaye uzlaşısı

Basel Komitesi’nin çalışmaları sonucunda oluşturulan Basel I’ in nihai amaçları; uluslararası bankacılık sistemine istikrar sağlamak ve güçlendirmek ile üye ülkelerin bankacılık sistemleri arasındaki uygulama farklılıklarını ortadan kaldırarak uyumlaştırmayı sağlamaktır. 1988 Sermaye Uzlaşısı, bankaların bulundurmak zorunda oldukları minimum sermaye seviyelerinin oluşturulması ve kredi riski üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda; sermayenin, ana sermaye ve katkı sermaye bileşenlerinden oluşturulacağı kararlaştırılmıştır. Sonrasında risklerin ağırlıklandırılması ele alınarak; bankaların sermaye yeterliliğinin belirlenmesi amacıyla aktiflerin risk derecelerine göre (%0, %10, %20, %50, %100 olarak) ağırlıklandırıldığı bir yöntem kullanılmıştır. Üçüncü bölümde, %8 olarak belirlenen minimum standart oranın nasıl hesaplanacağı üzerinde durulmuştur ve son bölümde de geçiş sürecine ait düzenlemeler yer almıştır (Filiz, 2006: 50).

Komite’nin Mart 1986’da tüm bilanço dışı sözleşmelerin nominal anapara tutarlarını bir kredi dönüştürme faktörü ile çarparak kredi riski eşdeğerlerine dönüştürmek suretiyle ortaya çıkan tutarlar karşı tarafın niteliğine göre ağırlıklandırılacaktır. Bilanço dışı işlemlerin kredi dönüşüm faktörleri %0, %20, %50, %100 olarak Basel I tarafından belirlenmiştir. Üye ülkeler, kendi bankacılık sistemlerinde kullanılan bilanço dışı kalemleri göz önüne alarak, hangi enstrüman için hangi kredi dönüşüm katsayısının kullanılacağını belirleyeceklerdir (Gürleyendağ, 2006: 16). Buna göre kredi dönüşüm katsayıları aşağıdadır (Basel I, 1988);

- ✓ Doğrudan verilen garantiler %100
- ✓ Şarta bağlı garantiler %50
- ✓ Mal hareketlerinden doğan, kısa vadeli, emtia satışını finanse eden ticari akreditif işlemleri %20
- ✓ Kredi riskinin bankada kaldığı rücu edilebilir varlık satışları ile sat - geri al anlaşmaları %100
- ✓ Orijinal vadesi bir yıldan fazla olan diğer taahhütler %50
- ✓ Orijinal vadesi bir yıla kadar olan veya herhangi bir zamanda koşulsuz olarak iptal edilebilen benzer taahhütler %0
- ✓ Menkul kıymet ihracı ve destek kredileri ile rotatif yüklenim kredisi %50
- ✓ Vadeli varlık alımı, vadeli mevduat alım işlemleri, kısmen ödenen hisse senetleri ve menkul kıymetler alım taahhütleri %100' dür.

Bu aşamadan sonra ilgili banka kredi riskine esas tutarının hesaplanması için yukarıda ilgili KDO ile çarpılan bilanço dışı işlemler tabi olduğu ülkenin OECD üyesi olup olmamasına göre farklı risk ağırlıkları ile çarpılır ve kredi riskine esas tutar bulunur.

Döviz ve faiz türev işlemlerine ilişkin kredi riskinin hesaplanmasında iki yöntem kullanılır. Birincisi cari risk tutarı yöntemidir. Bu yöntemde bankalar türev sözleşmelerini piyasa fiyatlarıyla değerler ve toplam yenileme maliyetini hesaplar. Daha sonra anlaşmanın kalan vadesi boyunca potansiyel gelecekteki riskleri göstermek için ekleme faktörünü hesaplayarak yenileme maliyetiyle toplar. Bu yöntemle hesaplanan tüm türev sözleşmelere ait kredi eşdeğerleri, uygun olan risk ağırlıkları ile çarpılarak kredi risk tutarı tespit edilir. İkinci yöntem olarak kullanılan orijinal risk yönteminde ise kredi dönüştürme faktörleri, sözleşmelerin cari piyasa fiyatlarıyla ilişkilendirilmeden türetilir. Orijinal risk metodu kullanılarak kredi eşdeğerine ulaşmada; bir banka basit şekilde ilgili sözleşmenin türüne ve vadesine göre her bir sözleşmenin nasyonel başlangıç tutarı ile kredi dönüştürme oranlarını çarparak ilgili türev işlemin kredi eşdeğer tutarına ulaşır. Bu tutar ilgili risk ağırlıkları ile ağırlıklandırılarak kredi riski hesaplamasına dahil edilir.

Basel I Uzlaşısına göre bilanço dışı işlemler ve türev araçlara ilişkin kredi riskleri hesaplamaları, bilanço içi kredi risk tutarı ile toplanarak bankanın toplam kredi risk tutarı hesaplanır ve sermaye yeterlilik rasyosunun hesaplanmasında payda olarak kullanılır.

Çizelge 1.7. 1988 basel 1 uzlaşısına göre sermaye yeterlilik rasyosu hesaplanması

Ana Sermaye (I. Kuşak)	Ödenmiş Sermaye + Yedek Akçeler + Dağıtılmamış Karlar
Katkı Sermaye (II. Kuşak)	İhtiyati Rezervler + Yeniden Değerleme+ Genel Karşılıklar + Sermaye Benzeri Krediler
Sermaye	Ana Sermaye + Katkı Sermaye
Sermayeden İndirilen Kalemler (-)	Şerefiye + Finansal İştirakler
Sermaye Taban	Sermaye – Sermayeden İndirilen Kalemler (C-D)
Toplam Risk Ağırlıklı Varlıklar	Risk Ağırlığı %0, %20, %50, %100 olan varlıkların toplamı
Sermaye Yeterlilik Oranı	Sermaye Tabanı / Risk Ağırlıklı Varlıklar (Kredi Riski)

1.3.2.1.2. Basel 1.5 sermaye uzlaşısı

Basel I Sermaye Uzlaşısı, OECD üyesi olan ülkelerin bankalarına, üye olmayan ülkelerin bankalarına göre daha fazla avantaj sağlamaktadır. Basel I kurallarının esnek olmaması, klüp kuralı⁶, çok az sayıda risk ağırlığı oranı kullanılması OECD üye ülke bankalarına daha avantajlı sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin; Basel I Uzlaşısının fark gözetmeksizin uyguladığı kısıtlı risk ağırlıkları ve kulüp kuralı düşünülürse; OECD üyesi olmayan bir ülkenin prestijli ve güçlü bir işletmesine verilen kredi için tutulması gereken sermaye oranı, OECD üyesi bir ülkenin güçsüz durumdaki bir firmasına verilen aynı tutardaki kredi için tutulması gereken sermaye oranından daha büyük olmasına yol açabilmekte veya aynı ülkede iki firmadan biri diğerinden daha prestijli olmasına karşın verilen aynı kredi için aynı oranda sermaye tutması gerekebilmektedir. Bu gibi durumlara yol açan Basel I Uzlaşısı düzenlemeleri sermaye arbitrajlarının doğmasına yol açmıştır (Lall, 2009: 6).

Bu durum Basel I uygulayan ancak OECD üyesi olmayan bir ülkenin bankalarının toplam risk ağırlıklı varlıklarının yüksek ve sermaye yeterlilik oranlarının düşük olmasına neden olmuştur. Böylece OECD üyesi ülkeler daha yüksek sermaye yeterliliğine sahip gibi görünmeleri nedeniyle daha çok tercih edilmişler ve daha fazla kredi verebilme imkanına kavuşarak avantaj sağlamışlardır. Ayrıca finansal piyasalardaki volatilitenin göz ardı edilmesi, bankaların portföy oluşturma davranışlarındaki farklılıkların dikkate alınmaması

⁶ Basel-I’de yer alan, kredi riski açısından sermaye yükümlülüğünün OECD ülkesi olup olmama kriterine göre belirlenmesi prensibine dayanan “kulüp kuralı” (club rule) olarak adlandırılmaktadır (BDDK, 2005).

nedeniyle; bu sorunları hafifleten Basel 1.5 Sermaye Uzlaşısının doğmasına yol açmıştır (Atiker, 2005:3).

1988 Basel I Uzlaşısındaki sermaye yeterlilik oranı finansal piyasalarda meydana gelen değişimler sonucu oluşan riski göz önünde bulundurmamıştır. Bu durum bankacılık sektörü için ciddi bir tehdit oluşturmakta olduğundan Basel Komitesi 1996 yılında gerçekleştirdiği güncelleme ile piyasa riskini de sermaye yeterlilik rasyosunun hesaplanması içine dahil etmiştir. Böylece Sermaye Yeterlilik Oranı = Sermaye Tabanı / (Kredi Riski + Piyasa Riski) olarak hesaplanmaya başlamıştır.

1.3.2.1.3. Basel II sermaye yeterliliği uzlaşısı

Basel 1.5 ile yapılan değişiklikler uluslararası bankacılık sistemindeki sorunların sadece bazılarını hafifletmiş ancak yapısal sorunlar üzerinde ciddi bir etkisi olmamıştır. Bundan ötürü Haziran 2004 yılında yapılan sayısal etki çalışması ile nihai hale gelen, büyük ve köklü değişiklikler içeren yeni sermaye uzlaşısı Basel II Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı geliştirilmiştir. BASEL II Uzlaşısı 3 yapısal bloktan oluşmaktadır (İmam, 2018: 32):

1. Birinci yapısal blok, sermaye yeterlilik oranına yapılan değişiklikleri içermektedir. Yeni formüle göre paydaya operasyonel risk tutarı da hesaplanarak dahil edilmiştir. Ayrıca kredi riski hesaplamasında büyük ve köklü değişiklikler yapılmıştır.
2. İkinci yapısal blok, bankaların denetim otoritelerinde değişiklik yapılmasını ve uluslararası kabul görmüş denetim firmalarınca derecelendirilmesi gerekliliğini getirmiştir.
3. Üçüncü yapısal blok, piyasa disiplini ve şeffaflığı içermektedir. Buna göre bankalara bilançolarını ve risk rakamlarını kamuya açıklama kuralı getirilmiştir.

Birinci Yapısal Blok (Asgari Sermaye Yeterliliği): Basel Komitesi, Basel I ve Basel 1,5 Sermaye Uzlaşılarında, sermaye yeterlilik rasyosunu hesaplarken paydayı oluşturan kredi riski ve piyasa riskinin toplamını, Basel II' de değiştirerek ilgili rasyonun paydasına operasyonel riski de dahil etmiş ve sermaye yeterliliği açısından daha hassas bir risk duyarlılığına ulaşarak, köklü bir değişikliğe gitmiştir. Basel II'nin, önceki Basel kriterlerinden farklılaşmasını sağlayan esas blok 1. Yapısal Blok olmuştur. 1. Yapısal Blok, risklerin ölçülmesi hususunda piyasa riski için herhangi bir yenilik meydana getirmemişken, kredi riskinde ise 2 önemli yaklaşım ortaya çıkarmıştır. Bunlar; standart yaklaşım ve içsel

derecelendirmeye dayalı yaklaşımdır. İçsel derecelendirmeye dayalı yaklaşım da kendi içinde içsel derecelendirmeye dayalı temel yaklaşım ve içsel derecelendirmeye dayalı gelişmiş yaklaşım adı altında iki yöntem içermektedir (Özbek, 2019: 61). Basel II Sermaye Yeterliliği Uzlaşısına ait kriterler, oldukça geniş bir çerçevede oluşturulduğundan, anlatım açısından daha sade ve anlaşılır olabilmesi için öncelikle ilgili yapısal bloklardan birincisi üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir. Bu blokta yer alan kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riskin anlatımında genel bir çerçeve çizildikten sonra varsa bilanço dışı işlemlerle ilgili olan bilgiler aktarılacaktır.

Kredi Riski: Basel 2 kriterleri gereğince; bilanço dışı işlemlerin kredi riski üzerindeki etkileri, bankanın standart yaklaşımı veya içsel derecelendirme yaklaşımını benimsemesine göre değişmektedir. Basel komitesi, bankaların kredi riskinin ölçülmesinde; standart yaklaşım kullanımı tercih edilecekse, bankaların bağımsız kredi derecelendirmeleri kullanılarak belirli standartlara uygun şekilde tespit edilmesini ister. İçsel yaklaşımda ise; o ülkenin bankacılık sistemini düzenleyen kuruluşun onayı alınması şartıyla içsel derecelendirme yönteminin kullanılmasına izin vermektedir.

Standart yaklaşıma göre; bilanço dışı işlemler kredi riskini arttırıcı veya azaltıcı olabilmektedir. Standart yaklaşıma göre bilanço dışı işlemler, öncelikle kredi dönüşüm oranları ile çarpılarak kredi eşdeğerlerine çevrilecek daha sonra uygun kredi risk ağırlıkları ile çarpılarak; kredi riskine maruz değerin hesaplanmasına katılacaktır. Buna ilişkin olarak Basel II’ de standart yaklaşıma göre; bilanço dışı işlemlerin krediye dönüşüm oranları aşağıdaki şekilde açıklanmıştır (BDDK, 2007: 33-34; 169-170).

Standart yaklaşımda bilanço dışı kalemler, Krediye Dönüştürme Oranları (KDO) uygulanarak, kredi eşdeğerlerine çevrilecektir. Tezgaah üstü türev işlemleri için borçlunun risk ağırlığı özel bir üst limite tâbi olmayacaktır. Orijinal vadesi bir yıldan kısa ve bir yılın üzerinde olan taahhütlere sırasıyla, %20 ve %50 oranlarında KDO uygulanacaktır. Bununla birlikte, bankanın herhangi bir anda ön ihbarda bulunmaksızın ve kayıtsız-şartsız iptal edebileceği ya da borçlunun kredi değerliliğinin düşmesi halinde otomatik iptale olanak sağlayan geçerli bir hüküm içeren taahhütlere %0 KDO uygulanacaktır. Genel nitelikteki ödeme garantileri (krediler ve menkul kıymetler ilişkin finansal garanti niteliğindeki teyit mektupları dahil) ve banka kabulleri (kabul niteliğindeki cirolar dahil) doğrudan kredi ikameleri için uygulanacak KDO %100’dür. Kredi riskinin bankada kaldığı satış ve repo anlaşmaları ile kabili rücu varlık satışları için uygulanacak KDO %100’dür. Repo-tipi işlemlerden (yani, repo/ters repo işlemleri ve menkul kıymet ödünç verme-alma işlemleri) kaynaklananlar da dahil olmak üzere, bankaların menkul kıymet ödünç vermesi veya menkul kıymetleri teminat olarak alması halinde söz konusu işlemler için %100 KDO oranı uygulanacaktır. Bazı çekme (drawdown) yükümlülükleri arz eden vadeli varlık alım, vadeli mevduat (forward forward deposits) ve kısmen ödenmiş hisse senetleri ile menkul kıymetler için %100 KDO uygulanır. Belli bazı işlemlere ilişkin şarta bağlı alacaklar (örneğin; performans tahvilleri, artırımı tahviller (bid bonds), garantiler ve belirli bazı işlemlere ilişkin akreditifler gibi) için %50 KDO uygulanır. Tahvil ihraç kolaylıkları ve rotatif aracılık

yüklenimleri için %50 kredi dönüşüm oranı uygulanır. Mal hareketlerinden doğan, kısa vadeli, emtia satışını finanse eden ticari akreditifler için, amir bankaya ve teyit bankasına münferiden %20 oranında KDO uygulanacaktır. Bilanço dışı kredi taahhütlerinde, iki KDO' dan daha düşük olanı uygulanacaktır. Komite, henüz ödeme ve teslim yoluyla tasfiye edilmemiş menkul kıymet ve kambiyo işlemleriyle ilgili olarak, işlemin kayda geçirilmesinden veya muhasebeleştirilmesinden bağımsız olarak, bankaların alım-satım tarihinden itibaren karşı tarafın kredi riskine maruz kaldıkları görüşündedir. Bununla birlikte, karşı taraf kredi riskinin ne şekilde ele alınacağına ilişkin hususlar netlik kazanana kadar, bu Uzlaşî çerçevesinde kambiyo ve menkul kıymet işlemleri için sermaye bulundurma yükümlülüğü olmayacaktır. Ara dönemde, bankaların, henüz ödeme ve teslim yoluyla tasfiye edilmemiş işlemlerden kaynaklanan kredi riskini izlemek için, banka yönetimine gerekli önlemleri zamanında almasını kolaylaştıran bilgileri sağlayan uygun sistemler geliştirmeleri teşvik edilmektedir. Ancak, belirli bir sermaye yükümlülüğü öngörülmemesi, vadesinde ifa edilmeyen kambiyo ve menkul kıymet işlemleri bakımından geçerli olmayacaktır. Bankalar, ifa edilmeyen bu işlemleri temerrüdün ilk gününden itibaren yakından izlemelidir. Denetim otoriteleri, bankacılık sisteminin özelliklerini ve ulusal piyasa düzeninin istikrarını da dikkate alarak, ifası gerçekleşmeyen işlemler için uygun ve yeterli düzeyde sermaye bulundurulmasını zorunlu kılacaklardır. Risk-bazlı sermaye kapsamında, bankalar, bir bilanço dışı menkul kıymetleştirme riskinin, aşağıda belirtilen kriterlere göre, "kabul edilebilir likidite kredisi" mi yoksa "kabul edilebilir borç aracılık hizmeti nakit ödeme kredisi" mi olduğunu belirlemelidir. Diğer bilanço dışı menkul kıymetleştirme kredilerinin hepsine %100 KDO oranı uygulanacaktır. Kabul edilebilir likidite kredileri tutarına orijinal vadesi bir yıl veya daha kısa ise %20, bir yıldan uzun ise %50 KDO oranı uygulayabilir. Bununla birlikte harici derecelendirme kullanıldığı takdirde %100 KDO oranı uygulanacaktır. Bankalar sadece olumsuz piyasa koşullarında kullandırılan kabul edilebilir likidite kredilerine %0 KDO oranı uygulayabilirler. Ulusal uygulama tercihinine bağlı olarak, ilgili sözleşmede izin verilmişse, borç aracılık hizmeti sağlayan firmalar, tam rambursman hakkına sahip oldukları sürece ve bu hak ilgili krediler havuzundan elde edilen nakit akışı üzerinde diğer alacaklara kıyasla daha üst sırada olduğu durumda, yatırımcılara kesintisiz ödeme akışını sağlamak için nakit avans kullandırabilirler. Ulusal uygulama tercihinine bağlı olarak, bir ön ihbara gerek olmadan koşulsuz iptal edilebilen kredilere yada çekilmemiş borç servisi nakit avanslarına %0 oranda KDO uygulanabilir.

Denetim otoriteleri, bağımsız kredi derecelendirme kuruluşları tarafından verilmiş olan derecelendirme notlarının standart yaklaşımda yer alan standart risk ağırlıklarından biri ile çarpılması suretiyle kredi riskine esas tutarın hesaplanmasına dahil edilir. İlgili risk ağırlıkları % 20, % 50, % 100 ve % 150 olarak belirlenmiştir (BDDK, 2007: 38).

Bilanço dışı işlemler risk üzerinde azaltıcı bir etkiye de sahip olabilir. Standart yaklaşımda kredi riski azaltma teknikleri; teminatlı işlemler, bilanço içi netleştirme, garantiler ve kredi türevleri, vade uyumsuzluğu ve diğer hususlar başlıklarında açıklanmaktadır (BDDK, 2007: 41-67).

- Teminatlı işlemler: Bankaların kullanılmış veya potansiyel bir kredi nedeniyle maruz kaldıkları kredi riskinin, krediyi kullandıkları taraftan aldıkları bir teminatla veya karşı taraf adına üçüncü kişilerin sağladığı bir teminatla tamamen veya kısmen güvenceye alındığı işlemlerdir. Teminatın geçerli olabilmesi için hukuk sisteminde geçerli kabul edilmesi, teminatın koruma fonksiyonunu yerine getirmesi için karşı tarafın kredi kalitesi ile teminatın değeri arasında önemli bir pozitif korelasyon olmaması, teminatın nakde çevrimi ile ilgili

sürecin açık ve şeffaf olması gerekir. Teminatlar basit yöntem ve kapsamlı yöntemle göre kredi riskine esas tutarı azaltır. Basit yöntemde sadece krediyle ilişkili teminatın risk ağırlığı esas alınır. Kapsamlı yöntemde ise bankalar, sermaye yeterliliği hesaplamalarında karşı taraftan olan alacaklarının tutarını, almış oldukları teminatın etkilerini yansıtacak şekilde düzelteceklerdir. Hem kredinin hem de teminatın değerleri, piyasa hareketleri nedeniyle oluşacak volatiliteleri yansıtabilmeleri için iskontoya tabi tutularak düzeltmeler yapılacaktır.

- **Bilanço içi netleştirme:** Bir diğer kredi riski azaltma tekniği bilanço içi netleştirme işlemidir. Bilanço içi netleştirme işleminde banka, karşı tarafa vermiş olduğu kredi tutarından, karşı tarafın bankada bulunan mevduat tutarını düşürerek kredi riskini azaltma yöntemi olarak kullanmaktadır (BDDK, 2007: 59).

- **Garantiler ve Kredi Türevleri:** Garantiler ve kredi türevleri gerekli özellikleri taşıdıkları takdirde denetim otoriteleri tarafından bu tür işlemler sermaye yükümlülüğü hesaplamalarında risk azaltım aracı olarak kullanılabilir. Bu düzenleme çerçevesinde bir takım garantör ve koruma sağlayıcılar kabul edilir bulunmuştur.

- **Vade uyumsuzluğu:** Risk ağırlıklı varlıkların hesaplanmasında, korumanın kalan vadesinin, koruma altına alınan esas riskin kalan vadesinden daha az olması halinde vade uyumsuzluğu oluşur.

- **Diğer Hususlar:** Yukarıdaki risk azaltım teknikleri dışında kalan teknikleri içerir. Bunlar üçe ayrılmaktadır. Birincisi çoklu kredi azaltım tekniklerinin kullanımına ait hususlardır. Burada tek bir riski kapsayan birden fazla kredi riski azaltım tekniği kullanılmaktadır. Böylece risk küçük parçalara ayrılmakta ve her bir parça farklı teminat unsurları sayesinde düşük risk ağırlıklarıyla ağırlıklandırılır. İkincisi, ilk temerrütte başvuru olanağı sağlayan kredi türevleridir. Bankaların farklı referanstan oluşan sepet için kredi koruması aldığı ve referans kuruluşlar arasında ilk temerrüt olayının kredi korumasını tetiklediği ve kredi olayının da ilgili sözleşmeyi feshettiği durumlardır. Üçüncüsü, ikinci temerrütte başvuru olanağı sağlayan kredi türevleridir. Sepet içindeki varlıklar arasında ikinci temerrüt olayının kredi korumasını tetiklediği durumlarda, böyle bir ürünle kredi koruması sağlayan bankaya, sadece birinci temerrüt koruması da alınmışsa ya da sepet içindeki varlıklardan biri daha önce temerrüde uğramışsa sermaye muafiyeti tanınabilir.

İçsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımda ise; banka belirli şartlara uymak ve kamuyu bilgilendirme sorumluluğunu yerine getirmek suretiyle bu yaklaşımı kullanmak için denetim otoritesinin onayını alır. Belirli bir krediye ilişkin sermaye ihtiyacını, risk bileşenleri için yapmış oldukları içsel tahminlere dayanarak belirleyecektir. Risk bileşenleri; temerrüde

düşme olasılığı, temerrüt halinde kayıp yüzdesi, temerrüde düşme durumunda risk tutarı ve efektif vadeyi içerir (BDDK, 2007: 67).

Bilanço dışı kalemler açısından kredi riski, ayrılan, ancak henüz kullanılmamış kredi tutarının krediye dönüştürme oranı (KDO) ile çarpılarak hesaplanır. Krediye dönüştürme oranı tayininde temel veya gelişmiş içsel yaklaşımlardan biri seçilir. Temel yaklaşımda, temerrüt oranlarına ilişkin tahminleri banka kendisi belirlerken, diğer faktörlere ait tahminleri denetim otoritesi belirler. Gelişmiş yaklaşımda ise tüm faktörlere ait tahminleri banka kendisi gerçekleştirir. Bununla birlikte her iki yaklaşımda denetim otoritesinin belirlediği risk ağırlıklarını kullanmak zorundadır. Buna göre; bilanço dışı işlemlere ilişkin krediye dönüştürme oranlarına ilişkin içsel derecelendirme yaklaşımlarında iki yaklaşım söz konusudur.

Temel Yaklaşımda ise krediye dönüştürme oranları Basel II' de madde 311 – 315 arasında düzenlenmiştir. Buna göre;

Finansal enstrüman türleri ve bunlara uygulanan krediye dönüştürme oranları; taahhütler, menkul kıymet ihracına dayalı krediler ve rotatif yüklenim kredisi hariç olmak üzere yukarıda belirtilen standart yaklaşımdakilerle özdeştir. İlgili kredinin vadesine bakılmaksızın; taahhütler, menkul kıymet ihracına dayalı krediler ve rotatif yüklenim kredilerine %75 oranında KDO uygulanır. Bu kural, taahhüt edilmemiş, koşulsuz iptal edilebilen ya da borçlunun kredi değerliliğindeki kötüleşmeden dolayı banka tarafından herhangi bir zamanda ön ihbarsız ve otomatik olarak iptal edilebilen kredilere uygulanmaz. Bu kredilere, %0 oranında KDO uygulanacaktır. KDO oranının uygulanacağı tutar, tahsis edilmiş ancak kullanılmamış kredinin değeri ya da potansiyel kredi tutarı üzerinde borçlunun kayıtlı nakit akışıyla bağlantılı bir üst limitin varlığı gibi, kredinin kullanılması üzerindeki olası kısıtlamaları yansıtan değer mukayesesinde düşük olanıdır. Kredi tutarı bu yolla kısıtlanmışsa, bankanın bu kısıtlama kararını destekleyecek yeterli kredi izleme ve yönetim sistemleri ile prosedürleri bulunmalıdır. Koşulsuz ve derhal iptal edilebilen kurumsal cari hesap kredileri ve diğer kredilere %0 oranında KDO uygulayabilmek için, bankaların, borçlunun finansal durumunu aktif bir şekilde izlediklerini ve iç kontrol sistemlerinin borçlunun kredi kalitesindeki kötüleşmenin tespiti halinde krediyi iptal edebilecek nitelikte olduğunu göstermeleri gerekir. Başka bir bilanço dışı krediyle ilgili bir taahhüdün alındığı durumlarda, bankalar ilgili KDO oranlarından daha düşük olanı uygulayacaklardır.

Gelişmiş Yaklaşımda Krediye Dönüştürme Oranları

Temerrüt tutarı konusunda kendi tahminlerini kullanabilmek için aşağıdaki asgari koşullara bankaların uyması gerekmektedir. Bu asgari koşulları sağlayan ve temel yaklaşımda %100 KDO oranına tâbi olmayan bilanço dışı işlemlerin kredi riskinin hesaplanmasında farklı ürün türleri için kendi içsel KDO tahminlerini kullanmalarına izin verilir (BDDK, 2007: 137-139).

Bir bilanço dışı kalem için temerrüt tutarı, borçlunun temerrüde düşmesi halinde kredi için beklenen brüt risk tutarıdır ve gelişmiş yaklaşımda içsel temerrüt tutarı tahmini için öngörülen ilave asgari yükümlülükler, türevler hariç diğer bilanço dışı işlemler için temerrüt tutarı tahminleri üzerinde odaklanır. Bankaların temerrüt tutarı tahminleri, bir temerrüt olayının tetiklendiği tarihe kadar ve bu tarihten sonra borçlunun ilave kredi çekme olasılığını da yansıtmalıdır. Temerrüt tutarı tahminlerinin kredi türüne göre farklı olduğu hallerde, bu krediler arasındaki ayrım açık, net ve belirli olmalıdır. Bankalar, her krediye dair temerrüt tutarı tahmini yapmak zorundadır. Bu tahminde, yeterince uzun bir süre için benzer krediler ve borçlular için yapılan, fakat tahmindeki hata olasılığına uygun bir ihtiyat marjı içeren bir uzun süreli temerrütle ağırlıklandırılmış ortalama temerrüt tutarı tahmini olmalıdır. Temerrüt sıklığı ile temerrüt tutarı büyüklüğü arasında bir pozitif korelasyon makul olarak beklenebiliyorsa, temerrüt tutarı tahminine daha büyük bir ihtiyat marjı dahil edilmelidir. Ayrıca, temerrüt tutarı tahminlerinin konjonktür çevrimi süresince değişken ve dalgalı olduğu kredi riskleri için, bu tahminler uzun süreli ortalama dan daha muhafazakar ise, banka, bir ekonomik durgunluk ve gerileme dönemi için uygun olan temerrüt tutarı tahminlerini kullanmalıdır. Kendi temerrüt tutarı modellerini geliştirebilmiş olan bankalar, bu amaca, bu modellerin belirleyici faktörlerinin devri niteliğini (varsa) dikkate alarak ulaşabilirler. Temerrüt tutarı tahminlerinin yapılmasında esas alınan kriterler makul, mantıklı ve sezgisel olmalı ve bankanın önemli temerrüt tutarı belirleyici etkenleri olduğuna inandığı etkenleri yansıtmalıdır. Bu seçimler, bankanın güvenilir içsel analizleriyle desteklenmelidir.

Bilanço dışı işlemler, tıpkı standart yaklaşımda olduğu gibi içsel derecelendirme yaklaşımında da kredi riskini azaltmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre;

İçsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımda; teminat olarak kabul edilen garantiler ve kredi türevleri için 2 yaklaşım mevcuttur. Bunlar temel yaklaşım ve gelişmiş yaklaşımdır. Temel yaklaşımda garantiler ve kredi türevleri standart yaklaşımla özdeştir. Bu kapsamda banka kabul edilebilir kefiller veya garantörlerden aldığı garantilerle ilgili olarak; kredinin teminatlı kısmı için garantör tipine uygun bir risk ağırlığı uygulayarak risk ağırlığını hesaplamaktadır. Kredinin teminatsız kısmını ise ilgili borçluya ait risk ağırlığı uygulanacaktır (Madde 300-305). Gelişmiş yaklaşımda garanti ve kredi türevlerinin dikkate alınmasında; bu unsurların riski azaltma etkisini temerrüt oran veya temerrüt halinde kayıp tahminlerini hesaplayarak yansıtabilir. Kendi temerrüt halinde kayıp tahminlerini kullanan bankalar temel yaklaşımdaki uygulamayı benimserler ya da garantinin veya kredi türevinin etkilerini kendileri hesaplarlar.

Menkul kıymetleştirme işlemlerinin de kredi riskine esas tutarının hesaplanmasında da standart yaklaşım ve içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşım geçerlidir. Şayet banka menkul kıymetleştirmeye konu krediler için standart yaklaşımı kullanmışsa, bu menkul kıymetleştirmeler için de standart yaklaşımı kullanmak zorundadır. Bu kapsamda ilgili menkul kıymetleştirmeye ilişkin bilanço dışı krediler için öncelikle geçerli KDO ile çarpılarak kredi eşdeğerliliği bulunur. İlgili KDO'lar, bilanço dışı işlemlere ait standart yöntemde belirtilen değerlerdir. Daha sonra bu kredi eşdeğerliliğine ait kredi riskinin

bulunması için çarpılacak ağırlık oranı, bağımsız kredi derecesine göre ilgili harf notuna karşılık gelen risk ağırlığı ile çarpılarak bulunur. Bankalar menkul kıymetleştirilmiş işleme ait risk tipleri için içsel derecelendirme yaklaşımını kullanma izni almışlarsa, menkul kıymetleştirme işlemi için de içsel derecelendirme yaklaşımının uygulamak zorundadır.

Menkul kıymetleştirme kapsamında riskler için kredi riski azaltım uygulaması da mümkündür. Bir menkul kıymetleştirme riski için kredi riski azaltma unsuru sağlamış bankalara uygulanır. Kredi riski azaltma mümkündür. Kredi riski azaltma unsurları; garantileri, kredi türevlerini, teminatları ve bilanço üstünde netleştirmeyi içerir. Bu bağlamda, teminat, bir menkul kıymetleştirmenin kredi riskinden korunma amacıyla kullanılmasıdır. Standart yaklaşımda kredi riski azaltılmasındaki maddeler geçerli kabul edilmiştir.

Piyasa Riski: Basel 2 kriterlerinde birinci yapısal bloktaki önemli risklerden bir diğeri piyasa riskidir.

Piyasa fiyatlarındaki hareketler nedeniyle bilançoda olan ve olmayan pozisyonlarda ortaya çıkabilecek kayıp riskidir. Piyasa risklerine tabi olan riskler; alım-satım hesaplarında yer alan faiz oranıyla ilişkili araçlar ve pay senetlerine bağlı olarak bankanın karşılaştığı riskler ile kur riski ve emtia riskidir. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere; bankaların bilanço içi unsurlarının yanı sıra bilanço dışı unsurları da söz konusu piyasa risklerinden etkilenmektedir. Buna bağlı olarak; bankalar hem bilanço içi hem de bilanço dışında yer alan ve piyasa risklerinden etkilenen tüm unsurları için yeterli sermaye bulundurmak zorundadır. Kredi riskinde olduğu gibi, bankalar piyasa riski için de tutacakları sermaye yükümlülüğünü konsolide bazda uygulayacaktır (Basel II, madde 683/1-5).

Piyasa riski ölçüm yöntemleri standart yaklaşım ve içsel model yöntemleri yaklaşımından oluşmaktadır. Standart yaklaşımda; faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski, kur riski ve emtia riski tanımlanmaktadır (Basel II, madde 701/2).

İçsel model yaklaşımının kullanılması ancak ilgili ülkenin denetim otoritesi açık şekilde onay vermesiyle mümkündür. İlgili denetim otoritesi, bankanın risk yönetim sisteminin sağlıklı ve düzgün işlediğini; risk kontrolünün sağlandığını, geliştirilen modellerin piyasa risklerini düzgün ölçtüğünü ve yapılması gereken stres testlerinin düzenli olarak gerçekleştirildiğini kabul ederse onay verecektir (Basel II, madde 718/70 - 71).

Operasyonel Risk: Basel II kriterlerine göre operasyonel risk ile ilgili 644. maddesi operasyonel riski şu şekilde tanımlamıştır:

“Yetersiz veya başarısız dahili süreçler, insanlar ve sistemlerden veya harici olaylardan kaynaklanan kayıp riski olarak tanımlanır. Bu tanım hukuki riski kapsar ancak stratejik riski ve isim ve ün riskini kapsamaz.”

Operasyonel riskin ölçümü için üç yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar; temel gösterge yaklaşımı, standart yaklaşım ve ileri ölçüm yaklaşımıdır. Bankaların uluslararası faaliyetlerinin büyümesi, uzmanlaşma seviyelerinin yükselmesi dolayısıyla risk hassasiyetleri yükselmiş ve buna bağlı olarak da temel gösterge yaklaşımından, standart yaklaşıma ve ileri ölçüm yaklaşımına doğru risk ölçüm yöntemleri gelişmiştir.

“Temel gösterge yaklaşımı ile operasyonel riskin hesaplanmasında; banka pozitif yıllık brüt gelirin (net faiz geliri + net faiz dışı gelir) sabit bir yüzdesinin son üç yıl içindeki ortalamasına eşit tutarda sermaye bulundurulmalıdır” (Basel II md. 649).

Standart yaklaşımda; banka operasyonlarını sekiz ayrı faaliyet koluna bölmektedir. Bunlar; kurumsal finansman, alım-satım & satış, perakende bankacılık, ticari bankacılık, tasfiye (takas) ve ödemeler, acentelik hizmetleri, varlık yönetimi ve perakende aracılık hizmetleridir. Brüt gelir operasyonel riskin ölçülmesinde kilit rol üstlenmektedir. Her faaliyet kolu için sermaye bulundurma yükümlülüğü, brüt gelirin o faaliyet koluna tahsis edilen bir faktörle (beta) çarpılarak bulunur. Beta, ilgili faaliyet kolunda operasyonel risk kayıp deneyimi ile o faaliyet kolunun toplam brüt gelir seviyesi arasında sektörel düzeyde mevcut ilişkiyi gösteren bir katsayıdır (Basel II md. 652 - 653).

İleri ölçüm yaklaşımı ise Basel II md. 655’ te belirtildiği üzere; *“yasal sermaye yükümlülüğü, çeşitli nicel ve nitel kriterler kullanılarak bankanın kendi içsel operasyonel risk ölçüm sistemiyle tespit edilen risk ölçütüne eşit olacaktır.”*

Basel II’ nin diğer yapısal blokları olan denetim otoritesinin incelenmesi ve piyasa disiplini daha önceden de bahsedildiği üzere riskler üzerinde yoğunlaşmadığından; bilanço dışı işlemler ile ilgili olduğu düşünülen hususlar sınırlıdır.

İkinci Yapısal Blok (Denetim Otoritesinin İncelenmesi): Basel II’ nin 719. kriterine göre;

Bu blok, Komite tarafından belirlenen denetim otoritesinin incelemesine, risk yönetimi rehberliğine ve denetimsel şeffaflık ile hesap verebilirliğe ilişkin temel prensipleri; her biri için rehberlik de dahil olmak üzere, diğer hususların yanında, bankacılık hesaplarındaki faiz oranı riskinin, kredi riskinin (stres testi, temerrüt tanımı, artık risk ve kredi yoğunlaşması riski), operasyonel riskin, artan sınır ötesi iletişim ve işbirliği ile menkul kıymetleştirmenin ne şekilde ele alınacağını da içerecek şekilde bankacılık risklerine göre ele almaktadır.

Denetim otoritesinin incelemesi süreci, bankaların faaliyetlerini ilgilendiren tüm risklerinin sermaye ile desteklenmesi ile ilgili olmayıp; bankaların risklerini izlemesi ve yönetmeleri esnasında daha iyi risk yönetimi tekniklerini geliştirip kullanmalarını teşvik etmeyi amaçlar. Denetimsel inceleme süreci, bankanın içsel sermaye değerlendirme süreci geliştirmeyi, banka risk profilinin ve kontrol ortamı ile uyumlu sermaye hedeflerinin belirlenmesinde banka yönetiminin sorumluluğunu belirtmektedir (Basel II, madde 720 – 721).

İkinci Yapısal Blok, bazı hususları oldukça önemsemektedir. Örneğin, sermaye yeterliliği blokunda kısmen ele alınan (kredi yoğunlaşması riski⁷, karşı taraf kredi riski) ve bankacılık hesaplarındaki faiz oranı riski, iş riski ve stratejik risk gibi hiç dikkate alınamayan riskleri; banka için dışsal ve önemli olan faktörleri; sermaye yeterliliği blokunda kredi riski ve operasyonel risk için ölçüm yöntemleri olan içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşım ve gelişmiş ölçüm yaklaşımlarının, asgari standartlara ve kamuya açıklama yükümlülüklerine uyumunun değerlendirilmesidir. Denetim otoriteleri, hem modellerin ilk kullanımı için izin vermek hem de kullanım yeterliliğinin devamında gerekli yükümlülüklerin bankalarca yerine getirilmesini sağlamak zorundadır (Basel II, madde 724).

Üçüncü Yapısal Blok (Piyasa Disiplini): Basel II Sermaye Uzlaşısı' nın üçüncü ve son ayağı olan piyasa disiplini bankaların kamuyu bilgilendirme yükümlülükleri açısından oluşturulmuştur. 809. maddesinde de bu amacı tam olarak açıklamıştır:

Amacı asgari sermaye yükümlülüklerini (Birinci Yapısal Blok) ve denetim otoritesinin incelemesi sürecini (İkinci Yapısal Blok) tamamlamaktır. Komite piyasa katılımcılarının uygulamanın kapsamı, sermaye, maruz kalınan riskler, risk değerlendirme süreci ve bu şekilde bankanın sermaye yeterliliği hakkında önemli bilgilere sahip olmalarına olanak sağlayacak bir dizi kamuyu bilgilendirme yükümlülüğü ihdas ederek piyasa disiplininin teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Komite, bu tür bilgi açıklamalarının özellikle uzlaşının içsel yöntem ve değerlendirmelerle sermaye gereksiniminin belirlenmesinde bankalara daha fazla inisiyatif tanıdığı durumlarda çok daha önemli olduğu inancındadır..

Piyasa disiplininin sağlanması ancak bankaların tam, şeffaf ve gerçeğe uygun bir şekilde kendisine ait bilgileri kamuoyuna açıklaması ile olabilmektedir. Bilanço dışı işlemlerin

⁷ Risk yoğunlaşması (temerküzü), bir risk tutarının veya grup halindeki risk tutarlarının bankanın sağlığını ve esas faaliyetlerini yürütebilme kabiliyetini tehdit edebilecek derecede yüksek (bankanın sermayesi, toplam aktifleri veya bütüncül risk seviyesi ile orantılı olarak) zararlara neden olabileceği potansiyelidir. Risklerin yoğunlaşması, bankaların karşılaştıkları büyük sorunların en önemli nedeni durumundadır. Risk yoğunlaşmaları bankaların aktiflerinde, pasiflerinde ya da bilanço dışı kalemlerinde, işlemlerin yürütülmesi veya gerçekleştirilmesi (ürün ya da hizmet) esnasında veya bu geniş kategorilerdeki risk tutarlarının farklı kombinasyonları şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Kredilendirme, birçok bankanın en temel faaliyeti olduğundan kredilerde risk temerküzü sıklıkla banka içerisindeki en önemli risk yoğunlaşmasını oluşturmaktadır (Basel II, madde 770 -771).

nazım hesaplarda veya dipnotlarda izlenmesi veya bazı ülkelerde hiçbir suretle açıklanmaması başta küresel kriz örneğinde olduğu gibi finansal piyasalar için yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Bu nedenle mevcut Basel Uzlaşısının noksan olduğu anlaşılmış ve yeni bir Basel Uzlaşısının ortaya çıkması gerektiği anlaşılmıştır.

1.3.2.1.4. Basel 2.5 sermaye uzlaşısı

2007 ortalarında ABD konut piyasasında başlayan krizle birlikte Basel II' nin birçok bakımdan yetersiz olduğu görülmüştür. Krizin nedenlerinden yapılandırılmış finansal araçların karmaşıklığı, finansal raporlardaki gizlemeler, menkul kıymetleştirme ve özel amaçlı girişimlere ilişkin suiistimallerin zamanında tespit edilememesi doğrudan Basel II' nin bu alanlarda eksikliğinin bir sonucudur (Alantar, 2008). Bu kapsamda gelişmiş ülkelerdeki bankaların alım satım hesapları⁸ ile menkul kıymetleştirme hesaplarında aşırı zararların gerçekleşmesi, menkul kıymetleştirme pozisyonlarının⁹ yeniden menkul kıymetleştirme pozisyonlarından¹⁰ daha riskli olduğunun anlaşılması ve bankaların risk yönetim sistemlerinin yetersiz olduğu sonucuna varılması üzerine; Basel II' de yer alan piyasa riskine ilişkin düzenlemelerin hem yetersiz hem de piyasa riski ölçümünde doğru sonuçlar vermediği ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Basel II piyasa riski genelinde birtakım düzeltmelerin yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Bu kapsamda, ilgili sorunların çözülmesi için kısa vadeli çözüm getirmesi beklenen bazı değişiklikler/yenilikler yapılmıştır (BDDK, 2012a).

⁸ Alım satım aracılık ya da piyasa yapıcılığı kapsamında olanlar ile repo ve menkul kıymet ödünç işlemlerine konu olanlar da dahil olmak üzere, bankaların, para ve sermaye piyasalarında sürekli alım ve satım işlemlerinde bulunmak amacıyla kısa vadeli olarak ve/veya alım ve satım fiyatları arasındaki beklenen ya da gerçekleşen fiyat hareketlerinden faydalanmak ya da arbitraj karı gerçekleştirmek amacıyla ellerinde bulundurduğu finansal araçlar ve emtiadaki pozisyonlar ile bu pozisyonlardan kaynaklanan risklerden korunma ya da bu riskleri azaltma amacıyla yapılan türev finansal araçlar ve spekülasyon amaçlı türev finansal araçların izlendiği bilanço içi ve dışı hesapları ve pozisyonlarıdır.

⁹ Yeniden menkul kıymetleştirme pozisyonu, menkul kıymetleştirmeye konu edilen risk havuzuyla bağlantılı kredi riskinin dilimlere ayrıldığı ve havuzdaki risklerden en az birinin menkul kıymetleştirme pozisyonundan oluştuğu menkul kıymetleştirmeyi ifade etmektedir.

¹⁰ Temelde menkul kıymetleştirme pozisyonu, bir menkul kıymetleştirme işleminde maruz kalınan risk tutarıdır. Yani menkul kıymetleştirme işlemi tamamlandıktan sonra ihracı gerçekleşmiş menkul kıymetlerin saklanması, işleme garanti veya taahhüt verilmesi ile menkul kıymetleştirme işleminden kaynaklı risklerin üzerine alınması, menkul kıymetleştirme pozisyonu anlamına gelmektedir.

Bu kapsamda Basel 2 bloklarını geliştirme hedefleri şunlardır (Moosa, 2012)

- Blok 1 için geliştirme hedefleri: Varlık menkul kıymetleştirmelerinin iyileştirilmesine dönük değişiklikler sayesinde yasal sermaye çerçevesinin güçlendirilmesini sağlamak; Basel 1 ve 2’ de olmayan risklerin belirlenmesini sağlamak ve ilave risk için daha fazla rehberlik sağlanması,

- Blok 2 için geliştirme hedefleri: Firma çapında risk yönetimi ve sermaye planlama sürecinde standartların yükseltilmesi ve yapılan revizyonların Blok 1 ile uyumunun sağlanması,

- Blok 3 için geliştirme hedefleri: Varlık menkul kıymetleştirme için ayrı açıklama sağlanarak şeffaflığın artırılması ve yapılan revizyonların Blok 1 ile uyumunun sağlanmasıdır.

Bu hedeflere ulaşmak için her bir blokta gerçekleştirilen değişiklikler aşağıda liste halinde verilmiştir (BDDK, 2012b; Moosa, 2012).

Blok 1 kapsamında;

✓ Yeniden menkul kıymetleştirme pozisyonlarına, menkul kıymetleştirme pozisyonlarına göre daha fazla risk ağırlığı verilmesi hususu en önemli değişikliktir. Bu maddenin ortaya çıkış nedeni doğrudan küresel krizden ortaya çıkan somut durumlardır.

✓ Bankanın garanti verdiği menkul kıymetleştirme pozisyonları için derecelendirme kullanımında değişikliğe gidilmiştir. Buna göre bankalar, finansman bonusu ihracı yoluyla yapılan menkul kıymetleştirme programlarına likidite kredisi tahsis taahhüdünde bulunurken; likidite sağlamak yerine anılan menkul kıymetleştirme pozisyonlarını satın aldıkları görülmüştür. Bu durum nedeniyle ilgili menkul kıymetleştirme pozisyonlarını satın alan bankalar, menkul kıymetleştirme pozisyonunun derecesini risk ağırlıklarının belirlenmesinde kullanmışlardır. Haliyle bu durumda bankanın korunmasından dolayı menkul kıymetleştirme pozisyonunun derecelendirme notu olması gerekenden daha yüksek olacağından daha düşük şekilde risk ağırlığına tabi tutulacaktır. Bu duruma yasak getiren Basel 2,5 bu dereceleri hem standart yaklaşım için hem de içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımda kullanmalarını engellemiştir.

✓ Sürelerine bakılmaksızın tüm likidite kredisi tahsis taahhütlerine¹¹ %50 krediye dönüştürme oranlarının uygulanması kuralı getirilmiştir. Ayrıca likidite kredi tahsis taahhütleri için yaklaşımlarda genel piyasa şartlarının kötüleşmesi durumunda uygulanan standart yaklaşım kredi dönüştürme oranı ve içsel derecelendirmeye dayalı kredi dönüştürme oranları arasındaki farklılık kaldırılarak eşit hale getirilmiştir.

✓ Kredi analizlerinde operasyonel yükümlülüklerin yerine getirilmesi şartı getirilmiştir. Buna göre bankaların menkul kıymetleştirme pozisyonları için belirtilen yöntemlerde kredi derecelendirme kuruluşlarının derecelendirme notlarını kullanabilmesi bir kısım spesifik operasyonel görevlerini gerçekleştirmesine bağlıdır. Aksi halde bankalar, bu pozisyonların tutarını özkaynaklardan düşürmek zorundadır.

✓ Menkul kıymetleştirilmemiş kredi ürünleri için ilave risk¹² sermaye yükümlülüğü uygulaması ilk defa piyasa riskine dahil edilmiştir. Küresel krize kadar alım satım hesabındaki ürünler kredi riski açısından ölçülmemektedir. Bu durum haliyle bankaların riskliliğini düşük görünmesine neden olmaktadır. İlave risk sermaye yükümlülüğü, riske maruz değer modelleriyle ölçülen spesifik riske ilave olarak getirilmiştir. Böylece spesifik risk ölçümünde sadece temerrüt riski umursanırken; ilave risk ölçümü sayesinde temerrüde düşmemiş borçlanma araçlarının spreadlerinin genişlemesini ve kredi değerliliğinin değişim riski de dikkate alınmıştır.

✓ Alım satım hesaplarındaki menkul kıymetleştirme pozisyonları ile bankacılık hesaplarındaki pozisyonlar arasında sermaye arbitrajı imkanları büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Bununla birlikte, aynı referans borçlu/varlık veya endekse dayalı kredi türevlerinden oluşan “korelasyon alım-satım portföyleri” için denetim otoritelerinden izin alınmak kaydıyla içsel modele dayalı “kapsamlı risk ölçüm yöntemiyle” spesifik risk sermaye yükümlülüğü hesaplanmasına imkan tanınmıştır. CRM spesifik risk yükümlülüğü, portföydeki temerrüt, temerrüt halinde kurtarma, spread/migration, baz ve korelasyon risklerini kavrayacak ve %99,9 güven düzeyinde hesaplanacaktır. CRM spesifik risk yükümlülüğünün %8’den aşağı olmasına izin verilmemektedir (Altıntaş, 2018: 122).

✓ Riske maruz değer ölçümünün, stresli piyasa koşullarını yansıtabilecek şekilde iyileştirilmesi için strese tabi riske maruz değer yöntemi hesaplaması oluşturulmuştur. Strese tabi RMD, bankanın hesapladığı RMD’ e ilave edilmesi kararı verilmiştir. Bunun için son

¹¹ Likidite kredisi tahsis taahhüdü, yatırımcının nakit akış düzeninin aksamaması için bir sözleşmeye bağlı olarak yatırımcılara fon sağlanmasını öngören bir menkul kıymetleştirme pozisyonudur.

¹² İlave risk, menkul kıymetleştirme pozisyonları dışında, alım-satım hesaplarında takip edilen menkul kıymetlerin ihraççısının temerrüt etmesi veya kredi değerliliğinin değişmesi dolayısıyla maruz kalınan zarar olasılığıdır.

bir yıllık veri kullanılarak hesaplanan RMD' ye ek olarak, önemli zararların gerçekleştiği bir yıllık süreci dikkate alacak şekilde hesaplanacaktır.

Blok 2 kapsamında;

Basel 2,5 sayesinde bankaların risk yönetimi aslında menkul kıymetleştirme, bilanço dışı işlemler, yapılandırılmış çeşitli kredi ürünleri ve karmaşık alım-satım faaliyetlerinden oluşan sermaye piyasası faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin tümünü kapsayacak şekilde ve önceki Basel standartlarında eksik olduğu belirlenen risk yönetimi ve kontrol ilkelerini içermektedir.

Basel 2,5' ta risk yönetimi genel ve spesifik olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Genel risk yönetiminde bir bankanın sağlıklı bir risk yönetiminin olabilmesi için gerekli olan özellikler ve bu özellikler kapsamında yer alan “yönetim kurulunun ve üst yönetimin gözetimine”, “politika uygulama usulleri, limit ve kontrollerin tesisine”, “riskin tanımlanması, ölçülmesi, izlenmesi ve raporlanmasına” ve “iç kontrol ve iç denetime” ilişkin ilkeler ele alınır. Spesifik risk yönetimi ise “risk yoğunlaşması”, “bilanço dışı riskler ve menkul kıymetleştirme riski”, “itibar riski ve dolaylı destek”, “değerleme uygulamaları”, “likidite riski yönetimi ve gözetimi”, “sağlıklı stres testi uygulamaları” ve “sağlıklı ücretlendirme uygulamaları” ile ilgilenmektedir.

Blok 3 kapsamında;

Üçüncü yapısal blok olan piyasa disiplini yapılan revizyonlar sayesinde, Basel 2,5 son şeklini almıştır. Basel 2,5' in piyasa disiplini bloku, diğer bloklar gibi menkul kıymetleştirmeye dayalı riskler yani temelde bilanço dışı risklere odaklanmış ve bunların şeffaflık prensibine göre; kamuoyuna nasıl açıklanacağına dair düzenlemelere yer vermiştir. Basel 2.5 ile kamuya açıklama konusunda değişiklik yapılan bölümler aşağıda başlıklar halinde verilmiştir:

- ✓ Alım satım ve bankacılık hesaplarındaki menkul kıymetleştirme risklerinin sayısal özelliklerinin ayrı ayrı açıklanması,

- ✓ Bilanço dışı araçlara sponsor olma bölümünde, menkul kıymetleştirme riskleri gibi hem bilanço içinde hem de bilanço dışında yer alabilen bilanço dışı risklerin ayrı ayrı gösteriminin sağlanması,
- ✓ Menkul kıymetleştirme riskleri için sermaye yükümlülüğünde kullanılacak yaklaşımların nasıl seçileceği, içsel derecelendirme yaklaşımı süreci ile ilgili çeşitli nicel bilgilerin sunumu,
- ✓ Bankaların menkul kıymetleştirme pozisyonlarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin daha fazla sayısal açıklamalarda bulunmalarının sağlanması,
- ✓ Menkul kıymetleştirme işleminden kaynaklanan Pipeline/Warehouse riskinin önüne geçilmesinin sağlanmasıdır. Bu riskin ortaya çıkışında, bankalar bir kısım varlıklarını menkul kıymetleştirme işlemine tabi tutmak istemelerine rağmen, yatırımcıların bu menkul kıymetleştirme işleminde taraf olmak istememeleri dolayısıyla banka menkul kıymetleştirme işlemini başarıyla sonuçlandıramamaktadır. İşte bu riskin oluşmasını önlemek için bankaların hangi varlıklarını gelecekte menkul kıymetleştirmeye tabi tutacağını kamuya açıklamasını talep etmektedir.

1.3.2.1.5. Basel III uzlaşısı

Küresel mali krizin doğrudan bir sonucu olarak, Basel Komitesi Temmuz 2009’ da acil olarak mevduat bankaları için Basel 2.5 Sermaye Uzlaşısını yayınlamıştır. Basel 2.5’in esas amacı, alım satım hesaplarındaki riskleri karşılamak için; hesaplanan asgari sermayenin artırılmasını sağlayarak, küresel mali kriz sırasında ortaya çıkan risklerin etkilerini hızla düzeltmektir. Bu durum daha sıkı düzenlemelerle, bankaların menkul kıymetleştirme ve alım satım hesaplarındaki karmaşık riskler için daha fazla sermaye tutmak zorunda olduğu anlamına gelmektedir. Özellikle bankaların strese tabi riske maruz değer hesaplaması ile desteklenmiş içsel modelleri kullanılmasıyla piyasadaki volatilitiyi ölçtüklerinde gerçek riskin, önceki ölçümlere ait piyasa volatilitesinden daha büyük olduğu ortaya çıkmıştır.

Sonuçta, Basel 2.5 ortaya çıkan krizin etkilerini gidermek için acil bir önlem olarak düzenlendiğinden, daha köklü bir çözüm paketinin sunulması gerektiği görülmüştür ve Basel III kriterleri için çalışmalar başlatılmıştır (Niemeyer, 2016). Basel III çerçevesi oluşturulurken Basel II bloklarının daha da güçlendirilmesine ve revize edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bazı yeni sermaye ve likidite gereksinimlerini karşılamak için Basel

2.5' in geliştirilmesi de sağlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki başlıklar üzerine odaklanılmıştır (Niemeyer, 2016; Cangürel vd., 2010):

a. Bankanın sermayesinin niteliğinin ve niceliğinin arttırılması: Basel 2' de ana sermaye (özkaynak); çekirdek ana sermaye (Tier 1 – Birinci kuşak sermaye), diğer (melez araçlar), katkı sermaye (Tier 2 – İkinci kuşak sermaye) ve (Tier 3 - Üçüncü kuşak sermaye) toplamından sermayeden indirilen değerler düşüldükten sonra bulunmaktadır. Ancak kriz sürecinde bankaların, bilanço makyajlamaları ile Tier 1 ve Tier 2'yi yüksek gösterdikleri görülmüştür (BCBS, 2010b; Cangürel vd., 2010; Şahin, 2013). Bu nedenle Basel III ana sermayenin hesaplanmasını değiştirmek amacıyla; indirim kalemlerini arttırmış, katkı sermayenin ana sermayenin %100' ünü geçemeyeceği şartını getirerek üçüncü kuşak sermayenin de dahil edildiği Tier 3 rasyosunu kaldırmıştır. Böylece bankaların sermaye yeterliliği rasyosunu azaltmıştır (Şahin, 2013). Basel 3' ün sermaye yeterliliği düzenlemelerine göre çekirdek ana sermaye rasyosu (çekirdek ana sermaye / risk ağırlıklı varlıklar) % 2'den % 4,5'e çıkartılmış; minimum ana sermaye rasyosu (ana sermaye / risk ağırlıklı varlıklar) % 4'ten % 6' ya çıkartılmıştır. Sermaye yeterlilik rasyosu (özkaynaklar / risk ağırlıklı varlıklar) % 8 olarak uygulanmasına devam edilmesi kararı verilmiştir (Koğar, 2010: 11).

b. Risk yakalamayı artırmak: Basel III' ün getirdiği bir başka değişiklik, bankaların artık daha fazla riski karşılayacak şekilde sermayeye sahip olmaları gerektiğidir. Daha önce de belirtildiği gibi, Basel 2.5 menkul kıymetleştirme işlemleri için sermaye yeterliliğinde ve alım satım hesaplarına ilişkin çeşitli riskler ile ilgili olarak daha sıkı düzenlemeler içermektedir. Basel 3'te, bilanço dışı riskler ve bankaların menkul kıymet portföylerine ilişkin menkul kıymetleştirmeler ve yeniden menkul kıymetleştirmelere dair sermaye gereksinim büyüklüğü de güçlendirilmiştir. Özellikle menkul kıymetleştirmelere ait karşı taraf risklerinin çok daha büyük bir kısmı da hesaplamalara dahil edilmiş ve risk ağırlıkları tekrar gözden geçirilmiştir. Ayrıca türev, repo ve menkul kıymet finansman faaliyetlerinden kaynaklanan karşı taraf kredi riskine daha fazla önem verilmiştir (Gasimova, 2015: 36; Niemeyer, 2016).

c. Sermaye Koruma Tamponu Oluşturulması: Asgari sermaye için düzenlemelere ek olarak sermaye tamponlarının oluşturulması, Basel III düzenlemesinin makro ihtiyati boyutunu arttırmakta ve kademeli şekilde denetim eylemini kolaylaştırmaktadır. Ekonomik

ve mali bozulmalar sonucu oluşabilecek kayıplar nedeniyle öz kaynakların yetersiz kalmasının önüne geçilmesi amacıyla bankalarca bulundurulması beklenen ilave çekirdek sermaye tutarını ifade eden sermaye koruma tamponu % 2,5 olarak uygulanır. Sermaye koruma tamponu gereksinimi, tüm bankalar için aynı şekilde uygulanan ve zaman içinde değişmemesi beklenen basit bir sermaye tasarrufu kuralına dayanmaktadır. Sermaye koruma tamponu sağlanmadığında banka faaliyetlerine devam etmekle birlikte; kar dağıtımına kısıtlama getirilir (Ferreira vd., 2019; Akkizidis ve Kalyvas, 2018: 14).

d. Konjonktürel Sermaye Tamponu Oluşturulması: Önceki Basel kriterlerinin ekonomideki konjonktürel hareketleri dikkate almaması nedeniyle bankaların konjonktürel dalgalanmalar gerçekleştiğinde sermaye yetersizliği sorunuyla karşı karşıya kalabilmesi üzerine; bu döngüsel hareketlere ilişkin gerekli asgari sermayeyi tamamlayacak nitelikte oluşturulan konjonktürel sermaye tamponudur. Bu tampon, bankaların sistem genelinde kredi büyümesine katılımını sınırlamakta ve kredi krizlerindeki kayıplarını azaltmayı amaçlamaktadır. Ülkenin koşullarına ve seçimlerine bağlı olarak %0 - % 2.5 arasında değişir. Döngüsel sermaye tamponunun ekonominin genişleme ve daralmasına göre değiştirilmesiyle kredi büyümesinin önlenmesi amaçlanır (Akkizidis ve Kalyvas, 2018: 14).

e. Sistemik Riskin Önlenmesi: Basel III anlaşmasında yer alan makro ihtiyati tedbirler paketinin bir başka önemli maddesi olan sistemik riskin önlenmesi maddesinde, en büyük sistematik riskleri üreten bankalar için daha fazla sermaye tamponu oluşturulmasının gerektiği belirtilmektedir. Bazı bankalar başarısız olmasına izin verilmeyecek kadar büyük olup; batmaları sadece bulunduğu ülkenin finansal piyasalarını krize sokmamakta, tüm dünyayı küresel krize sokmaktadır. Bu nedenle, bu tür bankaların başarısız olma olasılığını azaltmak için daha büyük sermaye tamponlarına sahip olmaları önemlidir. Bu kapsamda dünyadaki yaklaşık 30 banka, küresel sistemik öneme sahip bankalar (G-SIB'ler) olarak belirlenmiştir. Bu bankalar için Basel Komitesi, sermaye koruma tamponlarına ve herhangi bir konjonktürel sermaye tamponuna ek olarak risk ağırlıklı varlıkların yüzde 1 ila yüzde 2,5'i kadar ek bir sermaye tamponuna daha sahip olmaları gerektiğine karar vermiştir. Diğer sermaye tamponlarında olduğu gibi, Basel Komitesi ilgili tamponun da çekirdek sermayeden oluşması gerektiğine karar vermiştir (Niemeyer, 2016).

f. Bankaların Likidite Gereksinimlerinin Karşılanması: Küresel Finansal Kriz, finansal istikrarın zarar görmemesi ve bankacılık sisteminin sekteye uğramaması için bankaların güçlü bir likidite tabanının olması gerektiğini göstermiştir. Ödeme gücü ve likidite arasında

pozitif bir korelasyon vardır ve finansal istikrar için güçlü bir sermaye yeterliliği gerekli olmakla birlikte; likidite tabanı ve iyi bir likidite riski yönetimi sağlanmadan bu başarı tam olarak sağlanamaz. Likidite şokları, kredi mekanizmasını sekteye uğratmakta ve bankaları iflasa sürükleyebilmektedir (Ferreira vd., 2019). Bu nedenle Basel 3, likiditeye ilişkin olarak Likidite Karşılama Oranı ve Net İstikrarlı Fonlama Oranlarını oluşturmuştur. Bankanın likit varlıklarının, 30 gün içerisinde gerçekleşecek net nakit çıkışlarına bölünmesi suretiyle hesaplanacak olan Likidite Karşılama Oranının minimum %100 olması gerekmektedir. Net nakit çıkışı, 30 gün içerisindeki nakit çıkışları ile 30 gün içerisindeki nakit girişleri arasındaki farktır. Orta ve uzun vadeli dönemde bankaların pasif yapılarını güçlendirerek daha istikrarlı ve güvenilir bir fonlama sağlamak üzere Net İstikrarlı Fonlama Oranı ihdas edilmiştir. Söz konusu oran “mevcut istikrarlı fonlama tutarının” “ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarına” bölünmesi suretiyle bulunmaktadır. Likidite karşılama oranına benzer şekilde net istikrarlı fonlama oranının da en az %100 olması gerekmektedir. Mevcut “istikrarlı fonlama tutarı” birinci ve ikinci kuşak sermaye de dâhil olmak üzere bankanın pasifinde yer alan kalemlerin vade ve kalitelerine göre belirlenirken; “ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarı” ise bankaların aktifinde yer alan kalemlerin vadelerine ve kalitelerine göre değişen oranlarda dikkate alınması suretiyle hesaplanacaktır (Cangürel vd., 2010).

g. Bankaların Borçluluğunu Sınırlamak: Kaldıraç oranı gereksinimini meydana getiren nedenler 3’e ayrılmaktadır. Bunlardan ilki; küresel kriz esnasında da açıkça görülen durum olan bankaların özkaynak/toplam varlıklarının yeterli olmamasıdır. Belli başlı varlıklar düşük riskli olduğundan; bu varlıklar için düşük sermaye gerekebilir. Ancak kriz esnasında bazı bankaların oldukça yüksek bir borçluluk düzeyi bulunmaktadır. Bu durum bankaların batmasıyla sonuçlanmıştır. Basel 3 bu duruma son vermek için sermaye oranlarını destekleyici halde şeffaf, basit, açık ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranı oluşturmuştur. Söz konusu oran birinci kuşak sermayenin (ana sermaye) belirli dönüşüm oranlarıyla dikkate alınmış bilanço dışı kalemler ve aktifler toplamına bölünmesi suretiyle (Ana Sermaye / Aktifler + Bilanço Dışı Kalemler) bulunacak olup 2017 yılının ilk yarısına kadar sürecek olan paralel uygulama döneminde %3 oranı test edilmiştir. Bulunan kaldıraç oranı, birinci yapısal bloka eklenecektir (Niemeyer, 2016; Cangürel vd., 2010).

1.3.2.2. Bankaların bilanço dışı işlemlerine ilişkin ulusal düzenlemeler

İlgili ulusal mevzuatlarda bilanço dışı işlemler, öncelikle 5411 sayılı Bankacılık Kanunu açısından daha sonra ise çeşitli *yönetmelikler* tarafından şekillendirilmiştir. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’ nun maddelerinin uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar BDDK tarafından çıkarılacak yönetmelikler ile belirlenmektedir. Bu yönetmeliklerin tümü Basel kriterlerine uyumlu bir biçimde çıkartıldığından; Basel kriterleriyle aynıdır. Bu kapsamda bilanço dışı işlemleri ilgilendirmekle sınırlı kalınarak çeşitli yönetmelikler incelenmiştir. Bunlar ana başlıklar halinde aşağıda sunulmaktadır:

1.3.2.2.1. 5411 sayılı bankacılık kanunu

Türkiye’deki bankaların uymakla yükümlü olduğu temel düzenleme 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’dur. Bu Kanunun amacı 1. maddesinde de ifade edildiği üzere; *“Finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir.”*

İlgili kanun maddeleri bankacılık düzenlemeleriyle ilgili çok geniş bir perspektif sunmakla birlikte; konumuzla bağlantılı olan kısımlar, ilgili kanun maddeleri üzerinden anlatılmaktadır. Kanun’ un 4. maddesi içerisinde belirtilen faaliyet konuları arasında yer alan işlemler, bankaların bilanço dışı işlemleri kapsamında kabul edilmektedir. Buna göre; *“Gayrinakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri, ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri, sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri, para piyasası araçlarının, kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri, saklama hizmetleri, başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri, finansal kiralama işlemleri, faktöring ve forfaiting işlemleri, kredi kartlarına ilişkin taahhütler”* bilanço dışı işlem kabul edilmektedir.

Bankacılık Kanunu, bilanço dışı işlemleri genel olarak kredi kabul etmekte ve bu durum açık bir şekilde madde 48’de belirtilmektedir. Buna göre; *“Bankalarca verilen teminat*

mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır.” Bankalar sahip oldukları mevduat ve özkaynakların tamamını müşterilerine veya diğer finansal kuruluşlara kredi olarak dağıtamamaktadır. Bu kaynakların krediye dönüştürülmesinde bankalar belli kurallara uymak zorundadır. Bankalar Kanununun 54. maddesindeki fıkralar Türkiye’de bankaların kredi verebilme sınırlarına ilişkin genel kuralları vermektedir:

• “Bankalar her hangi bir müşterisine (gerçek ya da tüzel kişiye veya bir risk grubu) ancak toplam özkaynaklarının %25’i kadar kredi kullanılabilmektedir. Ancak banka, nitelikli pay sahipleri, yönetim kurulu üyeleri ve genel müdürü, bunların birlikte veya tek başına, doğrudan ya da dolaylı olarak kontrol ettikleri ya da bunların sınırsız sorumlulukla katıldıkları veya yönetim kurulu üyesi ya da genel müdürü oldukları ortaklıklar bankanın dahil olduğu risk grubunu oluşturmakta olup; bu risk grubuna uygulanacak oran %20’dir. BDDK bu oranı %25’e kadar yükseltmeye veya kanunî haddine kadar indirmeye yetkilidir. Bir adi ortaklığa verilen krediler için ise; toplam kredi tutarı ortakların sorumlulukları oranında ortaklara kullanırlmış sayılır.

- Bir banka ortağının banka üzerinde hakim ortak konumunda olması veya nitelikli pay sahibi olup olmaması önemsenmeksizin; bankanın sermayesinin %1 veya daha fazla payına sahip olup pay defterine kayıtlı olan tüm ortaklarına ve bunlarla risk grubu oluşturan kişilere kullanılacak kredilerin toplamı özkaynaklarının %50’sinden fazla olamaz.
- Birlikte kontrol edilen ortaklıklara kullanılan krediler, bu ortaklıkları birlikte kontrol eden hissedarların her birinin ortaklık sermayesinde sahip olduğu payların, birlikte kontrol ettikleri toplam paya oranı ölçüsünde ortaklığı birlikte kontrol eden her bir hissedarın dâhil olduğu risk grubuna kullanırlmış sayılır.
- Bir müşteriye, özkaynakların yüzde 10 veya daha fazlası oranında kullanılan krediler büyük kredi olarak kabul edilir ve büyük kredilerin toplamı özkaynakların 8 katını aşamaz.
- Bir risk grubuna kullanılan kredilerin teminatını oluşturmak üzere aynı risk grubuna dâhil gerçek veya tüzel kişilerden kabul edilen aval, garanti ve kefaletler risk grubuna ait kredi sınırlarının hesabında dikkate alınmaz.
- Gayrinakdi krediler, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler, kabul edilen aval, garanti ve kefaletler, kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlarla gerçekleştirilen işlemler, Kurulca kabul edilecek ülkelerin merkezî yönetimleri, merkez bankaları ve bankaları ile yapılan işlemler veya bunlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono, tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, verilen diğer garantiler karşılığı yapılan işlemler kredi sınırlarının hesabında Kurulca belirlenen esaslar ve oranlar dâhilinde dikkate alınır.
- İlgili tüm maddeler, ana ortaklık bakımından konsolide esasa göre uygulanır.”

Buna karşın kredi sınırlamalarına tabi olmayan işlemler de madde 55’ te belirtilmiştir. Buna göre; “Karşılığı nakit, nakit benzeri kıymet ve hesaplar ile kıymetli maden olan işlemler; Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Toplu Konut İdaresi

Başkanlığı, Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketi veya Türkiye Varlık Fonuyla yapılan işlemler ile bu kurumlarca çıkarılan ya da ödenmesi garanti edilen bono, tahvil ve benzeri menkul kıymetler karşılığı yapılan işlemler; Merkez Bankası nezdindeki piyasalarda veya kanunla teşkilatlanmış diğer para piyasalarında yapılan işlemler; aynı kişiye ya da aynı risk grubuna yeni kredi tahsisi hâlinde daha önce yabancı para cinsinden veya yabancı para ölçüsü ile verilen kredilerin, müteakiben tahsis edilen kredinin kullandırılmaya başlandığı tarihteki cari kurdan dikkate alınması kaydıyla çek ve kredi kartı kullandırılmaları hariç, kredilerde kur değişikliklerinin doğurduğu artışlar ile vadesi geçmiş kredilere tahakkuk ettirilen faiz, kâr payı ve diğer unsurlar; her türlü sermaye artırımları dolayısıyla bedelsiz edinilen ortaklık payları ile ortaklık paylarının herhangi bir fon çıkışı gerektirmeyen değer artışları; Kurulca belirlenecek esaslar dâhilinde bankaların kendi aralarındaki işlemler; Kurulca belirlenecek esas ve süreler çerçevesinde elden çıkarılması kaydıyla halka arza aracılık yüklenimleri kapsamında edinilen ortaklık payları; özkaynak hesabında indirilecek değer olarak dikkate alınan işlemler; Kurulca belirlenecek diğer işlemlerdir.”

Bankacılık Kanunu’nda bilanço dışı işlemleri ilgilendiren diğer bir husus denetim maddesinde geçmektedir. İlgili kanunun 65. ve 66. maddelerinde; bankacılık sektörünün tüm işlemleri BDDK’nın denetim ve gözetimine tabi olduğu belirtilmektedir. Bu denetimin konsolide bazda sınırlama ve oranlara tabi olan ana ortaklık bankalar ve bunların tüm bağlı ortaklıkları, birlikte kontrol edilen ortaklıkları, şube ve temsilcilikleri konsolide denetime tabi olup; varsa ilgili düzeltici önlemler alınması gerekmektedir. Bu kapsamda bankalar salt ana tablolarını (bilanço, gelir tablosu, vb.) değil, nazım hesapları tablosundaki kalemlerini de denetimi ve gözetiminden sorumlu tutulmaktadır.

Bilanço dışı işlemlerle ilgili olan Bankacılık Kanunu’na tabi maddelerden biri de varlık yönetim şirketleri ile ilgili olan maddedir. İlgili kanunun 143. maddesinde belirtilen varlık yönetim şirketleri, bilanço dışı işlemlerden kredi satışları ile doğrudan ilişkilidir. İlgili maddede; *“Bankalar ve Fon dâhil diğer malî kuramların alacakları ile diğer varlıklarının satın alınması, tahsili, yeniden yapılandırılması ve satılması amacıyla, kuruluş ve faaliyet esasları Kurul tarafından belirlenen varlık yönetim şirketleri de kurulabilir. Varlık yönetim şirketleri alacaklarının tahsili ve alacakların ve/veya diğer varlıkların yeniden yapılandırılması kapsamında alacak tahsili amacıyla edindiği gayrimenkul veya sair mal, hak ve varlıkların işletilmesi, kiralanması ve bunlara yatırım yapılması ve yine alacaklarını*

tahsil etmek amacıyla borçlularına ilâve finansman sağlamak veya sermayelerine iştirak etmek dâhil olmak üzere her türlü faaliyeti gerçekleştirmeye yetkilidir” denilmektedir.

Bankaların, başta sorunlu kredileri olmak üzere; sahip olduğu çeşitli varlıklarını varlık yönetim şirketlerine satması ile banka çeşitli riskleri mali bünyesinden uzaklaştırarak; daha sağlam bir mali bünyeye kavuşma imkanı elde etmektedir. Böylece bankalar kredi riskine maruz değerlerini, likidite riskine maruz değerlerini, piyasa riskine maruz değerlerini, sermaye yeterlilik oranları başta olmak üzere banka tarafından önemsenen değerlerini makul bir seviyeye getirmeyi başarabilmektedir.

Bilanço dışı işlemlere ilişkin ilgili kanunda yer alan önemli bölümlerden biri de teminatlar bölümüdür. Bankalar, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu 53. maddesi uyarınca krediler ile ilgili olarak doğabilecek muhtemel zararların karşılanması için teminat alabilir. Banka kabul ettiği teminatların değerinin ve güvenilirliğinin ölçülmesini gerçekleştirmek zorundadır. Bununla birlikte bankanın kendisi de müşterileri lehine teminat mektubu başta olmak üzere çeşitli garantiler verebilmekte olup; bunları bilanço dışı işlemlerde izlemektedir.

1.3.2.2.2 Bankaların kredi işlemlerine ilişkin yönetmelik

İlgili kanununun uygulanması amacıyla çıkarılan Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik’in 12. maddesinde ilgili kanunda bahsi geçen gayrinakdî kredi ve türev araçlara ilişkin kredi sınırlamalarına ait oranlar aşağıdaki tabloda özet biçimde verilmektedir. Bu oranlara göre; Türkiye Cumhuriyeti’nde faaliyet gösteren bankaların bilanço dışı işlemleri tablodaki oranlara göre; kredi sınırlamalarına dahil edilmesinde kullanılmaktadır (BDDK, 2006b):

Çizelge 1.8. Bilanço dışı işlemlere ilişkin kredi sınırlamaları

<i>Bilanço Dışı İşlem</i>	<i>Sözleşme Üzerindeki Vade</i>	<i>Oran</i>
a) <i>Nakit temini için verilen;</i> - <i>Kabul kredileri,</i> - <i>Menkul kıymet ihracında satın alma garantileri,</i> - <i>Kredi kartları harcama limiti</i> - <i>Çekler için ödeme taahhütleri</i>		<i>%100</i>

Çizelge 1.8. (devam) Bilanço dışı işlemlere ilişkin kredi sınırlamaları

b) Yurt dışı müteahhitlik ve ihracat işlemleri için verilen; - Teminat mektupları - Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.'nin konsorsiyum olarak katıldığı yurt dışı kuruluşlara verilecek teminat mektupları - Yurt dışı müteahhitlik hizmetleri kapsamında Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. tarafından düzenlenecek avans ve kesin teminat mektuplarına ilişkin olarak bankaların verecekleri kontrgarantiler		% 40
c) b maddesinde belirtilen faaliyetler kapsamında katılan banka sayısının üçten az olmaması şartıyla her bankanın riskin en az % 15'ini üstlenmesi ile oluşturulan konsorsiyum tarafından verilen teminat mektupları		% 20
d) Türkiye'de faaliyette bulunan bankalarca ihraç olunan veya ödemesi garanti edilen menkul kıymetler karşılığında veya bu bankaların mukabil kefaletlerine dayanılarak verilen gayrinakdi krediler		% 25
e) Diğer gayrinakdi krediler		% 50
f) Birinci fıkra kapsamındaki aval, garanti ve kefaletler Kanunun 54 üncü maddesinin dördüncü fıkrası hükmünde yer alan 8 kat sınırının hesabı hariç olmak üzere, aval veya garanti verilen ya da kefil olunan krediler		Aynı oranda
g) Türkiye'de faaliyette bulunan bankalarca, bu bankaların yabancı ülkelerde bankacılık faaliyetlerinde bulunan ortaklıklardan konsolide edilmeyenlerin yükümlülüklerine karşılık, yabancı ülkelerin yetkili mercilerine ilgili ülke mevzuatı gereğince verilen sınırsız garanti niteliğini taşıyan taahhütler		% 30
h) Faiz Oranına İlişkin Sözleşmeler	İki Haftaya Kadar Vadeli	% 0
	Bir Yıl ve Daha Az Vadeli	% 0,5
	Bir Yıldan İki Yıla Kadar	% 1
	İki Yıl ve İki Yıldan Sonraki Her İlave Yıl İçin	% 1

Çizelge 1.8. (devam) Bilanço dışı işlemlere ilişkin kredi sınırlamaları

ı) Döviz Kuruna ve Altına İlişkin Sözleşmeler	İki Haftaya Kadar Vadeli	% 0
	Bir Yıl ve Daha Az Vadeli	% 2
	Bir Yıldan İki Yıla Kadar	% 5
	İki Yıl ve İki Yıldan Sonraki Her İlave Yıl İçin	% 3
j) Hisse Senedine İlişkin Sözleşmeler	Vadesine En Fazla Bir Yıl	% 6
	Vadesine 1 – 5 Yıl	% 8
	Vadesine 5 ve Daha Fazla Yıl	% 10
k) Altın Dışındaki Kıymetli Madenlere İlişkin Sözleşmeler	Vadesine En Fazla Bir Yıl	% 7
	Vadesine 1 – 5 Yıl	% 7
	Vadesine 5 ve Daha Fazla Yıl	% 8
l) Diğer Varlıklara İlişkin Sözleşmeler	Vadesine En Fazla Bir Yıl	% 10
	Vadesine 1 – 5 Yıl	% 12
	Vadesine 5 ve Daha Fazla Yıl	% 15

(Kaynak: BDDK, 2006b)

Kredi sınırlarının uygulamasında; tabloda görüleceği üzere a – g maddelerinde belirtilen bilanço dışı işlemler karşısındaki oranlar kadar dikkate alınmaktadır. Döviz, faiz oranı ve altına dayalı vadeli, futures ve swap alım satım sözleşmeleri ile satın alınan alım ve satım opsiyonlarının nominal değerlerinin, sözleşmelerin başlangıç vadelerine göre, tabloda belirtilen oranlarla çarpılması gerekmektedir. Hisse senedine, altın dışındaki kıymetli madenlere ve diğer ürünlere dayalı vadeli, futures, swap alım satım sözleşmeleri ile satın alınan alım satım opsiyonlarına ilişkin sözleşmelerin pozitif rayiç değerleri ile, nominal değerlerinin kalan vadelerine göre aşağıda yer alan tabloda belirtilen oranlarla çarpılmasından elde edilen tutarların toplanması suretiyle dikkate alınmaktadır.

Bankalar, yabancı ülkelerin merkezi yönetimleri, merkez bankaları ve kredi kurumları ile de bankacılık faaliyetleri kapsamında çeşitli şekillerde bilanço dışı işlemler gerçekleştirebilmektedir. Aşağıdaki tabloda 14. madde kapsamında gerçekleşen bu işlemlerden gayrinakdi krediler, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler, 12. maddede belirtilen dikkate alınma oranları uygulandıktan sonra bu maddede yer alan oranlara göre ayrıca %0, %20, %50, %80, %100 ve %150 oranında ağırlıklandırılır.

1.3.2.2.3. Kredilerin sınıflandırılması ve karşılık ayrılmasına ilişkin yönetmelik

Bu yönetmeliğin amacı birinci maddede belirtildiği üzere; “*bankaların verdikleri kredilerin özelliklerine göre sınıflandırılması ve bunlar için ayrılacak karşılıklara ilişkin kuralları düzenlemektir*” şeklinde belirtilmiştir.

Bankalar genel olarak kredilerini 5 grupta sınıflandırmaktadır. Bunlardan birinci ve ikinci grupta yer alan gayri nakdi krediler ile türev araçlar, tıpkı bu gruplardaki nakdi krediler gibi canlı krediler olarak kabul edilmektedir. Canlı krediler için herhangi bir genel veya özel karşılık ayrılmamaktadır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci grup kredi sınıflarında yer alanlar veya borçlusunun temerrüt ettiği kabul edilenler veya TFRS 9’a göre; borçlunun temerrüdü nedeniyle ömür boyu beklenen kredi zarar karşılığı uygulamasına tabi olan krediler donuk alacak olarak kabul edilmektedir. Bu alacaklara genel veya özel karşılık ayrılmaktadır (BDDK, 2016c, madde 4 - 5).

01.01.2006 tarihinde yürürlüğe giren ilgili yönetmelik, 01.01.2018 tarihinde revize edilmiş ve TFRS 9 düzenlemesini göz önüne almıştır. Revize edilen yönetmelikte krediler yine temel olarak 5 grupta gruplandırılmakta, 3, 4 ve 5. Gruptaki krediler “Donuk Alacak” olarak adlandırılmaya devam edilmektedir. Ancak Yönetmeliğin yeni halinde 01.01.2018 tarihinden itibaren bankaların kredi karşılığı ayırmalarında 2 farklı yöntem uygulanmaktadır. Bunlardan ilki, yönetmeliğin önceki halindeki bakış açısı korunarak, sadece statik olan oranlarda artırılış yapılmasıdır. Diğeri ise, TFRS 9’a uygun olarak karşılık ayıracak bankalar için yeni ortaya konulan yöntemin kurallarıdır (Köksal vd., 2020).

Bankalar TFRS 9 standardını kullanıp kullanmamalarına göre ayıracakları genel ve özel karşılık oranları farklılaşmaktadır. Bu kapsamda ilgili yönetmeliğin 9, 10 ve 11. maddeleri kredilere ait karşılıklara ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Buna göre;

Bankaların öncelikle, kredileri için TFRS 9 kapsamında karşılık ayırmaları esastır. Bu Yönetmelik uygulamasında TFRS 9 kapsamında ayrılan karşılıklardan; 12 aylık beklenen kredi zarar karşılığı tutarları ve borçlunun kredi riskinde önemli derecede artış nedeniyle ayrılan ömür boyu beklenen kredi zarar karşılığı tutarları genel karşılık olarak, borçlunun temerrüdü dolayısıyla ayrılan ömür boyu beklenen kredi zarar karşılığı tutarları özel karşılık olarak addedilir. TFRS 9’a göre karşılık ayıran bankalarca, krediler tanımında yer almakla birlikte, TFRS 9 kapsamına girmeyen krediler için bu yönetmelik uyarınca ayrıca bir karşılık ayrılması zorunluluğu yoktur. Bankalar, beklenen kredi zararı için ayıracakları karşılıkları hesaplarırken ülke ve transfer risklerini de dikkate alır. Kurul, kredilerin büyüklüğü, türü, vadesi, para birimi, faiz yapısı, kullandırıldığı sektör ve coğrafi dağılımı, teminatları ile benzeri hususlarda zaman içerisinde gözlenen yoğunlaşmaları, kredi risk düzeyini ve yönetimini dikkate alarak, banka veya

kredi bazında bankalardan bu madde uyarınca ayrılan karşılıklardan daha yüksek tutarda karşılık ayrılmasını isteyebilir (madde 9/1-5).

Bilanço dışı işlemlere ilişkin TFRS 9 uygulamayan bankalarca ayrılacak genel ve özel karşılıklar, madde 10/3-4 ile madde 11/1’ de şu şekilde ifade edilmektedir;

Gayrinakdi krediler, taahhütler ve türev finansal araçlar Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik hükümlerine göre hesaplanan risk tutarı üzerinden, standart nitelikli gayrinakdi krediler toplamının en az %1,5’ i oranı kadar, yakın izlemedeki gayrinakdi krediler toplamının en az %3’ü oranı kadar olmak üzere genel karşılık ayırırlar. Bankalar, birinci fıkra uyarınca ayrılacak genel karşılıklara ilave olarak ülke ve transfer riskleri için de ayrıca genel karşılık ayırırlar. Rehin veya temlik sözleşmesi düzenlenmiş olması kaydıyla nakit, mevduat, katılım fonu ve altın depo hesapları, banka nezdinde saklanan altın, Türkiye Cumhuriyeti Merkezi Yönetimi ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na ihraç edilen borçlanma araçları ve bunların fon kullanıcısı olduğu kira sertifikaları ile bunlar tarafından verilen garanti ve kefaletler teminat alınmak suretiyle kullandırılan krediler ile Türkiye Cumhuriyeti Merkezi Yönetimine ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na kullandırılan krediler genel karşılık hesaplamasında dikkate alınmaz (madde 10/3-4).
Donuk kredilerden; üçüncü grupta sınıflandırılanların en az %20’si, dördüncü grupta sınıflandırılanların en az % 50’ si, beşinci grupta sınıflandırılanların %100’ü oranında olmak üzere gerçekleşen kredi zararını karşılayacak tutarda özel karşılık ayrılır” (madde 11/1-4).

Bilanço dışı işlemlere ilişkin TFRS 9’u uygulayan bankalar ise birinci grup krediler için 12 Aylık Beklenen Kredi Zararı (BKZ), diğer dört grup için Ömür Boyu BKZ hesaplama zorunluluğuna tabi kılınmıştır. Buna göre yeni düzenlemede yer alan bazı temel kavramlar şöyledir (Köksal vd., 2020):

- Kredi zararı: Sözleşme uyarınca gerçekleşmesi gereken nakit akışlarının tamamı ile işletmenin tahsil etmeyi beklediği nakit akışlarının tamamı arasındaki farkın etkin faiz oranı üzerinden hesaplanan bugünkü değeridir.
- Beklenen kredi zararı: Kredi zararlarının, ilgili temerrüt risklerine göre ağırlıklandırılmış ağırlıklı ortalamasıdır
- Temerrüt olasılığı (PD): Belirli bir zaman diliminde kredinin temerrüde düşme olasılığını ifade etmektedir.
- Temerrüt halinde kayıp (LGD): Borçlunun temerrüde düşmesi halinde, krediden kaynaklanan ekonomik kaybı ifade eder. Oran olarak ifade edilir.

$$LGD (\%) = 1 - \text{Net Tahsilat Oranı} (\%) \quad (1.1)$$

- Temerrüt tutarı (EAD): Nakdi kredilerde, rapor tarihi itibarıyla kullandırımını gerçekleştirmiş bakiyeyi ifade eder. Gayri nakdi kredi ve taahhütlerde ise krediye dönüşüm oranı uygulanarak hesaplanan değerdir.

- Efektif faiz oranı (D_t): Finansal varlığa ait etkin faiz oranını ifade eder.

Kredi dönüşüm oranı, cari tarih ile temerrüt tarihi arasındaki muhtemel risk artışlarının uyarlamada kullanılan krediye dönüşüm oranına tekabül etmektedir. Bu çerçevede TFRS 9'a uygun olarak kredi karşılığı hesaplayıp finansal tablolara aktaracak olan bankalar 3 farklı karşılık hesaplaması kullanacaklardır.

Yönetmelik, 1. Grup Krediler (Standart Nitelikli Krediler) için hesaplanacak karşılık uygulamasını Aşama 1 olarak adlandırmıştır.

Aşama 1: 12 aylık beklenen kredi zararı, bir finansal araç üzerindeki raporlama döneminden sonraki 12 ay içinde mümkün olan temerrüt durumundan kaynaklanır ve ömür boyu beklenen kredi zararının bir kısmı olarak hesaplanır (KPMG 2015).

$$BKZ (ECL): PD * LGD * EAD \quad (1.2)$$

Yönetmelik, 2. Grup Krediler (Yakın İzlemedeki Krediler) için hesaplanacak karşılık uygulamasını Aşama 2 olarak adlandırmıştır.

Aşama 2: Kredinin kullandırım tarihindeki kredi riskinde önemli ölçüde artış meydana geldiğinde, banka ömür boyu beklenen kredi zararı hesaplamaktadır. Kredinin ilk verildiği tarihteki temerrüt olasılığı ile günceldeki temerrüt olasılığı arasında %1'den fazla fark var ve finansal tablolara ilk giriş günündeki temerrüt olasılığı ile günceldeki temerrüt oranı arasındaki farkın, finansal tablolara ilk giriş günündeki temerrüt olasılığına oranı %150'den fazla ise kredi riskinde önemli derecede artış bulunmaktadır.

$$BKZ (ECL): \sum_{t=1}^T PD_t * LGD_t * EAD_t * D_t \quad (1.3)$$

Yönetmelik, 3. Grup Krediler (Tahsil İmkânı Sınırlı Krediler), 4. Grup (Tahsili Şüpheli Krediler) ve 5. Grup (Zarar Niteliğindeki Krediler) için hesaplanacak karşılık uygulamasını Aşama 3 olarak adlandırmıştır.

Aşama 3: Değer düşüklüğüne uğramış krediler için, banka ömür boyu beklenen kredi zararlarını muhasebeleştirir. Yöntem, Aşama 2 varlıkları ile benzerdir ve temerrüt olasılığı %100 olarak dikkate alınır. Donuk alacak grubu olarak adlandırılan bu 3 grup için de BKZ hesaplamasında kullanılacak formül aşağıdadır.

$$BKZ (ECL): \sum_{t=1}^T PD_t * LGD_t * EAD_t * Dt \quad (1.4)$$

Bankalar müşterilerinden kredi işlemleri başta olmak üzere çeşitli birçok işlem için teminat almaktadır. Böylece banka aldığı teminatları başta kredi riskini azaltmakta kullandığı gibi çeşitli riskleri azaltmakta kullanılmaktadır. Bankaların aldığı teminatlar ilgili yönetmelikte beş gruba ayrılmıştır. İlgili yönetmeliğin 13. maddesine göre TFRS 9 yöntemini kullanmayan bankaların, kredilerine ilişkin teminatları aşağıdaki teminat gruplarınca sınıflandırarak takip etmek zorunda olduğu belirtilmiştir.

Çizelge 1.9. TFRS 9 uygulamayan bankalarca teminatların dikkate alınma oranları

Teminat Türü	Teminatların İçeriği	Oran
Birinci Grup Teminatlar	- Rehin veya temlik sözleşmesi düzenlenmiş olması kaydıyla nakit, mevduat, katılım fonu ve altın depo hesaplarını, kredi kartından doğan üye işyeri alacaklarını ve banka nezdinde saklanan altını, - Türkiye Cumhuriyeti Merkezi Yönetimi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca ihraç edilen borçlanma araçları ve bunların fon kullanıcısı olduğu kira sertifikaları ile bunlar tarafından verilen garanti ve kefaletleri ve bu menkul kıymetlere dayalı olarak yapılan repo işlemlerinden sağlanan fonları ve bu menkul kıymetleri içeren yatırım fonu katılma paylarını, - Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesi Yönetmeliğine göre %0 risk ağırlığına tabi kuruluşlarca ihraç edilen borçlanma araçları, bunların fon kullanıcısı olduğu kira sertifikaları ile bunlar tarafından verilen garanti ve kefaletleri ve bu menkul kıymetlere dayalı olarak yapılan repo işlemlerinden sağlanan fonları ve bu menkul kıymetleri içeren yatırım fonu katılma paylarını, - Avrupa Merkez Bankasıncı ya da bu Bankanın kefaletiyle ihraç edilen borçlanma araçları ile bu Banka tarafından verilen garanti ve kefaletleri,	%100

Çizelge 1.9. (devam) TFRS 9 uygulamayan bankalarca teminatların dikkate alınma oranları

İkinci Grup Teminatlar	- Altın haricindeki kıymetli madenleri, - Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesi Yönetmeliğine göre %20 risk ağırlığına tabi kuruluşlar tarafından ihraç edilen borçlanma araçları, bunların fon kullanıcısı olduğu kira sertifikaları ile bunlar tarafından verilen garanti ve kefaletleri, - Türkiye’de faaliyette bulunan bankalarca verilen garanti, kefalet, teminat mektubu, aval, kabul ve cirolar, - Türkiye’de faaliyette bulunan bankalarca ihraç edilen borçlanma araçları ile ipotek teminatlı menkul kıymetleri ve varlık teminatlı menkul kıymetleri ve bunların fon kullanıcısı oldukları kira sertifikalarını, - Borsada işlem gören pay senetlerini, - Borçlu tarafından ihraç edilenler hariç olmak üzere, Türkiye’de kurulu özel sektör kuruluşları tarafından ihraç edilen borçlanma araçlarını, ipotek teminatlı menkul kıymetleri, varlık teminatlı menkul kıymetleri ve bunların fon kullanıcısı oldukları kira sertifikalarını, - Kredi riskine karşı koruma sağlayan kredi türev anlaşmalarını, - Gerçek ve tüzel kişilerin kamu kurumları nezdinde doğmuş istihkak alacaklarının temliki veya rehnini, - Kredi Garanti Fonu A.Ş. tarafından verilen ve Hazine Müsteşarlığının desteğini haiz olmayan kefaletleri,	% 80
Üçüncü Grup Teminatlar	- Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesi Yönetmeliğine göre %50 risk ağırlığına tabi kuruluşlar tarafından ihraç edilen borçlanma araçları, bunların fon kullanıcısı olduğu kira sertifikaları ile bunlar tarafından verilen garanti ve kefaletleri, - Emtiyı temsil eden kıymetli evrak ile rehinli her türlü emtia ve menkulleri, - Gayrimenkul ipoteklerini, - Deniz konşimentosuna veya taşıma senedine dayalı ya da ihracat kredi sigortası poliçesi kapsamında sigortalanmış ihracat vesaikini, - Ticari alacak sigortası poliçelerini, - Borsada işlem görmeyen pay senetlerini,	% 60
Dördüncü Grup Teminatlar	- Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesi Yönetmeliğine göre %100 risk ağırlığına tabi kuruluşlar tarafından ihraç edilen borçlanma araçları, bunların fon kullanıcısı olduğu kira sertifikaları ile bunlar tarafından verilen garanti ve kefaletleri, - Ticari işletme rehnini, diğer ihracat vesaikini, taşıt rehnini, ticari taşıt hat rehnini ve ticari taşıt plaka rehnini, uçak veya gemi ipotegini, - Kredi değerliliği borçlununkinden daha yüksek gerçek kişilerin ve tüzel kişilerin kefaletlerini, - Kredi değerliliği borçlununkinden daha yüksek gerçek kişilerden ve tüzel kişilerden alınan senet ve çekleri,	%40
Beşinci Grup Teminatlar	İlk dört grup dışında kalan teminat türlerini kapsar.	% 20

(Kaynak: BDDK, 2016c: madde 13)

Hukuki olarak geçerliliği ve bağlayıcılığı olan sözleşmelere dayalı olarak alınan teminatlar bu yönetmeliğe göre dikkate alınmaktadır. Teminata ilişkin sözleşmelerin ilgili tarafların yerleşik olduğu ülkelerdeki bağlayıcılığı da hukuki açıdan incelenir. Yönetmelik kredi

değerliliği bulunan gerçek ve tüzel kişilerden alınan kefalet ve garantiler ile bu kişilerce keşide edilen senet ve çek niteliğindeki kıymetlerin teminat olarak değerlendirileceğini belirtir.

Teminatların değerlemesi ise ilgili yönetmeliğin 14. maddesinde belirtildiği üzere; hem TFRS 9 kullanan hem de kullanmayan tüm bankaların, karşılık hesaplamasında teminatları net gerçekleşebilir değer üzerinden dikkate alacağı belirtilmiştir. Bankalar, Kredi Riski Azaltım Tekniklerine İlişkin Tebliğ kapsamında kredi riski azaltım tekniği olarak dikkate alınamayacak nitelikteki teminatlarını, teminat türleri ile kredilerin vadesine göre belirleyecekleri makul aralıklarla değerlemektedir. Bankalar teminatların değerlendirme sıklıklarına ilişkin politikalarını gerekçeleri ile belgelendirmektedir.

TFRS 9 uygulamayan bankalar donuk krediler için ayıracakları özel karşılıkların hesaplamasında teminatları 15. maddede belirtilen aşağıdaki hususlara göre dikkate alır:

“Özel karşılığa tabi alacak tutarı, teminatların net gerçekleşebilir değerleri belirlendikten sonra birinci grup teminatlar için %100, ikinci grup teminatlar için %80, üçüncü grup teminatlar için %60, dördüncü grup teminatlar için %40 ve beşinci grup teminatlar için %20 dikkate alınma oranlarına göre donuk alacak tutarından indirilerek hesaplanır. Özel karşılığa tabi alacak tutarının belirlenmesi işlemi, her bir borçlu için bankanın münferit alacağı ve teminatlarının net gerçekleşebilir değerleri esas alınarak yapılır. Teminatın net gerçekleşebilir değerinin donuk alacak tutarını aşan kısmı özel karşılık hesaplamasında dikkate alınmaz.

Donuk alacağa ilişkin olarak farklı gruplarda yer alan teminat türlerinin bulunması halinde ise; özel karşılığa tabi olan alacak tutarının belirlenmesinde sınıflandırılan teminat gruplarına ilişkin sıralamada en likit kabul edilen teminat grubundan başlanır. Her bir teminat türünün ayrı ayrı net gerçekleşebilir değerlerinin kalan donuk alacak tutarını aşıp aşmadığı kontrol edilir. Hesaplama birinci olarak ele alınan teminat türünün net gerçekleşebilir değerinin, en fazla donuk alacak tutarına eşit olan kısmı, bu teminata ait dikkate alınma oranı ile çarpılarak donuk alacak için özel karşılığın uygulanmayacağı kısım bulunur. Aynı teminat türünden olmaması kaydıyla, önce aynı gruptaki, müteakiben diğer gruplardaki teminat türleri için de aynı işlem kalan donuk alacak bakiyesi üzerinden ayrı ayrı ve sırasıyla tekrarlanır. Bu işlemlerin sonucunda, donuk alacağa ilişkin olarak özel karşılık uygulanacak bir tutar kalırsa, bu kalan tutar üzerinden özel karşılık ayrılır.”

1.3.2.2.4. Bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik

BDDK tarafından çıkartılan bu yönetmeliğin 1. maddesinde ilgili amacın, “*Bankaların maruz kaldıkları riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı konsolide ve konsolide olmayan bazda yeterli özkaynak bulundurmalarının sağlanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir*” olarak ifade edilmektedir. Sermaye yeterliliği oranı bilindiği üzere; $\text{Özkaynak} / (\text{Kredi Riski} + \text{Piyasa Riski} + \text{Operasyonel Risk})$ formülünden hesaplanmaktadır.

Bankaların sermaye yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik bankalara ilişkin olarak düzenlenen yönetmelikler arasında en önemli ve geniş olan düzenlemedir. İlgili yönetmelikte bankaların işlemleri dolayısıyla karşılaştığı birçok risk ve bunlar için asgari olarak tutmakla yükümlü olunan sermaye ihtiyacının hesaplanması düzenlenmektedir. İlgili yönetmelik oldukça geniş olması nedeniyle sadece konumuzla ilgili olan kısımlar üzerinde durulacaktır.

Kredi riskine esas tutar bölümü bankalar için en hayati olan bölümdür. İlgili yönetmeliğin 4/1 maddesi *“Kredi riskine esas tutar, bilanço içi varlıklar ile gayri nakdi krediler, taahhütler ve türev finansal araçlara ilişkin risk ağırlıklı tutarların toplamından oluşur. Kredi riskine esas tutar, standart yaklaşım veya içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımlar ile hesaplanır. İçsel derecelendirmeye dayalı yaklaşım ile kredi riskine esas tutarın hesaplanması durumunda, kredi riskine esas tutar bu yaklaşım ile bulunacak risk ağırlıklı tutarlar toplamının 1,06 katına eşittir. Risk ağırlıklı tutar hesabında, bilanço içi varlıklar ile gayrinakdi krediler, taahhütler ve türev finansal araçların risk ağırlıklarının tespitinde standart yaklaşımda kredi derecelendirme kuruluşlarının vermiş olduğu derecelendirme notları, içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımlarda ve içsel model yönteminde ise bankaların içsel modelleri kullanılır”* şeklinde ifade edilmektedir.

Kredi risklerine esas tutarın hesaplanmasında gayrinakdi krediler ve taahhüt işlemlerine ilişkin hesaplamalarda genel olarak Basel 2’de belirtilen hesaplama yöntemleri kabul edilmekte ve genel olarak kredi dönüşüm oranları ve ağırlıklandırma oranları aynen veya çok yakın alınmıştır.

Piyasa riskine esas tutarın ölçülmesinde ise ilgili yönetmelik alım satım hesaplarına ilişkin olarak risk ölçüm modelleri veya standart metot ile hesaplanacağı belirtilmiştir. Alım satım hesapları; *“alım satıma aracılık ya da piyasa yapıcılığı kapsamında olanlar ile repo ve menkul kıymet ödünç işlemlerine konu olanlar da dahil olmak üzere, bankaların, para ve sermaye piyasalarında sürekli alım ve satım işlemlerinde bulunmak amacıyla kısa vadeli olarak ve/veya alım ve satım fiyatları arasındaki beklenen ya da gerçekleşen fiyat hareketlerinden faydalanmak ya da arbitraj karı gerçekleştirmek amacıyla ellerinde bulundurduğu finansal araçlar ve emtiadaki pozisyonlar ile bu pozisyonlardan kaynaklanan risklerden korunma ya da bu riskleri azaltma amacıyla yapılan türev finansal araçlar ve*

spekülatif amaçlı türev finansal araçların izlendiği bilanço içi ve dışı hesapları ve pozisyonları” olarak belirtilmiştir.

Yönetmeliğin 9. maddesine göre; *“BDDK tarafından kullanımına izin verilen bir risk ölçüm modeli yoksa BDDK tarafından yeterli görülüyorsa ya da modellerinin yeterliliğinin ve güvenilirliğinin kaybolduğuna kanaat getirilmişse; bankalarca piyasa riskine esas tutar, standart metoda göre hesaplanan faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski, kur riski ve emtia riski sermaye yükümlülükleri toplamının 12,5 ile çarpılması suretiyle bulunur. Kurum tarafından kullanımına izin verilen bir risk ölçüm modeli bulunan bankalarca piyasa riskine esas tutar, riske maruz değere dayalı sermaye yükümlülüğünün 12,5 ile çarpılması suretiyle bulunur”* denmektedir.

Bu kapsamda ilgili piyasa riskleri için sermaye yükümlülüğü ölçümüne ilişkin olarak yönetmelikte şu bilgiler özet olarak sunulmaktadır.

Faiz oranı riski için sermaye yükümlülüğünün standart metod ile ölçümü aşağıda belirtilmektedir.

Bankalar, alım satım hesaplarında yer alan getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş araçlara ilişkin olarak ellerinde tuttukları veya edindikleri pozisyonlardan kaynaklı faiz oranı riski için sermaye yükümlülüğü hesaplamak zorundadır. Faiz oranı riski sermaye yükümlülüğü; genel piyasa riski ve spesifik risk sermaye yükümlülüğü olmak üzere iki sermaye yükümlülüğünün toplamından oluşur. Faiz oranı riski sermaye yükümlülüğü ve hisse senedi pozisyon riski sermaye yükümlülüğü uygulaması bakımından; temettüden pay alma konusunda sahibine öncelik hakkı tanıyan ve adi hisse senedine dönüştürülemeyen ortaklık payını temsil eden senetler, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş araç, borçlanma araçları gibi alınıp satılan ve fiyat davranışları sabit veya değişken faiz oranına dayalı borçlanma araçları ile benzer olan hisse senedine dönüştürülebilir borçlanma araçları, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş araç, hisse senedi gibi alınıp satılan ve fiyat davranışları borçlanma araçlarından ziyade hisse senedi ile benzer olan hisse senedine dönüştürülebilir borçlanma araçları ise hisse senedi olarak kabul edilir. Menkul kıymet ödünç verme ve repo işlemine konu edilen borçlanma araçları, bu işlemlere konu edilmemiş gibi faiz oranı riski sermaye yükümlülüğü hesaplamasına dahil edilir.

Faiz oranı riski için sermaye yükümlülüğünün ölçüm sistemi kapsamına, sadece bilanço içi değil, faiz oranı değişikliklerinden etkilenen ve alım satım hesaplarında yer alan tüm türev araçlar ile bilanço dışı araçlar da girer. Bilanço dışı türev aracın bir opsiyon olması halinde, bu aracın faiz oranı riski için sermaye yükümlülüğüne tabi tutulması 9. maddenin 4. fıkrası¹³ uyarınca opsiyonlardan kaynaklı piyasa riskinin standart metotla hesaplanmasına ilişkin belirlenen usul

¹³ Kurum izni alınan risk ölçüm modelinin piyasa riski kapsamındaki risk türlerinden bir veya bir kaçına yönelik olması durumunda, piyasa riskine esas tutar; model izni olan riskler için riske maruz değere dayalı sermaye yükümlülüğünün 12.5 ile çarpılması suretiyle bulunacak tutar ile model izni bulunmayan diğer riskler için standart metoda göre hesaplanacak sermaye yükümlülükleri toplamının 12.5 ile çarpılması suretiyle bulunacak tutarın toplamından oluşur. Piyasa riskine esas tutarın hesaplanmasında risk ölçüm modeli kullanımına ve risk ölçüm modeli ile piyasa riskinin hesaplanmasına ilişkin usul ve esaslar ile opsiyonlardan kaynaklanan piyasa riski için standart metoda göre sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasına ilişkin usul ve esaslar Kurulca belirlenir.

ve esaslar çerçevesinde gerçekleştirilir. Ayrıca merkezi yönetim borçlanma araçlarına, kurumsal borçlanma araçlarına veya faiz oranı endekslerine dayalı future türev araçlar; merkezi yönetim borçlanma araçlarına, kurumsal borçlanma araçlarına, döviz veya faiz oranı endekslerine dayalı vadeli türev araçlar, faiz oranı anlaşmaları ve swaplar; merkezi yönetim borçlanma araçlarına, kurumsal borçlanma araçlarına, faiz oranı endekslerine, faiz oranı anlaşmalarına veya swaba dayalı opsiyonlar türev araçlar, bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla faiz oranı türev araçları olarak kabul edilir.

“Türevler; dayalı oldukları varlıklar, işlemin dayanağının endeks veya oran gibi ihraca dayalı olmayan gösterge bir değer olduğu durumlarda ise farazi varlıklar üzerinden pozisyonlara dönüştürülür ve bu suretle faiz oranı riski sermaye yükümlülüğü hesaplamalarına dahil edilir. Farazi varlık olarak aksi belirtilmedikçe merkezi yönetim borçlanma araçları kullanılır. Pozisyon tutarları, türev işlemin dayanağı olan varlığın veya farazi varlığın anapara tutarının ihtiyatlı değerlendirme yöntemleri dikkate alınarak bulunacak gerçeğe uygun değerleri üzerinden hesaplamalara katılır. Varlığın veya farazi varlığın anapara tutarı, türev sözleşmenin içerdiği kaldıraç ve diğer artırımların dikkate alınarak bulunan sözleşmeden doğan yükümlülük ve alacakların gerçek toplam tutarını gösteren etkin nominal tutarları üzerinden bulunur.”

“Vadeli faiz oranı anlaşmaları da dahil olmak üzere faiz oranı riski için sermaye yükümlülüğünün ölçüm sistemi kapsamına giren future ve vadeli sözleşmelerin farazi varlık üzerinden bir uzun ve bir kısa olmak üzere iki pozisyondan oluştuğu kabul edilir. Bu türev ürünlerde pozisyonların vadesi olarak sözleşmenin uygulama veya teslim tarihi dikkate alınır. Sözleşmenin uygulama veya teslimine konu aracının da vadeli olması halinde bu aracın vadesi, etkilediği pozisyonun vadesine eklenir.”

“Swap işlemlerde, işlemin hak ve yükümlülük bacaklarının her ikisinin de faiz oranındaki değişimlerden etkilendiği durumlarda, işlemde öngörülen vadeye sahip, farazi varlık olarak merkezi yönetim borçlanma aracına dayalı iki pozisyon oluşturur. Bankanın değişken faiz oranı alacağı, sabit faiz oranı ödeyeceği bir swap işlemde, banka, vadesi yeniden fiyatlama tarihine eşit değişken faiz oranına dayalı araçta uzun ve vadesi swap işlemin vadesi olan sabit faizli araçta kısa pozisyon oluşturur. Swap işlemde işlemin bacaklarının birinde referans fiyatın faiz değerinde hisse senedi endeksi gibi başka bir referans fiyat olması durumunda, vade merdiveni yöntemine sadece faiz ile ilişkili bacak için pozisyon oluşturulurken, diğer bacak ise ilgili referansın dahil olduğu risk tür veya türlerinin (hisse senedi endeksi örneğinde hisse senedi riski için sermaye yükümlülüğü hesaplanması şeklinde) sermaye yükümlülüğü hesaplamasına dahil edilir. Çapraz para swabında işlemin hak ve yükümlülük tarafını oluşturan bacaklarının her ikisi de dayalı olduğu para birimi dikkate alınarak ilgili vade merdiveni tablosuna dahil edilmek suretiyle genel piyasa riski için sermaye yükümlülüğü hesaplamasına konu edilir.”

Hisse senedi pozisyon riski sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasında bilanço dışı araçlar ve türev araçlara ait genel kurallar 21. maddede belirtilmektedir:

Hisse senedi pozisyon riski sermaye yükümlülüğü, genel piyasa riski ve spesifik risk sermaye yükümlülüklerinin toplamından oluşur. Genel piyasa riski ve spesifik risk sermaye yükümlülüklerinin kapsamına, bankanın elinde tuttuğu ve uzun veya kısa olduğuna bakılmaksızın aldığı alım satım hesaplarında yer alan tüm hisse senedi pozisyonları girer. Hisse senedine dönüştürülebilir menkul kıymetler, hisse senedi alım veya satım taahhüdü, türev ürün, endekse dayalı senet veya her ne ad altında olursa olsun; hisse senedi ile benzer fiyat davranışları gösteren, hisse senedi fiyatlarındaki değişikliklerden etkilenen tüm araçlar hisse senedi pozisyonu oluşturur.

Hisse senetlerine ilişkin tutulan pozisyonlara yönelik olarak spesifik sermaye yükümlülüğü, münferit hisse senedi bazında net pozisyonlar; genel piyasa risk sermaye yükümlülüğü ise her bir ülke piyasası bazında hisse senedi net pozisyonu dikkate alınarak hesaplanır. Münferit hisse senedi bazında net pozisyon, ilgili hisse senedindeki uzun ve kısa pozisyonların mahsuplaştırılması sonucunda kalan net kısa veya net uzun pozisyon bakiyesidir. Endekse dayalı işlemlerde, her bir ülke piyasası bazında hisse senedi endekslerinin her biri ayrı bir münferit hisse senedi pozisyonu oluşturur.

Hisse senetleri pozisyonlarının taşıdığı spesifik risk için ayrılması gereken sermaye yükümlülüğü, münferit hisse senedi bazında net pozisyonların mutlak değerleri toplamının % 8'i kadardır.

Spesifik risk ve genel piyasa riski sermaye yükümlülüklerinin hesaplamasında türevler ilgili dayalı olduğu varlık cinsinden pozisyona dönüştürülür. Bu dönüştürmede münferit hisse senetleri ile ilişkilendirilmiş futures ve vadeli işlemlerde, prensip olarak bu hisse senetlerinin piyasa fiyatı; bir hisse senedi endeksi ile ilişkilendirilmiş futures işlemlerde, işlemin dayanağını oluşturan hisse senedi portföyünün gerçeğe uygun değeri dikkate alınır.

Hisse senedi endeksi ile ilişkilendirilmiş futures işlemlerde, hisse senedi endeksi ayrı bir hisse senedi olarak pozisyon oluşturur. Hisse senedi swap işlemi; sözleşme uyarınca alınacak varlıkta uzun, verilecek/ödenecek varlıkta ise kısa olmak üzere sözleşmede öngörülen miktarları üzerinden iki pozisyona ayrılır. Oluşan hisse senedi pozisyonu ilgili olduğu hisse senedinin piyasa fiyatı üzerinden hesaplamalara katılır. Eğer pozisyonlardan biri sabit veya değişken faiz oranı ile ilişkilendirilmişse bu pozisyon faiz oranı riski sermaye yükümlülüğünün hesabında dikkate alınır.

Hisse senedi ve hisse senedi endeksine dayalı opsiyonlar, opsiyonlardan kaynaklı piyasa riskine esas tutar hesaplamaları çerçevesinde piyasa riski için gerekli sermaye yükümlülüğü hesaplamalarına dahil edilir.

Kur riski sermaye yükümlülüğünün hesaplanması aşağıdaki şekildedir:

Bankalar, ellerinde tuttıkları ve almış oldukları tüm yabancı para ve altın pozisyonları için kur riski sermaye yükümlülüğü hesaplamak zorunda olup; kur riski sermaye yükümlülüğü, kur riski tutarının % 8' i kadardır. Kur riski tutarı hesaplanırken net altın pozisyonu ile her bir para cinsinin net açık pozisyonlarından hareket edilir. Kur riski için sermaye yükümlülüğünün hesabında, yabancı paraya endeksli pozisyonlar dayalı olduğu yabancı para pozisyonu; altına endeksli pozisyonlar da altın pozisyonu kapsamında değerlendirilir.

Bu kapsamda yabancı para cinsinden bilanço dışı araçlar ile yabancı para cinsinden net vadeli pozisyonlara ilişkin olarak; yapılan işlemin organize veya tezgah üstü piyasada yapıldığına bakılmaksızın ilerideki bir tarihte gerçekleştirilecek bilanço dışında izlenen tüm işlemler net vadeli pozisyonunda izlenir. Nakde tahvil olacağı kesinleşmiş ve geri ödenmesinin mümkün görülmediği yabancı para yükümlülük doğuran garanti ve taahhütlerin oluşturduğu pozisyon gayrinakdi kredi pozisyonudur. Garanti ve benzeri bir araç kapsamında verilen, nakde dönüşeceği belli olan yabancı para cinsinden gayrinakdi kredilerden henüz nakde dönüşmemiş ancak donuk alacak sınıfına alınmış olanlardan kaynaklı pozisyonları içerir. Bu pozisyonlar gayrinakdi kredinin kredi dönüşüm oranına tabi tutulmadan önceki değeri üzerinden oluşturulur.

Emtia riski için sermaye yükümlülüğünün hesaplanması aşağıdadır:

“Bankalar nazım hesaplarında izledikleri emtialar ile emtiaya dayalı türev finansal araçlara dair emtia riskleri için sermaye yükümlülüğü hesaplamak zorundadır. Altın ve altına dayalı türev finansal araçlar için emtia riski hesaplanmaz. Emtiaya dayalı türev finansal araçlara ve emtiaya ilişkin her bir pozisyon standart ölçüm birimi cinsinden ifade edilir. Emtiaya dayalı türev finansal araçların ve emtianın kur riski veya faiz oranı riski içermesi durumunda emtia riskine ilaveten, kur riski veya faiz oranı risklerine karşı da sermaye yükümlülüğü hesaplanır. Aynı emtiada veya emtiaya dayalı benzer nitelikteki futures sözleşmeleri ile opsiyonların delta eşdeğerlerinin ifade ettiği uzun (kısa) pozisyonlarının kısa (uzun) pozisyonlarından fazla olan kısmı, bankanın her bir emtia için net pozisyonunu ifade eder. Türev finansal araçlardaki pozisyonlar, işleme konu emtiadaki pozisyonlar olarak dikkate alınır. Münferit emtiaların alım veya satımına yönelik vadeli taahhütler ve emtia futures sözleşmeleri, ölçüm sistemine standart ölçüm birimi cinsinden ve sözleşmede yer alan tutarlar üzerinden dahil edilir ve vade bitimi tarihlerine göre vadeleri belirlenir. Emtia veya emtia türevleri üzerine yazılan opsiyonların delta eşdeğerlerinin ifade ettiği pozisyonlar, opsiyona konu emtia ve araçlarla aynı olan emtia ve araçlardaki pozisyonlar ile netleştirilebilir. Bankaların emtia riskine ilişkin toplam sermaye yükümlülüğü, her emtia için hesaplanan sermaye yükümlülükleri toplamına eşittir.”

1.3.2.2.5. Bankaların kaldıraç düzeyinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik

İlgili yönetmeliğin 1. Maddesine göre; “*yönetmeliğin amacı, kaldıraç etkisiyle bankaların maruz kalmaları muhtemel risklere karşı konsolide ve konsolide olmayan bazda yeterli sermaye bulundurmalarının sağlanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir*” şeklinde ifade etmektedir.

İlgili yönetmelikte tüm bilanço dışı işlemlere ait kaldıraç risk tutarları ilgili yönetmeliğin 6. madde fıkralarına göre şu şekildedir:

“Kaldıraç oranı, ana sermayenin toplam risk tutarına bölünmesi suretiyle hesaplanmaktadır. Bilanço dışı işlemlerin risk tutarları hesaplanırken, Türkiye Muhasebe Standartları uyarınca değerlendirilmiş tutarlarının Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik uyarınca ayrılmış özel karşılıklar düşüldükten sonraki değerleri dikkate alınır. Bilanço dışı işlemlerden, banka tarafından herhangi bir şarta veya ihbara bağlı olmaksızın istenildiğinde cayılabilen taahhütlere yüzde on, diğer işlemlere yüzde yüz krediye dönüştürme oranı uygulanarak risk tutarları hesaplanır.”

“Türev finansal araçlar ve bankanın koruma alıcısı olduğu kredi türevlerinin risk tutarları, gerçeğe uygun değerine göre değerlendirme yöntemi kullanılarak hesaplanırken; bankanın koruma satıcısı olduğu kredi türevlerinin risk tutarları, korumaya konu olan referans varlığın gerçeğe uygun değerine kredi türevinin yenileme maliyetinin eklenmesi suretiyle hesaplanır.”

“Koruma satıcısı bir bankanın aynı zamanda koruma alıcısı olduğu durumlarda, koruma alıcısı ve satıcısı olunan kredi türevlerine konu referans varlıkların borçluları ve varlıkların ödeme öncelikleri aynı ve koruma alıcısı olunan kredi türevinin vadesi koruma satıcısı olunan kredi türevine eşit veya daha uzun ise korumaya konu olan referans varlıkların gerçeğe uygun değerleri netleştirilir. Koruma satıcısı olunan kredi türevinin risk tutarı, korumaya konu referans varlıkların netleştirilememiş kısımlarının gerçeğe uygun değerlerine, kredi türevinin yenileme maliyeti ve netleştirilmiş kısımlar üzerinden Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik'te belirtildiği şekilde hesaplanacak potansiyel kredi riski tutarı eklenerek hesaplanır. Risk tutarları hesaplanırken, kredi risk azaltımı teknikleri kullanılamaz ve krediler ile mevduat netleştirilemez”

“Bankanın, hem kendi nam ve hesabına gerçekleştirdiği hem de müşterisi hesabına gerçekleştirilmesine aracılık ederek takasının tamamlanmasını taahhüt ettiği menkul kıymet veya emtia teminatlarda finansman işlemlerine ilişkin risk tutarları, karşı tarafa verilen ve alınan nakit, menkul kıymet veya emtianın TMS uyarınca değerlendirilmiş tutarları arasındaki kısımdır”.

1.3.2.2.6. Bankaların likidite karşılama oranı hesaplamasına ilişkin yönetmelik

Yönetmeliğin amacı 1. maddede belirtilmiş olup; “*bankaların konsolide ve konsolide olmayan bazda, asgari likidite düzeyini belirlemek amacıyla net nakit çıkışlarını karşılayabilecek seviyede yeterli yüksek kaliteli likit varlık stoku bulundurmalarına ilişkin usul ve esasları belirlemektir*” şeklinde ifade edilmektedir.

İlgili yönetmelikte bankaların likidite düzeyinin ölçülmesi ile ilgili olarak 4. maddede belirtilen fıkralara göre hesaplama yapılmaktadır. Buna göre;

“Bankaların likidite düzeyi, konsolide ve konsolide olmayan bazda Türk Lirası ile yabancı para birimi toplamı ve konsolide ve konsolide olmayan bazda yabancı para birimi üzerinden likidite karşılama oranı hesaplanmak suretiyle ölçülür. Likidite karşılama oranı, yüksek kaliteli likit varlık stokunun, net nakit çıkışlarına bölünmesi suretiyle hesaplanır. Konsolide ve konsolide olmayan toplam likidite karşılama oranı yüzde yüzden, konsolide ve konsolide olmayan yabancı para likidite karşılama oranı yüzde seksenden az olamaz. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile yapılacak değerlendirme sonucunda finansal piyasaların genelinde likidite sıkışıklığı yaşandığı kanaatine varılması halinde, oranların altında kalmasına Kurul tarafından izin verilebilir” (madde 4 / 1-6).

$$\text{LKO} = \text{Yüksek Kaliteli Likit Varlık Stoku} / \text{Net Nakit Çıkışı} \quad 1.5$$

$$\text{Net Nakit Çıkışı} = \text{Toplam Nakit Çıkışı} - \text{Toplam Nakit Girişi} \quad 1.6$$

$$\begin{aligned} \text{Yüksek Kaliteli Likit Varlık Stoku} = & \text{Birinci Kalite Likit Varlıklar} + 2\text{A Kalite} \\ & \text{Likit Varlıklar} + 2\text{B Kalite Likit Varlıklar} - 2\text{B Kalite Likit Varlıklar için \%15} \\ & \text{Üst Sınır Aşım Tutarı}^{14} - \text{İkinci Kalite Likit Varlıklar İçin \%40 Üst Sınır Aşım} \\ & \text{Tutarı}^{15} \end{aligned} \quad 1.7$$

LKO Yönetmeliğine göre likidite karşılama oranı hesaplamasında, toplam nakit girişlerinin toplam nakit çıkışlarının yüzde yetmiş beşini aşan kısmı dikkate alınmamaktadır. Nakit çıkışları, bilanço içi ve bilanço dışı işlem ve yükümlülüklerin Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) uyarınca değerlendirilmiş tutarlarına ilgili dikkate alınma oranları uygulanması suretiyle likidite karşılama oranı hesaplamasına dâhil edilir. Likidite karşılama oranı hesaplamasında nakit çıkışları; teminatsız borçlar, teminatlı borçlar, yapılandırılmış finansal araçlardan borçlar ve bilanço dışı borçlar olarak sınıflandırılır. Nakit girişleri ise bilanço içi ve bilanço dışı işlem ve varlıkların TMS uyarınca değerlendirilmiş tutarlarına ilgili dikkate alınma oranları uygulanmak suretiyle likidite karşılama oranı hesaplamasına dâhil edilmektedir (Türküner, 2016: 59). Bilanço dışı işlemlere ait ilgili yönetmelikteki nakit giriş ve çıkışına ait dikkate alınma oranları aşağıda ana başlıklar şeklinde verilmektedir:

¹⁴ 2B Kalite Likit Varlıklar için %15 Üst Sınır Aşım Tutarı = Maksimum [Düzeltilmiş 2B Kalite Likit Varlıklar – 15/85 x (Düzeltilmiş Birinci Kalite Likit Varlıklar + Düzeltilmiş 2A Kalite Likit Varlıklar), Düzeltilmiş 2B Kalite Likit Varlıklar – 15/60 x Düzeltilmiş Birinci Kalite Likit Varlıklar, 0]

¹⁵ İkinci Kalite Likit Varlıklar İçin %40 Üst Sınır Aşım Tutarı = Maksimum [Düzeltilmiş 2A Kalite Likit Varlıklar + Düzeltilmiş 2B Kalite Likit Varlıklar – 2B Kalite Likit Varlıklar İçin %15 Üst Sınır Aşım Tutarı – 2/3 x Düzeltilmiş Birinci Kalite Likit Varlıklar, 0]

Öncelikle pay kısmın oluşturan Yüksek Kaliteli Likit Varlık Stoku içerisinde bilanço dışı işlemlere ilişkin dikkate alınma oranları incelendiğinde; birinci kalite likit varlıklar içerisinde bilanço dışı işlemler bulunmamaktadır. İkinci kalite likit varlıklar 2A ve 2B kalite likit varlıklardan oluşmaktadır. 2A kalite likit varlıklar içerisinde kredi derecelendirme notu veya temerrüt olasılığı AA- veya daha yüksek ya da buna eşdeğer olan borçlanma araçları olan ipotek teminatlı menkul kıymetler ve diğer borçlanma araçlarının dikkate alınma oranları %85'tir. 2B kalite likit varlıklar içerisinde konut ipoteline dayalı menkul kıymetlerinin dikkate alınma oranları ise %75'tir.

Toplam nakit çıkışlarında ise dikkate alınması gereken bilanço dışı unsurlara ait ana kalemlerin ilki teminatlı borçlar kalemidir. Teminatlı borçlar kaleminin nakit çıkışları oranı teminatın alındığı kuruma bağlı olarak %0, %15, %25, %50 ve %100 olabilir. Şayet merkez bankalarından alınmışsa dikkate alınma oranı %0 olarak kabul edilir. T.C. Hazine Müsteşarlığına, kredi kalitesi kademesi %20 veya daha düşük risk ağırlığına tekabül eden Türkiye'de ki kamu kuruluşlarına ve çok taraflı kalkınma bankalarına teminatlı borçlar için dikkate alınma oranları %0 - %25 arasındadır. Yurtdışı şubeler ile konsolide edilen yurtdışında yerleşik kredi kuruluşları ve finansal kuruluşların bulunduğu ülkelerdeki merkezi yönetimlere, yurtdışı şubeler ile konsolide edilen yurtdışında yerleşik kredi kuruluşları ve finansal kuruluşların bulunduğu ülkelerdeki kredi kalitesi kademesi %20 veya daha düşük risk ağırlığına tekabül eden kamu kuruluşlarına teminatlı borçlar için dikkate alınma oranları %0, %15 ve %25 iken; diğer kişilere teminatlı borçlar için dikkate alınma oranları %0, %15, %25, %50 ve %100 olabilir. Nakit çıkışlarından ikincisi yapılandırılmış finansal araçlardan borçlar olup bu gruba dahil olan kalemlerin nakit çıkışlarında dikkate alınma oranları %100'dür. Nakit çıkışlarından üçüncü ana kalem bilanço dışı borçlar kalemidir. Bu kalemdeki alt kalemlerin nakit çıkışında dikkate alınma oranları türev yükümlülükler için %100, bankanın kredi derecesinin düşmesine bağlı yükümlülükler için %100, verilen teminatların gerçeğe uygun değerlerinde değişiklik olması ihtimaline bağlı yükümlülüklerden teminatı birinci kalite likit varlık niteliğinde olanlar ve olmayanlar için sırasıyla % 0 ve %20, alınan teminatların karşı tarafça her an geri istenebilme ihtimaline bağlı yükümlülükler için %100, teminatların karşı tarafa verilme tarihinin gelmesinden kaynaklanan yükümlülükler için %100, alınan teminatlardan yüksek kaliteli likit varlık olanların bu türden olmayan teminatlarla değiştirilme ihtimaline bağlı yükümlülükler için %100, türev işlemler ve diğer yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerlerinde değişiklik olması

ihtimaline bağılı yükümlölükler için %100, cayılamaz veya şarta bağılı olarak cayılabılır diğér bilanço dışı borçlar için %5 - %100 arasında dikkate alınır.

Toplam nakit girişlerinde ise dikkate alınma oranları teminatlı alacaklarda teminatın türüne göre %0, %15, %25, %50, %100 olabilir. Diğér nakit girişleri olarak türev işlemlerden, menkul kıymetlerden ve yatırımcı hesaplarının serbest bırakılmasından kaynaklanan nakit girişleri %100 iken, diğér işlemlerden kaynaklanan nakit girişleri için %0 olarak kabul edilir.

Teminat swapları kapsamındaki işlemler ise hem nakit girişı hem de nakit çıkışında dikkate alınacak olup; her iki işlem için de dikkate alınma oranları %0 - %100 arasındadır.

1.3.2.2.7. Bankaların likidite yeterliliğinin ölçölmesi ve değérlendirilmesi yönetmeliğı

“İlgili yönetmeliğın amacı, bankaların varlıklarının yükümlölüklerini karşılayabilecek şekilde yeterli likidite seviyelerini sağlamaları ve sürdürmelerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”

Bu kapsamda toplam likidite yeterlilik oranı ve yabancı para likidite yeterlilik oranları hesaplanır. Toplam likidite yeterlilik oranı; vade dilimleri itibarıyla Türk parası ve yabancı para cinsinden varlıkların, Türk parası ve yabancı para cinsinden yükümlölüklere oranını ifade etmekte iken; yabancı para likidite yeterlilik oranı ise; vade dilimleri itibarıyla yabancı para cinsinden varlıkların, yabancı para cinsinden yükümlölüklere oranını ifade eder.

Her iki oranın hesaplamasında esas alınacak vade dilimleri; birinci vade diliminden ve ikinci vade diliminden oluşur. Birinci vade diliminde vadeye kalan süre 0 ila 7 gün, ikinci vade diliminde 0 ila 31 gün arasındır.

Toplam likidite yeterlilik oranı ve yabancı para likidite yeterlilik oranı hesaplamasında, bilanço dışı hesaplar vadelerine bakılmaksızın stok değérleri üzerinden dikkate alınır. Bu kapsamda; kredi kartları harcama limiti taahhütleri %15, kullandırma garantili kredi tahsis taahhütleri %10, menkul kıymet ihracında satın alma garantileri %10, nakit temini için verilen teminat mektupları ve garantileri %5, vadeli veya vadesiz diğér gayrinakdi krediler ve taahhütler %2, tüm türev işlemler % 100 oranı üzerinden dikkate alınmaktadır.

1.3.2.2.8. Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının hesaplanması ve uygulanması hakkında yönetmelik

İlgili yönetmeliğin 1. Maddesine göre; yönetmeliğin amacı “*Bu Yönetmeliğin amacı, bankaların döviz varlık ve yükümlülükleri arasındaki ilgi ve dengelerin kurulmasını ve özkaynakları ile uyumlu bir seviyede döviz pozisyonu tutmalarını temin etmek üzere, uygulayacakları yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir*” şeklinde belirtilmektedir.

Konsolide Olmayan ve Konsolide Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranları, Hesaplanması, Bildirimi ve Aşımalar ise ilgili yönetmeliğin 4, 5 ve 6. Maddelerine göre aşağıdaki şekilde dikkate alınır:

MADDE 4 -Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranı, mevduat ve kalkınma ve yatırım bankalarının, ek-1’de yer alan bildirim cetveline uygun olarak, katılım bankalarının ek-3’de yer alan bildirim cetveline uygun olarak her iş günü itibarıyla hesaplanır. Bildirim cetvelinde yer alan tutarların Yeni Türk Lirası karşılıklarının hesaplanmasında, hesaplama tarihi itibarıyla, Türkiye Muhasebe Standartları ile Kanun uyarınca yürürlüğe girmiş düzenlemelerde belirtilen değerleme esası uygulanır. İş günleri üzerinden hesaplanan yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının mutlak değerlerinin haftalık basit aritmetik ortalaması yüzde yirmiyi aşamaz. İş günleri üzerinden hesaplanan standart oranları içerecek şekilde haftalık olarak düzenlenen cetvel Kurulca belirlenecek sürelerde Kuruma gönderilir. Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının hesaplanmasında, Bankaların Özkaynakları Hakkında Yönetmeliğe göre hesaplanan son dönem özkaynak tutarı dikkate alınır.

MADDE 5 – Kanun uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere göre ana ortaklık niteliğine sahip olan ve konsolide finansal tablo hazırlama yükümlülüğü bulunan mevduat ve kalkınma ve yatırım bankalarının, yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranı bu Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde, ek-2’de yer alan bildirim cetveline uygun olarak, katılım bankalarının ek-4’te yer alan bildirim cetveline uygun olarak konsolide özkaynak hesaplama dönemleri itibarıyla, konsolide olarak da hesaplanır. Bildirim cetvelinde yer alan tutarların Yeni Türk Lirası karşılıklarının hesaplanmasında, hesaplama tarihi itibarıyla, 4 üncü maddede belirtilen değerleme esası uygulanır. Konsolide finansal tablolar esas alınarak hesaplanan yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının mutlak değeri yüzde yirmiyi aşamaz. Konsolide yabancı para net genel pozisyon/konsolide özkaynak standart oranı hesaplayacak mevduat ve kalkınma ve yatırım bankalarının, finansal kurumlar topluluğu içinde yer alan konsolidasyona tabi ortaklıklarının tüm yabancı para aktif hesaplarını, dövizde endeksli varlıklarını, vadeli döviz alım taahhütlerini, tüm yabancı para pasif hesaplarını, dövizde endeksli yükümlülüklerini, vadeli döviz satım taahhütlerini ek-2’de, katılım bankalarının ise ek-4’te yer alan hesaplar altında konsolide etmeleri gereklidir. Ana ortaklık niteliğine sahip bankalarca ara dönemler itibarıyla hazırlanan bildirim cetvelleri ile yılsonu itibarıyla hazırlanan bildirim cetveli Kurulca belirlenecek sürelerde Kuruma gönderilir.

MADDE 6 – Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranındaki aşım tutarının tespitinde esas alınacak haftalık oran, iş günleri üzerinden hesaplanan günlük oranların mutlak değerlerinin basit aritmetik ortalamasıdır. Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart oranının azami sınırının aşılması halinde, bankalar aşımın nedenlerini, bildirim cetvelinin Kuruma gönderilme süresi içinde bildirmek zorundadır. Haftalık oranlarda oluşabilecek aşım tutarının takip eden iki hafta içinde giderilmesi zorunludur. Bir takvim yılı içerisinde haftalık oranlarda, giderilen aşımalar dahil altı defadan fazla aşım gerçekleştirilemez. Konsolide yabancı para net genel pozisyon/konsolide özkaynak standart oranının azami sınırının aşılması halinde, bankalar aşımın nedenlerini, bildirim cetvelinin Kuruma gönderilme süresi içinde bildirmek zorundadır. Konsolide yabancı para net genel pozisyon/konsolide özkaynak standart oranındaki aşım tutarı hesaplama dönemi itibarıyla dikkate alınır. Konsolide yabancı para net genel pozisyon/konsolide özkaynak standart oranında oluşabilecek aşım tutarı, bir sonraki

hesaplama dönemine kadar giderilir ve bu süre içinde aşım giderilmiş olsa dahi, bir takvim yılı içerisinde bir defadan fazla aşım gerçekleştirilemez. Özkaynaklarda meydana gelebilecek düşüşler nedeniyle standart oranlarda aşım oluşması ve şartların gerektirmesi hâlinde, bu aşımın Kurumca belirlenecek bir süre içinde giderilir. Yapılacak incelemelerde, bu Yönetmelikle düzenlenen standart oranların tutturulmasına yönelik fiktif işlem yapıldığının tespit edilmesi halinde, bu işlemlere karşılık gelen tutarlar geriye yönelik olarak varlık ve yükümlülüklerden düşülmek suretiyle ilgili döneme ilişkin standart oranlar yeniden hesaplanır. İşlemin fiktif olup olmadığı, işlemin ekonomik mantığı ve işleme taraf olan müşteri göz önünde bulundurularak belirlenir.”

Tüm yukarıda sayılan yönetmeliklerin yanı sıra 1 Kasım 2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” ve BDDK tarafından bankaların hesap ve kayıt düzenine ilişkin yayımlanan diğer düzenlemeler ile BDDK genelge ve açıklamaları ve bunlar ile düzenlenmeyen konularda Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) hükümlerini içeren; “BDDK Muhasebe ve Finansal Raporlama Mevzuatı”na uygun olarak tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun bir biçimde sunulmaktadır.

Bu kapsamda özellikle bankanın nazım hesaplarında bulunan türev işlemleri “TFRS 9 Finansal Araçlar” standardı gereğince “Türev Finansal Varlıkların Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kar Zarara Yansıtılan” olarak sınıflandırılmaktadır. Türev finansal araçlar ilk olarak gerçeğe uygun değerleriyle kayda alınmaktadır. Türev işlemler kayda alınmalarını izleyen dönemlerde; gerçeğe uygun değer pozitif veya negatif olmasına göre türev finansal varlıkların gerçeğe uygun değer farkı kar zarara yansıtılan kısmı veya türev finansal yükümlülüklerin gerçeğe uygun değer farkı kar zarara yansıtılan kısmı hesaplarında bilanço içerisinde gösterilmektedir. Yapılan değerlendirme sonucu gerçeğe uygun değer meydana gelen farklar, kar veya zarar tablosunda ticari kâr/zarar kaleminde türev finansal işlemlerden kâr/zarar kalemi altında muhasebeleştirilmektedir. Türev araçların gerçeğe uygun değeri piyasada oluşan rayiç değerleri dikkate alınarak veya piyasa faizlerinin kullanılmasıyla elde edilmiş nakit akımı modelinin uygulanması suretiyle hesaplanmaktadır. Türev işlemlerden doğan yükümlülük ve alacaklar sözleşme tutarları üzerinden nazım hesaplara kaydedilmektedir.

2. BÖLÜM

ULUSLARARASI BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO DIŞI FAALİYETLERE İLİŞKİN OLUMSUZ ÖRNEKLER

Uluslararası finans piyasaları çeşitli zamanlarda ciddi krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizler arasında küresel bankaları peş peşe etkileyen ve küresel bankacılık sistemini derinden sarsan kriz 2007’de ABD subprime mortgage piyasalarında başlayan ve daha sonra tüm dünyadaki finansal piyasalarda etkileri ortaya çıkan Amerikan Mortgage Krizi’dir. Bu kriz öncelikle Amerikan bankacılık sistemini felce uğratmış daha sonra ise tüm dünyadaki gelişmiş ve gelişmekte olan bankacılık sistemlerine yayılarak bu ülkelerdeki bankaların büyük zarara uğramalarına hatta bazılarının yaşamlarının son bulmasına neden olmuştur.

Global krizin ortaya çıkışının nedenleri irdelendiğinde son yirmi yıldır öncelikle ABD’de sonrasında ise tüm dünyada geleneksel bankacılık sisteminin önüne geçen gölge bankacılık sistemindeki büyümenin, menkul kıymetleştirmede geleneksel “yarat ve tut” düşüncesinden “yarat ve dağıt” düşüncesine geçilmesinin, bankaların her zaman sıklıkla karşılaştığımız temelde repo piyasalarının olduğu toptan fon piyasalarından kısa vadeli finansman sağlayarak konut kredilerine kaynak sağlanmasının, yapılandırılmış finansal araçlara çeşitli nedenlerle yapılan yoğun yatırımların, evrensel bankacılığa geçilerek ticari ve yatırım bankaları arasındaki ayrımların tamamen ortadan kalkmasının ve bu amaçla hukuki düzenlemelerin yumuşatılmasının temel nedenleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu krizde bankaların bu faaliyetleri en çok gerçekleştiren kurumsal yapı olduğu ve finansal krizin merkezinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Uluslararası krizler düşünüldüğünde Subprime Mortgage Krizinde bankaların gerçekleştirdikleri bilanço dışı işlemlere ilişkin olumsuz örnekler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Kısaca bu olumsuz örnekler bankaların türev araçlara yoğun yatırım yapmaları, özel amaçlı kuruluşlar kurarak gerçek kaldıraç düzeylerini gizlemek başta olmak üzere çeşitli gizli hedeflerini gerçekleştirmeleri, toptan satış piyasalarından yoğun repo işlemleri gerçekleştirmeleri ve bu fonları riskli yatırımlarda ve daha fazla konut kredisi vermede kullanmaları, çok riskli konut kredilerinden türetilen yapılandırılmış menkul kıymetlere yoğun yatırım yapmaları ve bunları bilanço dışı kanallarında gizlemeleri, bu bilanço dışı

kanallarındaki özellikle türev varlıkları konsolidasyon işlemlerinden kaçınarak bilançolarına tam olarak yansıtılmamaları şeklinde özetlenebilir.

Bölüm küresel mortgage krizinin süreci anlatılırken ülkeler bazında banka örnekleri verilmek suretiyle bilanço dışı işlemlerin nasıl ve ne şekilde bankaları zarara uğrattığı gösterilmiştir. Bu sayede tarafımızca aslında küresel finansal krizi meydana getiren temel nedenin 2000 – 2001 Türkiye bankacılık krizinde bankalarımızın batmasına yol açan hakim ortak istismarlarında sıklıkla karşılaştığımız çeşitli bilanço dışı işlemler olduğu anlaşılmaktadır.

Küresel finansal krizin en ağır sonuçlara neden olduğu ülke ABD olup bu ülkeyi sırasıyla İngiltere ve diğer ülkeler izlemiştir.

2.1. Amerika Birleşik Devletleri

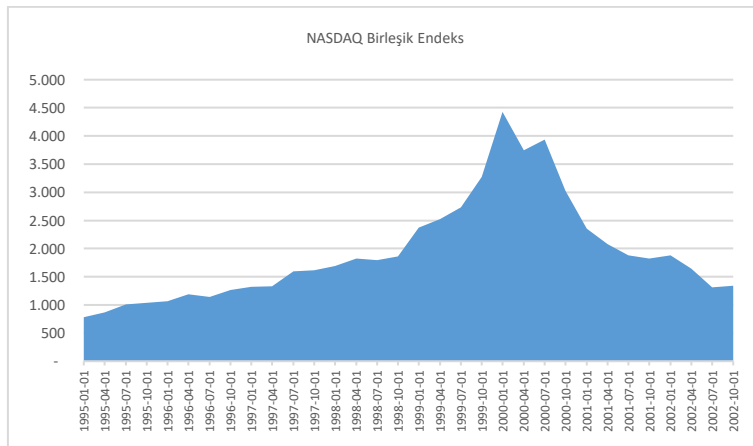
Büyük Buhran krizini yaşayan ABD, böyle bir durumu tekrar yaşamamak için birçok önlem olarak bankacılık sistemlerini güçlendirmiştir. Bu önlemler arasında sermaye piyasasını düzenleyen ve denetleyen Menkul Kıymetler Borsası Komisyonu (SEC) kurulmuş, mudilerin mevduatlarını korumak amaçlı Federal Mevduat Sigorta Kurumu'nun (FDIC) kurularak ticari bankalar için mevduat sigortası sistemi getirilmiş, Glass-Steagal Yasası¹⁶ ile yatırım bankaları ve ticaret bankaları arasında keskin bir ayrıma gidilmiş, bankaların büyüklüğünü ve aralarındaki rekabeti sınırlayıcı kurallar getirilmiş, eyaletler arası bankacılık faaliyetlerinde kısıtlayıcı kurallar koyulmuş, konut finansman piyasasında likiditenin artırılması için Fannie Mae ve sonrasında Freddie Mac kuruluşlarının kurulması gibi reformlar yapılmıştır (FCIC, 2011: 36; Bell ve Hindmoor, 2015: 75).

Bu reformlar 1970'lerden itibaren çeşitli şekillerde delinmeye başlanmıştır. Bu düzenleyici kuralları esnetmek amacıyla banka dışı finans sektörünün hızla büyümesi sağlanmıştır. ABD bankacılık sektörü, düşük kar yüzdelelerini yükseltmek için ticari bankaların finansal

¹⁶ Bu yasa ticari bankalar ile yatırım bankaları arasında kesin bir ayırım yapmış ve faaliyet alanlarını sıkıca belirlemiştir. Buna göre ticari bankaların faaliyet alanı mevduat toplayıp kredi vermek, yatırım bankalarının faaliyet alanı ise menkul kıymetler alım satımı yapmaktır. GSA ile ticari bankalarda mevduatı bulanan mudilerin parası her türlü spekülasyondan korunurken, spekülasyona meraklı yatırımcılar yatırım bankalarına yönlendirilmektedir. Ticari bankalardaki mevduat belirli ölçülerde sigortalı olmakta, yatırım bankaları ise böyle bir koruma şemsiyesinin dışında tutulmaktadır. Ayrıca ticari ve yatırım bankaları arasındaki birleşmeler yasaklanarak, finansal hizmetler endüstrisinde ortaya çıkabilecek tekelleşme eğilimlerinin önü kesilmek istenmektedir (Bocutoğlu, 2014).

serbestliğinin tüm sisteme yayılması amacıyla baskı yapmıştır. Özellikle bu eğilim gayrimenkul sektörüne ilişkin yapılan düzenlemelerde daha fazladır. Bu amaçla ilk olarak 1980’de Mevduat ve Parasal Kontrol Kanunu ile mevduat faiz oranına üst sınır getirilmiş, kredilere ve ipoteklerde kullanılan faiz oranları tavanı kaldırılmıştır. 1982’ de yürürlüğe giren Garn - St. Germain Yasası ile kredi birlikleri ve tasarruf bankalarının ticari borç verebilmeleri sağlanmıştır. 1984 yılında İkincil Mortgage Geliştirme Yasası bankaların ipoteğe dayalı menkul kıymetlere sahip olmalarına ve bunlara ilişkin ticari işlem yapmalarına izin vermiştir. 1994 yılında Riegle - Neal Yasası ile bankalara şubeleşme aracılığıyla eyaletler arası bankacılık yetkisi verilerek, ölçek ekonomilerinden tam olarak yararlanabilmeleri sağlanmıştır (Mishkin, 2007: 294). Son ve en önemli düzenleme ise 1999 yılında çıkarılan Gramm-Leach-Bailey Finansal Hizmetlerin Modernizasyon Yasası ile büyük finansal kurumların aynı anda ticari bankalar, yatırım bankaları ve sigorta şirketleri olarak faaliyet göstermesine izin verilerek Glass-Steagall Yasası feshedilmiştir. Bu yasayla ayrıca bankacılık ile menkul kıymet endüstrileri arasındaki ayırım tamamıyla ortadan kalkmıştır (Suárez ve Kolodny, 2011; Bell ve Hindmoor, 2015: 76; Mishkin, 2007: 297).

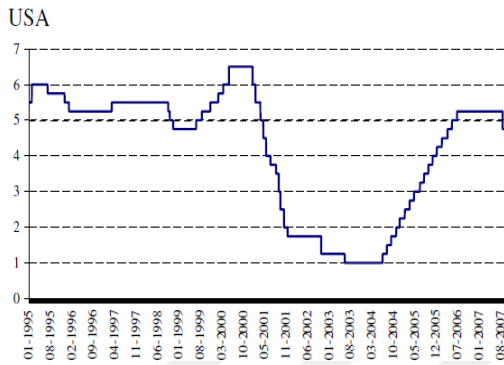
Bankacılık sektörü yıllar içinde regülasyondan, deregülasyona doğru evrilirken, Amerikan ekonomisi de 1995’ten itibaren internet patlaması denilen teknoloji şirketlerinin hızlı yükselişiyle bir büyüme trendi yakalamıştır. Bu durum NASDAQ endeksinde de kayda değer bir ivme göstermiş ve 2000 yılına kadar olumlu etki devam etmiştir. Bu durum Şekil 2.1.’de rahatlıkla görülmektedir.

Şekil 2.1. Nasdaq birleşik endeksi

2000 yılından itibaren NASDAQ endeksinin düşmeye başlamasıyla Amerikan ekonomisinde, resesyon sinyalleri kuvvetlenmiştir. Dolayısıyla ekonomiyi canlandırmak için sert tedbirlere ihtiyaç duyulmuştur. Fed, resesyona girilmemesi için derhal harekete geçerek Mayıs 2000’den itibaren % 6,5 olan faiz oranını ekonomiyi genişletmek amacıyla kademeli olarak azaltmış ve Ağustos 2003 itibariyle % 1,00’e kadar düşürmüştür. Bu durum ABD’de aşırı bir kredi genişlemesine neden olmuştur.

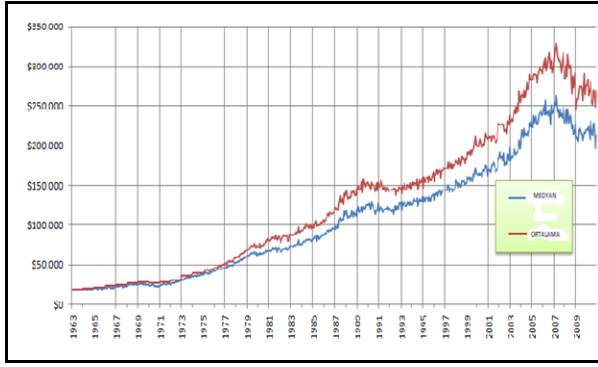
Şekil 2.2’de 1995 – 2007 yılları arasında FED borçlanma faiz oranları gösterilmektedir (Goodhart, 2008):

Şekil 2.2. FED dönemsel borçlanma faiz oranları (1995 -2007)

Bu hamle, bankalar tarafından daha fazla kredi verebilmesini ve doğal bir sonuç olarak da tüketicilerin kolayca kredi bulabilmesini sağlamıştır. Bu dönemde ABD hükümeti, orta ve düşük gelirli ailelerin bazı koşullarla ev edinmelerine yardımcı olacak bir program uygulamaya koymuştur. Amerikan halkı düşük faiz oranlarından konut edinebilme imkânlarına kavuşunca konut taleplerinde patlama gerçekleşmiştir. 2000 yılına kadar tüm bankaların aktifinde 468 milyar \$ tutarındaki ipotek kredileri, 2003 yılında 2,8 trilyon \$’a ulaşmıştır. Zaman geçtikçe konut kredilerinin verilmesi kararlarında hükümet politikasında belirlenen standartlara bankalar tarafından uyulmadığı görülmüştür. Aşağıdaki grafikten de rahatça görülebileceği üzere 1990 – 2006 yılları arasında konut fiyatları yaklaşık üç katına çıkmıştır (CENSUS). Tüm bu durumlar ABD’ de konut çılgınlığının yaşandığının bir göstergesidir.

Şekil 2.3’ te yıllar itibariyle ABD satılan yeni evlerin medyan ve ortalama satış fiyatları verilmektedir:

Şekil 2.3. Yıllar itibariyle ABD satılan yeni evlerin medyan ve ortalama satış fiyatları

Konut piyasasına verilen krediler temelde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, kullandığı krediyi ödeyebilme konusunda geçmişinde sorun bulunmayan, belli gelir seviyesine sahip olan konut kredisi kullanıcıları olup; bunların kullandığı konut kredilerine prime mortgage kredileri denilmektedir. Diğerisi ise subprime mortgage kredisi olarak adlandırılan ve bu krediyi kullanan müşterilerin geçmiş dönemlerde borçlarını düzgün ödeyemediği, yeterli gelirlerinin ve teminatlarının olmadığı ve bunlara bağlı olarak temerrüt risk seviyelerinin yüksek olduğu kredi kullanıcılarıdır. Bu krediler, yani A- ile D arasında kredi puanına sahip borçlulara tahsis edilmiştir.

Subprime mortgage piyasası 2003 - 2005 yılları arasında % 10 seviyesinden % 32 seviyesine çıkarak önemli ölçüde büyümüştür (Mayer vd., 2009: 28). Kısaca, kredi kuruluşları riski de göze alarak subprime müşterilere yoğun tutarda değişken faiz oranlı kredi kullandırmışlardır. FED'in faizleri arttırması sonucu bu krediler geri ödenememiş ve ilk olarak subprime mortgage piyasası çökmüş daha sonra konut balonu patlamış ve tüm finansal sistem krize girmiştir (Pol, 2012; BDDK, 2008: 50).

Küresel krizin ortaya çıkışı sadece konut piyasasında suni olarak oluşan balonun patlaması nedeniyle olmamıştır. Bu nedenin dışında Amerikan bankalarının geleneksel yapı ve faaliyetlerinden uzaklaşarak gölge bankacılık faaliyetlerine ve yapılandırılmış finansal araçlara yönelmesi de 2007 – 2008 krizinin başlamasında diğer tetikleyici faktörler olmuştur (Gorton ve Metrick, 2012; Crotty, 2009).

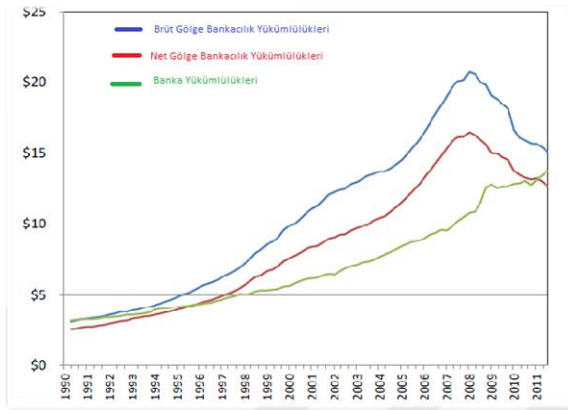
Yeni finansal mimari yapılardan biri olan yapılandırılmış finansal araçların hızla büyümesi menkul kıymetleştirme düşüncesinde köklü bir değişikliğe gidilmesine neden olmuştur. Bu çerçevede menkul kıymetleştirme geleneksel yaklaşım olan “yarat ve tut” düşüncesinden

“yarat ve dağıt” düşüncesine evrilmiştir. Yapılandırılmış finansal araçların ortaya çıkışı ve bunların kredi derecelendirme şirketlerince abartılı şekilde yüksek değerde notların verilmesi sayesinde spekülâtif amaçla yoğun şekilde bankalar başta olmak üzere kullanılması sonucu mortgage krizinin ileri safhalarında krizin menkul kıymetler piyasalarına ve türev piyasalarına sıçramasına da yol açmıştır.

Bankalar özel amaçlı kuruluşlar oluşturarak kredileri menkul kıymetleştirdikten sonra finansal şirketlere satarak daha fazla konut kredileri verebilme imkânı elde etmişlerdir. Bu kredilerin satılmasıyla olası temerrüt riskleri de bankaların bilançolarından taşınmıştır. Bu sayede bankaların sermaye yeterlilik oranları yüksek gösterilmiş ve daha az ek sermaye tutmaları sağlanarak daha fazla konut kredisi verebilmeleri sağlanmıştır. Bir süre sonra bankaların konut kredilerini dağıtırken çok riskli ve borcunu ödeyemeyecek müşterilere de kredi verdikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum hem oluşturulan menkul kıymetlerin piyasa değerlerinin azalmasına hem de sistemin tıkanmasına neden olmuştur (Thakor, 2015).

Menkul kıymetleştirme işlemlerine finans mühendisleri tarafından 1990’lardan itibaren çeşitli yenilikler getirilerek yapılandırılmış finansal araçlar oluşturulmuştur. Yapılandırılmış finansal araçlara talep farklı nedenlerle gerçekleşmiştir. Bunların yüksek getiri sağlaması, başta CDO ve CDS olmak üzere bazı türlerinin temelde hedge amaçlı olarak oluşturulmasına rağmen kaldıraçlı işlemlerde yoğun şekilde kullanılmaları, çeşitli piyasalarda (repo piyasalarında) teminat olarak kabul edilebilmeleri, vb. özellikleri sayesinde hızla benimsenmişlerdir. Ancak bu araçlar kredi derecelendirme kuruluşları tarafından daha düşük değerlikte olmalarına rağmen en yüksek rating derecelerinin verildiği belirlenmiştir (Jickling, 2010). Öte yandan konut fiyatlarının düşmeye başlaması ile konut kredilerinin ödenmemesi gibi durumlar nedeniyle, bu yapılandırılmış finansal araçların piyasa değerleri azalmış ve buna bağlı olarak kredi derecelendirme kuruluşları başlangıçta verdiği yüksek derece notlarını indirmek zorunda kalmıştır. Bu durumun bir başka sonucu da repo piyasalarında bu varlıkların teminat olarak işlevsiz hale gelmesi ve tezgahüstü türev piyasalarında değerlerinin tam olarak belirlenememeye başlaması dolayısıyla yatırımcılar tarafından yatırım yapılmaması gereken enstrümanlar olarak görülmeye başlanmasıdır. Bilançolarında bu varlıkları tuttuğunu belirten bankalar, hedge fonlar, büyük yatırım şirketleri vb. kuruluşlar bunlara ilişkin değer düşüklüğü ve zararları açıkladıkça finansal piyasalarda karmaşa gitgide büyümüştür.

Krizin bir diğer nedeni de ABD’ de gölge bankacılık sisteminin hızla büyüyerek geleneksel bankacılığın önüne geçmesidir. Şekil 2.4.’ten rahatlıkla görülebileceği üzere gölge bankacılık sistemine ait yükümlülükler 1990 – 2007 yılları arasında çok hızlı büyümüş ve 2007 yılında brüt değerinde 22 trilyon \$, net değerinde ise 17 trilyon \$’a çıkmıştır. Geleneksel bankacılık yükümlülüklerinin, gölge bankacılık sistemi yükümlülüklerinin oldukça gerisinde olduğu görülmektedir (Pozsar vd., 2010). Buradan da anlaşılacağı üzere Amerikan bankacılık sistemi yıllar itibariyle ciddi anlamda yapısal değişikliğe uğramıştır.

Şekil 2.4. Gölge bankacılık ve geleneksel bankacılık yükümlülükleri (trilyon \$)

Gölge bankacılık sisteminde yer alan kuruluşlar (ÖAG, hedge fonlar, yatırım ortaklıkları, bankalar, kredi derecelendirme kuruluşları, vb.) birbirleriyle sürekli etkileşim içindedir. Bu nedenle herhangi birindeki sorunlar diğerlerini de etkilemektedir. Gölge bankacılık sistemi sayesinde mortgage piyasası ve buna bağlı tüm diğer piyasalar aşırı büyümüş ve sonrasında yine gölge bankacılık sisteminin çökmesi ile birlikte tüm bu piyasalar baş edemeyecekleri sonuçlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Gölge bankacılık sistemindeki kuruluşların öncelikli finansman kaynağı repo piyasalarından kısa dönemli gecelik fon sağlamaları ile gerçekleşmektedir. Bu fonları, finans kuruluşları mortgage piyasasına bağlı olarak oluşturulan türev ürünlere ait çeşitli ticari işlemler ile yeni konut kredileri verilmesinde kullanmışlardır. Normalde klasik bir repo işleminde bilindiği üzere fon ödünç alan taraf fon ödünç veren tarafa genellikle en likit araçlardan biri olan devlet tahvili veya hazine bonosunu teminat olarak verirken karşılığında da fon temin etmektedir. Ancak devlet borçlanma araçları piyasadaki talebe göre ihraç edilmediğinden, sadece repo piyasasında değil türev araçlar piyasalarında ve uluslararası piyasalarda da çeşitli amaçlarla yer aldığından ve ABD’de 2000’li yıllardan sonra FED tarafından ihracı

azaldığından yerine likit olarak kullanılabilecek yeni alternatifler koyulması gerekmiştir. Bu alternatif olarak da sisteme yeni finansal araçlardan özellikle ipoteğe dayalı menkul kıymetler (MBS) teminat olarak kullanılmaya başlanmış ve hızlı bir şekilde bu araca talebin arttığı görülmüştür. Ancak konut balonu patlayınca konut fiyatları düşmüştür, temerrütler artmıştır ve dolayısıyla repo işlemlerinde teminat olarak kullanılan konut kredileri ile ilişkili olarak menkul kıymetleştirilmiş varlıklar da değersiz hale gelmiştir. Bu durum repo piyasasında sistemin tıkanmasına yol açmıştır (Sanches, 2014; Gorton ve Metrick, 2012).

Yukarıda krizin öncesinden itibaren ele alınan ve krizin ortaya çıkışında etkili olarak kabul edilen nedenlerin dışında, 2007 – 2008 krizine yol açan diğer nedenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Jickling, 2010):

Küresel Dengesizlikler: Finansal krizin ortaya çıkışının nedenlerinden biri de dünya ekonomisindeki bazı dengesizliklerdir. Özellikle bazı devletler Çin ve Almanya gibi cari işlemler fazlası vermekteyken, ABD'nin ise özellikle cari açıklar nedeniyle sorun yaşadığı görülmektedir. Bu dengesizlikler sonucunda ABD ekonomisine sermaye akımları gerçekleşmiştir (Caballero vd., 2008). Bu sermaye akımları genel olarak ABD risksiz varlıklarına yatırılmıştır. Bu ülkelerin risksiz varlıklara olan iştahının, finans sektöründeki gerçek riskleri yoğunlaştırarak ABD ekonomisini daha kırılgan bıraktığını ileri sürmüşlerdir (Caballero ve Krishnamurthy, 2009).

Mortgage Finansmanında Muhasebeleştirme ve Şeffaflık Eksiklikleri: Bu nedende konut kredilerinin verilmesinden, çeşitli şekillerde menkul kıymetleştirilerek satılması süreci boyunca tüm tarafların şeffaflık prensiplerine aykırı davrandıkları görülmüştür. Örneğin, bankalar özellikle kredi değerliliği düşük olan subprime konut kredilerini müşterilerine verirken bu durumdan dolayı sorumlu tutulmayacaklarını düşünürler. Subprime konut kredisi kullanıcıları ise bu kredileri geri ödeyememe risklerini göz ardı etmekte bir sakınca görmemişlerdir. Bu kredileri menkul kıymetleştiren kuruluşlar, bunlara yatırım yapanların tümü şeffaf davranmamışlar bir nevi krizin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşlardır. Şeffaflık ve hesap verme yükümlülüğünün olmaması mortgage finansmanının muhasebeleştirilmesinde var olan bazı eksikliklerle birleşince çeşitli sorunların oluştuğunun görülebilmesi, yatırımcıların yanıltılması gibi durumlar oluşmuş ve bu durumlar krizin büyümesinde etkili olmuştur.

Yapılandırılmış Araçların Karmaşıklığı ve Piyasa Değerine Göre Muhasebeleştirme: Krizin başlıca nedenlerinden biri olan finansal araçların karmaşıklığı nedeniyle bu finansal araçlara ilişkin risk ve getiriler tam olarak yatırımcılar tarafından belirlenememiştir. Ayrıca bu varlıkların niteliği düzenleyici otoriteler tarafından da tam olarak anlaşılamamıştır. Bir varlığın değeri, piyasadaki değerine göre muhasebeleştirilir. Bu uzun süredir devam eden uygulama, GAAP'ın ayrılmaz bir bileşenidir. Bu kural sayesinde, finansal tablo kullanıcılarının daha doğru kararlar verebilmeleri sağlanır. Düşen fiyatlar dolayısıyla, mali varlıkların her an piyasadaki güncel değerlerine göre muhasebeleştirilmesi usulü nedeni ile konut kredileri ve onlara dayalı varlıklar düşük piyasa fiyatlarına göre değerlendirilmiş; evlerinin değeri düşen tüketiciler, mevcut ipotekleri yetersiz kaldığından ilave teminat gösterme zorunluluğu altında kalmışlardır. İlave teminat gösterilmesi gereğinin borçlular tarafından karşılanamaması, hacizli ev sayısını artırmış, bu durum piyasadaki konut arzının artmasına ve fiyatların daha da düşmesine yol açmıştır (Vergi Konseyi, 2009).

Bugün kullandığımız muhasebe sistemlerinin temelleri 1950'lerde oluşturulmuştur ve karmaşık finansal araçları doğru şekilde yansıtma işlevini bu nedenle gerçekleştirememektedir. Menkul kıymetleştirmeler son yirmi yılda popüler hale gelmesi ve bu sürecin gitgide karmaşık bir hal alarak, bunların değerlemesi ile bankaların bilançolarına yansıtılması zor olan karmaşık varlıkların üretilmesine yol açmıştır. Bilançoların bunları ve koşullu diğer yükümlülükleri içeren karmaşık varlıkları yansıtmadaki şeffaflığın olmaması, 2008 krizinin başlıca nedenlerinden biridir. Piyasa değerlerinin “gerçeğe uygun değer” olarak algılanması, dolaylı olarak tarihsel değerlerinde “gerçek dışı” olarak algılanmasına neden olmuştur.

Menkul kıymetleştirme, risk dağılımında önemli bir gelişmedir. Şoklar, tek bir yatırımcı yerine büyük bir yatırımcı grubu tarafından absorbe edilebilir. Ancak, araçların tasarımıındaki karmaşıklık ve mevcut muhasebe sistemlerinde bunların tam olarak temsil etme kapasitesinin olmaması şeffaflık sorununa yol açmıştır.

Bilanço Dışı Finansman: Birçok banka riskli spekülasyon yatırımlar yapmak için bilanço dışı özel amaçlı kuruluşlar kurmaktadır. Böylece bankaların genişleme sırasında daha fazla kredi verebilmelerini sağlamaktadır. Ancak krizin başlamasıyla birlikte bankaların kredibilitesine olan piyasa güvenini azaltan şartla bağlı yükümlülükler de oluşmuştur. Aynı zamanda, bilanço dışı finansman bankaların potansiyel kayıplara karşı daha az sermaye tutmalarına

imkân tanımıştır. Böylece yatırımcıların bankaların gerçek finansal pozisyonlarını anlama yeteneği çok azalmıştır.

Yüksek Prim Teşvikleri: Birçok finansal kurumdaki broker, dealer ve yöneticiler, daha fazla yıllık ikramiye alabilmek için işlerinde riskli ve hatalı seçimlerde bulunurlar. Örneğin; kredi değerliliği düşük kişilere kredi temin edilmesi, sonradan toksik varlıklara yüksek kredi derecesi verilmesi, bu çok riskli varlıklara büyük çapta ilgi gösterilmesi gibi birçok hatalı kararlar verebilirler.

Bölünmüş Düzenleme: ABD’ de finansal alandaki düzenlemelerin her biri, belirli bir finansal görev alanına sahip birçok kurum arasında dağılmıştır. Sonuç olarak sistem genelinde ortaya çıkan sorunları izlemek için hiçbir kurum genel yetkili olmadığından kriz gerçekleşinceye kadar tüm kurumlar gelişmeleri bir bütün olarak tespit edememiştir. Bu durumun sonucu olarak kriz çok daha derinleşmiş ve süresi uzamıştır.

Kredi Temerrüt Swapları (CDS): Borçlu tarafın borcunu ifa etmeme riskine karşılık alacaklı tarafından yapılan bir tür sigorta işlemidir. Bu işlemde sözleşme satın alan taraf, kredi temerrüt riskini üslenen karşı tarafa, sözleşme vadesi boyunca belirlenen tutarda prim öder. Diğer taraftan, sözleşmeyi satan taraf ise CDS işlemine konu tutarın kısmen veya tamamen öden(e)memesi durumunda karşılaşılan zararı ödemek zorundadır.

Kredi derecelendirme kuruluşlarının verdiği notların, ülke ve kurum risklerini sağlıklı bir şekilde yansıtamadığı ortaya çıkınca, yatırımcıların alternatif ürün arayışları CDS piyasasının gelişiminde büyük rol oynamıştır. Kredi derecelendirme kuruluşlarının belirli periyotlarda hizmet vermesi ve son küresel krizde görüldüğü üzere riskleri ölçmede yetersiz kalmaları, ayrıca risk seviyesindeki değişimlere yönelik anlık bilgi ihtiyacı, yatırımcıları CDS ürünlerini kullanmaya itmiştir. Bir ülkenin yurtiçi ve/veya yurtdışı kaynaklı gelişmelere karşı, çeşitli sebeplerle, yüksek duyarlılık göstermesi, o ülkenin risk priminin diğer ülkelerin risk primlerine göre yüksek olması olasıdır.

Bu işlemlerin 2002 yılındaki değeri 20 milyar dolar iken; 2007 yılında 533 milyar dolara ulaşmıştır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, AIG’nin bu işlemleri yaparken dayanak menkul kıymetin değerinin düşmesi ya da kendi kredi notunun düşmesi durumuna karşı herhangi bir teminat vermemesi, karşılık ayırmamasıdır. Bu dönemde 500 milyar doları

aşan büyüklükte CDO dilimine sigorta hizmeti veren AIG, bu zararı karşılayamayacak hale gelmiştir. Karşılıklı bağımlılık nedeniyle hem AIG hem de onun sigorta hizmeti verdiği finansal kurumlar iflas tehlikesi ile yüz yüze gelmişlerdir. Bu noktada ABD hükümeti devreye girmiş AIG şirketini satın alarak finansal sistemdeki bu tıkanıklığın önünü açmıştır (Şahin, 2018: 34).

Bu araçlar temelde hedge amaçlı olarak oluşturulmasına rağmen, spekülatif işlemlerde yoğun şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bunun sonucuda kredi türevlerinin riskini hafifletmek yerine bu riski daha da artırmıştır. Bu noktada Amerika'nın en büyük sigorta kuruluşu olan AIG'nin rolü de unutulmamalıdır.

1919 yılında kurulan AIG, dünyanın en büyük sigorta şirketlerinden biridir. AIG, gelirlerinin yaklaşık % 50'sini yurtdışı faaliyetlerinden elde ederek 130'dan fazla ülkede faaliyet göstermektedir.

AIG'nin krizdeki rolünün başlangıcı aslında 1989 yılında takas anlaşmaları gibi bileşik finansal araçların alım-satım işlemlerini gerçekleştirmek için kurduğu Finansal Ürünler Bölümü (AIG-FP) ile başlar. 2000'li yıllarda AIG, bu kuruluşu vasıtasıyla kredi temerrüt swapları (CDS) da dahil olmak üzere menkul kıymetleştirilmiş varlık piyasalarında giderek daha aktif konuma yükselmiş ve CDS'ler aracılığıyla menkul kıymetleştirilmiş varlıkları, özellikle de CDO'ları sigortalamaya başlar. 2006 yılına kadar AIG FP 450 milyar \$ menkul kıymetleştirilmiş varlığı sigortalıyor. Ancak bunların yaklaşık 60 milyar \$ kadarı aslında subprime kredilere dayalı olarak oluşturulan yapılandırılmış menkul kıymetlerdir. Bankalar, söz konusu varlıklarını sigortalayarak yasal sermayelerini azaltırken; karşılığında her yıl sigortaladıkları varlıkların değerinin %0.12'sini AIG FP'ye ücret olarak ödemektedir. (FCIC, 2011: 140). AIG ayrıca yaptığı bu sigortalama anlaşmalarının bir yükümlülüğü olarak sigortaladığı varlıkların değerinde anormal bir düşme gerçekleşirse karşı tarafın zararını karşılayacağına dair CDS işlemleri de gerçekleştirmektedir. Düzenlemede, CDS'lerin hukuki olarak bir sigorta türü olarak kabul edilmemesi nedeniyle, AIG'nin bu olası ödemelere karşı herhangi bir karşılık ayırması gerekmemiştir. Sonuç olarak AIG, AAA notunu kaybettiğinde ve menkul kıymetleştirilen varlıkların değeri düşmeye başladığında, şirketin yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği anlaşılmıştır (Al-shakrchy ve Almsafir, 2014). Bu durum sonucunda da kriz içinden çıkılmaz bir noktaya ulaşmıştır.

Devlet Zorlamasıyla Düşük Kalite Kredi Verilmesi: Amerikan düşük gelirli hane halklarının konut edinebilmesi için devletin, bankalara konut kredilerini düşük gelirli kişilere de kullandırılmasına dönük zorlamasıyla, özellikle subprime konut kredi pazarında sorunlu kredilerin bankaları batıracak kadar büyük olmasına yol açmıştır. Buna yol açan iki önemli devlet kuruluşu olmuştur. Bunlar Fannie Mae ve Freddie Mac'tir.

Fannie Mae (Federal Ulusal Mortgage Birliği), Federal Konut İdaresi tarafından sigortalanan ipotekleri satın almak için 1936 yılında kurulmuştur. 1968'de Fannie Mae, bağımlı bir ticaret şirketinde nominal olarak yeniden yapılandırılmıştır. 1970'de Kongre ikinci bir şirket olan Freddie Mac'i (Federal Konut Kredisi Mortgage Şirketi), banka dışı tasarruflardan ve kredi tasarruflarından ipotek satın almak için özel bir görevle kurmuştur.

Fannie Mae ve Freddie Mac hükümetin konut piyasasındaki bir uzantısı olarak görüldüklerinden dolayı kredibiliteleri en yüksek kuruluşlar olarak kabul edilmektedir ve toptan piyasalardan ticari bankalara göre daha düşük faiz oranlarıyla borçlanabilmektedir. Her iki kurumun ipotekli konut finansmanı piyasasındaki aslî işlevi ipotekli alacakları, bankalardan yatırımcılara ipoteğe dayalı menkul kıymetler (MBOs) şeklinde tekrar satmak amacıyla satın almaktadır.

Bu kuruluşlar 2000'lerde hükümetin konut programı kapsamında titizlikle uyguladığı kredi standartlarını düşürerek subprime krizinde aktif bir rol üstlendiler. Örneğin, 2004 yılında Fannie ve Freddie 160 milyar \$'lık subprime ipotek satın almıştır (FCIC, 2011: 124). 2006 yılında mortgage piyasasındaki daralma sonucunda, Fannie Mae ve Freddie Mac subprime kredi alımlarını iki katına çıkarmıştır. Aynı yıl 120 milyar \$ değerinde subprime ipotek daha satın almıştır. Fannie ve Freddie varlık büyümelerini özkaynaktan ziyade borçla finanse etmektedir. 2007 yılında Fannie ve Freddie, 75:1 gibi oldukça yüksek bir kaldıraç oranıyla çalışmaktadır. Konut fiyatları düşmeye başladığında, bu durum Fannie Mae ve Freddie Mac'in iflas riskinin yükseldiği anlamına gelmektedir. Konut piyasasının çökmemesi için gerekli olan likiditeyi sağlamak amacıyla hükümet bu iki kuruluşun ipotekli işlemlere devam etmesine ve borçlanmasına izin vermiştir. Ancak Eylül 2008'de bu kuruluşlara kayyum atanmış ve Hazine 187.5 milyar \$ yardımda bulunmuştur (FCIC, 2011: xxvi; Frame vd., 2015).

Aşırı Kaldıraç: 2000 sonrası düşük faiz oranları ve bol sermaye dönemine bağlı olarak bankaların getiri oranları nispeten düşüktür. Bunu telafi etmek için birçok banka, sermayelerinin getirisini artırmak için ödünç para kullanmıştır. Aşırı kaldıraç, konut piyasasındaki krizin sonuçlarını daha da ağırlaştırmış ve aşırı borçlanma bankalar arası kredi piyasalarında büyük bir durgunluğa neden olmuştur.

Risk Yönetim Sistemlerinin Başarısızlığı: Bazı firmalar piyasa riski ve kredi riski analizlerini birbirinden ayırmıştır. Ancak, bu risklerin ayrıştırılamadığı karmaşık yapılandırılmış ürünler için risk yönetim sistemleri risklerin tespitinde başarı sağlayamamıştır.

Tezgah Üstü Türev Araçlar: OTC türevleri (kredi swapları dahil) büyük ölçüde standart nitelikte olmadığından, riskleri hakkında sınırlı bilgiye sahip piyasa katılımcıları tarafından yoğun şekilde talep görmüşlerdir. Bu varlıkların kaldıraçlı nitelikleri sonucunda piyasa değerindeki azalışlar, sahipleri için oldukça büyük zararlara neden olmuştur.

Kötü Bilgisayar Modelleri: Hesaplama ve tahmin için karmaşık modeller, birkaç yıllık yeterli olmayan ipotek verilerine dayandığından, bu modellerle hesaplanan simülasyonlar doğru sonuçlar göstermemiştir.

Tüm bu nedenlerin sonucunda 2007 yılında kriz meydana gelmiştir. Krizin patlak verdiği yılda Amerikan bankacılık sisteminin en tepesinde mevduatları FDIC aracılığıyla sigortalanan en büyük beş ticari banka ile beş yatırım bankası bulunmaktadır. Bu bankalardan ticari olanların aktif büyüklükleri; Citigroup 2.2 trilyon \$, Bank of America 1.7 trilyon \$, JP Morgan Chase 1.6 trilyon \$, Wachovia 782 milyar \$ ve Wells Fargo 575 milyar \$'dır. Yatırım bankalarının aktif büyüklüğü ise Goldman Sachs 1.1 trilyon \$, Merrill Lynch 1.0 trilyon \$, Morgan Stanley 901 milyar \$, Lehman Brothers 691 milyar \$ ve Bear Stearns 395 milyar \$'dır. Bu bankalardan Citi Bank, Wells Fargo, JP Morgan, Morgan Stanley ve Merrill Lynch bankalarının aktif büyüklükleri 2000 ile 2007 yılları arasında iki kattan daha fazla; Bank of America, Goldman Sachs ve Lehman Brothers'ın ise üç kattan daha fazla büyüdüğü görülmüştür (FCIC, 2011: 65). Bu büyümenin esas nedeni Amerikan ticaret ve yatırım bankalarının, kaldıraçlı ticari işlemlere giderek daha fazla dayanan bir iş modelini benimsemeleridir.

1980'ler ve 1990'larda Glass-Steagall Yasası'ndaki hukuki boşlukları kullanan ticari bankalar kendilerini yatırım bankaları olarak yeniden yapılandırmaya başlamıştır. 2007 yılında en büyük beş ticari bankadaki toplam krediler tutarı aktiflerin sadece %50'sini oluşturmaktayken menkul kıymetler ise aktiflerin %26'sını oluşturmuştur. Ticari bankaların yatırım bankalarının faaliyetlerine girişmesi sonucunda yatırım bankaları da menkul kıymetleştirmelerde dayanak varlık olarak kullanabilecekleri konut kredileri ve ipoteklerini temin etmek için ipotek yaratıcısı kurumlar satın almaya başlamıştır. 2000 yılında Lehman Brothers tarafından Kaliforniya merkezli subprime kredi veren BNC Mortgages'ın hisselerinin satın alınmasıyla başlayan süreç, kriz öncesinde yoğun şekilde devam etmiştir. Bear Stearns, EMC Mortgage ve Encore Credit Corporation'ı; Morgan Stanley, Saxon Capital'i; Merrill Lynch, First Franklin'i satın almıştır. Böylece 2006 yılında en büyük beş yatırım bankasının alım satım amaçlı menkul kıymetler toplamı, aktiflerinin % 32'sine yaklaşmıştır.

Toplam aktifler ile menkul kıymetlere ilişkin hacmin büyümesi yeni sistematik riskler oluşturmuştur. Ancak bankaların risk ağırlıklı varlıklarının değeri kriz öncesinde düşük görünmüştür. Bunun nedeni bankaların mali tablolarını yayınlamadan hemen önce varlıklarını geçici olarak satarak sermaye yeterlilik rasyolarını güçlü göstermeleridir (Bell ve Hindmoor, 2015: 78).

Toptan borçlanmaya dayalı kaldıraç, Amerikan bankaları için oldukça önemli bir sistemik risk kaynağıdır. Mevduat tabanından yoksun olan ancak en büyük aktif büyüklüklere sahip yatırım bankaları, ticari faaliyetlerini finanse etmek için neredeyse tamamen kısa vadeli toptan fonlara ve riskten korunma fonu mevduatlarına bağımlı hale gelmiştir. Kriz öncesinde en büyük beş ticari bankanın müşteri mevduatları da yetersiz kaldığından, bu ihtiyaç ancak toptan fon piyasalarından karşılanmaktadır.

ABD'de finansal kriz öncelikle konut piyasasında yaşanan sıkıntılar ile başlamış ve Ekim 2008'de finansal sistemin neredeyse çöküşü ile sonuçlanmıştır. Temmuz 2008'de Kongre hükümete kurtarma yapma yetkisi veren Konut ve Ekonomik Kurtarma Yasası'nı kabul etmiştir. Konut piyasasını canlandırmak için ABD doğrudan Fannie Mae ve Freddie Mac'e kaynak transferinde bulunmuştur. Ancak kriz derinleştikçe FDIC, Federal Rezerv'in desteğini alarak bankaları kurtarmak için mücadele etmiş ve bunların teminatsız borçlarını garanti altına almaya çalışmıştır. Daha sonraları Kongre, en büyük bankaların devlet

kredilerini kabul etmesini ve kurtarılmasını amaçlayan Sorunlu Varlık Yardım Programını hayata geçirmiştir. Böylece bazı bankalar hükümet desteğiyle kurtarılırken bazıları iflas etmiştir. Genel olarak bu bankaların ortak özellikleri şu şekildedir:

- Yüksek kaldıraçla çalışmaları,
- Özellikle bilanço dışı kanalları aracılığıyla aşırı riskli menkul kıymetleştirilmiş varlıklara yüksek meblağlarda yatırım yapmaları,
- Mevduatları yetersiz seviyede olduğundan repo piyasaları başta olmak üzere toptan satış piyasalarına büyük ölçüde bağımlı olmaları,
- Türev araçlarda kısa pozisyon alarak karlarını büyütme isteği,
- Subprime mortgage piyasalarında oluşturulan menkul kıymetleştirilmiş varlıkları tezgahüstü türev işlemler piyasalarında kullanmaları,
- Bilanço makyajlama teknikleri kullanarak mevcut durumlarını sürekli gizlemeleri,
- Varlık ve kaynakları arasında uyumsuzluk,
- Aşırı büyüme isteği gibi özellikler olduğu görülmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında ABD bankacılık sisteminde büyük banka olarak kabul edilen bankaların, krize yakalanma nedenleri ve nasıl bir süreç geçirdikleri banka bazında kısaca aşağıda anlatılmaktadır.

2.1.1. Lehman Brothers

Lehman Brothers 1850 yılında Alabama’da bir ticaret şirketi olarak kurulmuştur. 20. yüzyılın ilk on yılında kendisini bir yatırım bankasına dönüştürmüştür. Lehman Brothers, ABD’deki faaliyetlerinin yanı sıra Asya ve Avrupa’da da yatırım bankacılığı faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Lehman Brothers bankasının iflasa giden süreci incelendiğinde; bankanın yüksek kaldıraç oranlarıyla çalıştığı bunu gizlemek için Repo 105¹⁷ ve bilanço dışı kanallarını kullandığı görülmüştür. Bankanın yoğun miktarlarda konut kredilerine dayalı menkul kıymetleştirilmiş araçlar yarattığı (MBO, CDO, CDS, ABS) ve bu araçlara daha fazla kar elde etmek için

¹⁷ Bu işlemde banka bilançosunda bulunan kredileri sonradan geri almak üzere geçici bir süreliğine satmakta ve böylece risk ağırlıklı varlıklarının değerini düşürmekteydi. Bu sayede banka denetim raporlarında yeterli sermayesinin olduğu izlenimini vermiştir.

bilançosunda veya bilanço dışı kanallarında saklamaya devam ettiği görülmüştür. Bu araçlara bilinçli şekilde gerçek fiyatının üzerinde değerler verdiği, bu araçların finansmanını repo piyasalarından sağladığı, yüksek meblağlarda bu araçlara yatırım yaptığı, bunları satmak yerine bilançolarında ve bilanço dışı kuruluşlarında tutmayı tercih ettiği görülmüştür. Bu araçların azımsanmayacak bir bölümünün subprime mortgage piyasalarındaki kredi ve ipoteklere dayalı olarak üretildiği ve yüksek risk taşıdığı anlaşılmıştır. Bu menkul kıymetlerin toksik varlığa dönüşmesi, toptan satış piyasalarından bu araçların fonlanmasına devam edilememesi, tezgahüstü piyasalarda kaldıraçlı işlemlerde bu araçların teminat olarak daha fazla kullanılamaması ve değerlerinin düşmesi sonucu kaldıraçla zararın telafi edilemez boyutlara ulaşması gibi nedenlerle adım adım iflasa sürüklenmiştir (Bell ve Hindmoor, 2015: 83; De La Merced ve Sorkin, 2010). Bununla birlikte bilanço dışında yer alan türev araçların gerçekleşen zararlarının bilanço dışından bilanço içine taşınmasıyla birlikte bankanın özkaynakları erimiştir. Tüm bu süreç sonucunda bankanın yoğun şekilde bilanço dışı işlemler gerçekleştirerek aşırı şekilde riske maruz kaldığı anlaşılmaktadır.

2.1.2. Merrill Lynch

Merrill Lynch 1914 yılında kurulmuş ve 1971 yılında borsada işlem görmeye başlamıştır. Geleneksel olarak Merrill'in en büyük gücü, göreceli olarak risksiz ve istikrarlı getiri imkânı sağlamasıdır. 2003 yılında, bankanın karı diğer yatırım bankalarının gerisinde olduğu için bankanın bilançosu yeniden yapılandırılmıştır (Bell ve Hindmoor, 2015: 84).

Merrill Lynch'in yine aynı yıl kaldıraç oranı ise 31:1 olup, varlıklarının önemli bir kısmını alım satım amaçlı menkul kıymetler şeklinde tutulmaktadır. Diğer yatırım bankaları gibi Merrill Lynch de faaliyetlerini finanse etmek için ağırlıklı olarak toptan satış piyasalarına bağımlı durumdadır. Bu kapsamda Merrill Lynch'in toplam yükümlülükleri 181 milyar \$ tutarında uzun vadeli ve 284 milyar \$ repo anlaşmaları ile diğer kısa vadeli borçlanma araçlarına ait yükümlükleri bulunmaktadır (Bell ve Hindmoor, 2015: 85).

Merrill Lynch menkul kıymetleştirme piyasasında söz sahibi olmak için konut kredisi sağlayan çeşitli kuruluşları satın almıştır. Hem kendisinin hem de bu kuruluşların menkul kıymetleştirme yoluyla oluşturduğu subprime mortgage ürünleri ile konut kredilerinden dolayı ciddi riski altında kalmıştır. Ancak asıl Merrill Lynch'in en büyük zararlar uğradığı oluşturduğu ve dış yatırımcılara sattığı CDO'ları daha önceden AIG ile yapılan kredi

temerrüt takası (CDS) düzenlemeleriyle sigortalamıştır. Ancak 2006 yılından sonra AIG'nin bu pazardan çekilmesiyle Merrill Lynch bu faaliyetlere devam etti ve meydana gelen zararları tek başına karşılamaya daha fazla devam edemediğinden Bank of America'ya satılmıştır (FCIC, 2011: 202).

2.1.3. Bear Stearns

Bear Stearns, ABD yatırım bankaları arasında en küçük yatırım bankalarından biri olmasına karşın mortgage piyasalarındaki en önemli oyuncularından biridir. Bear Stearns konut piyasasının büyüdüğü dönemlerde oldukça büyük meblağlarda gelir elde etmiştir. Bu gelirler çeşitli faaliyetlerden elde edilmiş olmakla birlikte tümünün konut piyasasına dayalı olarak üretilen çeşitli finansal araçlardan sağlandığı aşikârdır. Bear Stearns çeşitli kaynaklarla topladığı ipotekli konut kredilerini menkul kıymetleştirdikten sonra yatırımcılara satarak gelir elde ettiği gibi sonraki zamanlarda bunları bilanço içinde veya bilanço dışı kuruluşlarında tutarak getiri de elde etmiştir. Ayrıca, bu oluşturduğu ipoteğe dayalı menkul kıymetleştirilmiş finansal varlıkları repo piyasalarında borçlanabilmek için teminat olarak kullanmıştır. Bear Stearns'in temel iş modeli kart evi olup banka genel olarak borçla finanse edilmektedir. Bu borçları da daha fazla ipoteğe dayalı menkul kıymet oluşturmak için kullanmaktadır. Konut piyasası krize girince Bear Stearns'in gelirleri aşırı şekilde düştüğünden büyük zararlarla karşılaşmıştır. Ayrıca oluşturduğu ipoteğe dayalı finansal araçlar (CDO, CDS, MBS, vb.) büyük oranda subprime konut kredilerinden oluşturulduğu ve bu kredilerin geri dönmemesi üzerine bu varlıkların ciddi değer kaybına uğradığını Bear Stearns'in kabul etmesiyle birlikte yatırımcılar daha fazla menkul kıymetleştirilmiş varlık satın almamaya başlamıştır. Bear Stearns oluşturduğu CDO'ların aşırı değer kaybetmesi nedeniyle repo piyasasında teminat olarak kullanamadığından gecelik borçta bulamamaktadır. Ayrıca sahip olduğu hedge fonların işlem yapamaz hale gelmesiyle iflas kararı almıştır. 2007'nin başında Bear Stearns hisseleri 170 \$'dan işlem görürken, hisselerinin hızla düşmesi nedeniyle kuruluş ABD'nin en büyük bankası JP Morgan Chase tarafından 16 Mart 2008'de hisse başına 2 \$'a satın alınmıştır (McDonald & Robinson, 2009: 244; Williams, 2010: 145).

2.1.4. Citigroup

1998’de kurulan Citigroup, beş yıl sonra Enron’un finansal tablolarını manipüle etmek için yapılandırılmış finansal araçları kullanmasına yardımcı olduğu iddiaları ve FED’in almasını istediği başta risk yönetimi olmak üzere çeşitli tedbirleri almadığı gerekçesiyle finans kuruluşlarını satın almasına ilişkin yasakla karşılaşmıştır (FCIC, 2011: 137). Böylece banka ABD konut piyasasında büyük bir güç kaybetmişti. Yine de Citi Grup yan kuruluşlarından biri olan Citi Financial vasıtasıyla toplamda 90 milyar \$ ipotekli konut kredisi vermiş, bu kredileri daha sonra menkul kıymetleştirmiş ve dış yatırımcılara satmayı gerçekleştirmiştir (FCIC, 2011: 19). 2005 yılına gelindiğinde Citi Bank, Goldman ve Merrill Lynch’in ardından CDO ihraç eden banka sıralamasında üçüncü sıraya kadar yükselmiştir. Ancak bankanın iş modelinde üç önemli sorun bulunmaktadır. Bunlar kısaca CDO’ların satışını arttırmak için bir kriz esnasında sattığı fiyattan geri alacağını taahhüt etmesi; satış hacmini artırmak bu varlıkların 100 milyar \$’lık kısmını takibi zor ve karmaşık yapıdaki bilanço dışı hesaplara park etmesi ve 2005 yılından itibaren menkul kıymetleştirilen varlıklarını satmak yerine elinde tutmaya başlaması şeklindedir. Bunlar dışında banka diğer çeşitli menkul kıymetlere aşırı derecede yatırım yapmış, büyük çapta bilanço dışı garantiler ihraç etmiş ve tüm bunlar sonucunda büyük çapta riske maruz kalmıştır. Bu durum düşünüldüğünde banka bilançosunda varlıklarının çoğunun kalitesinin düşük ve donuk yapıda olduğu, bilanço dışında da ciddi şekilde risk taşıdığı anlaşılmaktadır (McDonald & Robinson, 2009: 229; Tett, 2009: 160).

Citi Bank’ın kaldıraç oranları tüm bu durumlara bağlı olarak hızla yükselmiş 2000 yılında 14:1’den 2007 yılına gelindiğinde bilanço dışı tutarlar da kaldıraç oranına dahil edilince fiili kaldıracın 48:1’e yakın olduğu hesaplanmıştır. Tüm bunların sonucunda bankanın yapılandırılmış finansal araçlardaki kayıplarının (subprime, Alt-A ipotekleri ve CDO) 55 milyar \$’ı aştığı anlaşılmaktadır (Farlow, 2013: 140; FCIC, 2011: 261)

2.1.5. Bank of America

Bank of America 1920’lerde Kaliforniya’da kurulmuş ve 1983’ten itibaren çeşitli banka ve finans kuruluşlarını satın alarak hızlı bir şekilde büyümüştür. Bunun sonucunda en büyük ikinci banka haline gelmiştir. Banka bunu sağlamak için oldukça riskli bir faaliyet sürdürmektedir. Bu kapsamda portföyünde konut kredileri ve bu kredilerden türetilmiş

finansal araçları önemli bir oranda tutmaktadır. Ayrıca mevduat tabanı yetersiz olduğundan repo piyasalarından büyük çapta kısa vadeli fon sağlamak zorundadır. Tüm bu durumlara bağlı olarak kaldıraç seviyesi bilanço dışı riskler de dikkate alındığında 36:1 gibi çok yüksek seviyelerdedir. (FCIC, 2011: 65).

2006'nın sonunda Bank of America' nın menkul kıymetler portföyü incelendiğinde ABD hükümet ve devlet kurumu tahvillerinin 55 milyar \$, kurumsal menkul kıymetlerin 55 milyar \$, hisse senetlerinin 22 milyar \$ ve varlığa dayalı menkul kıymetlerin 18 milyar \$ değerinde olduğu açıklanmıştır. Banka ayrıca CDO'ları nedeniyle 20 milyar \$'lık bir risk taşımakta olup; bu CDO'ların 16 milyar \$'ı subprime varlıklardan oluşmaktadır. 2008 yılı Eylül ayında bankanın bilançodaki varlıklarının 3,7 milyar \$ değer azalışı gerçekleşmiş ve ayrıca bilanço dışı kuruluşlarından dolayı 4 milyar \$ zarar açıklamıştır. Ancak bu kayıplarını kontrol altına almayı başarmıştır (Farrell, 2010: 65; Bell ve Hindmoor, 2015: 99).

2.1.6. Wachovia Corporation

Wachovia 1879'da Kuzey Carolina'da kurulan banka 2000'li yıllarda önemli menkul kıymetleştirme şirketleri ve bankalar ile birleşme ve satın almalarla hızla büyümüştür. Wachovia nispeten muhafazakâr bir bilançoya sahiptir. Kaldıraç oranları krizden ciddi şekilde etkilenen diğer bankalara göre oldukça düşüktür. Brüt kredileri toplam aktiflerinin % 61'ini oluşturmaktadır. Alım satım amaçlı menkul kıymetleri, toplam aktiflerinin sadece % 1'i kadardır. Bankanın sorunlu kredileri düşük ve pasifteki yükümlülüklerin % 61'ini mevduatları oluşturmaktadır.

Ancak yine de Wachovia Corporation başarısız olmuştur. 2007 yılında banka 8.7 milyar \$ kardan, 2008 yılının ikinci çeyreğinde 8,9 milyar \$ zarara gerilemiştir. Wachovia, Ocak 2008 yılının ilk dört ayında sermayesini 14 milyar \$ artırmaya rağmen yine de yatırımcıların mevduatlarını çekme problemiyle karşılaşmıştır. FDIC tarafından banka "sistemik olarak önemli" ilan edilmiş ve 31 Aralık tarihi itibarıyla Wells Fargo Bankası, Wachovia ile birleşmiştir.

Wachovia, ABD bankacılık sistemindeki genel güven kaybının bir sonucu olarak zor duruma düşmemiştir. Banka nispeten düşük kaldıraç oranı ve büyük ölçüde menkul kıymet alım satımından kaçınmasına rağmen 2007 yılında bankanın bilançosunda 13.4 milyar \$

değerinde mortgage ve diğer varlıklara dayalı menkul kıymetleştirilmiş varlık bulunduğu görülmektedir. Bu varlıkların sadece yarısı AAA değerliliğindedir (Bell ve Hindmoor, 2015: 91). Bütün bunlar Wachovia Corporation'un, Lehman Brothers veya Citigroup gibi büyük çapta olmasa da, kendi kredi standartlarını önemli ölçüde düşürerek ve ABS'ler olarak konut patlamasından faydalanmaya çalıştığını göstermekte ve bu nedenle krize yakalandığını ortaya koymaktadır.

2.1.7. Morgan Stanley

Morgan Stanley, Glass-Steagall Yasasının JP Morgan'ın ticari ve yatırım bankacılığı faaliyetlerini ayırmasını gerektirdiği yıl olan 1935'te kurulmuştur. 1997'de Morgan Stanley, menkul kıymetler ve hisse senedi aracılık bürosu Dean Witter Reynolds ile birleşmiştir.

Banka kârını artırmak için finansal türev işlemlerine yoğunlaşmış, konut ipotek finansmanına daha fazla dahil olmuş ve bankanın kendi sermayesi ile ticaret yaparak daha fazla risk almıştır. Kısa vadede strateji başarılı olsa da uzun dönemde krizin getirdiği ciddi sorunlarla karşılaşmıştır (Bell ve Hinmore, 2015: 92).

Banka 23 milyar \$ kamu borçlanma kâğıtlarına, 140 milyar \$ kurumsal menkul kıymetlere ve 77 milyar \$ türev araçlara sahiptir. Morgan Stanley ipoteklere dayalı menkul kıymetler dolayısıyla toplamda 25 milyar \$'ın üzerinde risk altında olduğu anlaşılmıştır. Bankanın Aralık 2007 itibariyle kaldırıcı 40:1 olmuştur (FCIC, 2011: 65).

2006 yılında Merrill Lynch' ten sonra, ikinci en büyük CDO satıcısı konumundadır (FCIC, 2011: 202). Subprime varlık balonu patladığında banka, 2008 yılı itibariyle subprime ipoteklerle ilgili 1.7 milyar \$ fiili zarar ve 7.8 milyar \$'lık subprime ipoteklere dayalı menkul kıymet değer düşüklüğü kaydetmiştir.

Rakipleriyle karşılaştırıldığında, Morgan Stanley'nin mevduatları daha fazlaydı ve kısa vadeli para piyasalarından borçlanmaya daha az bağımlıdır (FCIC, 2011: 297). Ancak yine de Lehman Brothers'ın iflasından sonra toptan borçlanma piyasaları (repo piyasaları) işlem yapılamaz hale geldiğinden Morgan Stanley, hayatta kalabilmek için Federal Reserve' den günde 35 milyar \$'a kadar borç almak zorunda kalmıştır (FCIC, 2011: 361).

2.1.8. Goldman Sachs

Goldman Sachs, 1869 yılında New York'ta kuruldu ve 1930'larda önemli bir yatırım bankasına dönüşmüştür. 2005 yılı itibariyle Goldman, gelirlerinin % 15'ini yatırım bankacılığından % 68'ini ticaret faaliyetlerinden ve % 15'ini varlık yönetiminden elde etmektedir. Net gelirlerin % 51'i Amerika kıtasından, % 29'u Avrupa'dan ve % 20'si Asya'dan elde edilmektedir (FCIC, 2011: 66).

Goldman, 2004 yılında sentetik bir CDO olan Abacus'u piyasaya süren ilk bankadır (FCIC 2011, 143). 2004 - 2007 yılları arasında Goldman Sachs toplam piyasa değeri 66 milyar \$ olan sentetik CDO'ları satmıştır. Buna rağmen bankanın bilançosunda toplam 143 milyar \$ (CDO, MBS, CDS, RMBS) menkul kıymetleştirilmiş varlığı bulunmaktayken ayrıca bilanço dışı bağlı ortaklıklarında da önemli meblağlarda yapılandırılmış finansal ürünler bulundurmaktadır.

2006 yılında Hazine Sekreteri olarak atanmadan önce Goldman Sachs'ın CEO'su Henry Paulson, en büyük yatırım bankalarının kullanabileceği kaldıraç düzeyine ilişkin limitleri ortadan kaldırmak için yoğun lobi faaliyetlerinde bulunmuştur. Özellikle Goldman Sachs'ın baskısı altında SEC daha önce zorunlu tuttuğu 12:1 olan kaldıraç oranını arttırmıştır. SEC, en büyük beş yatırım bankasına sermaye gereksinimlerini belirlemek için kendi risk modellerini kullanabilmeleri için özel bir muafiyet de vermiştir. Bu deregülasyonlar, yatırım bankalarının borçlanma yoluyla işlerini önemli ölçüde genişletmelerini sağlamıştır. Goldman Sachs'da, diğer yatırım bankaları gibi kaldıraç oranını 35:1 gibi oldukça yüksek seviyelere çıkarmıştır.

Goldman Sachs, 2006 yılı boyunca çeşitli hazırladığı raporlarda konut piyasası balonunun patlayacağını, konut fiyatlarının ve konut ipoteline dayalı olarak oluşturulan finansal araçların değerinin düşeceğini öngörmüştür. Bu öngörü doğrultusunda 2006'dan itibaren bir yandan yatırımcıları bu tür finansal enstrümanlara teşvik ederken; bir taraftan da bilançosunda veya bilanço dışı kuruluşlarında tuttuğu bu enstrümanları mümkün olduğunca elinden çıkarmaya çalışmıştır. Bu kapsamda 2006 yılında 12,9 milyar \$ değerinde subprime ipoteye dayalı menkul kıymetlerdeki pozisyonunu tersine çevirerek açığa satış işlemleri gerçekleştirmiş ve böylece subprime ipoteklere dayalı finansal araçların işlem gördüğü çeşitli piyasaların çöküşünden etkilenmeyerek kar elde etmeyi başarmıştır (FCIC, 2011: 35).

Bu nedenle, Goldman Sachs'ın rakipleri olan bankalar, Goldman Sachs'ın piyasayı manipüle ettiğini iddia etmiştir.

2.1.9. JP Morgan Chase

JP Morgan Chase, 2000 yılında Chase Manhattan Bank ve JP Morgan'ın birleşmesinden oluşmuştur. Banka kriz dönemlerinde bile kar elde edebilmeyi başarmış, bankanın gücü çok fazla azalmamıştır. Ayrıca kriz sırasında JP Morgan, en düşük fiyatlarla Bear Stearns ve Washington Mutual'ı da satın almayı başarmıştır (Lowenstein, 2010: 292).

JP Morgan'ın krizden önceki bilançoları genel olarak sağlam görünmektedir. 2006 yılında bankanın kaldıraç oranı 11:1'di ve toplam müşteri mevduatının aktiflere oranı % 47 olarak görünmektedir. Ayrıca, Citigroup'tan farklı olarak banka yapılandırılmış finansal araçları, bilanço içinde ve bilanço dışı özel amaçlı kuruluşlarında tutmaktan kaçınmıştır. Banka 2000'li yıllara kadar hem CDO hem de CDS ticaretinde piyasa payını yükseltmiştir (Bell ve Hindmoor, 2015: 98-99). Ancak 2001 yılında banka, CDO getirileri ile ABD hazine kâğıtları arasındaki nispeten küçük kâr farkını göz ardı ederek, bilançolarında CDO bulundurmanın riskini daha fazla istememiş ve bu piyasadan çıkmaya karar vermiştir. Bu karardan sonra varlık destekli CDO ihracında JP Morgan on dokuzuncu sıraya kadar gerilemiştir (McDonald & Robinson, 2009: 214).

JP Morgan, mali krizden yine de zarar görmüştür. 2006 yıllık raporunda da belirtildiği üzere JP Morgan Chase banka konut kredisi verirken yanlış müşterilere kredi vermesi ve bunlardan oluşturulan subprime mortgage varlıklarına yatırım yapması sonucu zarara uğramıştır.

2.1.10. Wells Fargo

Wells Fargo, 1850'lerin başında Kaliforniya'da bir posta arabası şirketi olarak kurulmuştur. Modern haliyle Wells Fargo, 1998 yılında San Francisco merkezli Wells Fargo ile birleşmesiyle modern şeklini almıştır. Wells Fargo kendi deyimiyle muhafazakâr bir bilançoya sahiptir. 2006 yılına kadar sadece 11:1 kaldıraç oranıyla çalışmaktadır. Bilançosu, menkul kıymetleştirme veya finansal ticaretten ziyade ipotek kredisi ağırlıklıdır. Varlıklarının % 73'ünü brüt kredi şeklinde tutmuştur. Brüt kredilerin %34'ü kurumsal ve ticari sektörlerle aittir.

2007 yılında alım satım amaçlı menkul kıymetler aktiflerinin sadece % 1.1'ini oluşturmuştur. Aralık 2007'de banka sadece 7.4 milyar \$ MBS tutmaktadır. Bunların tümünün kredi derecesi AAA notuna sahiptir. Wells Fargo, toptan borçlanma piyasalarından çok az borçlanmaktadır. 2007'de banka kısa vadeli piyasalardan sadece 21 milyar \$ borç almış olup; mevduat tabanı diğer bankalara kıyasla oldukça geniştir. Diğer bankaların aksine, Wells Fargo kredi türevlerine, yapılandırılmış yatırım araçlarına veya ipoteye dayalı menkul kıymetlere dayalı büyük çaplı riskli bir faaliyeti bulunmamaktadır. Bu bilanço, finansal krize girerken bankayı diğer bankalara göre bir hayli güçlü kılmaktadır. Bu durumların sonucunda Wells Fargo, 2008'de ortaya çıkan mortgage krizinden diğer büyük bankalara göre daha az zarar görmüştür (Dash ve De la Merced, 2009). Ancak Wells Fargo'nun, Wachovia'yı satın alması ile Wells'in varlık tabanı 575 milyar \$'dan 1.3 trilyon \$'a çıkmış ve böylece Wells Fargo, Wachovia'nın kredi zararlarından dolayı riske maruz kalmıştır (Bell ve Hindmoor, 2015: 101).

2.2. İngiltere

Yirminci yüzyıldan itibaren Londra küresel bir finans merkezi olmaya başlamıştır. 1960'lardan itibaren İngiltere, Euromarket piyasalarında içerisinde en çok işlemin gerçekleştiği piyasa haline gelmiştir. Amerikan bankaları bu sıralarda yasal düzenlemeler nedeniyle bankacılık faaliyetlerini çeşitli ülkelerin şehirlerine başta da İngiltere'nin Londra şehrine taşımıştır (Kynaston, 2011: 568). Euromarkets'i neredeyse tamamen serbest bırakan İngiltere Merkez Bankası tarafından da bu gelişmeler desteklenmektedir. Bu politika tarzı hafif temas olarak adlandırılmış ve hükümet, 1970'lerde bankalardaki faiz oranlarına ve kredi kısıtlamalarında bu politika çerçevesince hareket etmiştir. Bu hafif temas uygulaması 1990'lı ve 2000'li yıllarda da devam etmişti ve finansal piyasalardaki düzenleyici ve denetleyici kurallar oldukça esnek olarak uygulanmıştır. Örneğin, 2001 yılında yasalaşan Finansal Hizmetler Yasası, düzenleyici kuruluşlara sermayenin uluslararası hareketliliğini göz önünde bulundurmasını ve İngiltere'nin rekabet gücüne zarar vermekten kaçınmasına dair yasal bir görev tanımlamıştır (Bell ve Hindmoor, 2015: 102). Böylece dolaylı olarak yabancı sermayenin ürkütülmemesi için kuralların esnek uygulanmasına dair mesaj tüm piyasadaki oyunculara iletilmiştir.

2006'ya gelindiğinde Londra, döviz türev piyasasının % 49'unu, faiz türevleri piyasasının % 34'ünü ve dünyada ki hedge fonların önemli bir yüzdesini elinde tutmaktadır. Öte yandan,

İngiliz bankaları oldukça yüksek karlarda elde etmektedir. Genel olarak tümünün aktifleri büyüdüğü görülmüştür. Bu durum faiz oranlarının düşük seviyelerde olmasından ve buna bağlı olarak çeşitli kredi genişlemesinden kaynaklanmaktadır (Farlow, 2013: 19). Bu dönemde bankalar büyümelerini finanse etmek için kaldıraçlarını ciddi şekilde yükseltmişlerdir. Ancak kaldıraç oranlarının yükselmesi, bankaların mevduatlarındaki artıştan değil toptan borçlanma piyasalarında alınan borçlar sayesinde olmuştur. Artan kaldıraç ve azalan likidite, bankaları bir kriz halinde çok daha savunmasız hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum tıpkı Amerikan bankalarının kriz öncesindeki durumlarına benzemektedir.

Bankacılık krizi Eylül 2007’de İngiltere Merkez Bankası’nın likidite desteğini genişletmek zorunda kaldığı ve daha sonra müşteri fonlarının toplu olarak çekilmesinin ardından Northern Rock’taki mevduatları garanti altına almaya zorlandığı bir dönemle başlamıştır. Bu aşamada, İngiltere Merkez Bankası büyük bir krizin başlamasını öngörmemiştir. 2007’nin sonlarında ve 2008’in başlarında birçok banka sahip oldukları RMBS’lerin değerindeki kayıpları açıklamıştır. Kısa bir süre sonra, bankalar kendilerini düşük varlık fiyatları, yüksek borçlanma maliyetleri ve likidite darboğazı gibi kısır bir döngü içinde bulurlar.

Krizin İngiltere’deki bankalara sıçraması ilk olarak Lehman Brothers’ın çöküşünden sonra gerçekleşir. Toptan satış piyasalarının kapanması ile birlikte peş peşe İngiliz bankalarında iflaslar ve kurtarmalar süreci gerçekleşmeye başlar. 18 Eylül’de Lloyds, HBOS ile birleşir. 29 Eylül’de Bradford ve Bingley Building Society iflas eder. Ekim ayı başlarında İngiltere Merkez Bankası, İngiltere’nin en büyük altı bankası için sermaye kaybının 100 milyar £’u aştığını ve böylece tüm finansal sistemin istikrarının tehdit altında olduğunu belirler (Quaglia, 2009: 1068). En büyük bankaların bir kısmının toptan borç verme piyasalarındaki likidite krizi nedeniyle kaynak bulamadığı ve iflasla karşı karşıya kaldığı görüldüğünden; hükümet bankaların sermayesini güçlendirmek için 37 milyar £ nakit yardımda bulunur. Ayrıca kısa ve orta vadeli borç bulabilmeleri için 250 milyar £’a yakın ilave garanti tesis eder. 3 Kasım’da Hazine, yardımda bulunduğu bankalardan satın aldığı hisseleri yeni bir şirket olan UK Financial Investments tarafından ticari olarak yönetileceğini açıklar. Tüm bu süreç sonucunda bazı bankalar hayatta kalırken bazıları ise faaliyetlerine son verir. Bu kapsamda İngiltere’deki önemli bankaların kriz süreci aşağıda anlatılmaktadır.

2.2.1. Northern Rock

Eski ismi Northern Rock Building Society olan Northern Rock 1850 de kurulmuş bir İngiliz bankasıdır. Banka 1997’de Londra Menkul Kıymetler Borsası’na kote olmuştur. 2000’li yılların başlarında banka, hızlı büyümek amacıyla bir strateji geliştirmiştir. Bu stratejiye göre banka kaynaklarını mortgage kredileri için kullanacaktır. Bu krediler çoğunlukla subprime mortgage kredilerdir. Bu kredilerin menkul kıymetleştirilerek ihraç edilmesi stratejinin ikinci safhasıdır. Bu menkul kıymetleri hem ulusal piyasalarda hem de uluslararası piyasalarda satmak suretiyle elde ettiği fonları çeşitli piyasalardan kullandığı borçları ödemede kullanmıştır. Northern Rock’ın söz konusu iş modeli, onu özellikle toptan pazarlardaki borçlarından dolayı riske açık hale getirmiştir. Bankanın verdiği krediler de ödenmemiş, bunlara dayalı olarak çıkarılan menkul kıymetlerin değeri düşmüş ve bankanın borçlarını da karşılayamaması sonucu banka likidite yetersizliğine sürüklenmiştir. Daha fazla kaynak bulabilmek için gerek İngiliz bankalarından gerekse de uluslararası repo piyasalarından gecelik borçlanma limitini arttırmak zorunda kalmıştır.

Bankanın mortgage kredilerinden olan alacaklarını tahsil etmesi zorlaştığından, banka devletten yardım istemiştir. Bu durum medyaya yansıdığına mevduat sahipleri mevduatlarını kaybetme korkusuyla bankaya hücum etmiş ve böylece İngiltere’de 150 yıl sonra ilk kez bir bankadan toplu mevduat çekilişleri gerçekleşmiştir (Shin, 2008).

2.2.2. The Royal Bank of Scotland

RBS, 18. yüzyılın başlarında kurulmuştur. Kârları ve varlıkları, kriz öncesindeki on yıl içerisinde, bir dizi satın alma yoluyla hızla büyümüştür. Aldığı finansal kuruluşlar arasında Citizens Financial Group, Nat-West Bank, Mellon Financial, Churchill Insurance, Community Bancorp ve Charter One Financial bulunmaktadır. RBS’nin toplam grup varlıkları bu satın almalarla 2000 yılında 309 milyar £’dan 2007 yılında yaklaşık 2 Trilyon £’a yükselmiştir. Bankanın karları da aynı şekilde yükselerek 4.2 milyar £’dan 9.9 milyar £’a yükselmiştir. Bankanın 2005 yılı bilançosunda 5 milyar £ (toplam varlıkların % 0.7’si) tutarında olan alım satım amaçlı menkul kıymetleri, 2006 yılı sonunda 112 milyar £’a (toplam varlıkların % 12’si) yükselmiştir. Bununla birlikte bankanın ABN Amro’yu satın alması ve faaliyetlerini küresel yatırım bankacılığı bölümü üzerinden sürdürme kararı alması nedenleriyle çöküş süreci başlamıştır. Banka, türev araçları hedge amacı yerine alım satım

amaçlı olarak kullanması nedeniyle büyük zararlarla karşılaşmıştır. Banka, esas olarak CDS alım ve satım işlemlerinden 2008 – 2010 yılları arasında toplam 17.5 milyar £ kaybetmiştir. ABD’deki iştirakleri aracılığıyla yoğun miktarlarda subprime mortgage ürünlerine (CDO, CDS, MBS, RMBS, CLO, ABS) yatırımları nedeniyle de büyük zararlara katlanmış, bu sonuçları bilanço dışından bilançosuna taşımasıyla oluşan zararlar yatırımcılar tarafından da öğrenilmiştir (Bell ve Hindmoor, 2015: 109 - 112).

2.2.3. HBOS

HBOS diğer bazı büyük İngiliz bankalarının aksine yatırım bankacılığı faaliyetlerine pek eğilmemiştir. Asıl faaliyetleri perakende bankacılık ve finansal hizmetler üzerinedir. Kısaca geleneksel bankacılık faaliyetlerini yürütmekte, özellikle ülkesindeki yerli konut kredilerine dönük faaliyetleri önemsemiştir.

2007 yılı itibariyle banka 667 milyar £ aktife sahiptir. Bankanın aktiflerinin % 64’ü brüt kredilerden oluşmakta ve bu oran diğer İngiltere bankalarından daha yüksek görünmektedir. HBOS ticari menkul kıymetlerde 49 milyar £ ve türev ürünlerde 8 milyar £ varlığa sahiptir ancak bunlar toplam varlıklarının çok küçük bir yüzdesidir. Bununla birlikte HBOS’un kaldıraç seviyesi hızlı büyümesine bağlı olarak oldukça yükselmiştir. Bankanın mevduat tabanı yeterli olmadığından özellikle toptan borçlanma piyasalarından aşırı fon temin etmek zorundadır (Perman & Darling, 2013: 53-54).

HBOS’un finansal krize girmesinin esas nedeni yöneticilerin kurumsal kredileri arttırarak konut kredilerindeki düşük karları telafi etmek istemesidir. Bu nedenle bankanın zararları genel olarak kurumsal kredilerden meydana gelmiştir. 2008’de ticari konut kredileri ve HBOS’un varlıklarının değeri bankanın mevduat ve diğer yükümlülüklerinin değeri karşısında düşmeye başlamıştır. HBOS’un kurumsal kredi piyasasında kalma ısrarı bankanın zarar etmesine neden olmuştur. Ayrıca banka bilanço dışı yatırım kuruluşu Grampian aracılığıyla ABD konut piyasasındaki yaptığı yatırımlar nedeniyle 42 milyar £ riske maruz kalmıştır. Tüm bu durumlar nedeniyle banka krizden ciddi şekilde etkilenerek varlığı son bulmuştur.

2.2.4. Lloyds Banking Group

Lloyds Banking Group (LBG) 2008 yılında Lloyds TSB ve HBOS arasındaki birleşmenin ardından kurulmuş ancak birleşme Lloyds için felaketle sonuçlanmıştır. HBOS'un bilançosundaki kayıpları nedeniyle LBG bu zararları karşılamak zorunda kalmış ve böylece sermaye piyasalarından kaynak bulmaya çalışmıştır. Sonuç olarak kamu otoritesi, banka hisselerinin % 43'üne ve ayrıca 4 milyar £'lık imtiyazlı hisse senetlerine sahip olmuştur (Perman & Darling, 2013: 175). Ancak Lloyds'un HBOS ile birleşmeden önceki pozisyonu da sıkıntılıdır. Lloyds'un kaldıraç oranı 29:1 gibi yüksek bir seviyededir. 2007 yılında bankanın mevduat tabanı oldukça düşüktür ve bu nedenle toptan fon piyasalarına aşırı borçlu konumdadır. Lloyds ayrıca yüksek tutarlardaki ticarete dayalı menkul kıymetleri dolayısıyla da risklerle karşı karşıya kalmıştır.

2007'de Lloyds TSB, ABD subprime pazarından doğrudan risklere maruz kalmadığını belirtmekle birlikte; banka bilançosundaki menkul kıymetleştirilmiş varlıklardan 10 milyar £ ve bilanço dışı kuruluşu Cansara tarafından tutulan menkul kıymetleştirilmiş varlıklardan 8 milyar £ nedeniyle riske maruz kalmış ve LBG nihayetinde bu varlıklar dolayısıyla 2 milyar £ tutarında zarar etmiştir.

2.2.5. Barclays

Barclays, 60'a yakın ülkede çalışmakta olan 300 yıllık bir bankadır. 1997 yılında Barclays, yatırım bankacılığı faaliyetlerini Barclays Capital (BarCap) birimine devretmiştir. 1998 yılında BarCap, Rusya krizinde önemli kayıplara uğramıştır. Bu kayıpları telafi etmek için yeni CEO 2003 yılında farklı bir strateji belirleyerek, sentetik CDO pazarına girme kararı almıştır. Böylece Barclays, bu pazara giren ilk İngiliz bankası olmuştur.

2006 yılına kadar Barclays, 36:1 kaldıraç gibi yüksek kaldıraç oranıyla çalışmıştır. Brüt kredileri ise toplam varlıklarının % 28'i kadardır. Bu kredilerin çoğunluğu ticari şirketlere verilen kredilerden oluşmaktadır. Alım satım amaçlı menkul kıymetler ve türevlerin sırasıyla toplam aktifler içindeki payları % 21 ve % 13'tür. 2006 yılında Barclays mali raporlarında 3 milyar £ kâr elde ettiğini belirtmiştir. 2007 yılında bankanın 23 milyar £ gelir elde ettiği ve bu gelirin 7.2 milyar £ kadarının BarCap sayesinde gerçekleştiği açıklanmıştır (Salz & Collins, 2013).

Banka ABD piyasalarındaki faaliyetleri nedeniyle büyük çapta risk taşımaktadır. Bunun başlıca nedeni ABD’li Equifirst isimli subprime ipoteğe dayalı menkul kıymet yaratıcısını satın alarak ABD’de konut piyasalarına bağlı ürünlere (RMBS, CMBS) büyük miktarlarda yatırım yapmasıdır. Barclays ayrıca, iki Bear Stearns hedge fonunda bulunan subprime ipotekli menkul kıymetlere yatırımları dolayısıyla riske maruz kalmıştır (Bollen & Pool, 2009). Bunların doğal bir sonucu olarak, banka toptan fon piyasasından yoğun miktarda borçlanmıştır. Barclays perakende ve ticari banka bilançolarını müşteri mevduatları ile finanse ediyor gibi görünse de; grup genel olarak toptan fonlama ile varlıklarını finanse etmiştir. Mevduatları, aktifinin sadece % 23’ ü olması bunun açık bir kanıtıdır.

Barclays bilanço dışı kanallarındaki faaliyetleri sonucunda da yüksek zararlarla karşılaşmıştır. Bu bilanço dışı kanallarında bulunan yapılandırılmış finansal araçların değer düşüklüğüne bağlı oluşan zararları bilançosuna daha sonradan aktarılmıştır. Bu değer düşüşleri gerçekleşen varlıklar içerisinde, subprime ve Alt-A kredilerinden menkul kıymetleştirilmiş varlıklar ve AAA dereceli CDO’lar bulunmaktadır. Ayrıca bankanın zararına kredi satışları da gerçekleştirdiği anlaşılmıştır (Bell ve Hindmoor, 2015: 118).

Barclays, tüm bunlara rağmen Lehman Brothers’ı bile satın alabilmeyi başarmıştır. Banka hem geleneksel faaliyetlerinden hem de yatırım bankacılığında kriz döneminde bile kar elde etmiştir (Farlow, 2013: 133). Barclays 2008 ve 2009’da kâr elde edebilmesinin sırrı BarCap’ın, Lehman Brothers’ı satın aldığı anda, ondan transfer ettiği varlıkları mali tablolarında gerçek değeriyle kaydetmemesi ve Barclays’in Avrupa düzenleyici kurumlarından varlıklarını gizlemek için bilanço dışı bir kuruluşu olan Prortium’u aktif ve illegal kullanması nedeniyledir.

2.2.6. HSBC

HSBC 2007-2008 krizinde nispeten iyi bir performans sergilemiş, bu iki yılda kar elde edebilmeyi başarmıştır. HSBC, Mart 2009’da piyasa değeriyle 12.5 milyar £ tutarında sermayesini arttırmış ve doğrudan hükümetin sermaye desteğini bu sayede kabul etmemiştir. HSBC’nin ödeme gücü oranı, kriz boyunca İngiltere’deki diğer herhangi bir bankadan daha yüksektir.

Bununla birlikte, HSBC özellikle ABD'deki yan kuruluşlarının operasyonlarından dolayı sıkıntılar da yaşamıştır. Banka, hem HSBC Finance aracılığıyla hem de tamamına sahip olduğu iki mortgage şirketi ile ABD konut piyasasında oldukça önemli tutarlarda risklere maruz kalmıştır. Aralık 2007'ye kadar HSBC önemli ölçüde subprime kredi vermesi nedeniyle ve bu kredilere dayalı RMBS, CMBS, MBS gibi yapılandırılmış finansal araçlarının değer düşüklüğüne uğraması sonucu çeşitli zararlarla da karşılaşmıştır.

2.2.7. Standard Chartered

Standard Chartered esasen İngiltere merkezli bir off-shore bankası olup; bankanın aktifleri, çeşitli bankaları satın alarak 2007 itibarıyla 329 milyar £'a yükselmiştir. Banka İngiliz bankaları içerisinde krizden en az zarar gören İngiliz bankası olmuştur. Hatta banka kriz yıllarını karla kapatmayı başarmıştır.

Standard Chartered'ın krizden yara almadan kurtulmasının nedenlerinden ilki büyük ölçüde Asya'da faaliyet göstermesi ve bu bölgedeki sürdürülebilir ekonomik büyümeden faydalanmasıdır (Standard Chartered, 2007: 5). İkincisi ise, bankanın nispeten sağlam bir bilançoya sahip olması nedeniyle'dir. Banka düşük kaldıraç oranlarıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Brüt kredilerinin toplam aktifleri içerisindeki payı ile mevduatlarının yükümlülükleri içerisindeki payı diğer bankalara kıyasla oldukça yüksek; buna karşın türev araçları varlıklarına içerisindeki payı (%7) diğer bankalara göre oldukça düşüktür.

Bankanın zararlarının küçük olmasının temel nedeni diğer bankaların menkul kıymetleştirdikleri varlıkları satın almaktan büyük ölçüde kaçınmasıdır. 2007 yılında bankanın, 607 milyon \$ RMBS, 219 milyon \$ CDO, 830 milyon \$ CMBS ve 970 milyon \$ diğer ABS varlıkları bulunmaktadır ancak bunların toplam değeri aktifine göre oldukça düşük bir orandadır. Bununla birlikte, Standard Charter bankası da bilanço dışı kuruluşlarında diğer İngiliz bankaları gibi çeşitli yapılandırılmış finansal araçlar bulundurmuş ve bu varlıkların değerlerinin düşmesiyle de bilançosuna zarar olarak kaydetmek zorunda kalmıştır. Ancak bu tutarlar da oldukça düşük seviyelerde seyretmiştir (Standard Chartered, 2007: 54).

2.3. Almanya

Alman bankacılık sistemi, yasal şekli ve mülkiyet yapısına göre farklılık gösteren üç grupta sınıflandırılır. Bu gruplar; ticari bankalar, tasarruf bankaları ve kooperatif bankalarıdır. Bu üç grubun yanı sıra uzmanlaşmış bankalar da bulunmaktadır.

Ticari bankalar (Kreditbanken) özel sektöre aittir ve esas amacı kar elde etmektir. Bu grubu 3 kısıma ayırdığımızda ilk kısmı büyük ticari bankalar olarak kabul edilen bankalar yer almaktadır. Bu bankalar arasında Deutsche Bank, Dresdner Bank, Hypo-Vereinsbank, Commerzbank ve Deutsche Postbank öne çıkmaktadır. Bu bankalar hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde faaliyet göstermektedir. Ticari bankalar grubunun ikinci kısmı daha küçük bankalardan oluşmaktadır. Üçüncü alt kısımdaki bankalar ise yabancı bankaların şubeleri olup; bunlar ulusal veya bölgesel düzeyde çeşitli banka hizmetlerini sunmaktadırlar. Ancak pazar payları olarak incelendiğinde tüm ticari bankaların varlıkları düzeyinde sayılan beş büyük Alman ticari bankası piyasa payı açısından hakim konumdadır.

Alman bankacılık sektörünün ikinci grubunu oluşturan tasarruf bankaları genel olarak tasarruf sandıkları/bankaları (Sparkassen) ve eyalet bankaları (Landesbanken) olarak ayrılmaktadır. Bu bankalar, yalnızca kendi bölgelerinde faaliyet gösterir ve şehirler, ilçeler veya federal eyaletlere aittir. Bu gruptaki bankalar özerk bir yasal statüye sahiptir ancak denetim organları ilgili kamu otoritesinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Tasarruf bankası yasasına göre bu bankalar bulundukları bölge için kamu yararına olmak üzere hizmet etmekle yükümlüdür. Bu durum, bölgesel bir perspektifte tasarrufları ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmektir. Eyalet bankaları (Landesbanken), tasarruf bankalarından gelen mevduatlar ile fonlanmasının yanı sıra toptan satış piyasalarından da fon sağlamaktadır. Önceleri belirli bir kâr hedefi olmayan bu bankalar, küresel kriz öncesinde kar hedeflerini ön planda tutmaya başlamış ve riskli yatırımlara yoğunlaşmışlardır. Bu bankaları kamu niteliğinde olmalarından dolayı sahip oldukları kamusal garantiler nedeniyle Alman vatandaşlarının karşı çıkmalarına rağmen kurtarma paketlerinden yardım almışlardır.

Almanya bankacılık sektörünün üçüncü grubu, kredi kooperatifleri sektörüdür. Kredi kooperatifleri tipik olarak müşterilere aittir ve karlar, kooperatifin sahibi olan üyelere temettü olarak dağıtılır (Siebert, 2004: 17).

Üç gruba ait iş modelleri önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Ticari bankaların finansmanı genel olarak uluslararası piyasalardan sağlanırken; tasarruf bankaları (sparkassen) ve kredi kooperatifleri yurtiçi mali olmayan sektör mevduatı ile finanse edilmektedir. Bu bankaların tahvillerinin faiz oranları genel olarak piyasa seviyesinden düşük olduğundan, finansmanlarının 1/3'ünü tahvillerden sağlayan eyalet bankaları için bu durum oldukça avantajlıdır (Brunner vd., 2004: 24). Ticari bankalar ve tasarruf bankalarında yıllar içinde ciddi şekilde uluslararasılaşma görülmektedir. Uluslararası bağlantılar özellikle beş büyük ticari banka için yüksektir. Bunlardan Deutsche Bank, varlıkları açısından dünyanın en büyük bankaları sıralamasında ilk 20'de yer alan tek Alman bankasıdır (Bankersalmanac, 2009). Eyalet bankaları, şirketlere verilen krediler de en yüksek pazar payına sahiptir ve onu beş büyük ticari banka ile birincil tasarruf bankası izlemektedir (Bofinger vd., 2008: 91).

Üç gruplu bankacılık sisteminin yanı sıra Almanya'da belli faaliyetlere odaklanan uzmanlaşmış bankalarda bulunmaktadır. Bu bankalar bu üç grubun da çeşitli özelliklerini taşıyabileceğinden heterojen özelliktedir. Bunlardan ilki, taşınır veya taşınmaz varlıklar üzerine ipotekle desteklenen krediler sağlayan ipotek bankaları olup; söz konusu krediler teminat olarak gösterilerek ipotek teminatlı tahviller (Pfandbriefe) bankalar tarafından ihraç edilerek yeniden finansman gerçekleşmektedir. İkincisi ise bina ve kredi dernekleri (Bausparkassen) olup; müşterilerinin mevduatı ile kendilerini finanse etmekte ve konut inşası için kredi sağlamaktadır. Üçüncü alt grupta özel fonksiyona sahip bankalar yer alır ve bu bankalar özel finansmana uygun görülen kişi ve kuruluşlara kredi vermektedir.

Bu banka gruplarına ait 2008 yılı itibarıyla banka sayıları ve toplam aktifleri ile 1994 - 1999 yılları arası dönem ve 2000 – 2006 yılları arası dönemlere ait özkaynak karlılıkları ise Çizelge 2.1' de gösterilmiştir (Bundesbank, 2008; Bofinger vd., 2008; Bleuel, 2009).

Çizelge 2.1. Alman bankacılık sistemi genel büyüklükler

Banka Türleri	Banka Sayısı	Varlıklar (milyar €)	Ort. Varlık/banka sayısı (milyar €)	1994 - 1999 yılları ortalama ROE (%)	2000 -2006 yılları ortalama ROE (%)
Birinci Grup: Ticari Bankalar	272	2.530.694	9.304		
Büyük Bankalar	5	1.520.694	304.140	14.60	5.3
Bölgesel ve Diğer Ticari Bankalar	164	809.667	4.937	12.6	7.2
Yabancı Banka Şubeleri	103	200.328	1.945		
İkinci Grup: Tasarruf Bankaları	448	2.682.317	5.987		
Tasarruf sandıkları/bankaları (Sparkassen)	438	1.619.614	3.698	19.3	10.1
Eyalet Bankaları (Landensbanks)	10	1.062.703	106.270	9.8	4.3
Üçüncü Grup: Kooperatif Bankalar	1.206	953.579	791		
Başlıca Kooperatif Kuruluşları	1.204	290.725	241	15.5	10.2
Bölgesel Kooperatif Merkez Bankaları	2	662.854	331.427	14.9	5.0
Uzmanlaşmış Bankalar	62	1.926.638	31.075		
Mortgage Bankaları	20	826.572	41.329		
Bina ve Kredi Birlikleri	25	188.984	7.559		
Özel Fonksiyonlu Bankalar	17	911.082	53.593		
Toplam	1.988	8.093.228	4.071		

Çizelge 2.1’den rahatlıkla görülebileceği üzere Almanya’daki bankacılık sisteminde banka grupları toplam aktif büyüklükleri açısından incelediğinde tasarruf bankalarını sırasıyla ticari bankalar, uzmanlaşmış bankalar ve kooperatif bankalar izlemektedir. Ortalama özkaynak karlılığı açısından 1994 - 1999 ile 2000 - 2006 yılları banka gruplarının ortalama özkaynak karlılığı incelendiğinde tüm banka gruplarında ortalama özkaynak karlılığının düştüğü görülmektedir (Brunner vd., 2004: 19-21). 2000 – 2006 yılları arasında büyük ticari bankalar, eyalet bankaları ve kooperatif merkez bankaları, diğer alt gruplara kıyasla belirgin şekilde daha düşük özkaynak karlılığı elde etmektedir. Bos ve Kalori (2005) açısından bu durum, Almanya’ daki bankaların büyük ölçekli ekonomik yapıya ulaştığını göstermekte ve Alman bankacılık piyasasının bazı rekabetçi mekanizmaları engelleyen yapısal özelliklerinin bulunduğu işaret etmektedir. Bu durum, küresel finansal kriz ile birlikte; Almanya bankacılık sistemi üzerinde ağır sonuçlar doğurmuştur.

Alman bankacılık sisteminin genel olarak krize girmesinde etkili olan belli nedenler bulunmaktadır. Bu nedenlerin aşağıdaki başlıklar halinde özetlenmesi mümkündür (Hellwig, 2018):

1. Kamu garantilerinin kaldırılması: Kamu garantileri kavramı Almanya’da eyalet bankaları için geçerli olup; bu bankalar için örtülü bir maliyet avantajı sağlamıştır. İşleyişi genel olarak oldukça basittir. Eyalet bankaları, eyaletlerin bankaları olarak kabul

edildiğinden aynı zamanda topladıkları kaynaklar için bu eyaletlerin garantisi bulunmaktadır. Bu bankalar aynı şekilde finansman ihtiyacını başta toptan satış piyasaları olmak üzere çeşitli piyasalardan karşılarken; bankanın kendi kredi değerliliğine karşılık gelen risk priminden değil, bağlı olduğu eyaletin risksiz olarak kabul edilen kredi değerliliğine göre daha düşük faizle borçlanmakta ve bu düşük maliyetli elde ettiği fonları yine düşük kredi faiziyle müşterilerine kullanırmışlardır. Bu durum gerek Almanya' daki ticari bankalar için gerekse de ilgili eyalet bankasıyla eşit kredi derecesine sahip olup daha yüksek faizle toptan satış pazarlarından borçlanan diğer AB ülke bankaları için rekabet dezavantajına neden olduğundan; bu garantilerin kaldırılmasına dönük itirazda bulunulmuştur. 2006 yılından itibaren söz konusu garanti yasağı yürürlüğe girmiş ve eyalet bankaları için maliyet avantajı sona ermiştir. Ancak eyalet bankaları söz konusu yasaklar başlayıncaya kadar 250 milyar € daha toptan satış piyasalarından düşük faizle borçlanmaya devam ederek ek risk almaya devam etmişlerdir. Toplanan bu tutar, genellikle likidite garantili özelliğe sahip kısa vadeli varlığa dayalı ticari senet ihraç ederek finanse edilen özel amaçlı girişimler (ÖAG) ile özel amaçlı yatırım kuruluşları (SIVs) aracılığıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nde mortgage ile ilgili menkul kıymetlere (MBS, ABS ve CDO'lar), teminatlı tahvillere yapılan yatırımlar şeklini almıştır. Acharya ve Schnabl (2009) ve Fischer vd., (2014)' e göre eyalet bankalarının ipoteğe dayalı menkul kıymetler ve CDO'lara olan talep ile varlığa dayalı ticari senede (ABCP) dayalı finansman talebini ciddi şekilde büyötmüştür.

2. Gecelik bankalar arası para piyasalarının donması ve Libor krizi: 2008'de Lehman Brothers'ın çöküşüyle dünyadaki uluslararası tüm gecelik bankalararası para piyasaları fon alış verişini durdurmuştur. Bu durum fon ihtiyacını gecelik bankalararası fon piyasasından karşılamak zorunda olan bankalar için fon bulabilmeyi imkânsız hale getirmiştir. Avrupa'da Libor faizlerin yükselmesiyle devam eden süreç sonucunda Alman bankaları gecelik para piyasalarından fon temin edememiş ve likidite açığını karşılayamamıştır. Bunun sonucunda bazı bankaların hayatları çeşitli şekillerde sona ermiş ya da kurtarma paketlerindeki yardımlar sayesinde kurtulabilmişlerdir.

3. Teminatlı Tahvil Sektörü: Almanya'da geçmişı 18. yüzyıla kadar uzanan teminatlı tahviller (Pfandbriefe), yani teminatla korunan uzun vadeli tahvillerin satışı 2005 yılına kadar ihraç etme lisansına sahip uzman kurumlar tarafından gerçekleştirilmektedir. İçerdiği teminat türüne göre kamu borçlanma araçları, emlak ipotekleri veya gemi ipotekleri gibi

farklı türden teminatlı tahviller oluşturulmuştur. ABD'deki varlığa dayalı menkul kıymetlerin aksine ihraççı banka borcundan tamamen sorumlu olacağından yükümlülük teminat tutarıyla sınırlı kalmamaktadır.

2005 yılında Almanya'da yürürlüğe giren düzenleme ile teminatlı tahvil sektörüne giriş serbest bırakılmış ve teminatlı tahvil ihraçları uzmanlaşmış ihraççı kurumlarla sınırlıyken, lisans alabilen her finansal kuruluşa ihraç etme serbestisi tanınmıştır. Böylece önceden teminatlı tahvil yatırımında söz sahibi olmayan Landensbanks hızla özel amaçlı yatırım şirketleri kurmaksızın piyasaya girmişlerdir. Serbestinin yanısıra farklı yasal düzenlemeler altındaki kamu borçlanma araçları, emlak ipotekleri veya gemi ipotekleri gibi farklı türden teminatlı tahvillere ait farklı düzenlemeler bir bütün haline getirilmiştir. Bunların sonucunda teminatlı tahvil piyasalarında rekabet arttırmıştır. Zaten düşük kar marjı ile çalışan piyasa bir de artan ihraççılar sayesinde fiyat rekabetiyle de karşı karşıya gelmiştir. Rekabetin artmasıyla ve düşük kar marjlarının fiyat rekabetiyle daha da azalmasıyla bankalar hayatta kalmak için aşırı riskli kumar yatırımlara yönelmişlerdir.

Teminatlı tahvil piyasasının genişlemesi sayesinde Almanya, emlak sektörü ve diğer ülkelerin finansman ihtiyacını karşılamada önemli ülkelerden biri haline gelmiştir. Ancak teminatlı tahvil piyasasının finansmanında çeşitli zorluklar da bulunmaktadır. Bu zorluklar 2008 krizinde daha da ağırlaşmış ve ek finansmanda vade dönüşümünün de gerçekleştirilememesiyle mevduat tabanı yetersiz olan bankalar yüksek zararlarla karşılaşmışlardır.

4. Uluslararasılaşma: Alman bankalarının finansal krizde yüksek meblağlarda zarar etmelerinin önemli nedenlerinden biri olan uzmanlaşma Alman bankalarının yatırım bankacılığı faaliyetlerine yoğunlaşmaları, teminatlı tahvil ihraç ederek sınır ötesi emlak piyasalarını ve İrlanda, İspanya, Yunanistan gibi devletlerin kamu finansmanında merkez ülke haline gelmesi, interbank piyasalarında fon işlemleri gerçekleştirmeleri gibi uluslararası bankacılık faaliyetlerini arttırmışlardır. Özellikle 5 banka Deutche Bank, Dredzner Bank, Commerz Bank, HVB ve Deutche Post Bank uluslararası önemli bankalar haline gelmiştir. Bu bankalar başta olmak üzere birçok Alman bankasının, Amerikan subprime piyasalarında yaratılmış ve daha sonra toksik varlık ismini alacak yüksek risk içeren CDO, MBS, CDS gibi ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırım yapmaları, bu yatırımları yaparken bilançolarının dışında bırakmak için çeşitli özel amaçlı kuruluşlar ve/veya bağlı ortaklıkları

üzerinden gerçekleştirilen işlemleri gizlemeleri sonucunda önce ilgili bankaların bilanço dışı hesaplarında 97 milyar € gibi zararlar meydana gelmiş sonrasında ise oluşan bu zararların banka bilançolarına sirayet etmesi sonucunda bankaların bazıları batmış ya da son anda kurtarılmışlardır.

Çizelge 2.2.'de Alman bankalarının kriz nedeniyle uğradığı değer kayıpları ve nedenleri toplu olarak gösterilmiştir (Kaynak: Ramthun vd., 2009; Bluel, 2009).

Çizelge 2.2. Alman bankaları zarar nedenleri ve toplam büyüklükleri (€)

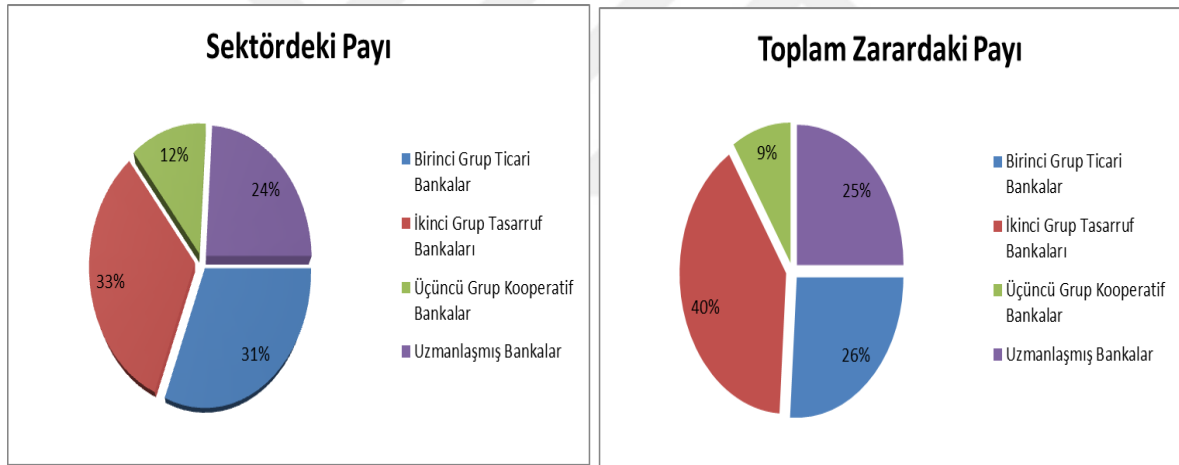
Banka	Zarar Nedenleri	Toplam Zarar
BayernLB	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları ve Avusturya bankası Hypo Alpe Adria' nın satın alınması ve bu bankanın çıkardığı tahvillere yoğun yatırım yapılması	10.5 milyar €
IKB	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları	10.3 milyar €
Deutsche Bank	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları	9.3 milyar €
SachsenLB	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları	1.8 milyar €
Hypo Real Estate	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları Teminatlı tahvil yatırımları kapsamında Yunanistan'a, Depfa bankasını satın alarak İrlanda'nın kamu finansmanı araçlarına ve emlak piyasalarına gerçekleştirdiği yatırımlar nedeniyle	4 milyar €
Commerzbank	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları Teminatlı tahvil yatırımları	2.2 milyar €
Dresdner Bank	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları	3.6 milyar €
HSH Nordbank	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları Gemi Finansmanı	2.9 milyar €
WestLB	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları	2.4 milyar €
LBBW	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları	3.3 milyar €
DZ Bank	Uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları	5.1 milyar €

Çizelge 2.2'den de rahatlıkla görülebileceği üzere bankaların zararları genel olarak uluslararası faaliyetleri kapsamında ABD ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırımları nedeniyledir. Bu yatırımlar genellikle bankaların oluşturdukları özel amaçlı kuruluş şeklinde oluşturdukları bağlı ortaklıkları üzerinden gerçekleşmiştir. Böylece bankalar gerçek risk

durumunu bilanço dışında tutarak mümkün olduğunca piyasadan gizlemişler ancak kriz ortaya çıkıp bu zararlar karşılanamayınca bankaların bilançolarına sirayet etmeleriyle gerçek zararın boyutu öğrenilebilmiştir.

Son olarak Alman bankacılık sektöründe oluşan bu zararlar banka gruplarının sektörel payları ile toplam sektördeki zarar payları aşağıdaki şekilde gösterilmiştir. Tüm banka gruplarının sektördeki payları açısından sıralaması, toplam zararlardaki pay sıralamasıyla aynı olduğu görülmektedir. En büyük zarar payı tasarruf bankaları grubunda olup; bu banka grubunu sırasıyla ticari banka grubu, uzmanlaşmış bankalar ve kooperatif bankalar izlemiştir.

Şekil 2.5'te Alman bankalarının türlerine göre sektördeki payları toplam zararlara göre payları gösterilmektedir (Bundesbank, 2008; Ramthun, 2009; Bluel, 2009)

Şekil 2.5. Alman banka gruplarının sektördeki payları ve zarar payları

2.4. Fransa

1980'lere kadar Fransa bankacılık sistemi görece olarak kapalı, serbestlikten uzak ve banka türlerine göre faaliyetlerinin ayrıştırıldığı bir sistem özelliğindedir. Devlet sistemin merkezinde yer alan en önemli aktördür. 1980'lerden itibaren, Fransız finans ve bankacılık sistemi için değişim ciddi şekilde düşünölmeye başlanmıştır. Bunun nedenleri Fransız bankacılık sisteminin istikrarsızlığından ve zayıf karlılığı nedeniyle yeni pazarların açılması kısaca uluslararası serbestleşmeye duydukları ihtiyacın artması, ABD'de enflasyonu düşürme politikasının daha yüksek reel faiz oranlarına yol açması, gelişmekte olan ölkelerin uluslararası borç krizi ile ilk Meksika krizi gibi uluslararası gelişmelerden kaynaklanmıştır.

Evrensel bankacılık modeline henüz tam olarak geçilmemişti ve 1984 Bankacılık Yasası'na kadar bankacılık alanında deregülasyon ve serbestleşme gerçekleşmeyecektir (Blot vd., 2014). Fransız bankalarının küresel hale gelmesinde, AB'nin Tek Avrupa Senedi Anlaşması kapsamında finansal entegrasyonun sağlanması zorunluluğu da yatmaktadır.

Tüm bu gelişmeler doğrultusunda Fransız bankaları kar maksimizasyonu hedefi doğrultusunda hareket etmişlerdir. Buna bağlı olarak yurt içinde olduğu kadar uluslararası çapta da büyümeyi hedeflemişler ancak bunu yaparken Fransa'nın devlet politikaları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bu bağlamda Fransa Devleti'nin, özelleştirilen bankaların türev ürün ticareti ve menkul kıymetleştirme faaliyetlerine yoğunlaşmasını arzu ettiği anlaşılmaktadır.

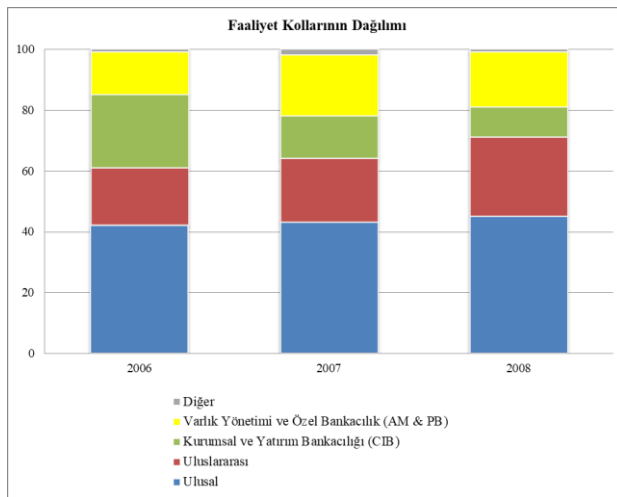
Günümüzde, çoğu Fransız bankası, bankacılık ve piyasa faaliyetlerini birleştiren "evrensel banka" modeline göre çalışır. Fransız bankacılık sistemi incelendiğinde, çok çeşitli ticari işlevleri kapsayan az sayıda büyük evrensel bankaya sahip oldukları görülmektedir. Bu bankalar evrensel bankacılık alanına giren tüm faaliyetleri gerçekleştirirler. Evrensel bankacılık faaliyetlerine giren Fransız bankalarından BNP Paribas, Société Générale, Crédit Agricole, Banque Populaire, Caisse d'Epargne Group ve Crédit Mutuel sistemin merkezindeki bankalardır. Bu bankalar uluslararasılaşmaya dönük çabalarıyla hızlı bir büyüme ve karlılığını arttırma imkanını yakalamışlardır. Coğrafi olarak faaliyetlerini genişletmeleri sayesinde piyasa risklerini düşürmeyi başarmışlardır.

Fransız bankalarının yukarıda sayılan olumlu özelliklerinin yanında ABD subprime piyasası araçlarına yaptıkları yatırımları nedeniyle ciddi zararlarla da karşılaşmışlardır. Bu zararların nedenlerine geçilmeden önce kriz öncesi ve kriz dönemindeki bazı sayısal değerler sayesinde Fransa bankacılık sisteminin durumu daha iyi analiz edilebileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda, ilk önce kriz öncesi ve sırasında bankacılık faaliyetlerini toplam gelirler üzerindeki etkisi incelenmiş, sonrasında ise sırasıyla Fransız bankalarının gelişmiş ülkelerle kıyaslanması bakımından karlılık oranları, varlık kaliteleri, yasal sermaye yeterlilikleri, kaldıraç düzeyleri, toptan satış piyasalarına olan bağımlılığı, likiditeleri açısından karşılaştırılması gerçekleştirilmiştir.

Fransız bankaları için yurt içi ve yurt dışı perakende bankacılık faaliyetleri, sektörün toplam gelirlerine en çok katkı sağlayan faaliyet alanları olmuştur. Fransız bankaları, yerel

perakende ağırlıklı bir evrensel bankacılık modelini benimsemiştir. İş kolları açısından incelendiğinde, uluslararası bankacılık faaliyetlerinin kriz boyunca büyümeye devam ettiği görülmektedir. Bunun nedeni yerli bankacılık piyasasındaki doygunluk ve düşük kar marjlarının yurt dışı piyasalara açılarak telafi edilmeye çalışılmasıdır. Uluslararası bankacılık faaliyetlerinin başarılı bir şekilde yürütülmesiyle bankaların gelirleri artmış ve bu durum krizin etkilerini biraz olsun azaltmıştır. Bununla birlikte kurumsal ve yatırım bankacılığı (CIB) ile varlık yönetimi faaliyetleri Fransız bankalarının mali gücünü azaltmıştır. Geçmişte kârların ana kalemi olan CIB faaliyetleri, krizden en çok etkilenen alan olmuştur. CIB faaliyetlerinin toplam gelirlere olan katkısı 2006 yılında % 24 seviyesinden 2008’de % 10’a düşmüştür. Bu azalan gelirlerin sonucu olarak bazı bankaların kayıpları ciddi boyutlara ulaşmıştır. Fransız bankaları, sahip olduğu konut ipoteğine dayalı menkul kıymetler (RMBS), teminatlı borç yükümlülükleri (CDO), varlığa dayalı menkul kıymetler (ABS) gibi toksik varlıklara dönüşen menkul kıymetleştirilmiş ürünleri nedeniyle zarar etmişlerdir. Ekonomik gerileme ve piyasa oynaklığı sonucunda ayrıca ticari ipoteğe dayalı menkul kıymetler (CMBS), kaldıraçlı satın alımlar (LBO), teminatlı kredi yükümlülükleri (CLO) gibi diğer yapılandırılmış ürünlerden de zarar edilmiştir. Birleşik varlık yönetimi ve özel bankacılıktan (AM & PB) gelen katkı sayesinde, kriz öncesi seviyesine geri dönmüştür.

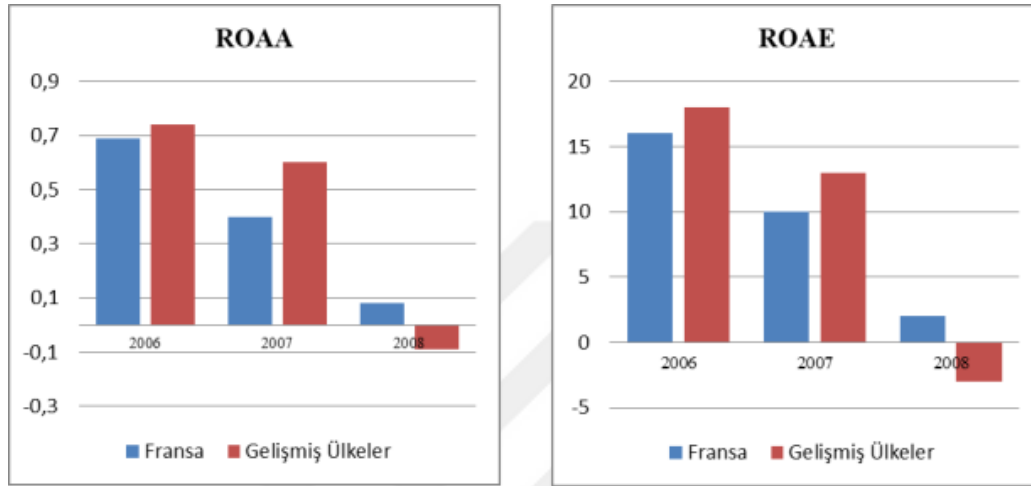
Şekil 2.6’da Fransa bankalarının faaliyetlerinin toplam gelirlere katkısı gösterilmektedir (Xiao, 2009):

Şekil 2.6. Fransa bankalarının faaliyetlerinin toplam gelirlere katkısı

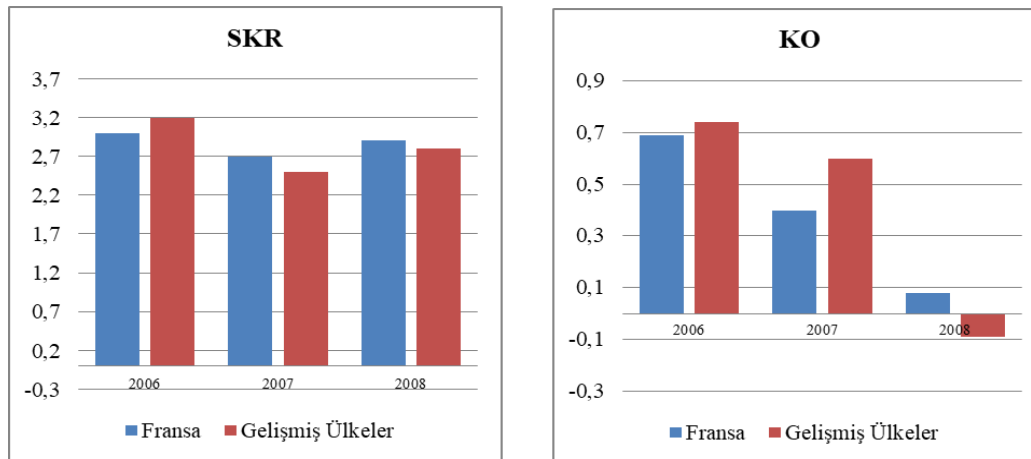
Şekil 2.6’da görüldüğü üzere Fransız bankaları krizden önce diğer Avrupa ülkelerinin bankalarına göre daha düşük kârlılığa sahiptir. Bununla birlikte 2008 yılında diğer gelişmiş Avrupa ülkelerine göre karlılığını pozitif şekilde tutmayı başarmıştır.

Şekil 2.7’ de ise Fransa ve gelişmiş ülkelerin bankalarının karlılık durumları gösterilmektedir (Xiao, 2009):

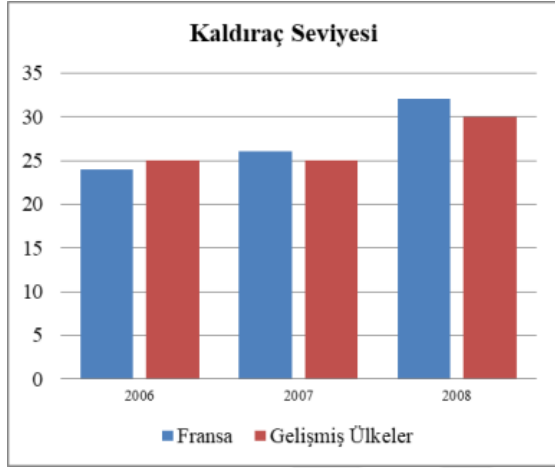
Şekil 2.7. Fransa ve gelişmiş ülkeler karlılık durumu

Şekil 2.8’deki grafiğe göre varlık kalitesi açısından Fransa bankalarının sorunlu kredilerinin toplam kredilere oranının (SKR) kriz döneminde yükselmiş olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Fransız bankalarının karşılama oranı (KO) genel olarak AB ülkelerinin karşılama oranı ortalamasından daha düşük olmasına karşın 2008 yılında da pozitif değerini korumayı başaramamıştır (Xiao, 2009).

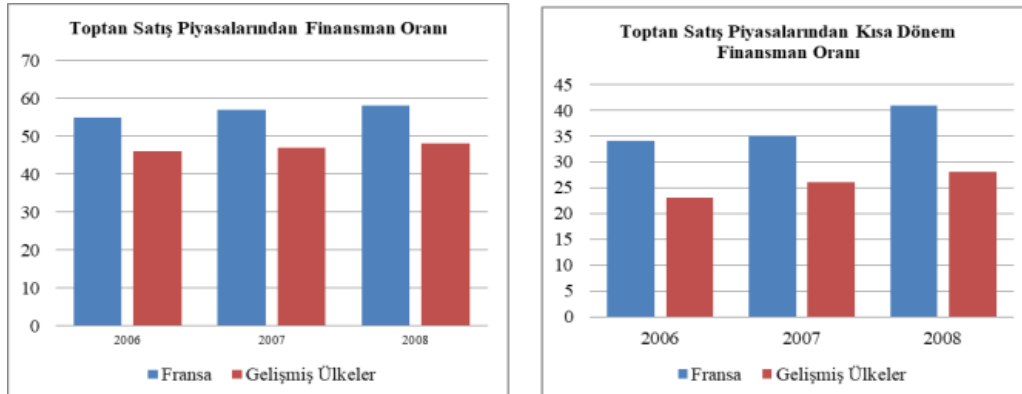
Şekil 2.8. Fransa ve gelişmiş ülkeler varlık kalitesi

Şekil 2.9'daki kaldıraç seviyesi şekli ise Fransa ve gelişmiş ülke bankalarını kaldıraç düzeyleri açısından karşılaştırmaktadır (Xiao, 2009). Fransız ve Avrupa bankalarının kaldıraç seviyeleri 2006 – 2008 yılları arasında yükseliş trendindedir. Bu durum normalde kriz dönemlerinde bankaların kaldıraç oranlarını azaltacaklarına dair genel kaniye ters düşmüştür (Xiao, 2009).

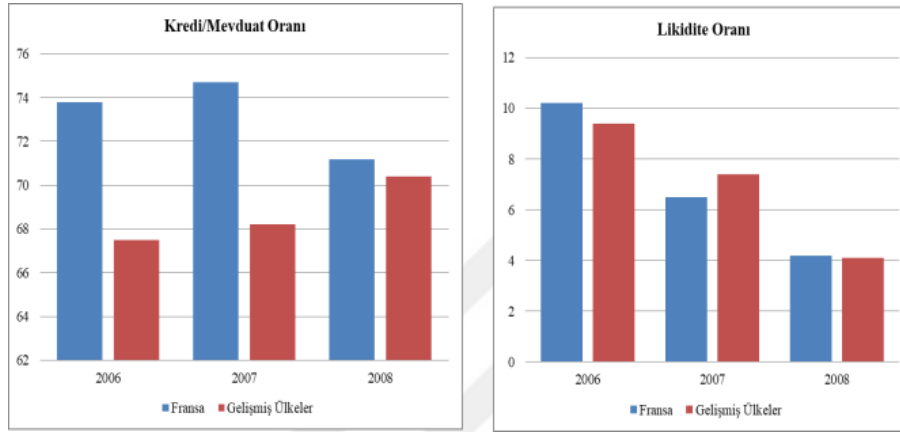
Şekil 2.9. Fransa ve gelişmiş ülkeler kaldıraç düzeyleri

Şekil 2.10'da Fransa ve gelişmiş ülke bankalarının toptan satış piyasalarından sağladıkları finansmanlara ilişkin oranlar gösterilmektedir (Xiao, 2009). Fransız bankalarının toptan fon piyasasına gitgide artan ve gelişmiş ülkeler ortalamasının üzerinde bir bağımlılığının olduğu görülmektedir. 2006-2008 döneminde Fransız bankalarının ortalama fonlama profili incelendiğinde toptan fon piyasalarından elde ettiği fonlar, toplam finansmanının yüzde 58'ini oluştururken; kısa vadeli (ST) toptan fon piyasasından elde ettiği fonlar kısa vadeli finansmanının yaklaşık yüzde 35'ine eşittir. Bu rakamlar Avrupa'daki diğer bankaların ortalama değerlerinden bir hayli yüksektir.

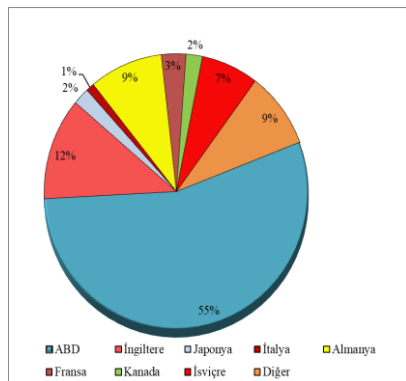
Şekil 2.10. Fransa ve gelişmiş ülkeler toptan satış piyasalarından finansman oranı

Şekil 2.11’de Fransız ve gelişmiş ülkelerin bankalarının aktif pasif yönetimi perspektifinden likidite profilleri mevduat/krediler rasyosu ile likidite rasyosu şeklinde gösterilmiştir. Şekil 2.11’den görülebileceği üzere mevduat/kredi rasyosu gelişmiş Avrupa ülkelerinden daha yüksek olan Fransa’nın mevduat tabanı daha iyi durumda olup; aktif pasif yönetimi açısından daha başarılı olduğu düşünülmektedir. Likidite rasyosu ise krizin başlamasıyla diğer gelişmiş Avrupa ülkeleri gibi sürekli olarak azalmıştır (Xiao, 2009).

Şekil 2.11. Fransa ve gelişmiş ülkeler likidite profilleri

Şekil 2.12’de çeşitli ülkelerin bankalarının sub-prime mortgage krizi nedeniyle toplam uğradıkları zararlar oransal olarak gösterilmektedir. Fransız bankalarının zararları önemli olmakla birlikte, en çok etkilenen diğer ülkelere göre nispeten daha azdır. Fransız bankalarının varlıkları ciddi şekilde değer kaybına uğramıştır. Fransız bankalarının krizin başlangıcından bu yana toplam kayıpları ve değer azalışları, dünya genelindeki tüm zararların ve değer azalışlarının yaklaşık % 3’ünü oluşturmuştur. Bu oran, ABD’de % 55, Birleşik Krallık’ta % 12, Almanya’da % 9 ve İsviçre’de % 7’dir.

Şekil 2.12. Ülkelerin toplam zarar ve değer düşüklüğündeki payları

Kaynak: Bloomberg

Fransız bankalarının banka bazında küresel krizden nasıl ve hangi işlemleri nedeniyle değer kayıpları ise aşağıdaki Çizelge 2.3'te gösterilmektedir.

Çizelge 2.3. Fransız bankaları zarar nedenleri ve toplam büyüklükleri (\$) (2007 – 2010)

Banka	Zarar Nedenleri						Toplam Zarar
	CDO/MBS	LBO	Monoline ¹⁸	ABCP /SIV	Other Trading	İzlanda/ Lehman/ Washington Mutual	
BNP Paribas	X	X	X		X	X	28.3 milyar \$
Societe General	X		X				18.6 milyar \$
Credit Agricole	X		X		X		18.6 milyar \$
Credit Mutuel	X				X	X	Zarar bildirilmedi
Caisse d'Epargne	X		X	X	X	X	6.9 milyar \$
Banques Populaires	X		X	X	X	X	6.9 milyar \$

Kaynak: (Howarth, 2013)

Sonuç olarak; Fransız bankalarının da türev işlemlere ilişkin ticari işlemlere girerek hızla işlem hacimlerini arttırdıkları görülmektedir. Bu artan hacim incelendiğinde çoğunlukla riskten korunma amacı yerine işlem amaçlı olarak yapıldıkları anlaşılmaktadır. Finansal krizde, bankacılık sistemlerinde ortaya çıkan çok riskin ya büyük ölçüde bilançoda gizlendiğini ya da tamamen bilanço dışı tutulduğu anlaşılmıştır. Bu alanda Fransa'da diğer ülkeler gibi davranmıştır. Fransız bankalarının, diğer gelişmiş ülkelerin yaptığı türev işlemlerin tamamını yapmalarına rağmen bu işlemlerin büyüklükleri daha küçük ölçüde olduğundan zarar ve değer kayıplarının ABD, İngiltere, Almanya, İsviçre' ye göre daha az olmuştur. Bununla birlikte bu zararlar nedeniyle Fransa bankaları da ciddi şekilde zarar görmüş ve sistem derin bir yara almıştır.

¹⁸ Monoline'lar hükümetler ve belediyeler tarafından ihraç edilen bonoları ve özel sektör tahvil ve borçlanmalarını temerrüde karşı sigortalayan şirketlerdir. ABD'deki mortgage krizi bu güne kadar finans sektörünün تنها ve loş köşelerinde faaliyet gösteren bir işkolunu ön plana çıkardı. Bu işkolu monoline (monolayn okunuyor) sigortadır. Mono tek, line çizgi veya hat anlamına geliyor. Tek işte çalıştıkları için bu şirketlere monoline deniyor. Bu iş tahvil ve alacak sigortasıdır. Tahvil ihraç edenler veya bankalar gibi dışarıdan borçlananlar kredi derecelendirme notlarını takviye etmek için monoline şirketlerine giderler. Monoline sigorta şirketlerinin derecelendirmesi AAA'dır. Bu şirketler, eğer monoline sigorta yaptırırlarsa AAA dereceli bir şirket tarafından garanti altına alındıkları için daha ucuza borçlanabilirler. (<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/metin-munir/monoline-sigorta-mi-o-da-nereden-cikti-235817>)

2.5. İsviçre

İsviçre bankacılık sektörü uluslararası standartlara göre oldukça büyük kabul edilmiştir. 2007 yılında İsviçre için toplam bankacılık sektörü varlıklarının GSYİH'nın 9,2 katı, 2009'da ise krizin etkisiyle azalarak 7.2 katına inmiştir. Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere için karşılık gelen oranlar sırasıyla 3.1, 2.9, 1.6 ve 3.6 olduğu düşünülürse küresel bankacılık sektöründeki önemi en üst seviyelerdedir. İsviçre bankacılık sisteminde, yatırım bankacılığı, özel bankacılık ve varlık yönetimi alanlarında hizmet veren UBS ve Credit Suisse piyasaya hakim ve neredeyse tekel konumundadır. Bankacılık sektörünün göreceli büyüklüğü, İsviçre'nin bir off-shore bankacılık merkezi olarak da öneminden kaynaklanmaktadır. İsviçre bankacılık sektörünün geri kalanı yarı devlet kanton bankalarından, büyük bir yerel kooperatif bankaları ağından oluşan Raiffeisen grubundan ve borç verme ve mevduat işinde uzmanlaşmış bir dizi bölgesel bankadan oluşmaktadır.

Çizelge 2.4. Oecd ülkelerinde bankacılık sektörünün büyüklüğü ve yoğunluğu (2009 yılı)

Ülke	Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Sektörün Toplam Aktifleri/GSYİH ₂₀₀₉)	Yoğunlaşma Oranı (3 Büyük Bankanın Aktif Toplamı / Sektörün Aktif Toplamı)
İsviçre	8.2	76
Belçika	6.3	89
Hollanda	5.3	93
İngiltere	4.3	72
Almanya	3.4	41
Fransa	3.3	75
İsveç	3.3	82
Japonya	1.9	52
Kanada	1.8	58
İtalya	1.6	75
ABD	0.9	46

Kaynak: (Thevenoz, 2010: 379)

UBS, Union Bank of Switzerland ve Swiss Bank'ın 1998'de birleşmesi ile kurulmuştur ve yıllar içinde büyümüştür. Büyüme politikası olarak sınır ötesi bankacılık faaliyetleri ile uluslararası bankacılık faaliyetlerine yönelerek gerçekleştirmeyi planlamıştır. Bu kapsamda 2000 yılında ABD aracılık firması PaineWebber'ı satın almıştır. UBS, bu aracılık firması üzerinden, ABD subprime ipoteğe dayalı menkul kıymetlere büyük miktarlarda yatırım yapmaya başlamıştır. 2002 yılına gelindiğinde, ABD mortgage piyasasına yaptıkları yatırım 24 milyar \$'ı bulmuştur. Bu riskli faaliyetleri sayesinde hızlı bir şekilde karları büyümüştür.

ABD mortgage piyasası, çok likit olmaması ve subprime alt piyasalarındaki araçların sorunlu olması nedeniyle aşırı riskli konumdadır. ABD'deki subprime mortgage piyasası, konut fiyatlarının düşmeye başladığı 2006 yılında zorluklarla karşılaşmıştır (Schubert, 2011). Bu noktada, UBS yüksek risk tutarlarına maruz kalmıştır. Uluslararası kuruluşlar, UBS'nin elinde tuttuğu bu menkul kıymetlerin sahip oldukları AAA dereceleri nedeniyle maruz kaldıkları risklerin tutarlarını belirlemekte oldukça zorlanmıştır. 9 Ağustos 2007'de kayıpların ve zararların büyüklüğünün belirsizliği farklı bir noktaya ulaşmıştır. Bankalararası piyasada likidite kuruması bu durumun uyarı sinyalleri olarak kabul edilmiştir.

Ekonomideki en büyük banka olması dolayısıyla hükümet UBS'nin iflas başvurusunda bulunmasına izin vermemiştir çünkü tüm ekonominin bu iflastan çok ağır etkileneceği bellidir. Bu nedenle UBS, finansal kriz sırasında başarısız olamayacak kadar büyük kabul edilmiştir. Kurtarılması için 16 Ekim 2008'de İsviçre Ulusal Bankası (SNB), İsviçre Ulusal Bankası İstikrar Fonu'nu (SNB-StabFund) kurmuştur. Böylece SNB, UBS'nin finansal riskini azaltmak için 38,7 milyar \$'lık toksik varlığı, bu fonu kullanarak satın almıştır. Bu sırada UBS ve Credit Suisse, menkul kıymet alım satım portföyünü ve bilançolarının boyutunu küçülterek riskli pozisyon miktarını azaltmıştır (Schubert, 2011). Öte yandan kendi başına sermaye toplayarak sermaye artırımını amaçlayan Credit Suisse Bankası ise Katar yetkilileri de dahil olmak üzere büyük küresel yatırımcılardan 8,8 milyar \$ toplamayı başarmıştır (Mraovic ve Zhang, 2014).

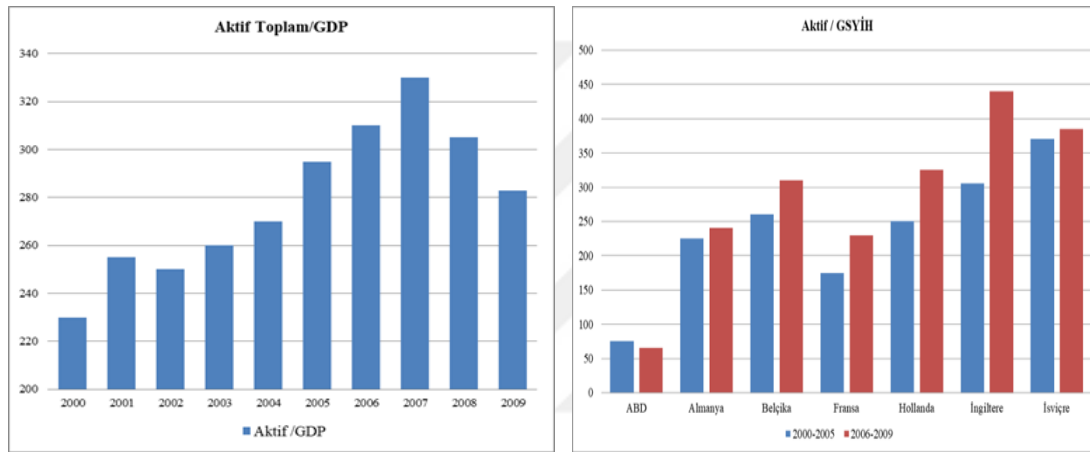
Çizelge 2.5. SNB portföy değeri (satın alma fiyatı cinsinden)

Varlık Sınıfı	Tutar (milyar \$)
ABD Subprime	5.6
ABD Alt -A	2.4
ABD Prime	1.9
ABD Teminatlı Tahviller	5.8
Ticari Gayrimenkul	5.7
Öğrenci Kredileri (ABS)	0.5
Diğer Pozisyonlar	17.5
Değerleme Düzeltmeleri	-0.7
Toplam Portföy	38.7

Kaynak: SNB

2.6. Belçika

Belçika'nın bankacılık sektörü, 2000 – 2007 yılları arasında ülkenin GSYİH'sına göre oldukça büyüktür. 2000 - 2007 döneminde, bankacılık sektörünün aktif toplamının GSYİH'ye oranı % 238'den % 333'e yükselmiştir. Bu oran diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksek seyretmektedir. Böyle büyük bir bankacılık sektörünün, ekonominin geri kalanıyla iç içe geçmesi kaçınılmaz bir sonuç olmuştur. Bu durum Şekil 2.13'te hem Belçika bankacılık sektörünün hem de diğer krizden etkilenen bazı ülkelerin bankacılık sektörlerinin GSYİH oranları verilerek gösterilmektedir.

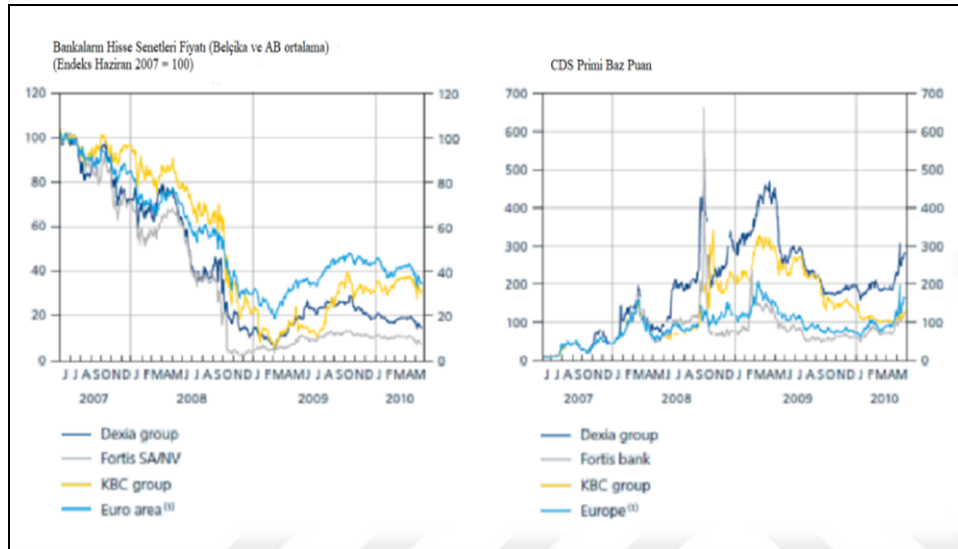

Şekil 2.13. Bankacılık sektörü aktiflerinin ülkelerin gsyih'ya oranı

Kaynak: (IMF, 2009)

Bazı Euro bölgesi ülkelerinde mali pozisyonlara ilişkin artan piyasa endişeleri, Avrupa ve Belçika'daki finansal kurumlara ilişkin piyasa göstergelerinde önemli bozulmalara yol açmıştır. Ülkenin en büyük iki bankası olan Fortis ve Dexia, dünyanın dört bir yanındaki diğer bankaları vuran finansal sorunlar nedeniyle daha da kötüleşen ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu bankaların hisse senetlerinin değerlerinin düşmesine neden olmuştur. Hükümet kurtarma planları çerçevesinde söz konusu bankaların satılmasına veya kamulaştırılarak kurtarılmasına dönük kararlar almak zorunda kalmıştır. Bu kapsamda bankalara garanti sağlamış ve mevduat sigortasını genişletmiştir. Sonuçta Fortis iki bölüme ayrılmıştır. Hollanda kısmı kamulaştırılırken, Belçika kısmı Fransız bankası BNP Paribas'a satılmıştır. Dexia Grubu ise dağıtılmış, Dexia Bank'ın Belçika bölümü Belçika hükümetince kamulaştırılmıştır.

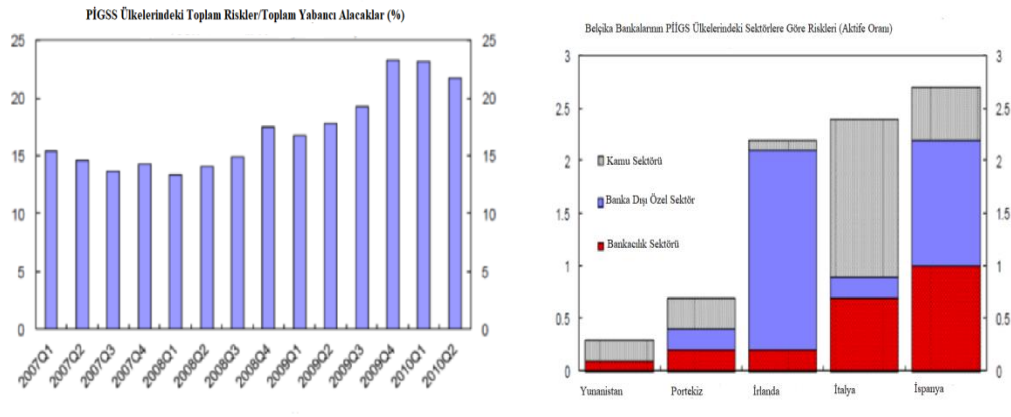
Şekil 2.14 Dexia Grubu, KBC Grubu ve Fortis SA/NV'nin hisse senetlerinin fiyatlarını ve kredi temerrüt takas (CDS) primlerindeki seyri göstermektedir. Buna göre 2007'den itibaren hem Belçika hem de Avrupa bankalarının hisse senetlerinin değerleri düşmekte, CDS primleri ise yükselmektedir. Belçika finansal kurumlarına ilişkin CDS primleri, kriz dönemi boyunca sürekli yüksek bir seyir izlemiştir.

Şekil 2.14. Önemli belçika bankalarının hisse senetleri fiyatı ve cds primi baz puanı

Kaynak: (IMF, 2011)

Belçika bankaları özellikle Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya (PİİGS) ülkelerinde çok ciddi risklere maruz kalmıştır. Belçika bankalarının bu ülkelerde maruz kaldığı riskler, son on yılda toplam yabancı alacaklarının % 15'inden % 22'ye yükselmiştir. Belçika bankalarının bu ülkelerdeki risklerinin % 33'ü Yunanistan, İrlanda ve Portekiz'e, % 67'si ise İtalya ve İspanya'ya aittir. Sektör dağılımı olarak incelendiğinde ise Yunanistan ve İtalya'daki risklerin yarısından fazlasının kamu sektörünün finansmanı nedeniyle, Portekiz, İspanya ve İrlanda'daki risklerinin büyük bir kısmı ise banka dışı özel sektöre ait olduğu görülmektedir.

Şekil 2.15. Belçika bankalarının piigs ülkelerindeki risklerine ilişkin oranlar

Kaynak: (IMF, 2011)

Belçika'nın en önemli iki bankası olan Fortis ve Dexia'nın Belçika bankacılık sektörünü sarsan kriz süreçlerine ilişkin bilgiler ise aşağıda belirtilmiştir. Bu iki bankanın krizden derin şekilde etkilenmeleri sonucunda Belçika ciddi ekonomik sonuçlarla karşı karşıya kalmıştır.

2.6.1. Fortis

2008'de Belçika'nın en büyük bankası Fortis, Belçika hükümeti tarafından son anda kurtarılmıştır. Fortis Bankası'nın kurtarılmaya muhtaç duruma gelmesinde çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bu olaylar nedeniyle açılan davalarda, Fortis'in üst yönetimi hissedarları yanlış bilgilendirmekle suçlanmıştır.

Fortis'in krize girmesi Belçika için ağır sonuçlar doğurmuştur. Bunun nedeni bankanın ülkenin ekonomisindeki en önemli banka olmasından kaynaklanmıştır. Bankanın yıllar boyunca yüksek karlar elde etmesi, düzenli temettü ödemesi sayesinde Belçika borsasında birçok küçük yatırımcı tarafından sürekli rağbet görmüştür ancak 2008 krizi nedeniyle bu küçük yatırımcılar birikimlerinin önemli bir bölümünü kaybetmiştir.

Bankanın büyük kayıplara uğramasında iki temel neden bulunmaktadır. Bunlardan ilk neden, teminatlı borç yükümlülüklerine (CLO ve CDO'lar) aşırı yatırım yapılması, diğer neden ise banka tarafından Royal Bank of Scotland ve Banco Santander konsorsiyumu kurarak Hollanda bankası ABN Amro'nun satın alınmasıdır (Limbos ve Phillips, 2010).

Tüm bu nedenler sonucunda, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg hükümetleri tarafından banka üç gün sonra toplam 11,2 milyar Euro tutarla kurtarılmak zorunda kalmıştır. Belçika Devleti, Ekim 2008'in başında Fransız bankası BNP Paribas'a önce bankanın yüzde 75'ini, 2013 yılı sonunda ise geri kalan yüzde 25'ini satarak fiili olarak yaşamına son vermiştir.

2.6.2. Dexia

Banka, 1996 yılında Crédit Communal de Belgique ve Crédit Local de France kuruluşlarının birleşmesiyle kurulmuştur. Her iki kuruluşta birleşmeden önce yerel makamlara borç verme konusunda uzmanlaşmış finansal şirketlerdir.

Banka kuruluşunu tamamladıktan sonra satın almalar yoluyla hızlı bir büyüme stratejisi izlemiş ve faaliyetlerini İtalya, İsrail, Türkiye ve Almanya'da genişletmiştir. Dexia, 2000 yılında belediye tahvil ihracı ve sigorta alanında önemli bir ABD'li finans kuruluşu olan Financial Security Assurance (FSA)'ı satın almıştır. Bu satın alma, Dexia'yı kamu sektörünün finanse eden bankalar arasında dünya lideri yapmıştır. Dexia ayrıca Belçika, Fransa ve Almanya'da perakende bankacılık, varlık yönetimi ve sigorta hizmetlerini güçlendirmiştir. Toplam varlıkları 2000 yılında 258 milyar € iken 2008 yılında 651 milyar €'ya çıkmıştır. Bilanço büyümesi esas olarak çok büyük bir tahvil portföyünden ve İtalya'da Dexia Crediop, İspanya'da Dexia Banco Sabadell gibi yeni iştiraklerin satın alınmasıyla, yurtdışı pazarlarında da kamu finansmanı kapsamında kredi vermesinden kaynaklanmıştır. Dexia mevduat tabanı geniş olmaması nedeniyle bu faaliyetlerini büyük ölçüde toptan fon piyasalarından karşılamak zorunda kalmaktadır. Ancak, Lehman Brothers'ın çöküşünün ardından, bankalararası ve sermaye piyasalarındaki likiditenin kuruması sonucunda Dexia'nın kısa vadeli likidite ihtiyacı karşılanamaz hale gelmiştir. Bunun yanı sıra yapılandırılmış finansal araçlara yapılan aşırı yatırımlar ve bu araçlarda yaşanan değer düşüklüğü bankayı krize sokmuştur.

2.7. Uzak Doğu Ülkeleri

Dünyanın Avrupa ve Kuzey Amerika kıtasındaki bu finansal gelişmeler elbette Asya kıtasındaki başlıca ülkelerin ekonomilerini de doğrudan veya dolaylı olarak etkilememesi düşünülememektedir. Krizin, küresel finans sistemleri üzerindeki ilk etkileri Asya'daki ekonomiler üzerinde nispeten sınırlı bir etkiye neden olmuştur.

Uzak Doğu ülkeleri başta Japonya olmak üzere Çin, Güney Kore, Singapur, Endonezya, Malezya, Filipinler, Hindistan uluslararası sermaye hareketlerine ilişkin politikalarında yabancı varlıklarının, yabancı borçlarından daha fazla olacak şekilde oluşturmaya özen göstermişlerdir. Genellikle riskten kaçınan yatırımcı özelliği göstermekte ve başta ABD olmak üzere yabancı ülkelere yaptıkları yatırımlarda risksiz devlet tahvilleri ve hazine bonoları ile ABD'nin ajansı sayılan Fennie Mae, Freddie Mac gibi kuruluşların çıkardığı prime borçlanma menkul kıymetlerine yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Bu ülkeler, ABD subprime mortgage ürünlerine çok fazla rağbet göstermemişler, bunun yerine daha az riskli olan hisse senetleri yatırımlarını tercih etmişlerdir (Shirai, 2009). Genel olarak Uzak Doğu ülkelerinin yabancı sermaye yatırımlarının türleri ve oranları aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

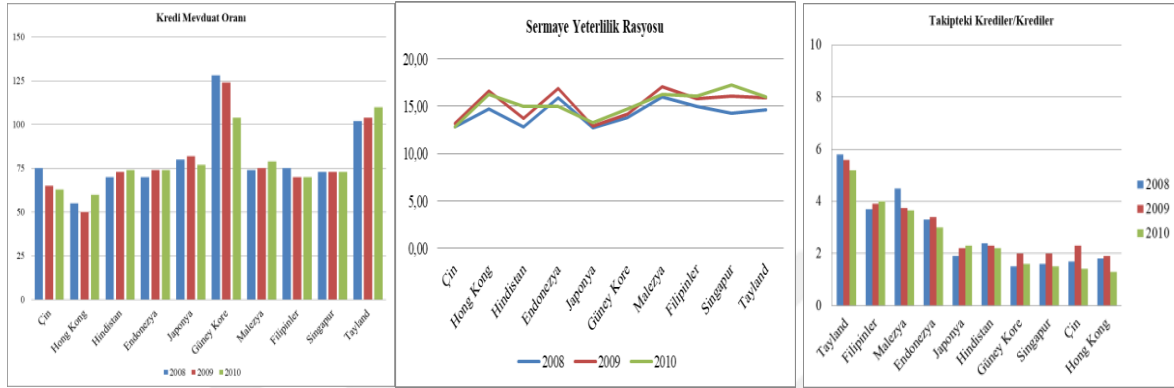
Çizelge 2.6. Uzak doğu ülkelerinin yabancı sermaye yatırımlarının türleri ve oranları

Yatırım Alanı	Japonya	Çin	Hong Kong	Güney Kore	Singapur
Bankalara	%10	%5	%38	%11	%19
Hisse Senetlerine	%11	%1	%19	%18	%14
Finansal Türevler	%1	%0	%2	%0	%0
Borca Dayalı Menkul Kıymetler	%36	%10	%10	%9	%9
Krediler ve Mevduatlar	%24	%18	%26	%17	%40
Yabancı Para Rezervleri	%18	%67	%6	%45	%18
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100

Kaynak: (IMF, 2008a; IMF, 2008b; IMF, 2008c)

Uluslararası mali kriz dönemi boyunca Uzakdoğu bankalarının performansları ABD ve Avrupa bankalarına kıyasla çok daha iyidir. Asya bankaları bu dönemi oldukça az kayıpla atlattır. Bir kısmı kar elde etmeye devam etmiş, diğerleri ise sadece küçük kayıplar yaşamıştır. Dönem boyunca sermaye yeterlilik oranları yüksek seyrini sürdürmüş, sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki payı düşük kalmış ve toptan fonlama piyasalarında oluşan likidite sıkışıklığında, Kore ve Tayland hariç tüm Asya ülkeleri bankalarının kredi/mevduat oranları yüksek olduğundan (%100'den az) bu piyasalardan borçlanmak zorunda kalmamalarının rahatlığını yaşamışlardır. Bununla birlikte kriz, Doğu Asya'da faaliyet gösteren Avrupa ve ABD'li bankaların iştirakleri ve şubelerinin davranışlarıyla Doğu Asya ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. ABD ve ardından Avrupa'daki bankalar ciddi zararları

nedeniyle, yabancı ülkelerdeki şubeleri ve iştirakleri ile verdikleri kredi miktarlarını ve akreditif hizmetlerini kısıtlamışlardır. Özellikle Uzak Doğu firmalarının yoğun şekilde ihracatlarının finansmanının akreditifle gerçekleştirdiği düşünüldüğünde krizin bu firmaları ciddi şekilde etkilediği ve var olan kredilerini ödemede zorluk yaşadıkları görülmüştür (Shirai, 2009).

Şekil 2.16. Uzak doğu ülke bankalarının çeşitli ortalama oranları

Kaynak: (Shirai, 2009)

ABD subprime mortgage krizinin Uzak Doğu ülkelerine doğrudan ve dolaylı etkileri ciddi olmasına rağmen birkaç nedenden ötürü ABD ve Avrupa' daki gibi bankacılık çöküşlerine rastlanılmamıştır. Bu nedenlerden önemli olanlar aşağıda belirtilmektedir (Shirai, 2009).

İlk neden, Uzak Doğu ülkelerindeki bankacılık sistemi evrensel bankacılık sistemine geçmesine rağmen bankalar arasındaki faaliyet ve yönetim birleşmesi tam olarak sağlanmamıştır. Kısaca ABD ve Avrupa'daki bankalar gibi hem ticari hem de yatırım bankacılık faaliyetlerini tek bir çatı altında sürdürme durumu yoktur.

İkinci neden, Asya ülkeleri ABD subprime piyasası finansal araçlarına yatırımları tercih etmemişlerdir. Daha çok ABD devlet tahvili ve hazine bonoları ile Fennie Mae, Freddie Mac gibi kuruluşların çıkardığı prime borçlanma menkul kıymetlerine yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. Yapılandırılmış yatırımın öz sermayeye oranları Tayvan için % 16, Hong Kong için % 10, Filipinler için % 5, Çin, Tayland için % 3,8, Singapur için % 3, Güney Kore için % 2 ve Malezya için % 1 gibi ABD ve Avrupa bankalarına kıyasla oldukça düşük seviyelerdedir.

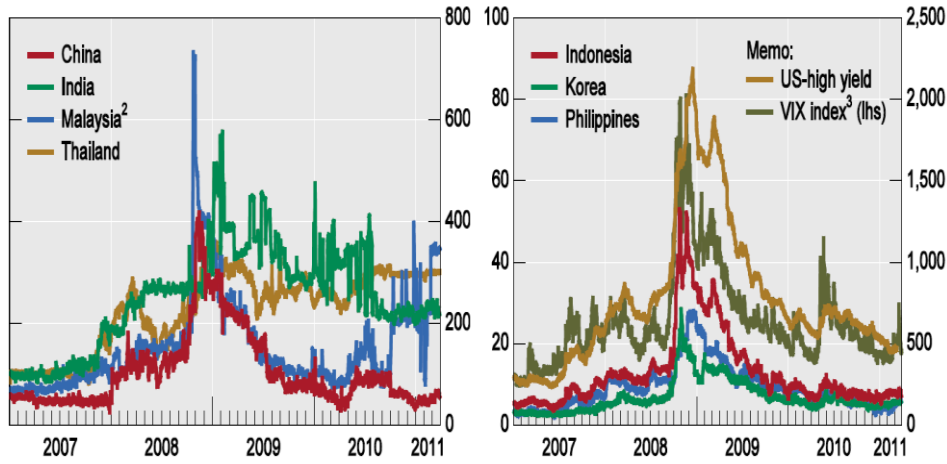
Üçüncü neden, Kore haricinde bankaların finansmanının tamamına yakını mevduata dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle; Asya ülkelerinin toptan satış piyasalarından fon ihtiyacı düşük kalmıştır.

Dördüncü neden, Asya ülkelerinin net dış varlıkları genel olarak pozitif değerlerdedir. Sadece birkaç ülkenin net dış varlıkları negatif olup, bu ülkeler de Avrupa ülkelerine kıyasla GSYİH'lerine göre oransal olarak net dış varlıkları daha iyi durumda bulunmaktadır. 2007 yılı itibariyle net dış borçları GSYİH'ye göre yüksek olan ülkelere Kore yaklaşık % 24, Endonezya % 38, Tayland % 23' tür. İlgili rakamlar, bu ülkelerin net dış yükümlülüklerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Ancak bunların boyutları, Avrupa'da ki gelişmekte olan piyasa ekonomilerinden çok daha azdır.

Beşinci neden olarak hane halkı borçlarının GSYİH' ye oranlarının nispeten Doğu Asya'da düşük olmasıdır. Hane halkı borcunun GSYİH' ye oranı Çin'de % 13, Japonya'da % 70, Kore'de % 80 iken; ABD'de % 90, İngiltere'de % 100 ve İzlanda'da % 103' tür.

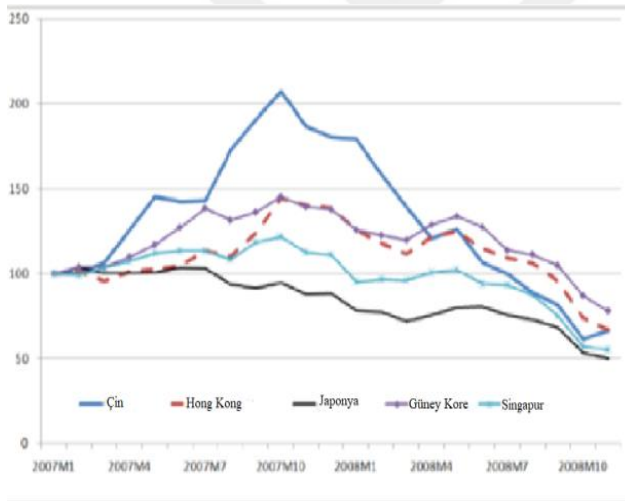
Son olarak altıncı neden ise Doğu Asya ülkeleri, birikmiş cari işlemler fazlası sayesinde bol miktarda döviz rezervine sahiptir. Bu nedenle, döviz borçlarının yabancı rezervlere oranı Endonezya ve Kore dışında, birçok Doğu Asya ülkesinde % 100'ün altındadır.

Tüm bunlara rağmen, Lehman Brothers'ın Eylül 2008'deki başarısızlığından sonra Doğu Asya ülkeleri bankacılık alanında olmasa da diğer piyasalarda ciddi şekilde sarsılmıştır. Kore ve bazı Asya ülkelerinin yükselen piyasa ekonomileri, özellikle dış borçlanma ve borsa finansmanı açısından sermaye girişlerinde düşüş yaşamıştır. Şekil 2.17 ve Şekil 2.18'den de görülebileceği üzere ABD ve Avrupa'da risk iştahının azalması ve likidite sıkıntısının yoğunlaşması, yatırım faaliyetlerini tersine çevirmiş, CDS primleri ve bankalar arası piyasa faiz oranlarında hızlı bir artışa neden olmuş, hisse senedi borsalarında hızlı bir değer kaybına neden olmuştur.

Şekil 2.17. Uzakdoğu ülkeleri cds primleri

Kaynak: (Filardo, 2011)

Şekil 2.18. Uzakdoğu hisse senetleri piyasası endeks hareketleri

Kaynak: CEIC

2.8. Kanada

1867’de Kanada doları ilk kez piyasaya sürüldükten sonra bağımsız Kanada bankacılık sistemi oluştuğu görülmektedir. Kanada bankacılık sisteminde, ABD bankacılık sistemine kıyasla devletin bankalar üzerinde oldukça katı ve güçlü düzenleme ve denetleme yetkilerine sahip olduğu görülmektedir. Kanada dolarının piyasaya sürülmesinden kısa bir süre sonra ulusal bankalar kurulmuş ve bu az sayıdaki banka piyasaya hakim olmuştur. Ortaya çıkan

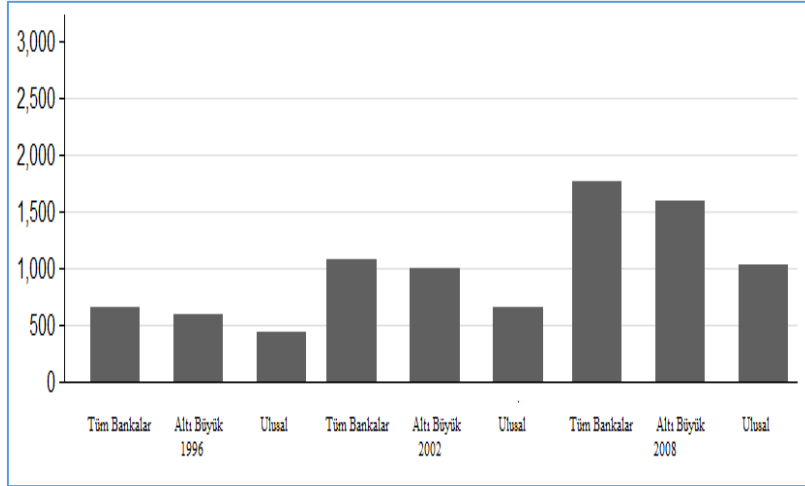
finansal sistem son derece istikrarlı hale gelmiş ve Büyük Buhran süresince sadece tek bir Kanada bankası batmıştır (Bordo vd., 2011: 20).

1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında Kanada hükümeti, Kanada bankacılık sistemindeki bankaları, tröst şirketlerini, sigorta şirketlerini ve menkul kıymet brokerlerini finansal hizmetler sağlama husunda rekabet etmeye teşvik etmiştir. Birkaç banka, agresif bir şekilde pazar payı peşinde koşarak bu talebe yanıt vermiştir. Bu durumun sonucu sürdürülemeyen bir emlak patlamasının gerçekleşmesi olmuştur. Bu patlama 1985'te gerçekleştiğinde bankalar büyük zararlara maruz kalmış ve Northland Bank ve Canada Commercial Bank dahil olmak üzere bir dizi banka başarısız olmuştur. Bu krizin ardından büyük bankalar, kendilerine uygulanan rekabetçi baskılarla farklı bir şekilde baş etmeyi öğrenmişlerdir (Bordo vd., 2011: 22 - 23).

1990'lardan itibaren kadar Kanada'da Altı Büyük¹⁹ olarak bilinen bankalar, toplam bankacılık varlıklarının yaklaşık yüzde 90'ını kontrol etmektedir. Altı Büyük bankanın her biri kendilerine göre çeşitli karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olsa da birçok açıdan ortak ve benzer özellikleri paylaşmaktadır. Bu altı bankanın her biri, herhangi bir Kanada eyaletini kapsayan bir şube ağını kontrol etmekte, ortak bir ödeme sistemi içinde kaynaklarını bir araya getirmekte ve evrensel bir banka tanımına uyan eksiksiz bir finansal hizmetler ile kredi yelpazesi sunmaktadır. 2007-2009 ABD Mali Krizi sırasında, Finansal Kurumlar Müfettişliği' nin (OSFI) düzenlemesi ve güçlü risk yönetimleri sayesinde, söz konusu bankalar ekonomik krizi az kayıplarla atlattılar ve hızla karlılığa dönmüşlerdir.

Şekil 2.19, Kanada'da yer alan banka gruplarının toplam varlıklarını göstermektedir. Buradan görülebileceği üzere altı büyük banka, Kanada bankacılık sisteminde hakim konumdadır. Bu varlıklar krediler ve menkul kıymetlerin toplamını ifade etmektedir. Şekilden de görülebileceği üzere altı büyük bankanın aktif toplamı, tüm bankaların aktif toplamının %90'ına eşittir.

¹⁹ "Altı Büyük" tabiriyle kastedilen bankalar; Bank of Montreal (BMO), Canadian Imperial Bank of Canada (CIBC), Toronto Dominion (TD), Bank of Nova Scotia (BNS), Royal Bank of Canada (RBC) ve National Bank of Canada'yı (NCB) ifade eder.

Şekil 2.19. Kanada banka gruplarının aktif büyüklükleri (milyar C\$)

Kaynak: OSFI

Kanada bankacılık sistemindeki bu büyüme ne ABD’de Glass-Steagall Yasası’nın yürürlükten kaldırılması gibi önemli bir düzenleme değişikliğiyle ne de varlık yönetimi veya yatırım bankacılığı gibi yeni iş kollarının başlatılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu bankaların başarısı temel olarak geleneksel bankacılık faaliyetlerini başarılı şekilde sürdürmelerinin yanı sıra evrensel bankacılığı başarılı şekilde hayata geçirebilmelerinden kaynaklanmıştır.

Çizelge 2.7’den de görüldüğü üzere; bankaların aktif bilançosunun oldukça sağlam bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 2.7. Kanada bankalarının aktif kompozisyonu

	Aktif (Milyar C\$)		Oran (%)	
	1996	2006	1996	2006
Krediler	609.4	982.9	52.3	45.5
Finansal Kurumlara	16.9	22.8	1.45	1.06
İşletmeler	262.8	253.4	22.6	11.7
Konut Kredileri	214.1	422.9	18.4	19.6
Ticari Emlak Kredileri	13.9	33.8	1.19	1.57
Tüketici	101.7	249.9	8.73	11.6
Toplam	609.4	982.9	52.3	45.5
Nakit ve Menkul Değerler	414	868	35.3	40.2
Nakit Değerler	94.7	107.7	8.12	4.99
Kanada Devleti Menkul Değerler	95.4	148.1	8.18	6.86
Tahviller	82.1	252.3	7.05	11.7

Çizelge 2.7. (devam) Kanada bankalarının aktif kompozisyonu

Özkaynak	32.5	186.5	2.79	8.64
Ters Repo	106.8	173.4	9.16	8.03
Toplam	414	868	35.3	40.2
Diğer Varlıklar	1165.4	2158.2	12.2	14.1
Türevler	60.4	149.9	5.18	6.94
Net Fiziki Sermaye	9.5	10.4	0.81	0.48
Banka Kabulleri	42.2	46.6	3.62	2.16
Diğer Varlıklar	30.3	97.6	2.60	4.52
Toplam	1165.4	2158.2	12.2	14.1

Kaynak: OSFI

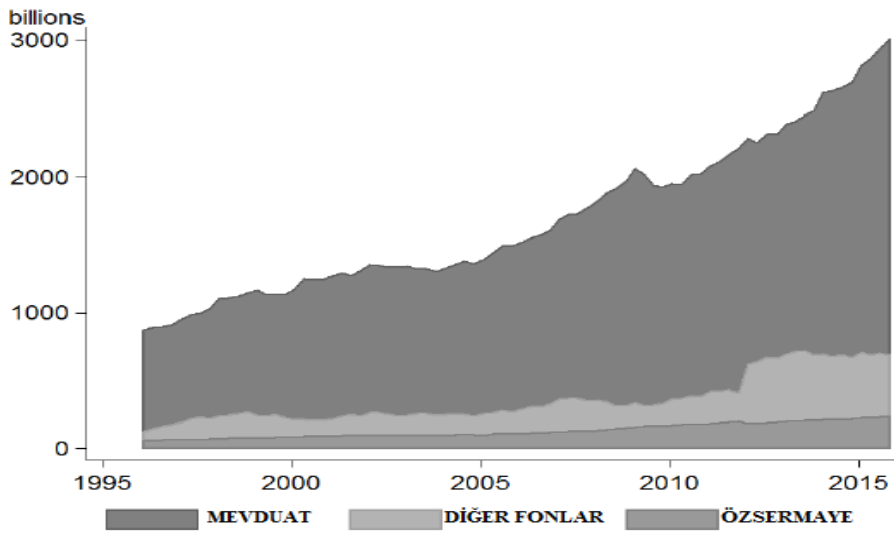
Kanada bankaları, krizden önceki yıllarda muhafazakâr bilançoları sürdürdükleri ve tüccar bankalar olarak kendilerini yeniden icat etmedikleri için 2007– 2008 krizi sırasında güçlü bir performans sergilemiştir. En büyük beş banka arasında, 2007’de ortalama kaldıraç oranı 23:1 olarak belirlenmiştir. Brüt krediler, varlıkların ortalama % 45’ini oluşturmaktadır. Alım satım amaçlı menkul kıymetler varlıkların yaklaşık % 19’udur. Türevler ise toplam varlıkların ancak % 7’si kadardır. 2006 yılında ticari faaliyetler, toplam gelirlerin sadece % 5’ini oluşturmaktadır (Leblond, 2013: 205).

Kanada bankaları Avustralya, İngiliz veya Amerikalı meslektaşlarına göre toptan fonlamaya aşırı bağımlı değildir. Bankaların kurumsal mevduatı, müşteri mevduatlarından 2006 yılında daha fazla olmakla birlikte; sistem diğer ülkelere göre daha güvenilirdir. Bunun esas nedeni büyük Kanada bankaları ile daha küçük, daha bölgesel bankalar, tröstler ve kooperatifler arasındaki ilişkiler sağlamdır. Örneğin; bölgesel bankalar fon sıkıntısı çekiyorsa, Kanada Merkez Bankası’nın sabit likidite olanaklarına erişimi olan daha büyük bankalardan borç alabilmesi mümkün olabilmekte; eğer bölgesel kurumların fon fazlası varsa bu bankalar da fonlarını daha büyük kurumlara verebilmektedir. 2006 yılında, bilançoda bir yükümlülük olan toplam mevduat tabanı, bilanço varlıklarının % 57’sine eşittir. Ayrıca Kanada bankalarının finansmanının temelde mevduatlara dayandığı Çizelge 2.8 ve Şekil 2.20’ de gösterilmektedir.

Çizelge 2.8. Kanada bankalarının pasif kompozisyonu

	Yükümlülükler (Milyar C\$)		Oran (%)	
	1997	2006	1997	2006
Müşteri Mevduatları	346	576	29.6	26.7
Kurumsal Mevduatlar (Wholesale Deposits)	272	678	23.4	31.4
Mevduat Kabul Eden Kurumsal Depolar	158	164.3	13.6	7.6
Repolar	100.3	147	8.6	6.8
Diğer Fon, Tahvil vd.	70.3	133.7	6	6.2
Toplam	946.5	1698.7	81.2	78.7
Sermaye Benzeri Krediler	23.1	29.1	2	1.3
Özkaynak	51.1	103.3	4.4	4.8
Açığa Satışlar	61.2	122.8	5.3	5.7
Banka Kabulleri	42.2	46.7	3.6	2.2
Türevler	5.8	152.6	0.5	7.1
Diğer Yükümlülükler	35.5	5	3.05	0.23
Toplam	218.9	459.5	18.8	21.3
Toplam Pasif	1165.4	2158.2	100	100

Kaynak: OSFI

Şekil 2.20. Bankaların toplam fon kaynakları grafiği

Kaynak: OSFI

2000’li yıllara gelindiğinde Kanada bankaları önemli karlar elde etmiştir. En büyük yirmi Kanada bankasının ortalama ROE’ leri 2004 yılında % 18, 2005 yılında % 15 ve 2006 yılında % 21 olarak açıklanmıştır ve bu durum esasen Kanada bankalarının son derece uluslararası hale gelmesinin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Kanada bankalarının uluslararası faaliyetleri, toplam gelirlerinin yarısına yakınına oluşturmaktadır.

Kanada bankacılık sisteminin başarısı perakende ve şube düzeyinde bankacılığa odaklanmaları, mevduat finansmanını tercih etmeleri, maliyetlerini özellikle de faiz dışı giderleri en aza indirmeleri sayesinde. Tüm bu olumlu özelliklerine karşın Kanada bankaları da küresel krizden kısmen de olsa etkilenmiştir. Önemli bankalardan sadece Canadian Imperial Bank of Commerce (CIBC) kriz dönemini zararla kapatmıştır. Bu kapsamda seçilen Kanada bankalarının kriz sürecinden nasıl etkilendikleri aşağıda özetlenmiştir (Bell ve Hindmoor, 2015: 145-152).

2.8.1. Royal Bank of Canada

1864'te kurulan bankanın toplam aktifleri 2000'den itibaren hızla büyümüştür. Kanada'nın en büyük bankası olan RBC gelirlerinin yarısına yakını yurtiçi perakende faaliyetlerinden, kalanını ise sırasıyla sermaye piyasaları ve yatırım bankacılığı faaliyetlerinden, servet yönetiminden, sigortacılık faaliyetlerinden, uluslararası bankacılık faaliyetlerinden elde etmektedir. 2007 yılında kaldıraç oranı diğer küresel bankalara göre oldukça düşük, mevduat tabanı ise oldukça sağlamdır. Kredileri ve alım satım amaçlı menkul kıymetlerin aktive oranı sırasıyla %40 ve %37.4'e yükselmekle birlikte; bu varlıklar çoğunlukla Kanada pazarına ilişkin olduğu için risklilikleri düşüktür. Bununla birlikte ABD subprime mortgage ürünlerine (MBS, CDO, ABS) az da olsa yatırım yaptığı ve bu ürünlerin değerlerinin azalması nedeniyle 1.7 milyar C\$ zarar etmiştir. Ancak yine de banka kriz dönemlerinde kar elde edebilmeyi başarmıştır.

2.8.2. Toronto Bank

Toronto Bank da gelirlerinin yarısından fazlasını yurtiçi bankacılık faaliyetlerinden elde etmektedir. Bunu sırasıyla toptan bankacılık faaliyetleri, varlık yönetimi ve uluslararası bankacılık faaliyetleri izlemektedir. Aktifleri 2000 – 2007 arasında hızla büyümüştür. Krizde bile kar elde edebilen ve AAA kredi değerlilik notunu korumayı başarabilen ve üç ABD'li bankayı satın alabilen bir banka olmuştur. Bankanın bu başarıları oldukça düşük bir kaldıraç oranıyla çalışması, mevduat tabanının iyi olması ve kriz öncesinde ABD pazarına bağlı risklerini azaltmayı başarmasına borçludur. Bunun gerçekleşmesini sağlayan ise krizden hemen önce ABD subprime piyasasından çıkmasıdır. Banka, 2007–2008 krizi öncesinde de varlıklarını menkul kıymetleştirmeye devam etmiş ancak menkul kıymetleştirilmiş kredileri kendi bilançosunda tutmayarak dış yatırımcılara satmıştır. Tüm bunlar sayesinde ABD

subprime piyasasında veya ABD RMBS'lerinden türetilen CDO' lar nedeniyle riski kalmamış ve zarar etmemiştir.

2.8.3. Bank of Nova Scotia

1990'lar boyunca büyüme stratejisi izleyen BNS, bir dizi yurtdışı satın alma yoluyla genişlemiştir. Böylece hem uluslararası bankacılık gelirlerini hem de yatırım bankacılığı gelirlerini neredeyse ulusal bankacılık gelirlerine yakın bir seviyeye ulaştırması sonucu yüksek karlar elde etmektedir.

BNS menkul kıymetleştirme piyasalarında aktif bir katılımcı olmasına rağmen, bu varlıkları kendi bilançosunda tutmayarak oldukça küçük tutarlarda bir ticari portföye sahip olması sayesinde düşük zararlara maruz kalmıştır. BNS, kriz sırasında sponsor olduğu üç bilanço dışı kuruluşu nedeniyle önemli bir risk taşımasına rağmen kriz sırasında iyi performans göstermiştir. Bunlardan biri ABD'de bulunan ve portföyünde MBS, CLO, CDO ve menkul kıymetleştirilmiş otomobil kredisi bulunan bir kuruluştur. Diğer ikisi ise BNS için likidite garantileri vermekte olan kuruluşlardır. 2008 yılında BNS, bu CDO ve CLO varlıklarını bilançosuna geri aktarmak ve değerlerini azaltmak zorunda kalmıştır. Sonuç olarak banka söz konusu varlıklardan düşük düzeyde zarar elde etse de yılı karla kapatmayı başarmıştır.

2.8.4. Bank of Montreal

Bu bankanın da kriz sırasındaki performansı, diğer bankalar ile benzerdir. Bu banka da kriz sırasında kar elde edebilmeyi başarmıştır. Ancak BMO'nun performansına rağmen banka belli bir kayba uğramıştır. Banka ABD subprime piyasasına bağlı varlıkları nedeniyle risk altındadır ve bunlar nedeniyle nispeten küçük de olsa zarara uğramıştır.

Bankanın zarar etmesinin ilk nedeni; bankanın bağlı ortaklığı olan ve mortgage kredisi işi yürüten Chicago merkezli Harris Bank yüzündendir. Bu banka subprime niteliğinde kredi vermesi dolayısıyla risk altında bulunmaktadır. İkinci neden, sermaye piyasasına ilişkin bölümünün Amerikan konut piyasasına dayalı menkul kıymetleştirilmiş çeşitli ürünleri nedeniyle var olan risklerden kaynaklanmıştır. 2008 yılında BMO, bilançosunda düşük olmakla birlikte menkul kıymetleştirilmiş varlık (CDO, CLO, RMBS, ABS) tutmaktadır. BMO' nun yıllık raporu ve hesapları, bu varlıkların ne kadarının ABD kaynaklı kredilerden

oluşturduğunu belirtmemektedir. Üçüncü bir neden, BMO' nun bir dizi büyük ABD bankasının bilanço dışı kanallarına sponsor olan bağlı ortaklığı Fairway Finance'e verdiği finansman garantilerinden kaynaklanmıştır. Tüm bunlar sonucunda banka zararlarla karşılaşsa da kriz dönemini yine de karla kapatmayı başarmıştır.

2.8.5. Canadian Imperial Bank of Commerce (CIBC)

Banka, Kanada bankaları arasında kriz sürecinde mali yılı zararla kapatan tek bankadır. Aralık 2007'de CIBC, ABD subprime piyasasında oluşturulmuş RMBS ve CDO'lar nedeniyle zarara uğramıştır. Ayrıca banka likidite finansmanı garanti ettiği bir dizi özel amaçlı kuruluşu nedeniyle bilanço dışı riske maruz kalmıştır. Tüm bu nedenler sonucunda banka 2008 yılında 4,2 milyar C\$ vergi öncesi zarar kaydetmiştir.

2.9. Avustralya

1930'larda Avustralya bankacılık sistemide tıpkı Kanada bankacılık sistemi gibi sıkı bir şekilde düzenlenmiştir. Bankaların kredi ve mevduat faiz oranları devlet kontrolü altındadır. Bankalar, verebilecekleri toplam kredi miktarı konusunda baskı altındadır ve yabancı bir bankanın piyasaya girmesi çok zordur (Battellino, 2007).

Bankacılık sisteminin mali deregülasyonu ilk olarak 1970'lerde başlar ve 1980'lerde daha genel bir ekonomik liberalizasyon programına bağlı olarak genişletilir. Bu süreç boyunca kamu otoritesi bankalar üzerindeki faiz oranını, döviz kurunu, sermaye kontrollerini ve yabancı bankalara dair kuralları esneterek bankacılık sistemi içinde rekabeti canlandırmaya çalışır (Ballantyne vd., 2014).

Bu durumun doğal bir sonucu olarak tıpkı ABD'de olduğu gibi Avustralya bankaları, özellikle ticari emlak piyasasında agresif krediler verme faaliyetlerine girişerek pazar paylarını, yabancı rakiplere karşı korumaya çalışır ve süreç kredi ve emlak balonunun patlaması ile son bulur. Bunun sonucunda doğal olarak 1990'ların başında büyük bir bankacılık krizi meydana gelir ve önemli bankalarda Victoria Eyalet Bankası, Güney Avustralya Eyalet Bankası ve Piramit Yapılar Topluluğu batır, Westpac son anda kurtarılır (Fitz-Gibbon & Gizycki, 2001).

Bankacılık krizinin ardından birbirini izleyen hükümetler, deregülasyon ve rekabete ilişkin politikalarına devam ederler. Hükümet, rekabeti sürdürmek adına 1990 yılında, en büyük dört banka ile en büyük iki sigorta şirketinin birleşmesini önleyen “altı sütun” politikasını uygulamaya koyar. Altı sütun politikası, küresel rekabet için ihtiyaç duyulan ölçek ekonomilerine ulaşmalarını engellediğini iddia eden bankaların yoğun eleştirilerine konu olur (Sathye, 2001).

Uluslararası bankacılık krizinin arifesinde, Avustralya bankacılık sistemine dört temel banka hakimdir. Bu bankaların aktif büyüklükleri Commonwealth Bank of Australia (CBA) 440 milyar \$A, Westpac 377 milyar \$A, ANZ 392 milyar \$A ve NAB 574 milyar \$A şeklindedir. Daha küçük bölgesel tabanlı bankalarla bir dizi birleşme sonucunda büyüyen bu dört banka, Avustralya bankacılık sisteminin toplam varlıklarının % 73’üne, toplam mevduatının % 75’ine ve iç kredi piyasasının % 86’sına sahiptir. Öte yandan Avustralya’da banka dışı ipotek kreditorleri, tek yönlü sigortacılar, yatırım bankaları ve koruma fonlarından oluşan gölge bankacılık sistemi, kriz öncesinde Avustralya finans sisteminin yaklaşık % 20’sine sahiptir. Gölge bankacılık sistemindeki firmalar toptan finanse edilen ipotekler oluşturmakta, bunları konut ipotegine dayalı menkul kıymetler (RMBS’ler) haline getirmekte ve bunları yerel ve denizaşırı yatırımcılara satmaktadır. Geleneksel bankalar bu süreçte menkul kıymetleştirilmeyi bekleyen ipotekli krediler için ücrete dayalı depolama hizmetleri sağlamaktadır. Bu faaliyetler sonucunda Avustralya RMBS pazarı devasa şekilde büyümüştür (Garnaut ve Llewellyn-Smith, 2009: 59).

2000’ler boyunca güçlü ekonomik büyüme ve yükselen ev fiyatları, bankaların varlıklarında genişlemeye ve dünya ortalamalarına göre oldukça yüksek sayılan özkaynak getirilerine imkân tanımıştır (Hawtrey, 2009: 108). Ayrıca Avustralya bankaları menkul kıymetler ve türev alım satımında oldukça düşük hacimli işlemler gerçekleştirmiştir. ABD menşeli konuta dayalı yapılandırılmış finansal araçlardan (RMBS) kaçınarak ulusal RMBS işlemlerine yönelmiş ve bunları da gruba ait özel amaçlı kuruluşlardan oluşan karmaşık bir ağ aracılığıyla (bilanço dışı kanallarda) tutmak yerine dış yatırımcılara satmıştır. Böylece diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük zarara uğramışlardır.

RBA’nın Mart 2010 Finansal İstikrar Raporunda öne sürdüğü gibi “Avustralya bankalarının kazançlarının nispeten istikrarlı kalmasının nedenlerinden biri iş modellerinin yerel kredilendirmeye odaklanmış olmasıdır. Sonuç olarak, krizden en çok etkilenen Kuzey

Atlantik ülkelerinde önemli bir zarar kaynağı olan menkul kıymet türlerine nispeten az maruz kalmışlardır (Bell ve Hindmoor, 2015: 131).

Avustralya bankacılık sistemi diğer tüm doğrularına rağmen, toptan fonlamaya büyük ölçüde bağımlı durumdadır. Dört büyük bankadaki toplam mevduatlar 2000’de 378 milyar \$A’dan 2007’de 730 milyar \$A’a yükselmiş olmakla birlikte toplam varlıklara oranı 2000’de % 54 iken 2007’de % 40’a gerilemiştir. Avustralya bankaları, varlık büyümelerini finanse etmek için sık sık denizaşırı ülkelere toptan satış piyasalarından borç almak zorunda kalmıştır. Pek çok bankanın risklerinden korunmak amacıyla türev piyasasına girmesine neden olan ve bunun sonucunda para ve denizaşırı faiz oranı değişikliklerine maruz bırakan bu riskler finansal sistem üzerinde önemli bir kırılganlık kaynağıdır. İş hayatında kalabilmek için Avustralya bankalarının küresel piyasalardan borç alabilmesi gerekmektedir. 2008’de Lehman Brothers’ın batması ve uluslararası toptan fon piyasalarının kapanması sonucu daha fazla borç alamamışlardır.

Avustralya finansal sistemi, mevcut zorlukları diğer birçok finansal sistemlerden daha iyi atlatmıştır. Diğer ülkelerin aksine Avustralya bankacılık sektörü sağlam karlar bildirmeye devam etmiş, yüksek riskli menkul kıymetlerden oluşan zararlara çok az maruz kalmış ve en büyük bankalar yüksek kredi notlarını koruyabilmiştir.

Bu bilgiler ışığında aşağıda en büyük dört bankanın kriz süresince yaşadıkları aşağıda özetlenmiştir (Bell ve Hindmoor, 2015: 135 – 141).

2.9.1. Commonwealth Bank

Banka doğrudan ABD subprime risklerine maruz kalmamıştır. Ancak gecelik fon piyasasından önemli ölçüde finansman sağlamak zorunda kalmıştır. Yükümlülüklerinin ancak %44’ünü mevduatlarla karşılarken, kalanını bankalar arası fon piyasalarından karşılayan banka, Lehman’ın çöküşü ve gecelik fon piyasalarının kapanması nedeniyle kaynak bulmakta oldukça zorluk yaşamıştır. Ancak kriz dönemini karla kapatmayı başarmıştır.

2.9.2. Westpac Bank

Banka kriz dönemini karla kapatmış olsa da kriz süresince çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bankanın en büyük sıkıntısı yüksek kaldıraç oranıyla çalışmasıdır. Mevduat tabanı ancak yükümlülüklerinin %40'ını karşılayabilmektedir. Bu nedenle toptan satış piyasalarına bağımlı durumdadır. Bununla birlikte takipteki kredileri düşük seviyede ve menkul kıymetleri göreceli olarak düşük düzeydedir. ABD subprime mortgage piyasasından doğrudan veya dolaylı olarak işlem gerçekleştirmemesi, geleneksel ve muhafazakar bankacılık politikasını sürdürmesi sonucunda kriz sürecinden çok fazla etkilenmemiştir.

2.9.3. ANZ Banking Group

Avustralya'nın dört büyük bankası içerisinde zarar eden iki bankadan biridir. Banka, diğer Avustralya bankalarına göre mevduat tabanı daha düşük olduğundan toptan fon piyasalarına daha fazla bağımlıdır. Bunun dışında bu banka ABD subprime mortgage piyasalarında oluşturulan varlıklara kısmen de olsa ABD'li bağlı ortaklığı sayesinde yatırım yapmıştır. Bu nedenle 2008 Şubat'ında CDO, CDS, CMBS gibi finansal araçlardaki değer kayıpları nedeniyle söz konusu yılı zararla kapatmıştır.

2.9.10. National Australia Bank

Banka çeşitli ülkelerdeki banka ve finansal kuruluşları satın alarak büyüme politikasını yürütmüştür. Banka, diğer büyük Kanada bankalarına kıyasla mortgage faaliyetlerinde başta yer almıştır. 2008'de ABD mortgage piyasasında CDO'ya yatırım yapan holdingleri ve bankanın yatırım kolu NABCapital'in RMBS yatırımları nedeniyle zarara uğramıştır. NABCapital, söz konusu varlıkları piyasa değerinden düşük olan özkaynak maliyetiyle sınıflandırarak bilançolarında göstermiş ve ayrıca bilanço dışı kanallarla da ABS yatırımlarına büyük tutarlar bağlamıştır. Tüm bunlar sonucunda banka mali yılda en yüksek zarar eden Kanada bankası olmuştur.

İncelenen tüm banka örneklerinden de anlaşılacağı üzere küresel finansal krizden tüm dünyadaki bankacılık sistemleri az veya çok etkilenmiştir. Bununla birlikte krizden en çok etkilenen başta ABD olmak üzere tüm bankaların oldukça büyük tutarlarda ABD subprime mortgage piyasalarında oluşturulan yüksek riskli yapılandırılmış finansal araçlara yatırım

yaptıkları ve bunları bilançolarında veya bilanço dışı kanallarında gelirlerinden yararlanmak için tuttıkları görülmüştür. Krizden az etkilenenlerin ise bu varlıkların aşırı riskli olduğunu anlayarak başka finansal kuruluşlara satmayı tercih ettikleri görülmüştür. ABD başta olmak üzere İngiltere, Almanya, Fransa, Belçika, İsviçre bu araçları yatırım yapılabilir olarak görmüşler ve tüm bu ülkelerdeki riskten kaçınan bazı bankalar haricinde aşırı getiri elde etme düşüncesiyle bu varlıkları ya bilançolarında tutmuşlar ya da bilanço dışı kanalllarında bulundurmuşlardır. Oysaki Kanada, Avusturalya, Uzak Doğu ülkeleri yüksek riskli bu varlıkları yatırım amaçlı olarak kabul etmemişler ve diğer gruptaki ülkelere nazaran çok küçük çapta yatırımda bulunmuşlardır.

Bankaların kullandıkları kaynaklar açısından da yukarıda bahsedilen iki grup arasında derin bir anlayış farklılığı bulunmaktadır. Birinci grubu oluşturan başta ABD ve İngiltere olmak üzere bu gruptaki ülkeler finansmanlarında mevduat yerine toptan satış piyasalarını fon kaynağı olarak görmüşlerdir. Buna bağlı olarak toptan satış piyasalarına likidite açısından bağımlı olmuşlardır. Oysaki Kanada, Avusturalya ve Uzak Doğu ülkelerindeki bankalar aktiflerine göre iyi seviyelerde bulunan mevduatları sayesinde toptan satış piyasalarına bağımlı kalmamışlar veya az bağımlı olmuşlardır. Bu durum krizin ilerleyen safhalarında ABD’li Lehman Brothers’ın iflasından sonra toptan satış piyasalarının kapanması nedeniyle bu piyasalardan finansman sağlamak zorunda olan büyük bankaların likidite krizine girmelerine neden olmuştur. Bu nedenle sırasıyla önce ABD’de sonrasında İngiltere ve diğer AB ülkelerinde peşpeşe bankaların battığı gözlenmiştir.

Küresel banka devlerinin krize girmeleri sonucunda ilgili ülkeler bu bankaların hayatta kalmalarına veya yaşamlarının sona ermelerine dair karar almak zorunda kalmışlardır. Bu durum sonucunda batmayacak kadar büyük tabirine sahip bankaların kurtarıldığı, diğer bankaların ise kurtarılan bankaların bünyelerine eklenerek yaşamlarının son verilmesine karar verilmiştir.

Tüm dünyada bu durumun çeşitli yansımaları gerçekleşmiştir. Krizden bankacılık sistemi daha sağlam olan ülkelerde az da olsa zarara uğramıştır. Her ne kadar bu ülkelerin bankaları subprime mortgage finansal ürünlerine rağbet göstermemiş olsalarda kurtarma paketlerinin gerçekleştiği ülkelerde oluşan ekonomik krizler tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Küresel dış ticaretin küçülmesi, PİİGS ülkelerinde yüksek kamu borçlarının ödenememesi nedeniyle gerçekleşen Euro krizi, kredi kanallarının daralması ve çeşitli küresel büyük firmaların

toplam satışlarının azalması nedeniyle zarar etmeleri ve işçi çıkarmaları, yatırımlarından vazgeçme kararları almaları ile mevcut kredilerini geri ödemede güçlük yaşamaları gibi reel ekonomik sonuçlar nedeniyle tüm ülkelerin krizden etkilendikleri ve bankalarının bunun sonucunda zararsız kurtulamadıkları anlaşılmaktadır.

3. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE BİLANÇO DIŞI İŞLEMLERE İLİŞKİN OLUMSUZ ÖRNEKLER

Bilanço dışı işlemler, bankalar tarafından birçok amacı gerçekleştirmek için kullanılabilir. Bunlar arasında yasal yükümlülüklerden kurtulma, kilit oranları farklı gösterme, ek sermaye ihtiyacının düşük gösterilmesi, banka kaynaklarının usulsüz transferi gibi olumsuz bazı amaçlar da olabilmektedir.

Bölümün başlangıcında Türkiye’de bankaların hangi nedenlerle TMSF’ ye devredildiğinin anlaşılması önem taşıyacağından, ilk önce Fon’ a devir sebepleri ele alınmıştır. Bankaların fona devrediliş süreci incelenirken, bilanço dışı işlemlerin hakim ortak istismarlarında yoğun şekilde kullanılarak bankanın mali yapısını tehlikeye attığı banka örnekleriyle detaylı bir şekilde değinilmiştir. Bölüm kriz sonrası dönemde kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarının bilanço dışı işlemleri hakkında bilgi sunularak sonlandırılmıştır.

3.1. Bankaların Fona Devir Sebepleri

Türkiye’deki tüm bankalar 1994 krizinden ciddi şekilde etkilenmiştir. Kriz nedeniyle ortaya çıkan yüksek faizler ve ekonomideki daralmaya bağlı olarak bankaların ve sektörün sorunlu kredileri artmıştır. Bunun sonucunda, bankacılık sektörünün aktif kalitesinde, karlılığında ve likiditesinde bozulma meydana gelmiş ve bankaların mali yapısı düzeltilemeyecek hale geldiğinden TMSF kapsamına alınmıştır.

2000 ve 2001 yıllarında batan bankaların batmasının esas nedeni hakim ortak istismarıdır. Hakim ortak istismarında, banka sahipleri bankanın kaynaklarını çeşitli menfaatleri için yasal boşlukları kullanarak ya da doğrudan hukuk mevzuatları dışına çıkarak kullanmaktadır. Hakim ortak istismarı sonucunda bankanın özkaynakları yok olmaktadır.

Hakim ortak istismarında bankalar, müşterilerinden topladıkları mevduatları kredi olarak genellikle banka sahiplerinin şirketlerine veya paravan şirketlere kullandırarak banka kaynaklarını suistimal etmektedir. Bu işlemler genel olarak bilanço içi işlemler olarak kabul edilmekle birlikte bankalar bu suistimalleri daha rahat yapabilmek ve/veya yetkili

mercilerden gizlemek ve/veya hukuktan dolanmak amacıyla farklı bilanço dışı işlemleri (off-shore hesaplar, özel amaçlı kuruluşlar, vb.) kullanarak da gerçekleştirebilmektedir. TMSF tarafından el konulan bankalar incelendiğinde hakim ortak istismarlarının bilanço içi kredi verme işlemlerinden kaynaklanmış gibi görünmekle birlikte gerçekte birçoğunun bilanço dışı işlem niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır.

Bankaların Fon'a devir gerekçeleri çeşitli durumlar dolayısıyla oluşabilmektedir ve bu durumlar bankaların mali bünyelerinin onarılamayacak şekilde bozulmasına yol açmaktadır. Bu durumların her biri kendi başlarına bankaların mali bünyesini zayıflatabileceği gibi birbirlerinin oluşmasına neden olarak da bankanın mali yapısının çökmesine neden olabilmektedirler. Bilanço dışı işlemlerin bankalarımız tarafından bu durumlarda çeşitli şekillerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunlara ilişkin banka bazlı örnekler verilmeden önce Fon'a devir nedenlerinin özellikle de hakim ortak istismarının açıklanması zorunlu görülmektedir. Buna göre bankaların Fon' a devir nedenleri aşağıda açıklanmıştır.

3.1.1. Likidite Yetersizliği

Likidite bir varlığın istenilen bir zamanda değerinden fazla bir kayba uğramadan nakde dönüşebilme yeteneğidir. Bankaların likiditesi ile kastedilen banka mevduatlarının ve diğer yükümlülüklerinin rahat bir şekilde karşılayabilecek yeterli nakdin bulunmasıdır. Likidite tanımı ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, gerçek likiditedir ve işletmenin tasfiye edilmesi durumunda borçlarını ödeyebilme yeteneğini ifade eder. Diğeri ise teknik likiditedir ve işletmenin vadesi gelen borçlarını ödenebilme yeteneğidir.

Yükümlülüklerin vadesinde yerine getirilememesi olan teknik iflasta, bankaların kısa veya uzun vadeli borçlarını vadelerinde ifa edememesi durumu mali bünyesinin zayıflığına bir işarettir. Bankacılık sektörünün temelinde güven yer almaktadır. Bankaların mevduatları vadelerinde ödeyememesi, takas vb. ödemelerini yapamaması sonucunda bankadan müşteriler mevduatlarını hızlı bir şekilde çekebilecektir. Böyle bir durumda banka alacaklıları bankanın iflasını talep ederek alacaklarını tahsil etme yolunu deneyeceklerdir.

Varlıkların toplam değerinin yükümlülüklerin toplam değerini karşılamaması olan gerçek iflas ise bankanın mali durumunun ciddi anlamda bozulduğunun en önemli kanıtlarından biridir. 5411 Sayılı Kanun madde 71/d fıkrasına göre; banka yükümlülüklerinin toplam

değeri, varlıklarının toplam değerini aşması durumunda BDDK, en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla bankanın Fona devredilmesine yetkilidir.

Bankanın likiditesi çeşitli nedenlerle yetersiz hale gelerek likidite riskinin artmasına dolayısıyla likidite sıkışıklığı yaşamasına neden olabilir. Bu nedenler; bankalarda aktif ve pasif arasında vade uyumsuzluğu, takipteki kredilerde büyüme, aktifte büyük tutarlarda maddi ve mali duran varlıkların olması, kredi faizlerinin tahsil edilememesi sonucu karın düşmesi, müşterilerin toplu olarak mevduatlarını ani çekişleri, ulusal ve/veya küresel krizler nedeniyle bankanın kısa vadeli borçlarını ödeyememesi, faiz riskinin artması, net işletme sermayesinin yetersiz olması, açık pozisyon gibi nedenlerdir.

3.1.2. Gelir-Gider Dengesizliği

Banka temel olarak bilançosunun aktifinde bulunan varlıklardan gelir elde ederken; pasifinde bulunan kaynaklarla aktifini finanse ettiği için bir gidere katlanmaktadır. Bu yapı gelirin gideri en azından karşılayabilecek kadar olmasını gerektirmektedir. Aksi durumda banka zarar edecek ve bu zarar önce özkaynakları daha sonra da bankanın yabancı kaynaklarına sirayet edecektir. Bu durum mali yapının bozulmasına yol açarak, bankanın Fona devredilmesi sonucunu doğuracaktır.

3.1.3. Özkaynak Yetersizliği

Bankaların karşılaşılabileceği tüm risklerin telafi edebilmesinde temel kaynak olan özkaynakların yetersiz olması durumunda, bankanın BDDK tarafından yakın izlemeye alınması zorunlu hale gelmektedir. Bu kapsamda BDDK bankanın özkaynaklarını arttırmasını talep edecek ve bu talep karşılanmazsa da belirtilen örneklerde olduğu gibi fona devredilmesi sürecini başlatacaktır.

3.1.4. Aktif Kalitesizliği

Banka aktifinin değer yitirme olasılığının yüksekliğini ve getirisiz olmasını ifade etmektedir. Risk temerküzü, yanlış kredi kullanımı, yüksek tutarlı ancak getirisi düşük mali ve maddi duran varlıkların edinimi sonucunda banka aktifini donuklaştırır ve verimsiz hale gelmektedir. Fona devredilen bankaların aktif kalitesinin düşüklüğünün temel nedeni de bankaların verdikleri kredileri tahsil edememesidir. Tahsil edilemeyen bu kredilerin çoğu

hakim ortaklara doğrudan ve dolaylı olarak verilen kredilerdir. Aktif kalitesizliği sonucunda bankanın bir taraftan kârlılığı azalırken, diğer taraftan banka likidite darboğazına girmektedir.

3.1.5. Hukuka Aykırılık

Kanunlar başta olmak üzere tüm hukuki düzenlemelere uymama ve/veya BDDK başta olmak üzere düzenleyici ve denetleyici kurum ve kurullar tarafından alınan kararlara aykırı olarak bankanın karar, işlem ve uygulamalarının bulunması durumudur.

3.1.6. Denetim Yetersizliği

Bankaların iç denetim, iç kontrol ve risk yönetim sistemlerinin olmaması veya bu sistemleri düzgün ve işlevsel şekilde çalıştırmaması veya denetimin engellenmesine neden olan herhangi bir sorunun bulunması olarak ifade edilmesi mümkündür.

3.1.7. Yönetim Yetersizliği ve Aykırı İşlemleri

5411 Sayılı Kanun 67/g maddesine göre; “*Yönetiminin basiretsizliği nedeniyle bu Kanun ve ilgili mevzuat ile tanımlanmış risklerin önemli ölçüde artması veya malî bünyeyi zayıflatabilecek şekilde yoğunlaşması*” olarak ifade edilmektedir.

3.1.8. Banka Kaynağının İstismarı

Bir bankanın, kaynak istismarı nedeniyle Fona devredilmesi ilk olarak 4389 Sayılı Kanun ile düzenlenmiştir²⁰. Daha sonra 5411 Sayılı Kanun ile de güncellenmiştir²¹. Bu iki kanun maddeleri arasında temel olarak bazı farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre;

²⁰ 4389 Sayılı Kanun 14/4: “*Kurum, bir bankanın yönetim ve denetimini doğrudan ya da dolaylı olarak, tek başına veya birlikte elinde bulunduran ortakların, banka kaynaklarını bankanın emin şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde doğrudan veya dolaylı olarak kendi lehlerine kullandıklarını veya bankayı bu suretle zarara uğrattıklarını tespit ettiği takdirde Kurul, en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınan kararla bunların temettü hariç ortaklık hakları ile bankanın yönetim ve denetimini Fona devretmeye yetkilidir.*”

²¹ 5411 Sayılı Kanun 71/e bendi uyarınca; “*Hâkim ortaklarının veya yöneticilerinin, banka kaynaklarını, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde doğrudan veya dolaylı veya dolanlı olarak kendi lehlerine kullanması veya dolanlı olarak kaynak kullandırması ve bankayı bu suretle zarara uğratması durumunda Kurul, en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınan kararla bankanın faaliyet iznini kaldırmaya ya da kredi kuruluşunun temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimini, zararın mevcut ortakların*

- Eski kanunda yalnızca banka hâkim ortaklarının gerçekleştirdiği kaynak istismarları Fona devir nedeni olarak kabul edilmişken, yeni kanunda içerik genişletilerek hâkim ortakların yanında yöneticiler kanun kapsamına alınmıştır.

- Yeni kanunda banka istismarlarında doğrudan ve dolaylı yöntemlerle kendi lehine kaynak kullanımının yanı sıra dolanlı kaynak kullanımı ve dolanlı olarak üçüncü kişilere kaynak kullandırımı da Fona devir sebebi olarak kabul edilerek düzenlenmiştir.

Banka kaynaklarının çeşitli şekillerde istismarı da mali bünyenin zayıflamasına neden olmaktadır.

Fona devredilen bankaların birçoğunda hem mali yapılarının zayıf olduğu hem de banka kaynakları istismarları bir arada görülmektedir. Bununla birlikte; Fona devredilen 25 banka incelendiğinde fona devir nedenleri arasında en önemlisinin banka kaynaklarının istismarı olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle hakim ortaklar tarafından gerçekleştirilen bu istismarlar sonucunda banka kaynakları transfer edilmektedir. Böylece mali bünyenin bozulmasına yol açan mali bünye sorunları ortaya çıkmaktadır. Mali bünye sorunlarının giderilememesi bankanın artık faaliyetlerini yürütemez hale gelmesine, bankacılık sisteminin ve dolayısıyla mevduat sahiplerinin mevduatlarını kaybetmesine yol açmaktadır.

Bankaların Fon' a devredilmesinin temel nedeni olan hakim ortak istismarları doğrudan, dolaylı ve fiktif nitelikli işlemler sayesinde olabilmektedir.

3.1.8.1. Doğrudan istismar yöntemleri

Banka tarafından hakim ortaklara kanunlara aykırı olarak doğrudan kaynak aktarılmasıdır. Kaynak aktarımı biçimleri kredi kullandırma, ortakların kişisel kredi kartları borçlarının banka kaynaklarıyla ödenmesi, bankanın avans veya geçici hesaplarından hakim ortaklar adına ödeme yapılması, zararda olan bankanın karda gibi gösterilerek yüksek tutarlı jestiyon ve primler dağıtımı şeklinde olabilir. Doğrudan istismar yöntemleri temel olarak hakim

sermayesinden indirilmesi kaydıyla kısmen veya tamamen devri, satışı veya birleştirilmesi amacıyla Fona devretmeye yetkilidir."

ortaklara kullandırılan kredilere ilişkin doğrudan istismar yöntemleri ile diğer doğrudan istismar yöntemlerinden oluşmaktadır (TMSF, 2011: 250 - 251).

a) Hakim ortaklara kanuni sınırların üzerinde kredi kullandırmak: Bankalar müşterilerine kullandırabileceği kredi sınırları bellidir. Toplam kredilerinin belli bir yüzdesine kadar da bağlı olduğu gruba kredi kullandırabilir. Bu sınırların üzerinde hakim ortaklara veya grup şirketlerine kredi kullandırabilmesi kanunen yasaktır. Hakim ortakların kanuni sınırların üzerinde kredi kullandırmada banka doğrudan hakim ortaklara tek seferde veya toplamda kanuni sınırların üzerinde kredi kullandırarak bankacılığa ilişkin kuralları ihlal etmektedir.

b) Bankanın yönetim kurulu kararı alınmadan hakim ortaklara kredi verme: 5411 sayılı Kanun'un 51. maddesi; "*Kredi açma yetkisi yönetim kuruluna aittir. Yönetim kurulu; kredi açma, onay verme ve diğer idarî esaslara ilişkin politikaları oluşturmak, bunların uygulanmasını ve izlenmesini sağlamak ve gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür*" şeklinde belirtir. Ancak bankanın kaynakları hakim ortak tarafından suistimale uğratılırken, bazı bankaların yönetim kurulunun kararı olmadan hakim ortaklara kredi verildiği görülmüştür.

c) Hakim ortaklara diğer müşterilere göre daha düşük faizli kredi kullandırma: Bankacılık Kanunu 50. maddesine göre banka risk grubuna kredi verilmesi belli istisnalar dışında yasaktır. Bu istisnalar kapsamında banka risk gruplarına kredi sağlarsa kredi kullananın lehine diğer kişi ve gruplara kullandırılanlardan ve piyasa koşullarından farklılık arz etmemesi şart olduğunu belirtmiştir. Bu maddeden hareketle hakim ortaklar risk grubunda sayılmamaktadır. Bununla birlikte bu ortaklar için banka kredi kullandırırken piyasa faiz oranlarına göre kredi kullandıracağı ve lehlerine olacak şekilde piyasa koşullarından farklı faiz oranları uygulanamayacağı düşünülmektedir.

d) Hakim ortağa önceden verilen kredilerin herhangi bir tahsilat yapılmadan vadelerinin uzatılması: Batan bankalar incelendiğinde hakim ortağa kullandırılan kredilerin donuk alacaklar halini aldığı, bunların tahsilatının yapılmadığı görülmüştür. Bu kredilerin tahsilatı yapılmadan kapatılması için yeni kredi verilerek kapatıldığı ve böylece mevcut borcun vadesinin uzatıldığı görülmüştür.

e) Hakim ortağa uzun vadeli kredi kullandırımı: Bankalar, grup şirketlerine dolaylı ve dolaysız olarak uzun vadeli kredi kullandırmışlardır. Doğrudan kredi verildiğinde genelde bu kredilerin faiz oranlarını, piyasa faiz oranlarından daha düşük olarak belirlemişlerdir. Böylece kanuna aykırı hareket etmişlerdir. Ayrıca kısa vadeli borçlarını ödeyemeyen grup şirketlerine gerçekte vade uzatma imkânı bu şekilde tanımışlardır. Dolaylı kredi

kullanımında ise banka, iştiraki olan yurt dışı bankalara sermaye benzeri kredi kullanmış ancak bu kredilerin gerçek durumlarını gizlemiştir. Dolayısıyla banka kaynakları, çok uzun vadelerle düşük faiz oranından grup bankalarına aktarılmış ve bu bankalardan grup şirketlerine kredi olarak kullanılmıştır.

f) *Hakim ortak şirketlerine ödeyebilme güçlerinin üzerinde kredi verilmesi*: Banka müşterilerini kredileendirme faaliyetlerini yürütürken çok dikkatli davranmak zorundadır. Kredinin tahsilatının yapılamaması sonucu banka bunu zarar olarak yazacak ve özsermayesinin azalmasına yol açacaktır. Bunun sonucunda bankanın mali bünyesi zayıflayacağı ifade edilmiştir. Bu nedenlerle banka müşterilerinin kredi isteğini değerlendirirken, müşterinin kredi değerliliğine ve ödeme gücüne ilişkin çeşitli analizleri (kalitatif ve kantitatif) uygulayarak, ilgili kredi talebini bu sonuçlara göre değerlendirmelidir (Şakar, 2006: 31). Ancak Fona devredilen bankalardaki örneklerden hakim ortaklara kullanılan doğrudan kredilerde mali istihbarat ve analiz raporlarının hazırlanmadığı, gerekli teminatların istenmediği, başka bankalardan alamayacakları kredi tutarlarını bu bankalardan alabildikleri görülmüştür.

g) *Hakim ortak kredi borçlarının yeni kredi verilerek kapatılması*: Hakim ortaklara verilen kredilerin tahsilatının çoğunlukla nakden gerçekleştirilmediği görülmektedir. Ancak bu kredilerin tahsil edilememesi dolayısıyla zarar yazılmaması amacıyla banka kredi kullanan hakim ortak grubundaki şirket veya kişilere yeni kredi vermektedir. Bu sayede eski kredi kapatılmış olmakta böylece bankanın gelir tablosunda ilgili krediler zarar olarak yansıtılmamaktadır. Bunun yanı sıra bilançoda da takipteki krediler rakamı ilgili kredi kapatıldığı için sürekli olarak küçültülmektedir.

h) *Hakim ortaklara kredilerine ait borçların tahsilatlarının geciktirilmesi ve cezai işlemlerin uygulanmaması, kredi faizlerin iptal edilmesi*: Hakim ortaklara kullanılan kredilere ilişkin hakim ortak istismarından biri de kredi borçlarına ait tahsilatların zamanında gerçekleşmemesi, banka tarafından kredinin ödenmemesine ilişkin olarak takip işlemleri ve cezai işlemlerin yapılmaması, kredi faizlerinin çeşitli yöntemlerle iptal edilmesini sağlayarak hakim ortak şirketlerine, diğer müşterilerine tanımadığı imkanlar yaratmaktır. Bu durumları genelde bankalar zarar olarak yazmadıkları gibi, bazı fiktif işlemler sayesinde hukuktan dolanarak bu işlemleri saklarlar.

i) *Kur farklarından yararlanmak amacıyla hâkim ortağa kullanılan TL kredilerin dövize endeksli krediye veya dövize endeksli kredilerin TL krediye sürekli şekilde çevrilmesi*: Bankanın gerçekleştirdiği bu tür usulsüz işlemlerle hakim ortakların lehine banka aleyhine kambiyo karı/zararı sonucu oluşturulur.

j) *Hâkim ortağa kullandırılan krediler için uygun olmayan ya da yetersiz tutarda teminat alınması:* Bankacılık uygulamasında banka, krediyi çoğu zaman belirli bir teminat karşılığında kullandırmaktadır. BDDK tarafından çıkarılan Karşılıklar Yönetmeliğine göre ise “*teminat; kredilerin ve diğer alacakların geri ödenememesi riskine karşılık banka alacağının tamamen veya kısmen güvence altına alınmasını sağlayan her türlü varlık, garanti ve kefaletler ile sözleşmeden doğan hakları*” şeklinde ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere, bankacılık uygulamasından kredi ve teminat kelimeleri sıklıkla yan yana telaffuz edilmektedir. Kredinin teminatlandırılması alacaklı taraf olan banka için çok önemlidir. Çünkü temel kredilendirme ilkelerinden biri olan emniyet ilkesi gereğince kredinin geri dönmemesi durumunda başvurulacak kaynak teminatlar olmaktadır. Dolayısıyla, kredi ihtiyacı olan bir kişi veya kurumun, bir bankadan kredi kullanabilmesi için öncelikle banka tarafından kabul edilebilecek bir ekonomik değere sahip, devredilebilir nitelikte olan bir teminat bulması gerekmektedir (Gürses, 2011). Bankanın teminat istemesinin temel nedeni, bankanın kredi riskinin azaltılmasıdır. Şayet teminat alınmadan yapılan bir kredilendirme işleminin sonrasında banka tarafından alacaklar tahsil edilemezse, bankanın krediyi idari ve hukuki takibinden başka tahsil edebilmesi için alternatifi kalmamış olacaktır.

k) *Hakim ortaklara kredi verilmesi kararlarında objektif değerlendirmelerin göz ardı edilmesi:* Banka, kredi taleplerini değerlendirirken belli kalitatif ve kantitatif analizlerin sonuçlarını objektif olarak tüm başvurulara uygulaması gerekmektedir. Böylece tüm müşterilere kredi taleplerinde eşit şekilde davranılmış olmaktadır (Ensari, 2011: 69). Banka hakim ortakların kredi taleplerini değerlendirirken de objektif değerlendirmelere göre kredilendirme kararını olumlu veya olumsuz şekilde sonuçlandırmalıdır.

l) *Hakim ortaklara düşük komisyon bedelinden teminat mektubu kullandırılması ve/veya kullandırılan teminat mektuplarına ait komisyon ücretlerinin iptal edilmesi:* Bu sayede hakim ortak bedelsiz olarak veya düşük bir bedel ödeyerek teminat mektubu kullanmış olmaktadır. Bu durum normalde diğer müşterilere tanınmadığından adil olmamakta ve banka için bir görev zararı oluşturmaktadır.

m) *Banka kaynakları kullanılarak hakim ortakların kredi kart borçlarının ödenmesi:* Hakim ortakların istismarlarından biri olan kredi kartı ödemelerinin banka kaynaklarından doğrudan karşılanması bankanın zararlarını arttıran kaynak transfer yöntemlerinden biridir. Bir nevi işletme sahiplerinin yaptığı kişisel harcamaları işletmenin gideri gibi göstermesi durumuna benzemektedir.

n) *Hâkim ortağın bankadan kullandığı avanslar ile namına açılmış geçici hesaplardan yaptığı harcamaları ödememesi ve bu tutarlara faiz işletilmemesi:* Banka, müşterilerinin

hesaplarından çeşitli biçimlerde kullanılan avanslardan ve harcamalardan cezai faiz işletir ve belli bir vade sonunda kapatılmasını talep eder. Öte yandan hakim ortaklar için bu tür işlemler gerçekleştiğinde cezai faiz işletilmediği ve ilgili hesaptaki açığın kapatılmadığı görünmektedir.

o) Hakim ortaklara fiktif karlar üzerinden temettü dağıtımı: Banka ortaklarının ve/veya yöneticilerinin isteği üzerine bazı fiktif işlemler sayesinde banka karını olması gereken değerden daha fazla görünmesini sağlayabilir. Örneğin canlı kredilere veya canlı kredi vasfını yitirmekle birlikte bu şekilde sınıflandırılmaya devam eden kredilere reeskont uygulanmaya devam edilmesi, karşılıkların olması gerekenden düşük ayrılması, duran varlık satışlarının fazla gösterilmesi, çeşitli giderlerin olduğundan az gösterilmesi, faiz gideri reeskontlarının düşük hesaplanması, fiktif kambiyo karı yaratılacak işlemler yapılması, çeşitli yıllara ait karların olduğundan fazla gösterilmesi gibi işlemlerle mevcut durumdan daha fazla kar yaratılır ve bunlar ortaklara kar payı şeklinde dağıtılır.

p) Bankanın zararını gizleyerek yüksek miktarlarda jestiyon ve prim ödemesi yapması: Banka gerçekte zarar etmesine rağmen ortaklarına kaynak transferinde bulunmak için bu tür ödemeler gerçekleştirerek fon transferini gerçekleştirir.

q) Banka kaynaklarının doğrudan hâkim ortak hesaplarına aktarılması: Banka kaynaklarını doğrudan istismar etme yöntemlerinden en bilinenlerinden biri hakim ortak hesaplarına banka kaynaklarının aktarılmasıdır. Hakim ortaklar banka kaynaklarını doğrudan gerek kendi bankalarındaki cari hesaplarına gerekse de yurtiçi veya yurtdışı bankalarda kendi namına açtırdıkları hesaplara transfer edilmesini gerçekleştirerek bankanın içini boşaltırlar.

r) Hâkim ortak mevduat hesaplarından bankayı zarar ettirecek döviz ticaretinin yapılması: Hâkim ortağa ait mevduat hesaplarında, banka aleyhine / hâkim ortak lehine olacak şekilde döviz alım-satım işlemleri yapılmasıdır.

s) Hâkim ortağa yaratılan kaydi mevduatlara faiz işletilmesi: Bankada gerçek durumda mevcut olmayan mevduat hesapları sahte kayıtlarla yaratılır. Sonrasında bu mevduat hesaplarına sanki gerçekten mevduat varmış gibi faiz işletilir. Böylece ortaklara illegal olarak mevduat geliri elde ettirilir.

t) Mevduatın kayıt dışı bırakılarak doğrudan hâkim ortağa aktarılması: Doğrudan istismar yöntemleri içerisinde müşterilere en ciddi sonuçlar doğuran yöntemdir. Banka tarafından mevduat sahiplerinden toplanan mevduatlar, genel müdürlük tarafından yapılan bir takım muhasebe hileleri sayesinde banka kayıtlarının dışına çıkartılmış ve doğrudan hâkim ortakların kullanımı için aktarılmıştır. Tüm bu işlemler kamu otoritesinden

gizlenmekte olup; kamu otoritesi sadece banka kayıtlarında görünen mevduatları bilmektedir. Hakim ortaklara aktarma işlemi hiçbir suretle raporlanmamaktadır. Bu şekilde, hem hâkim ortağa kaynak aktarılmış hem de kanundan dolanılmıştır (TMSF, 2011: 253).

3.1.8.2. Dolaylı istismar yöntemleri

Dolaylı kaynak kullandırma yöntemlerinin amacı da hâkim ortağa kaynak aktarmaktır. Doğrudan istismar yöntemlerine göre dolaylı istismar yöntemleri daha çeşitlidir. Dolaylı istismarda en önemli husus, banka kaynaklarının istismarları gerçekleşirken banka hâkim ortağının, bankanın bağlı olduğu grup dışındaki gerçek ya da tüzel üçüncü kişilerle işbirliği yapmasıdır. Dolaylı istismar yöntemleri temel olarak kredilerle ilgili dolaylı istismar yöntemleri, bankanın kendi kaynakları kullanılarak satın alınması yöntemleri, banka sermayesinin banka kaynakları kullanılarak artırılması yöntemleri ve diğer dolaylı istismar yöntemleridir.

Kredilerle ilgili dolaylı istismar yöntemlerinde amaç, bankacılık mevzuatındaki banka kaynaklarının istismarının önlenmesine yönelik sınırlamaları dolanarak hâkim ortağa kaynak aktarmaktır.

Sermayenin artırımı, şirketin bilançosunda yer alan esas veya çıkarılmış sermayenin itibari değerlerinin kanunda ve esas sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda artırılmasıdır²² (Tekinalp, 2015: 124). Anonim şirketler çeşitli amaçlarına ulaşabilmek için sermaye artırımına gidebilmektedir. Örneğin; şirketin yeni yatırımlarını finanse etmek, faaliyetlerindeki artışın gerektirdiği fon gereksinimini karşılamak, yüksek enflasyon nedeniyle erimiş sermayelerini güçlendirmek, borçları nakden ödemek yerine ortak almak, şirketin itibar kaybına uğramasını engellemek, halka açılmak, şirketin zararını karşılamak,

²² Sermaye artırımları 3 şekilde gerçekleşebilir. Dış kaynaklardan artırımda banka ortakları veya ortak olmayanlar şirkete ayni ve nakdi şekilde yeni değerleri banka dışından getirirler. İç kaynaklardan sermaye artırımı bedelsiz olup; yedek akçelerin serbestçe kullanılabilen kısımları, dağıtılmamış karlar, emisyon primi, yeniden değerlendirme artışları, taşınmaz ve iştirak satışlarından karlar, enflasyon farkları gibi şirketlerin kendi iç kaynakları kullanılarak yapılan sermaye artırımlarıdır. Şarta Bağlı Sermaye Artırımında yeni ihraç edilecek tahvil ve benzeri borçlanma araçları nedeniyle şirketten ya da topluluk şirketlerinden alacaklılarına ya da çalışanlarına esas sözleşmede yer alan değiştirme ya da alım haklarını kullanarak pay sahibi olma hakkı tanınmaktadır (TTK, 463. Madde). Başka bir ifadeyle şarta bağlı sermaye artırımı, şirket alacaklılarını şirketin pay sahiplerine dönüştürülmesi yoluyla şirkete fon girişini sağlayan bir yöntemdir (Altaş, 2010: 145).

yeni yavru şirketler ve şubeler kurmak ve vergi avantajı sağlamak için sermaye artırımına gidebilir (Eren, 2001: 30; Güçlü, 2013: 7; Aslanoğlu vd., 2017).

Bankalar da aynı nedenlerle sermaye artırımına gidebilmektedir. Ancak burada banka kaynakları kullanılmasından kasıt; hakim ortağa bankadan çeşitli şekillerde bankanın zararına olacak şekilde asıl amacın saklanarak kaynak aktarılması sonrasında aktarılan bu kaynakların bankanın sözde sermaye artırımında kullanılmasıdır.

Diğer dolaylı istismar yöntemleri ise yukarıda sayılan dolaylı istismar yöntemlerinin dışında kalan yöntemlerdir.

Tüm bu bilgilere göre dolaylı istismar yöntemlerini aşağıdaki şekilde gruplandırılması mümkündür:

a) *Karşılıklı Krediler*: Bankalardan yasal nedenlerle kredi bulabilme imkanı kalmayan ve bankanın hâkim ortağı konumunda olan kişi ve grupların kullandığı bir kaynak bulma yöntemidir. Kısaca açıklanacak olursa banka sahibi iki grubun aralarında anlaşarak, anapara, vade, faiz oranı konularında tamamıyla aynı koşullar çerçevesinde, birbirlerinin grup şirketlerine veya iştiraklerine karşılıklı olarak kredi kullandırması yöntemidir (TMSF, 2011: 258). Böylece her iki banka da yasal kısıtlamalarından kurtulmaktadır. Bu işlemlerde karşılıklı verilen kredilerin tutar, vade ve faiz oranlarının genel olarak birbirleriyle uyumlu biçimde oldukları görülmektedir.

b) *Fiduciary Krediler*: Fiduciary krediler bankacılıkta belirli bir amaç doğrultusunda kredi kullandırma yöntemi olarak bilinmektedir. Tıpkı karşılıklı krediler gibi hukuki olarak kredi alabilme imkanı kalmamış banka hakim ortağı kişi gruplara, banka kaynaklarından kredi kullandırabilmek için oluşturulmuş kredilendirme yöntemidir. Hakim ortak, yurtdışında olan bir bankayla anlaşır ve bu bankaya depo hesabı açar. Bu hesabın kullanılacak kredinin teminatı olduğuna dair sözleşme yapar. Bankanın açtığı teminat niteliğindeki depo hesabının tutar, vade ve faizleri ile diğer bankanın açtığı kredinin tutar, vade ve faizlerinin uyumlu olduğu genelde görülmektedir.

c) *Karma Krediler*: Bu istismar yönteminde hem karşılıklı krediden hem de fiduciary krediden bazı özellikler bulunmaktadır. Bu yöntemde, her iki bankada önce yurt dışındaki anlaşlıkları finansal kuruluşlara depo yaparlar. Sonrasında banka sahipleri, anaparaları, faiz oranları ve vadelerine dair aynı şartları taşıyan kredileri bu finansal kuruluşlar aracılığı ile

birbirlerinin şirketlerine ya da iştiraklerine kredi verirler. İlgili işlemler görünüşte yurtdışı kredilendirme olduğu için ülkenin bankacılık kurallarından muaf olmakta ve hukuktan dolanılmış olunmaktadır (TMSF, 2011: 261).

d) Banka varlıklarının teminat olarak gösterilmesi veya bankanın garanti vermesi ile kaynak aktarılması: Kanunen olması gereken değerde bulunmayan finansal oranları görünürde uygun göstermek, banka sermayesini fiktif olarak artırarak güçlü bir mali bünye yapısı görünümü vermek veya grup şirketleri için gerekli olan çok yüksek miktardaki fon ihtiyacını karşılamak gibi muhtelif amaçlar için başvurulmuş bir istismar yöntemidir. Ayrıca bu yöntemde, kullanılan varlıkların teminat verilmesi nedeniyle banka açısından oluşan gayrinakdi yükümlülüğün banka bilançosuna yansıtılmadığı ve bu durumun kamu otoritesinin denetiminden kaçırıldığı anlaşılmaktadır.

e) Üçüncü kişiler ve/veya paravan firmalar üzerinden hakim ortağa kaynak aktarılması: Bu yöntemler kanunları aşmanın en basit yolu olarak görüldüğünden hakim ortaklar tarafından oldukça sık bir şekilde kullanılmaktadır. Üç ana başlık altında toplanması mümkündür. İlk grup hakim ortak ile birlikte hareket eden üçüncü kişiler üzerinden kullandırılan kredilerdir. Burada üçüncü kişiler doğrudan veya dolaylı olarak fayda sağlarlar. Bu üçüncü kişiler hakim ortağın akrabası, sekreteri, güvenlik görevlisi gibi kişilerdir. Özellikle fon bankalarında üçüncü kişiler üzerinden kredi kullandırımı ve/veya paravan şirket kullandırılması olaylarıyla oldukça sık bir şekilde karşılaşılmaktadır. İkinci grup ise hakim ortak ile hiçbir bağlantının olmaması ancak çeşitli yollar ile cebren veya hile ile bu kişilerin imzalarının alınarak bu kişiler üzerinden paravan şirketlerin kurdurulması ve bu paravan şirketler üzerinden hakim ortaklara kredi kullandırılması şeklindedir. Son grupta ise finansal olarak güç durumda olan kişiler ve/veya bankalardan kredi temin etmekte zorlanan kişilerin hakim ortak ile anlaşarak çekilecek kredi üzerinden komisyon elde etmek amacıyla hareket eden üçüncü kişilerden oluşmaktadır. Burada çekilen kredinin büyük bir kısmı hakim ortağa giderken, üçüncü kişilere kredinin belli bir oranı ya da komisyon tutarı verilmektedir.

f) Off-shore bankalar üzerinden hakim ortağa kaynak aktarılması: Off-shore bankalar, vergisel avantajlar sağlamak, bilanço makyajlaması yapmak, fiktif kar elde etmek, açık pozisyon rasyolarını saklamak ve grup şirketlerine dolaylı yollardan kaynak aktarmak için kullanılır. Bu bankalar mevduat toplamalarına izni bulunmadığı için üç yöntemle kaynak sağlamaktadır. İlk olarak ana ülkedeki banka, off-shore banka adına mevduat toplayabilir. Diğer bir yöntemde ise ana banka, off-shore bankaya yüksek miktartlı depo sağlar. Son yöntemde ise ana bankanın garantisi ve kefaleti ile yurtdışından temin edilen krediler off-

shore bankalara aktararak kaynak işlevi görürler. Öte yandan bu kaynaklar dört yöntemle istismar edilirler. Off-shore bankalar üzerinden grup şirketlerine kredi kullandırılması, off-shore bankalar üzerinden toplanan kaynakların hakim ortakların kullanımına sunulması, off-shore depoların mevduat sigortasından yararlanabilmesi için yurtiçindeki bankanın kayıtları içerisine alınması ve off-shore bankası ile yurt içindeki bankanın usulsüz bir şekilde birleşmesi istismar yöntemleri olarak kabul edilir.

g) *Yatırım bankaları üzerinden hakim ortağa kaynak aktarılması:* Yatırım bankaları, ticari (mevduat) bankalardan farklı olarak mevduat toplayamaz ancak onlar gibi kredi dağıtabilirler. Bu bankalar mevduat toplayamadıklarından faaliyetlerini, borçlanma ve özkaynakları ile devam ettirirler. Eğer bir hakim ortak hem mevduat bankasına hem de yatırım bankasına sahip ise kredi kullandırarak mevduat bankasından yatırım bankasına kaynak aktarır ve sonradan hakim ortak şirketlerine kredi olarak kullandırılan bu kaynaklar ile banka kaynakları transfer edilir.

h) *Bankanın iştirakler üzerinden hakim ortağa kaynak aktarılması:* Banka grup şirketlerine iştirak ederek yani bunların hisselerini satın alarak ya da bunlara kredi verilmesini sağlayarak hakim ortağa kaynak aktarılmasını sağlamaktadır.

i) *Hakim ortağa kaynak aktarılarak sermayenin artırılması:* Banka tarafından hâkim ortaklara kredi kullandırılarak ve/veya faiz giderleri, kambiyo zararları, iştiraklerin ve gayrimenkullerin düşük bedelle satışları, vb. şekillerde hakim ortaklara kaynak yaratılıp daha sonra hâkim ortak tarafından banka sermayesinin artırılmasında kullanılmaktadır (TMSF, 2011: 273).

j) *Bankanın garanti/kefalet vermesi suretiyle hakim ortağın yurtdışından elde ettiği krediyle banka sermayesinin arttırılması:* Banka tarafından ortaklara verilen başta teminat mektupları olmak üzere çeşitli garantiler, banka ortaklarının yurtdışından kredi alabilmesinin sağlanabilmesi için bankanın kefil olması gibi bilanço dışı işlemlerle, ortaklar yurtdışında kurdukları bankalardan veya başkalarına ait finansal kuruluşlardan nakdi kredi alarak bunları banka sermayesinin arttırımında kullanabilirler (TMSF, 2011: 274).

k) *Off-shore bankalar üzerinden toplanan kaynakların doğrudan hakim ortağa aktarılması:* Off-shore bankaların topladığı depolar (mevduatlar) doğrudan ortakların banka hesaplarına aktarılmaktadır.

l) *Off-shore mevduatlar vasıtasıyla yapılan çeşitli istismarlar:* Bankaların Fona devredildiği dönemde, off-shore mevduatlar, mevduat güvencesinin dışında tutulmaktadır. Bunu bilen hakim ortaklar çeşitli yöntemler sayesinde off-shore mevduatları kendi grup şirketlerine kredi verilmesi başta olmak üzere çeşitli şekillerde aktarmışlardır.

m) Emsal bedellerine göre daha yüksek gelir - daha düşük gider tutarları yaratılacak şekilde işlemlerin yapılması: Bankalar ve hakim ortaklara ait şirketler arasından bankayı zarara uğratacak şekilde varlık alım satımlarının yapılmasıdır. Yapılan işlemler emsal bedellerinin aşağısında veya yukarısında yapılarak bankanın zararına/hakim ortakların karına gerçekleştirilmektedir. Banka açısından gider doğurucu işlemler hakim ortaklara kaynak olarak aktarılacağı için emsal bedelinden daha fazla; banka açısından gelir doğurucu işlemler ise emsal bedelinden daha az tutarlarda gerçekleştirilir. Örneğin, banka sahip olduğu varlıklarını (iştirakler, gayrimenkuller, vb.) ortaklara satarken gerçek değerinden daha düşük bir bedelle satarken; banka, ortakların varlıklarını satın alırken gerçek değerinin çok üzerinde bir bedelden satın almaktadır. Ayrıca grup şirketlerinden kiralamalarda yüksek kiralama ücreti verirken, kendisinin grup şirketlerine kiraladığı varlıklardan düşük kira bedeli tahsil etmesi; bakım-onarım ve tadilat işleri ile reklamlarını grup şirketlerine yüksek bir ücretle yaptırtmaları diğer örneklerdendir.

n) Bankanın borsadaki grup şirketlerine yatırım yaparak manipülasyon yapması: Bankalar, borsada işlem gören grup şirketlerinin hisse senetlerini özellikle alım yönünde işlemler yaparak manipülasyon yaparlar. Bu ataklar ile hisse senetlerinin fiyatı artacağından diğer yatırımcıların bu hisselerle yönelmesini amaçlayabilirler.

o) Bankanın çeşitli vergi ve fonları eksik yatırarak hakim ortağa kaynak aktarılması: Bankaların yükümlü sıfatıyla ödediği vergiler ile sorumlu sıfatıyla ödediği vergiler bulunmaktadır. Yükümlü sıfatıyla ödediği vergiler olarak kurumlar vergisi, banka ve sigorta muameleleri vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, emlak vergisi, damga vergisi, ilan ve reklam vergisi, çevre ve temizlik vergisi, Değerli Kağıtlar Kanunu uyarınca banka çekleri için ödediği vergiler ile Harçlar Kanunu' na göre ödemek zorunda olduğu vergi ve harçları içerir. Bankaların sorumlu sıfatıyla ödediği vergiler ise gelir vergisi tevkifatı (ücretlerden kesilen gelir vergisi tevkifatı, gayrimenkul sermaye iratları, serbest meslek kazancı ve esnaf muaflığı ödemeleri, menkul sermaye iradı), kurumlar vergisi tevkifatı, veraset ve intikal vergisi tevkifatı, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonuna ait vergi ve harçlardır. Finansal araçların vergilendirilmesinde ise kambiyo işlemleri, arbitraj işlemleri, türev işlemlerine ilişkin vergileri ödemek zorundadır (Sümer, 2013: 102-189). Ancak hakim ortaklar bankanın bu vergilerden bazılarını devlete intikal ettirmeyerek usulsüz ve hukuka aykırı şekilde kaynak yaratır ve sonrasında da kendilerine aktarırlar.

p) Banka kayıtlarının gerçek durumu yansıtmaması: Banka kayıtlarının ve mali tablolarının bilinçli olarak gerçek durumu gizlemeleri için yapılan işlemlerdir.

q) Hakim ortak lehine açığa repo işlemleri ve DİBS senetleri satışı yapılması suretiyle kaynakların istismar edilmesi: Bankalar repoya konu edilebilir menkul kıymet stoklarından fazla fon toplayarak açığa repo (fiktif repo) yapabilir. Repo, bir menkul kıymetin geri alım taahhüdüyle satışı söz konusu olduğundan repo taahhütleri tutarı en fazla menkul kıymetin işlemiş faizli tutarı (cari değeri) kadar olabilmektedir. Bunun üzerinde gerçekleşen kısım açığa repo işlemidir. Bu satış işlemlerinin bir kısmında bankanın mevcudunda yeterli menkul kıymet yoktur ve buna rağmen banka satış işlemini gerçekleştirmektedir. Başka bir uygulamada ise banka müşterilerinin emanet hesaplarından menkul kıymetleri gizli şekilde bir kısmı borsa işlemleriyle üçüncü şahıslara satılmakta, bir kısmı ise diğer bankalardan alınan döviz depolarının teminatı olarak bu bankalara verilmektedir. Bu satış işlemlerinin sonucunda menkul kıymetlerin teslim edilmediği, muhasebenin hileli şekilde kullanılmasıyla işlemin gizlendiği görülmektedir.

3.1.8.3. Fiktif nitelikli işlemler

Hakim ortaklar banka kaynaklarını çeşitli şekillerde suiistimal ederken bunları başta kamu denetimi olmak üzere çeşitli taraflardan saklama eğilimindedir. Fiktif nitelikli işlemler gerçek durumun kaydı olarak değiştirilerek, gerçek işlemin gizlenmesini amaçlamaktadır. Bankaların gerçekleştirdiği fiktif işlemlerin amaçları; fiktif olarak kar yaratmak, bankanın çeşitli rasyo değerlerini daha iyi göstermek ve bankanın satın alımında banka kaynaklarının kullanılarak satın alındığını gizlemektir.

Fiktif olarak kar yaratma amacıyla; banka gerçekte olmayan çeşitli fiktif işlemleri yaratarak gelirlerini ve giderlerini farklılaştıracak şekilde bilanço makyajlaması tekniklerini kullanmaktadır. Bu sayede gerçekte olan bankanın mevcut durumunu gizler.

Rasyoları sağlıklı göstermek için yapılan fiktif işlemler sayesinde ise bankanın sermaye yeterlilik rasyosunun ve döviz açık pozisyonları oranının belli bir seviyede olduğu izlenimi vererek, TL ve döviz cinsinden gerçekleştirdiği işlemleri sürdürebilmeye devam etmek istemektedir. Bu amaçlara dönük olarak aşağıdaki teknikler kullanılmaktadır.

Bankanın satın alımında banka kaynaklarının kullanılarak satın alındığını gizlemek için yapılan fiktif işlemlerde ise bankasını satan hakim ortak aşırı yüksek bir borç yükünden kurtulurken, bankayı satın alan alıcı grup da yeterli mali gücü bulunmadan veya önemli bir

sermaye koymadan banka sahibi olabilmektedir. Ancak ayrıca belirtilmelidir ki bankayı satın alan yeni hakim ortak üstlendiği borçları daha sonradan ödememektedir. Bankanın kendi kaynaklarını kullanarak satın alınmasında banka borcunun alıcı tarafından üstlenilerek bankanın satın alınması, alıcı gruba bankadan kredi kullandırılması sayesinde ve alıcı grubun kredi bulabilmesi için banka tarafından garanti sunularak bankanın satın alınması gerçekleşmektedir.

Fiktif nitelikli işlemler aşağıda gösterilmektedir.

a) *Krediler için düşük karşılık ayrılması:* Bankaların takibe düşen kredi alacakları için ayrılması gereken tutardan daha düşük karşılık ayırmasıdır. Bu sayede banka zarara dönüşecek olan karşılık tutarlarını küçültmekte olup dolayısıyla banka, karını olması gereken değerden daha yüksek gösterecektir.

b) *Mali duran varlıkların değer düşüklüğüne ilişkin karşılıkların düşük ayrılması:* Karşılıkların az olarak ayrılmasıyla karın yüksek gösterilmesinde olduğu gibi bankanın mali duran varlıkların değerlerinde meydana gelen azalmalar için ayıracak karşılıklar düşük tutularak banka karının olması gerekenden daha yüksek görünmesi amaçlanır.

c) *Faiz ve diğer gelir reeskontlarının olması gerekenden daha fazla, faiz ve gider reeskontlarının olması gerekenden daha düşük gösterilmesi:* Banka canlı alacaklarına uyguladığı reeskont işlemleri üzerinde çeşitli ayarlamalar yaparak karını yüksek görünmesini amaçlamaktadır. Aynı amaç doğrultusunda faiz giderlerine ilişkin reeskontları da mümkün olduğunca az hesaplayarak karını yüksek gösterilmesi sağlanmaktadır.

d) *Giderlerin gelir tablosu yerine bilanço aktifinde gösterilmesi:* Bilanço makyajlama tekniklerinden biri olan giderlerin aktifleştirilmesi işleminde, bir işletme gider olarak gelir tablosunda göstermek zorunda olduğu harcamaları, banka aktifinde gösterecek şekilde kayıtlar tutar. Bu sayede bankanın/işletmenin karı olması gereken değerden daha büyük görünür. Özellikle tadilat ve onarım giderlerinin, özel maliyet ve/veya binalar hesabında gösterilerek aktifleştirilmesi yaygın örneklerden biridir.

e) *Fiktif kayıt yapılarak döviz pozisyonlarından kambiyo karı / zararı ile gelir /gider yaratılması:* Bu işlemler sayesinde banka çeşitli işlemlerden kaynaklanan ve sonuçlarının belli olmasını istemediği işlemleri gizleme imkânı elde etmektedir.

f) *Fiktif olarak yaratılan yüksek temettü gelirlerinin alınması:* Fiktif kar yaratımı sonrasında bankanın bu gerçek olmayan karları nakden temettü olarak dağıtmasıdır.

g) *Donuk kredilerin, tahsil imkânı kalmayan alacakların iştirakler veya grup şirketlerine temlik edilerek banka bilançosundan çıkarılması:* Bilanço dışı işlem olarak sayılan kredi satışları dediğimiz bu uygulamada banka tahsilatından şüphe duyduğu alacak kalemlerini zarara dönüşmeden grup şirketlerine veya iştiraklere temlik (devir) ederek banka bilançosunda çıkarmaktadır. Bu sayede bankanın bilançosu daha sağlıklı bir görünüm kazanmaktadır. Ancak bankanın da bir gruba bağlı bir işletme olduğu düşünülürse, tahsil edilmeyen alacaklar grubun toplam riskinin artmasına neden olmaya devam edecektir. Günümüzde bankalar takipteki alacaklarını varlık yönetim şirketlerine satmaktadır.

h) *Sermaye yeterlilik rasyosunun uygun değerde göstermek için bilanço kalemlerinin fiktif muhasebe kayıtları ile farklılaştırılması:* Sermaye yeterlilik rasyosunun payını oluşturan özkaynakların değerini arttırıcı şekilde fiktif işlemler yapılması; paydayı oluşturan riskli varlıklar değerini azaltacak şekilde fiktif işlemlerin yapılarak sermaye yeterlilik rasyosunun kanuni sınırlar düzeyine çekilmesidir. Örneğin özkaynakları arttırıcı fiktif işlemler olarak fiktif kar yaratımları, fiktif sermaye artırımları, menkul kıymet ihraç primlerindeki fiktif artışlar için kaydi işlemlerin yapılması gibidir. Risk ağırlıklı varlıkların tutarının azaltılması için donuk kredilerin canlı krediler şeklinde yazılması, donuk krediler için alınan teminat tutarlarının fazla gösterilmesi vb. gibi işlemlere ilişkin fiktif kayıtlar oluşturulmaktadır.

i) *Döviz pozisyon oranlarının tutturulması için off-shore başta olmak üzere çeşitli şekillerde fiktif nitelikte döviz işlemleri yapılması:* Bankaların yasal döviz pozisyonu açığı, yasal özkaynakları toplamına oranla % 20 yasal sınırı aşmamak zorundadır. Fona devredilme tarihleri göze alındığında bankalar özkaynaklarının döviz olarak değerinin yarısına kadar kredi dağıtabilir. Türkiye’de bankaların 2000 senesinde döviz açık pozisyon değeri yaklaşık 21 milyar \$’a, oran olarak % 205 seviyesine çıkmıştı. Bu durumu yasal sınırlarda göstermek için karşı taraflarla fiktif olarak döviz dayalı türev işlemleri, off-shore işlemleri gerçekleştirerek bu oranı sağlamaktadır.

j) *Bankanın borcunun nakli yöntemiyle satın alınması:* Türk Ticaret Kanunu’ndaki borcun temliki esas alınarak geliştirilmiştir. Bu yöntemde sahip olduğu bankaya çok yüksek miktarda borcu olan hakim ortak, borçlarını borcun temliki yoluyla alıcı gruba devretmektedir. Bu yöntem ile alıcı grup ya sermaye koymadan ya da çok az bir sermaye koyarak banka sahibi olabilmektedir. Bankasını satan hakim ortak ise kendi bankasına olan borçlarından herhangi bir ödeme yapmadan kurtulabilmektedir.

k) *Alıcı gruba bankadan kredi kullandırılarak bankanın satın alınması:* Bu yöntemde banka tarafından alıcı gruba kredi kullandırılmakta, alıcı grup da temin etmiş olduğu bu fon ile bankayı satın almaktadır.

l) *Alıcı grubun kredi bulabilmesi için banka tarafından çeşitli garantiler sunularak bankanın satın alınması:* Bu yöntemde banka alıcı gruba kredi bulabilmesi için garanti ya da teminat mektubu vermekte, alıcı grup da bu garanti sayesinde genellikle yurtdışından sağlamış olduğu bir fonla bankayı satın almaktadır.

3.2. Mevduat Bankalarının 2000 – 2001 Krizi Öncesinde Bilanço Dışı Usulsüz İşlemleri

Mevduat bankalarının TMSF' ye devir öncesindeki süreçleri incelendiğinde bankaların genel olarak likidite yetersizliği, gelir gider dengesizliği, özkaynak yetersizliği, aktif kalitesizliği, hukuka aykırılık, denetim yetersizliği, yönetim yetersizliği ve hakim ortakların istismarı gibi problemleri yoğun şekilde yaşadıkları görülmektedir. Bu sorunları çözüme kavuşturmak için denetim otoritesi tarafından alınması istenen önlemlerin alınmadığı farklı raporlardan anlaşılmaktadır. Bu tedbirleri uygulamak yerine bankalar sık sık fiktif işlemler gerçekleştirme yoluyla başta kaldıraç düzeyi olmak üzere çeşitli oranları daha iyi göstermek, gruba bağlı off-shore bankaların açılması suretiyle bu bankalara mevduat transfer etmek, bu bankalara açılan depo hesapları üzerinden grup firmalarına fiduciary kredi veya diğer grup şirketlerine bağlı off-shore bankalar ile karşılıklı kredi kullandırmak böylece asıl bankaların risk ağırlıklı varlıklarının değerini düşük göstererek daha iyi sermaye yeterliliği oranlarına sahip olduğu izlenimi vermek, bu depoları teminat olarak göstererek grup firmalarına düşük teminatlı kredi vermek veya bu off-shore bankalardan grup şirketlerine verilen teminat mektupları ile farklı bankalardan kredi temin edilmesini sağlamak, gerçek sermaye artırımları yerine banka kaynaklarının transferi sayesinde fiktif sermaye artırımları gerçekleştirmek, paravan şirketler açarak kredi kullandırmak, döviz kuru riskini düşük göstermek için özellikle swap işlemleri başta olmak üzere türev işlemler gerçekleştirmek ve böylece kur riski oranlarını yasal sınırlarda olduğu izlenimi vermek, gecelik repo piyasalarından bankanın finansman ihtiyacını karşılamak, grup şirketlerine gayrinakdi kredi vermek, grup şirketlerine kredi verirken diğer müşterilerine kıyasla düşük değerlerde teminat ve rehinli varlık almak ve bunları gizlice kayıtlardan çıkararak tahsilatın gerçekleşmemesi durumunda grup şirketlerini yasal sorumluluktan kurtarmak, şirketin finansmanını gerçekleştirmek için gecelik repo piyasalarından tehlikeli şekilde borçlanmak, hatta banka

satın alımında ilgili bankanın kaynaklarını kullanımını gizlemek veya kolaylaştırmak için bilanço dışı finansman teknikleri kullanmak gibi örnekler verilebilir.

Fona devir süreçleri aşağıda anlatılan bankaların yukarıda sayılan illegal bilanço dışı teknikleri niçin ve nasıl kullandıkları ve bu şekilde bankaların nasıl zarara uğratıldığı daha geniş olarak aktarılarak; bölümün 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri dönemi ile ilgili kısmı tamamlanacaktır. Bu kapsamda öncelikle bankaların yakın takibe alınma nedenleri ile Fon' a devredilme nedenlerine ilişkin tablo aşağıda verilecektir. Akabinde ise bankaların Fon' a devir süreci anlatılırken varsa illegal bilanço dışı işlemler ile bilanço dışı finansman tekniklerine ilişkin örnekler verilecektir.

Çizelge 3.1. Bankaların fon'a devrediliş süreci

Çözümleme Yöntemi	Bankalar	Yakın İzlemeye Alınma Nedenleri	Fona Devir Nedenleri
Doğrudan Satışı Yapılarak Çözümlenen Bankalar	BANK EKSPRES	• Mali yapının bozulması, • Gelir gider dengesinin bozulması, • Likidite sıkışıklığı, • Döviz rezervlerinin erimesi, • Bankanın kendi kaynakları kullanılarak satın alınması	❖ Banka alımında kredi kullanılması ❖ Korkmaz Yiğit Grubu'na doğrudan kullandırılan krediler ❖ Fiduciary krediler ❖ Karşılıklı (back to back) krediler
	DEMİRBANK	• Aktiflerinde aşırı DİBS bulunması, • Yüksek tutarlarda sendikasyon kredisi kullanması, • Likidite sıkışıklığı	❖ Devlet kağıtlarından kaynaklanan zarar ❖ Fonlama maliyetlerinin yükselmesi ❖ Portföyündeki hisse senedi değerlerinin azalması
	SİTEBANK	• Hakim ortak istismarları, • Özkaynakların azalması, • Bankanın grup kredileri ve diğer kredilerden zarar etmesi, • Personel sorunu, • Sorunlu kredilerin büyüklüğü, • Faiz ve gelir reeskontları usulsüzlükleri	❖ Mevduat faizleri ❖ Kambiyo zararı ❖ Donuk krediler
	TARİŞBANK	• Sermaye yetersizliği, • Likidite sıkışıklığı, • Gelir gider dengesinin bozulması • Sorunlu kredilerin büyüklüğü, • Gayri nakdi kredilerde risk temerküzü ve zarar artışı • Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonucunda yüksek fonlama maliyetleri sonucu oluşan zararlar • Sermaye artırımının gerçekleştirilememesi	❖ Sorunlu krediler ve risk temerküzü ❖ Özkaynak yetersizliği ❖ Banka yönetiminde yaşanan sorunlar

Çizelge 3.1. (devam) Bankaların fon'a devrediliş süreci

Birleştirildikten Sonra Satılan Bankalar	EGEBANK	• Hâkim ortak istismarları • Sorunlu alacaklar • Fiduciary işlemlerinin BDDK kararına rağmen devam edilmesi • Açık döviz pozisyonunun artması	❖ Egebank'ın, Egebank kaynakları kullanılarak Demirel Grubu tarafından satın alınması ❖ Demirel Grubu şirketlerinin banka kaynaklarını kullanması ❖ Diğer bankalarla yapılan karşılıklı (Back to Back) kredi işlemleri ile Demirel Grubu şirketlerine kaynak kullandırılması ❖ Bankanın sermaye artırımının yine banka kaynaklarıyla yapılması ❖ Demirel Grubu'nun üçüncü şahıs firmaları üzerinden kredi kullanması ❖ Yurtiçi ve yurtdışı bankalara yapılan mevduat ve depolar yoluyla kaynak kullanılması ❖ Demirel Grubu firmalarına banka tarafından iştirak edilmesi ❖ Fiktif kar yaratılması ve temettü dağıtılması ❖ Banka yöneticilerine ve bağlantılı şirketlere banka kaynaklarının kullandırılması
	YURTBANK	• Sorunlu kredilerin büyüklüğü • Hakim ortaklara aşırı kredi kullandırımı ve bunların donuklaşması • Usulsüz kredi kullandırımı • Sürekli şubeler açılması • İştiraklere yoğun kaynak aktarımı • Yabancı kaynakların duran varlıklara yatırılması • Grup kredilerinin teminatsız olması • Yurt Security Off-Shore işlemleri	❖ Balkaner Grubuna doğrudan kullandırılan krediler ❖ Karşılıklı (Back to Back) kredi işlemleri ❖ Fiduciary kredilendirme ❖ Çamlıca Konut kredileri

Çizelge 3.1. (devam) Bankaların fon'a devrediliş süreci

	YAŞARBANK	• Bankanın mali tablolarındaki gerçek dışı rakamlar • Bankanın açık pozisyonunun çok fazla olması • Kredi portföyünün çok riskli olması ve sorunlu kredilerin aşırı büyümesi • Aşırı mevduat çekilişleri, aşırı fiduciary kredi kullandırma • Sermaye yetersizliği • Faiz ve gelir reeskont hesaplamalarındaki usulsüzlükler • Fiktif sermaye artırımları • Türev araçların tehlikeli kullanımları, • Kredilerdeki risk temerküzünün büyümesi	❖ Hâkim ortak kredileri ❖ Banka iştiraklerine usulsüz kaynak aktarımı ❖ Yaşarbank depoları ve Yaşar Foreign Trade kredileri ❖ Sorunlu krediler
	BANK KAPİTAL	• Hakim ortakların banka kaynaklarını istismarları • Döviz pozisyon açığı nedeniyle yüksek kambiyo zararı • Özkaynakların hızla erimesi • Kredi portföyündeki aşırı risk temerküzü • Fiduciary kredi şeklindeki yurtdışı depo hesaplarının faaliyetleri	❖ Hâkim ortağa doğrudan kredi kullandırımı ❖ Fiduciary krediler ❖ Karşılıklı (back to back) krediler ❖ Paravan firmalar üzerinden kredi kullandırılması ❖ İştirakler aracılığıyla kredi kullandırımı ❖ Reeskont ve karşılıklar yoluyla fiktif gelir yaratılması ❖ Diğer
	ULUSALBANK	• Aşırı DİBS yatırımları • Aşırı repo – ters repo pozisyonlarına girmek • Fiktif vadeli döviz alım işlemleri • Özkaynakların gitgide erimesi • Faiz oranlarında 2000 – 2001 krizleri ile meydana gelen ciddi artışlar	❖ Aşırı DİBS yatırımları ❖ Usulsüz açığa repo işlemleri
	SÜMERBANK	• Hakim ortakların banka kaynaklarını istismarları • Döviz pozisyon açığı nedeniyle yüksek kambiyo zararı • Özkaynakların hızla erimesi • Repo yükümlülüklerinin yüksekliğinden kaynaklanan önemli bir bilanço dışı yükümlülük oluşması ve buna bağlı yüksek kur riskinin oluşması • Off-shore hesapları üzerinden kullandırılan krediler • Sorunlu kredilerin artışı	❖ Özelleştirme bedelinin ödenmesinde banka kaynaklarının kullanılması ❖ Hâkim ortağa doğrudan kredi kullandırımı ❖ Efektifbank Off-shore üzerinden kullandırılan krediler ❖ Karşılıklı (back to back) krediler ❖ Fiduciary krediler ❖ Paravan firmalar ve üçüncü şahıslara kullandırılan krediler ❖ Kredi işlemlerindeki usulsüzlükler

Çizelge 3.1. (devam) Bankaların fon'a devrediliş süreci

Başka Bir Bankaya Devredilerek Çözömlenen Bankalar	PAMUKBANK	- Hakim ortak Çukurova Grubu'nun banka kaynaklarını istismar etmesi - Grup risklerinin sonucunda aktifin donuklaşması ve likidite darboğazının yaşanması - Döviz pozisyon açığı nedeniyle yüksek kambiyo zararı - Grup kredilerinin teminatsız oluşu - Zorunlu kredilerin aşırı büyüklüğü - Kaynak maliyetinin aşırı yüksek oluşu - Fiskobirlik kredilerinin zarara dönüşmesi - Karşılık yönetmeliklerine aykırılık	❖ Grup kredileri ❖ Diğer grupların firmalarına kullandırılan krediler, ❖ İştirakler ve bağı ortaklıklar, ❖ Sabit kıymetler
Birleştirilerek Çözömlenen Bankalar	İTERBANK	- Hakim ortakların banka kaynaklarını istismarları - Bankanın ilk sahibi olan Çukurova Grubu'na ait kredi risklerinin azaltılmaması - Bankanın 94 krizine kadar dış kaynak ağırlıklı çalışmasına bağı olarak yaşanan devalüasyonla kambiyo zararına uğraması - Bankanın ankes açıklarının oluşması	❖ Sorunlu krediler ❖ Bankanın satın alınmasında banka kaynaklarının kullanılması ❖ Paravan firmalara kullandırılan kredilerin hakim ortakların şahsi hesaplarına aktarılması ❖ 1998 yılında yoğunlaşan kredi kullanımları ❖ Fiduciary krediler ❖ Protokole bağlanan Çukurova kredileri ❖ Alacağın temliki ❖ Nergis Grubuna ait şirketlerin satın alınması yoluyla bu şirketlere kaynak aktarılması
	ESBANK	94 krizinin banka mali yapısını bozması - Bilanço dışı risklerin önemli bir büyüklüğe ulaşması - Bilançonun reel anlamda küçölmesi - Özkaynakların erimesi - Likidite darboğazının oluşması - Aktif kalitesinin bozulması - Kaynak maliyetinin artması - Vade yapısının kısılması - Maliyet-getiri dengesinin bozularak dönem zararının oluşması - Yurtdışı depolar aracılığı ile usulsüz kredi kullandırılmaları - Döviz pozisyon açığı	❖ Hâkim ortak kredileri ❖ Duran varlık yatırımları ❖ Reel olmayan kârlar üzerinden temettü dağıtımı ❖ Diğer

Çizelge 3.1. (devam) Bankaların fon'a devrediliş süreci

	ETİBANK	- Kullandırılan kredilerin tahsil edilememesi nedeniyle donuklaşan aktif yapısı - Kısa vadeli ve döviz cinsinden toplanan kaynakların kambiyo zararına yol açması - Bankanın sermayesinin erimesi - Banka hakim ortaklarının istismarları - Hisse devirlerinde gerçekleşen usulsüzlükler - Grup ile ilişkili Off-shore bankalar ile depo, repo ve menkul kıymet satış işlemlerindeki hileli işlemler - Hakim ortak kredilerinin teminatsız oluşu	❖ Etibank depoları üzerinden kullandırılan krediler ❖ Özelleştirme borcunun ödenmesinde Etibank kaynaklarının kullanılması ❖ Nergis Grubuna kullandırılan krediler ❖ Medya Grubuna kullandırılan krediler ❖ Medya Grubu şirketlerine iştirak edilmesi ❖ Karşılıklı (back to back) krediler
	İKTİSAT BANKASI	- Hakim ortak istismarı - Özkaynakların hızla erimesi 94 kriziyle kaynak bulamayan bankanın yüksek faiz karlığı mevduat kabul etmesi ve mevduat çekilişleri sonucunda likidite krizine girmesi 94 kriziyle döviz kurundaki artışın banka kambiyo zararlarını oluşturması - Grup firmalarına kredi kullandırımı nedeniyle banka aktif yapısının donuklaşması - Grubun yurtdışındaki iştirakleri aracılığıyla Grup şirketlerine dolaylı kredi kullandırılması - Grup şirketlerinin kredilendirilmesinde depoların kullanılması ve bu depoların hakim ortak kredilerinin teminatı olarak gösterilmesi - KKTC'de off-shore faaliyeti gösteren ve Erol Aksoy ailesine ait olan Trade Deposit Bank da İktisat Bankası kaynaklarının tutulması	❖ Trade Deposit Bank'a aktarılan kaynaklar ve usulsüz birleşme ❖ Banka aktifindeki donuk krediler ❖ Grup firmalarının kredi faizlerinin silinmesi ❖ Sermaye benzeri kredi kullandırmak suretiyle gruba ait yurt dışı bankalara uzun vadeli kaynak aktarılması
	KENTBANK	- Bankanın özkaynaklarının gitgide azalması - Banka kaynaklarının getirisi düşük iştirak ve bağlı ortaklıklara yatırılmasıyla hakim ortağa kaynak aktarılması - Atlas Bank Off-shore'a depo yapılarak yurtiçi kredi kullandırımı - Banka döviz açık pozisyonu büyümesi ve bu nedenle Atlas Bank Off-shore ile karşılıklı vadeli döviz alım satım işlemleri - Takipteki alacakların artması ve büyük kredilerin önemli bir kısmının sorunlu olduğunun tespit edilmesi - Off-shore kredi kullanımlarının teminatsız olması - Hakim ortak kredilerinin teminatsız oluşu	❖ Süzer grubuna doğrudan kullandırılan krediler ❖ Atlas Yatırım Bankası'na yapılan depolar ❖ Karşılıklı (back to back) krediler ❖ Dolmabahçe Turizm'in satışı yoluyla süzer grubuna kaynak aktarımı ❖ Banka kaynakları kullanılarak yapılan sermaye artırımları ❖ Şube tadilat ve dekorasyon harcamaları yoluyla banka kaynağının istismarı

Çizelge 3.1. (devam) Bankaların fon'a devrediliş süreci

	EGS BANK	• EGS Bank kredi politikasının EGS Gruba ve grupla ilişkili şirketlere kaynak yaratma amaçlı kullanılması • EGS Off-Shore' un depolarından kredi kullandırılması • Tekstil sektörünün toplam krediler içindeki payının aşırı büyüklüğü • Sorunlu kredilere karşılık ayrılmaması • Tekdüzen hesap planı ve izahnamesine aykırı olarak kayıt tutulması • Açık döviz pozisyonu • Fiktif işlemler yapılması • Bankacılık hukukuna aykırı işlemler yapılması • İştirakler ve sabit kıymet yatırımları ile kaynak aktarımı • Banka varlıkları uzun vadeli Türk parası cinsinden olmasına karşın bunları finanse edilmesinde kısa vadeli döviz tevdiat hesaplarının kullanılması	❖ EGS ve TYH gruplarına kullandırılan krediler ❖ EGS Off-shore'a yapılan depolar ❖ Banka iştiraklerine kullandırılan krediler ❖ Apel kredileri ❖ EGS Grubu firmalarının kefaleti ❖ İştirak satışları ❖ EGS Grubu firmaları hisse senetleri değer azalış karşılığı ❖ İştirak ve bağlı ortaklıklarda değer azalışları
	TOPRAKBANK	• Toprakbank'tan, Toprak Off-Shore'a aktarılan depoların çok büyük montanlara ulaşması • Banka tarafından Toprak Off-Shore'a buradan da Toprak Grubuna kaynak aktarılması • Sorunlu alacakların uygun şekilde muhasebeleştirilmemesi, gerekli karşılıkların ayrılmaması ve tahsilat sürecinin gerçekleşmemesi • Altın forward işlemleri nedeniyle vergi ziyanına neden olduğu • Toprak Off-Shore ile kullandırılan kredilere teminat alınmaması	❖ Toprak Grubuna kullandırılan krediler ❖ 1998 ve 1999 yılları kârının fazla gösterilmesi ve bu kârların dağıtımı yoluyla hâkim ortağa kaynak aktarımı ❖ Hâkim ortak şirketlerine uzun vadeli kredi kullandırımı
İradi Tasfiye Yöntemiyle Çözümlenen Bankalar	TÜRK TİCARET BANKASI	• Bankacılık yeniliklerini takip edememesi • Niteliksiz personel ve yetersiz teknik altyapı • Kredi portföyünde geniş yer tutan başka banka grupları kredilerinin donuk hale gelmesi • Likidite sorununun derinleşmesi • Disponibilite yükümlülüklerinin yerine getirilememesi • Likidite sıkışıklığını aşmak için ikincil piyasalardan yüksek maliyetli kaynak kullanmaları • Açık döviz pozisyonu nedeniyle oluşan kambiyo zararları	❖ Sümer Holding ve Bağlı Kuruluşları ❖ KIT kredileri ❖ TYT Bank ve Marmara Bank depoları ❖ Açık pozisyon ❖ 1995-1996 dönemi kredileri ❖ Oto finansman imkânının bulunmaması ❖ Bankanın idari yapısı ve yönetim anlayışı

Çizelge 3.1. (devam) Bankaların fon'a devrediliş süreci

TMSF Bünyesindeki Mevcut Bankalar	BİRLEŞİK FON BANKASI (BAYINDIRBANK)	• Aktifin donuklaşması, gelir gider dengesizliği • Sermaye yapısının zayıf ve ağırlıklı olarak vadeli döviz tevdiat hesaplarından oluşması • İştirak ve sabit kıymet edinimi şeklinde grup şirketlerine sermaye aktarımı • Başka bankalardan kullandırılan kredilerin hakim ortak tarafından sermaye artırımlarında kullanılması • Likidite darboğazı • Grup risklerinin büyümesi, kambiyo zararına maruz kalma riskinin yükselmesi	❖ Bayındır Grubu kredileri ❖ Diğer Sorunlu krediler ❖ Altima Financial Services depoları ❖ Regional Off-Shore depoları ❖ Banca Turco Romana hisseleri değer kaybı ❖ Peşin ödenmiş kira gideri
İflas Tasfiyesi Yöntemiyle Çözümlenen Bankalar	TYT BANK (Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası A.Ş.)	• Banka hakim ortağı olan Lapis Grubunun banka kaynaklarını suiistimal etmesi • Döviz tevdiyat yükümlülüklerinin yerine getirilememesi • Kamu bankalarının kendisine yatırılmış mevduatlarını ödememesi • Dışbank'ın satın alımında banka kaynaklarının kullanılması • Bankanın aşırı seviyelerde açık pozisyonu • Bankalar arası piyasadan %210, diğer bankalardan %784 faiz ile borçlanması, takas açığının çok ciddi boyutlara ulaşması	❖ Hakim ortaklara yasal sınırları aşan kredi kullanımları ❖ Banka kaynaklarının grup şirketlerine aktarılması ❖ Fiduciary krediler ❖ Yurtdışı paravan şirketlere kredi aktarımı ❖ Depo hesaplarından kredi kullandırımı ❖ Dışbank'ın satın alımında banka kaynaklarının kullanımı
	MARMARA BANK	• Turizm sektöründe yaşanan kriz nedeniyle likidite krizine girmesi • Bankanın hakim ortağı net grubunun kredi istismarı • Yüksek faizle döviz tevdiat hesapları toplamak istenmesi ancak başılamaması • Bankanın Atilla Uras'a satışında kredi limitlerinin aşılmasına dönük işlem yapılması • Döviz tevdiat hesaplarına Türkiye ve dünya piyasalarının çok üzerinde faiz verilmesi • Takibe alınması gereken kredilerin takip hesaplarına aktarılmaması • Zarar niteliğine dönüşen alacaklar için reeskont uygulanmaya devam edilmesi • Kur riskini hedge etmek için fiktif işlemler yapılması	❖ Hâkim Ortak Kredileri ❖ Açığa Repo İşlemleri ❖ Kambiyo Zararı

Çizelge 3.1. (devam) Bankaların fon'a devrediliş süreci

	İMPEXBANK	- Ortaklar arasındaki çatışmanın yönetim boşluğu yaratması - Sermaye taahhütlerinin tahsil edilememesi sonucu artan kaynak gereksinimi - Hisse devir bedelinin paravan şirketlere verilen kredilerle finanse edilmesi - Hakim ortakların çeşitli şekillerde bankayı istismarı - Yüksek pozisyon riski, yüksek tutarlı açığa repo ve usulsüz swap işlemleri 1994 krizi sonucu artan döviz kuru ve faiz oranları	- Hâkim ortak kredileri ve diğer sorunlu krediler - Kanuna aykırı kur riski uygulamaları ve kambiyo zararı - Sermaye artırımında banka kaynaklarının kullanılması - Akdeniz Garanti Bankası'na iştirak edilmesi - Açığa repo uygulamaları ve diğer usulsüz işlemler - Swap işlemleri - Tüpraş fonları
	KIBRIS KREDİ BANKASI	- Yönetim ve organizasyonun eksikliği - Likidite darboğazı - Çeşitli masraf ve zarar kalemlerinde artış - Gelir gider dengesizliği - Sermaye yetersizliği	- Sermaye yetersizliği - Likidite darboğazı - Zarar kalemlerinde artış - Gelir gider dengesizliği
	İMAR BANKASI	- Uzan Grubu'na kullandırılan krediler - Döviz varlık ve yükümlülüklerinin uyumsuzluğu, kur riskinin yükselmesi - İmar Off-Shore'a yapılan deponun grubun dolaylı finansmanında kullanılması - Tüm yetkilerin Uzan Ailesi üzerinde toplanması - Sermayenin gitgide azalması ve yüksek faizle mevduat toplanması - Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile ÇEAŞ ve Kepez Elektrik imtiyaz sözleşmelerinin iptal edilmesi - Toplu istifalar ve yönetim boşluğu - Hisse devirleri - Muhasebe ve bilgi işlem sisteminin gerçek durumun gizlenmesine dönük olarak kullanılması	- Kayıt dışı mevduat toplanması - Yetkisiz ve açığa DİBS satışı - Hâkim ortak kredileri - İmar off-shore depoları - Paravan şirketler üzerinden kaynak aktarımı - Off-shore hesaplarından mevduat hesaplarına dönüşler - Diğer usulsüzlükler

Kaynak: (TMSF, 2009a, 2009b, 2009c, ..., 2009u)

Bankaların yukarıdaki tabloda başlıklar halinde verilen Fon' a devir sürecinde gerçekleştirdiği bilanço dışı teknikler ise aşağıda banka bazlı olarak sunulmuştur.

3.2.1. Türk Ticaret Bankası

Bankanın mali yapısının bozulması süreci 1990'lı yıllarda başlamıştır. Kredi portföyünde önemli bir ağırlığa sahip olan Sümer Holding ve bağlı kuruluşlarının kredi ödemelerinin gerçekleşmemesi sonucu banka aktif kalitesi bozulmuş ve likidite sorunları artmıştır. 1994 krizi ile birlikte bankanın içinde bulunduğu likidite problemi büyümüştür. Bu dönemde bankanın, krizden etkilenen ve faaliyette bulunma izinleri kaldırılan TYT Bank ile Marmara Bank'tan olan alacaklarını tahsil edememesi sonucunda banka disponibilibite yükümlülüklerini yerine getirememiştir. Banka çözüm yolu olarak ikincil piyasadan yüksek faizle borçlanmayı tercih etmiş ancak bunun sonucunda bankanın mali durumu daha da kötüleşmiştir. Bankanın açık pozisyonla çalışması ancak döviz kurlarının 1994 kriziyle aşırı yükselmesi bankanın büyük bir kur zararı ile karşılaşmasına neden olmuştur (TMSF, 2009a: 27-31).

Bankanın kredi portföyü incelendiğinde başta Sümer Holding ve bağlı kuruluşları ile KİT' lere verilen yüksek montanlı kredilerden oluştuğu görülmektedir. Bu kredilerin nakdi tahsilatı gerçekleşmemiştir (TMSF, 2009a: 30). Banka aynı zamanda 1995 ve 1996 yıllarında teminatsız şekilde ödeme gücü olmayan çeşitli grup firmalarına kredi kullanırmış ve tahsil edemediği için de gelir gider dengesi daha da bozulmuştur (TMSF, 2009a: 32). Bankanın, yetersiz özkaynakla faaliyet gösterdiği görülmekte olup; bu özkaynak açığı ortaklar tarafından tamamlanmadığı ve bankanın otofinansman imkânının da bulunmaması üzerine Fon'a devir kararının gerekçelerinden biri halini almıştır (TMSF, 2009a: 29-34).

Türk Ticaret Bankası' nın hakim ortağı Munzam Sandık Vakfı olup, bu vakfa doğrudan veya dolaylı kredi kullanılarak bir kaynak aktarımı tespit edilememiştir. Bununla birlikte; Türk Ticaret Bankası tarafından bazı firmaların doğrudan kredilendirilmeleri yerine yurt dışındaki bankalara depo yapılmak suretiyle kredilendirildiği belirlenmiştir (TMSF, 2009a: 32).

Banka fiktif işlemlerle yarattığı karları hakim ortak grubuna aktarmamış ancak banka bilanço ve gelir tablosunun makyajlanmasında kullanmıştır. Örneğin; sorunlu olan krediler kanuni takip hesaplarına intikal ettirilmemiş, krediler hesabında fiktif kayıtlar sayesinde

tutarlar oluşturulmuş ve bu tutarlara gelir reeskontları hesaplanarak mevcut zararlar azaltılmaya veya gizlenmeye çalışılmış, repo işlemlerine reeskont işlemi yapılırken geçmiş dönemlerde repoya konu edilen devlet kağıtlarına eklenmesi gereken faiz yüklerinin göz ardı edilmesi ve devlet kağıtlarının ihale sonucunda portföye giriş bedelinin (maliyet bedeli) esas alınarak fazla reeskont hesaplandığı belirlenmiştir (TMSF, 2009a: 32-33).

Banka, aşırı ölçüde olan açık pozisyonunu gizlemek için; bilanço dışı işlemlere başvurmuştur. Döviz pozisyon oranlarını olması gereken sınırlara çekmek amacıyla fiktif karşılıklı depo işlemi ve fiktif karşılıklı vadeli döviz alım-satım işlemi gerçekleştirmiştir. Bu sayede bilanço dışı teknikleri kullanarak gelecek kur pozisyonunu gizlemiştir. Bankanın repo işlemleri yapması da bilanço dışı finansman amaçlı kullanım örneklerinden biridir (TMSF, 2009a: 31).

3.2.2. Bank Kapital

1994 krizi sonrasında artan döviz kurları, Bank Kapital'in taşıdığı açık pozisyonu üzerinde olumsuz etki yaratmış ve bu nedenle yüksek kambiyo zararına maruz kalan banka, özkaynaklarını tümüyle yitirmiştir. Bankanın, Fon'a devredilmesinde en önemli neden hakim ortak şirketlerine yoğun montanlarda doğrudan kredi kullandırılmasıdır. Bunun sonucunda bankada risk temerküzü meydana gelmiş ve gruba kullandırılan krediler yasal sınırları aşmıştır. Bu kredilere ilişkin faiz ve anapara alacakları tahsil edilmemiş, takip işlemleri başlatılmayarak gerekli karşılıklar ayrılmamış aksine reeskont hesaplanarak durumun gizlenmesine devam edilmiştir. Bankanın özellikle grup şirketlerine kredi kullandırırken yeterli teminatlar almaması, çapraz kefalet uygulaması ile kredilere ilişkin güvenceleri tamamen ortadan kaldırmıştır. Bilanço dışı finansman tekniklerinden bir olan garanti mekanizmasını işletmeyerek zaten banka kaynaklarını geri dönmek üzere transfer etme isteğini başarmıştır. Ayrıca Bank Kapital'in Ceylan Ailesi fertlerinin ve grup şirketlerine ait kredi kartı borçlarını ödedikleri, kullandıkları avanslar için faiz işletmeme vb. yollara bankayı zarara uğrattıkları belirlenmiştir (TMSF, 2009b: 27-31).

Banka fiduciary kredi kullandırarak bağlı bulunduğu Ceylan Grubu şirketlerine yasal kredi sınırlarını aşarak kredi vermeye devam etmiştir. Bunun için hakim ortak Ceylan Grubu, yurt dışındaki bankalarda vadeli depo hesapları açtırmış bunlar teminat olarak gösterilerek veya doğrudan teminat mektupları banka tarafından sunulmuş kredi kullandırılmıştır. Ceylan

Grubu'na ait Bank Kapital ile Nergis, Demirel, Zeytinoğlu ve Medya Gruplarına ait bankalar karşılıklı kredi işlemleri vasıtasıyla birbirlerinin grup şirketlerine kaynak aktarmışlardır. Banka, grubun kurduğu paravan şirketlere düşük faizle kredi kullandırırken bu müşterilerin mevduat hesaplarına yüksek mevduat faizi işleterek zarara uğramıştır. Bankaların off-shore bankaları vasıtasıyla gerçekleştirdiği bu işlemler bilanço dışı finansman teknikleridir (TMSF, 2009b: 36-43).

3.2.3. Esbank

Bankanın bilançosunun reel anlamda küçüldüğü, özkaynaklarının tahrip olduğu, likiditesinin azaldığı, aktif kalitesinin gerek kendi grubuna verdiği gerekse de KİT' lere kullandığı kredilerin donuklaşması nedeniyle bozulduğu, kaynak maliyeti artarken vade yapısının kısaldığı, bilanço dışı risklerin önemli bir büyüklüğe ulaştığı ve maliyet-getiri dengesinin bozularak dönem zararına maruz kaldığı, sermaye artırımlarına rağmen özkaynak rasyolarının kötüleşmesinin önüne geçilememesi üzerine banka Fon kapsamına alınmıştır.

Banka, grubun iştiraki olan Esbank A.G.'ye depo yapmıştır. Bu depolar teminat kabul edilerek grup şirketlerine fiduciary kredi ve karşılıklı kredi vasıtasıyla kaynak aktarılmıştır. Banka, Zeytinoğlu Grubuna bağlı şirketlerin hisselerini satın alarak iştirak veya bağlı ortaklık ilişkisi kurmuş ve bu şekilde bu şirketlere kaynak aktarmıştır. Ayrıca reel olmayan kârlar üzerinden ortaklara temettü dağıtılmış, gerçekleştirilen sermaye artırımlarının bir bölümü de reel olmayan bu kârlardan karşılanmıştır (TMSF, 2009c: 31 – 36).

3.2.4. Yaşarbank

Bankanın açık pozisyonla çalıştığı, mevduat çekilişlerine maruz kalarak likidite sıkışıklığı yaşadığı görülmektedir (TMSF, 2009ç: 26). Banka, yüksek maliyetli TL cinsinden kaynak temin ederek hem açık pozisyonunu kapatmaya çalışmış, hem de donuk aktiflerini finanse etmeyi istemiştir. Bankanın sorunlu kredilerini oluşturan başta grup şirketlerine verilen krediler olmak üzere tüm krediler nakden tahsil edilememiş, yeni krediler verilerek kapatılmıştır. Böylece bankanın gelir gider dengesi onarılamaz hale gelmiştir (TMSF, 2009ç: 27). Sermaye yeterlilik rasyosu ve döviz pozisyonu, yasal sınırların dışındadır. Bankanın kredi portföyünün çok riskli olması ve aktifinin seyyaliyetini kaybetmeye başlaması aktif kalitesizliğinin işaretidir. Nisan 1994 sonrasında başta nakit sermaye artırımını

olmak üzere Hazine talimatlarının büyük ölçüde yerine getirilmemesi yönetim zaafiyeti olduğunun işaretidir.

Banka, grup şirketlerine aşırı tutarlarda döviz endeksli nakdi krediler ve gayri nakdi kredi kullanarak önemli riskler üstlenmiştir. Ayrıca hakim ortaklara kaynak aktarımı için dolaylı kredi kullanmıştır. Bu kapsamda yurtdışı iştiraki olan off-shore kuruluşlara yatırılan depolar teminat olarak kabul edilerek, bu depolar üzerinden grup şirketlerine fiduciary krediler kullanılmış ve Esbank ile karşılıklı (back to back) kredi işlemleri çerçevesinde birbirlerine teminat mektupları vermişlerdir (TMSF, 2009ç: 33). Ayrıca banka, 3. kişiler vasıtasıyla da gruba bağlı inşaat şirketine kaynak aktarmıştır (TMSF, 2009ç: 36). Gruba verilen gayri nakdi kredilerin risklerinin değeri, verilmiş nakdi kredi risklerinin değerinden daha fazladır (TMSF, 2009ç: 34).

Yaşarbank'ın fiktif kredilere ve menkul kıymetler ilişkin reeskont hesaplamalarında bilinçli usulsüzlükler yaptığı yada alacaklara ilişkin zararların gelir tablosuna yansıtılmamak için bilançoda aktifleştirildiği ve böylece karlarını yüksek gösterdiği tespit edilmiştir (TMSF, 2009ç: 27). Bankanın döviz pozisyon açığını kapatmak için gruba bağlı off-shore bankalarıyla büyük montanlı forward işlemleri yapmış ve ayrıca müşteri mevduatlarını banka zararına olmasına rağmen swap işlemlerde kullandığı anlaşılmıştır (TMSF, 2009ç: 28).

3.2.5. Sitebank

Bankanın aktif ve pasif unsurları arasında vade uyumsuzluğu bulunmaktadır. Ayrıca döviz pozisyon açığının yüksek olduğu ve kur riskine oldukça duyarlı halde olduğu tespit edilmiştir. Mevduatın tabana yayılmaması nedeniyle olası mevduat çekilişlerinden ciddi şekilde etkilenme riski vardır. Bankanın hem hakim ortak Sürmeli Grubu'na hem de diğer gruplara kullandığı ancak tahsil edemediği krediler nedeniyle gelirleri azalmıştır. Bunların dışında kurlarda meydana gelen artış sonucu açık pozisyonu nedeniyle kambiyo zararlarıyla karşılaşmış ve bankanın çeşitli giderlerinin azaltılamaması nedeniyle banka ayrıca faaliyet zararlarına da maruz kalmıştır. Bu zararlar önce özkaynaklara sonrasında ise bankanın yabancı kaynaklarına sirayet etmiştir. Gruplara kullanılan kredilerin tahsil edilememesi sonucu aktif yapı donuklaşmıştır. Ayrıca bu verilen krediler için uygun nitelik ve tutarlarda teminat alınmadığı görülmektedir. Sitebank'tan eylem planı çerçevesinde

alınması istenen tedbirlerin en önemlisi olan özkaynak açığının 2001 Haziran ayı sonuna kadar giderilmesi yönündeki talimat da yerine getirilmemiştir. Bankanın hem üst yönetim personeli hem de alt personel nitelik olarak yeterli değildir (TMSF, 2009d: 25 – 34).

3.2.6. Tarihbank

Tarihbank özellikle 1999 yılı sonlarında gerçekleştirilen denetimlerde, sermaye yetersizliği, likidite zafiyeti, gelir-gider dengesizliği, sorunlu kredilerde artış, gayrinakdi kredilerde risk temerküzü ve zarar artışı gibi bir takım olumsuzluklar tespit edilmiştir. Ayrıca Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin etkisi ile de banka nakit açığıyla da karşılaşmıştır. Bankanın gelirleri, giderlerini karşılayamadığından, kriz dönemleri boyunca yüksek maliyetle borçlanmak zorunda kalmıştır. Bu duruma bağlı olarak bankanın zararı büyümüş ve likiditesi tamamıyla tükenmiştir (TMSF, 2009e: 26 - 34).

Banka sorunlu kredilerini bir türlü tahsil edememesi, aşırı büyüklükteki gayrinakdi kredilere ait risk temerküzü gibi nedenler banka aktiflerini tamamıyla donuklaştırmıştır. Donuk kredilerin tahsil edilememesi önce gelirlerin azalmasına sonra da mali bünyenin bozulmasına neden olmuştur. Bu durumlara ilişkin olarak BDDK'nın bankanın mali bünyesini düzeltmesine dönük talimatları gerçekleştirememesi sonucunda Fon tarafından el konulmuştur.

3.2.7. Sümerbank

Bankanın açık pozisyonunun döviz kurlarındaki artışla zarara dönüşmesi ve kısa vadeli yükümlülüklerini karşılayamaması, mudilerin mevduatlarını toplu olarak çekmeleri gibi nedenler sonucunda bankanın likiditesi erimiştir. Bankanın DİBS' ye aşırı plasman ayırması, donuk kredilerin oldukça büyümesi ayrıca aşırı iştirak ve duran varlık yatırımları sonucu bankanın aktif kalitesi zaten düşüktür. Bankanın repo yükümlülüklerinin aşırı yükselmesi sonucu önemli düzeyde TL ve döviz cinsinden bilanço dışı riskleri oluşmuştur. Bankanın satın alımında gizli ortak pozisyonuna dair sözleşmeler yapılarak hukuka aykırı davranılmıştır. Yönetim kurulu etkisiz kalmış, banka faaliyetleri üzerinde etkin olamamıştır. Sümerbank' ın hakim ortağı olan Garipoğlu Ailesi şirketlerine yoğun şekilde doğrudan kredi kullandırılmış, bunların tahsilatları gerçekleşmemiştir. Bu kredilerin donuklaşması ile aktif

kalitesi ve seyyaliyeti düşmüştür. Bankanın hakim ortak riskleri nakdi ve gayrinakdi olarak sırasıyla 37 milyon ve 31 milyon TL olarak ciddi rakamlara ulaşmıştır.

Banka kredi sınırlarına ilişkin kuralları dolanmak ve bankadaki hakim ortak risklerini gizlemek için banka tarafından grubun off-shore bankası Efektif Off-shore için mevduat toplayarak depolar oluşturmuş ve bu depolar üzerinden grup şirketlerine sıklıkla havaleler gönderilmiştir. Ayrıca bu depolar üzerinden normal ve/veya açığa repo uygulamaları ile fiduciary kredi kullandırmaları back to back kredi kullandırmaları, paravan şirketler ve üçüncü kişiler üzerinden transferler ile grup şirketlerine nakdi ve gayrinakdi kaynak aktarılmıştır. Böylece banka, iştiraklerine ve grup firmalarına büyük çapta kayıt dışı olarak kredi kullandırmış ve yine kayıt dışı kapatmıştır. Bu işlemlerde teminat alınmış ancak belli bir süre sonra gizli ve usulsüz olarak teminatlar çözülerek kredinin tahsilinin yapılamaması amaçlanmıştır. Kredilerin vade uzatımlarında ise bu krediler hala teminatlıymış gibi işleme tabi tutulmuştur (TMSF, 2009f; 28 – 43).

Banka teminat vermesi veya garantör olması nedeniyle de hakim ortak şirketlerine çeşitli şekillerde kaynak transferi gerçekleşmiştir. Örneğin; hakim ortak şirketlerinin yurtdışı kredi bulabilmesi için usulsüz olarak banka garantör olmakta ve krediyi ödenmediğinde ödemek zorunda bırakılmaktadır. Başka bir örnekte grup şirketinin bir özelleştirme ihalesini kazanması için bankanın teminat mektubunu kendisi vermemiş ancak başka bir bankanın vermesi için karşı tarafa teminat mektubu vermiştir. Bankanın satın alınmasında da yasalara aykırı olarak teminat mektupları kullanılarak bilanço dışı finansmandan yararlanılmıştır. Borcun nakli yoluyla banka satın alınırken Garipoğlu Ailesi tarafından, 'Özelleştirme İdaresi' ne yarısı peşin, diğer yarısı için ise iki yıl sonra ödenmek üzere bankadan daha önceden temin edilmiş teminat mektubu verilmiştir. Bu sayede bankanın kaynakları kullanılarak banka satın alınmıştır.

3.2.8. Egebank

Banka kısa vadeli yabancı kaynaklarıyla, uzun vadeli aktifleri finanse ettiğinden, bankanın likiditesi zayıflamıştır. Kullandığı kredilerin geri dönmemesi nedeniyle bankanın gelir-gider dengesi bozulmuş ve banka bu nedenle zarar etmiştir. Bankanın özkaynaklarının yetersiz olduğu, aktiflerin yapısının donuklaştığı anlaşılmıştır. Banka, Demirel Grubu şirketlerine doğrudan kredi kullandırırken teminat almamış, kredileri vadesinde tahsil

etmemiştir. Banka, hakim ortak ile ilişkili üçüncü kişilere ve/veya paravan şirketlere kredi vermiş ve/veya teminat mektubu vererek başka bankalardan yeni kredi bulmasını sağlamıştır. Bu krediler, diğer bankalara olan borçların ödenmesinde kullanmıştır. Ayrıca Demirel Grubu şirketlerine kaynak aktarmak için Egebank şubelerinden müşteriler ikna edilerek Egebank Off-Shore Bankası'na depo yapmaları sağlanmış ve bu depolardan grup şirketlerine fiduciary kredi kullanılmış ve çeşitli bankalar ile karşılıklı kredi işlemleri gerçekleştirilmiştir. Bu işlemler için kimi zaman Demirel ailesinin kefaleti yeterli görülürken, kimi zaman da herhangi bir teminat alınmamıştır (TMSF, 2009g: 40 – 60).

Banka grubun yurtdışı finans kuruluşlarından hesaplarına fon aktararak yabancı ülke tahvilleri almış ve bu tahviller rehin verilerek şirketlerin kredi kullanması sağlanmıştır. Bu kredilerin önce hakim ortak şahsi hesabına alındıktan sonra sermaye artırımını için kullanıldığı belirlenmiştir. Alınan borçlar ödenmeyince de BGBI' da bulunan Alman tahvillerine el konulmuştur.

Bankanın bilanço dışı finansmanı usulsüz şekilde kullandığı en önemli örnek ise bankanın Demirel Ailesi' ne geçişi aşamasında olmuştur. İlk olarak bankanın eski sahipleri, Demirel Grubu firmaları lehine bu firmaların nakdi kredi temin etmeleri için teminat mektupları düzenlenmiştir. Demirel Grubu, bu teminat mektuplarını kullanarak çeşitli bankalardan nakdi kredi temin etmiştir. Kredilerin geri ödenmesi ise Bank Ekspres ve Bank Kapital'den kullanılan karşılıklı (back to back) kredilerle, paravan şirketlere bankadan kullandırılan kredilerle ve Demirel Grubuna yakınlığıyla bilinen şahıslara ait şirketlere yine bankadan kullandırılan kredilerle gerçekleştirilmiştir. Böylece, banka tarafından verilen gayrinakdi krediler kullanılarak nakdi kredi temin edilerek bankanın satın alınmasında kullanılmıştır. Diğer bir örnekte ise Egebank ile Bank Ekspres karşılıklı (back to back) kredi işlemleri gerçekleştirmişler, daha sonra bu krediler çeşitli tarihlerde dolaylı yollardan Yahya Murat Demirel hesabına yatırılmıştır. Yahya Murat Demirel bu meblağları, grup şirketlerinin sermaye artırımında kullandıktan sonra kalan kısmını, Bayraktar Grubuna ait firmaların bankadaki borçlarını ödemedede kullanarak bankanın satın alma tutarının bir kısmını yerine getirmiştir. Bir diğer kullanılan yöntemde ise; Demirel Grubu tarafından düzenlenen bonolar, Bayraktar Grubuna Egebank'ın avalı ile verilerek, Demirel Grubu borçlarına banka da ortak edilmesi sağlanmıştır.

3.2.9. Bayındırbank

Bankanın açık pozisyonu olması dolayısıyla likidite sıkışıklığı görülmektedir. Bankanın özkaynakları yetersiz olup; kaynak yapısı ağırlıkla vadeli döviz mevduatlarına dayalıdır. Bankanın kredilerinin tahsil edememesi ve bu kredilerin teminatsız olması nedeniyle aktif donuklaşmıştır. Bankanın hakim ortaklarına ait şirketlere doğrudan ve dolaylı kredi kullandığı ancak bunları tahsil edemediği belirlenmiştir. Banka, off-shore bankalara depo yapmakta daha sonra bunu karşılık olarak göstererek grup şirketlerine fiduciary krediler kullanmaktadır.

Banka donuk alacaklara ait tutarları, canlı kredi şeklinde tutmuş ve takipteki alacaklar hesabına aktarılmamıştır. Bu sayede aktif kalitesinin azaldığını saklamak istemiştir. Ayrıca bu hesaplar için gelir reeskontu hesaplayarak, karlarını fiktif olarak arttırmıştır. Bankanın sorunlu kredilerine karşılık ayrılmayarak karın fazla gösterilmesi sağlanmıştır. Ayrıca banka döviz pozisyon oranını yükseltmek için yurtdışı off-shore kuruluşları ile fiktif döviz işlemleri gerçekleştirmiştir (TMSF, 2009g: 36 – 38).

Banka yurtdışı iştiraki Banca Turco Romana'nın hisse senetlerinin Romanya sermaye piyasalarında işlem görmesinin yasaklamasına karşın banka bilançosunun aktifinde göstermeye devam etmiş ve değer düşüklüğü karşılığı ayırmayarak zarar hesaplarına aktarmamıştır. Bu zararı gizlemek için fiktif swap işlemleri gerçekleştirmiştir (TMSF, 2009g: 38).

3.2.10. Bank Ekspres

Korkmaz Yiğit'in Türk Ticaret Bankası'nı satın almak için özelleştirme ihalesine girmesi ve bu durumun medyada yer almasından sonra olumsuz haberler mevduat çekilişlerine yol açmış ve banka likidite sıkıntısı ile karşı karşıya kalmıştır.

Banka, 25 milyon nakdi, 17 milyon gayrinakdi kredileri Korkmaz Yiğit Grubuna doğrudan kullanmıştır. Bu durum bankada ciddi şekilde hakim ortak kredi riskinin büyümesine yol açmıştır. Bu kredilerin neredeyse tümü için genel kredi sözleşmesinin yapılmadığı ve teminat alınmadığı tespit edilmiştir (TMSF, 2009h: 32).

Bankanın kredi sınırlamalarını aşmak amacıyla Esbank, Bayındırbank, Interbank, Yurtbank, İktisat Bankası ve Egebank ile karşılıklı kredi ilişkisine girmişlerdir. Bu kredi ilişkileri kurulurken genel kredi sözleşmelerinin olmadığı, teminatların gösterilmediği, kredi kullanan bazı şirketlerin paravan olduğu belirlenmiştir. Bank Ekspres ayrıca yabancı bankalarda bulunan depoları üzerinde rehin tesis ettirerek, grup firmalarının çeşitli bankalardaki hesaplarına kredi kullandırılıp çeşitli bankacılık kanalları ile Korkmaz Yiğit'in şahsi hesaplarına transfer ettiği, krediler geri ödemediğinde ise bu depolardan kredinin ödendiği ortaya çıkmıştır (TMSF, 2009h: 33 - 34).

Bankanın satın alınması sırasında Garanti Bankası'ndan kredi kullanılmış ancak daha sonra ödenmeyerek banka satın alındıktan sonra banka kaynaklarından ilgili tutarın karşılandığı belirlenmiştir. Kredinin ödenmeme ihtimaline karşın Garanti Bankası, bankanın % 51 hissesine rehin koyarak krediyi teminat altına almıştır.

3.2.11. Etibank

Bankanın açık pozisyon ile çalışması, likiditesinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bankanın özkaynaklarının tükendiği, kısa vadeli döviz cinsinden yüksek maliyetli kaynak toplamaya yöneldiği, bankanın yükümlülüklerinin varlıklarının değerini aştığı banka kaynaklarının hâkim ortak grubuna aktarıldığı, banka sahiplerine ve diğer gruplara kullandırılan kredilerin tahsil edilememesi sonucu aktif seyyaliyetinin olumsuz etkilenmesi ile gelir gider dengesinin bozulduğu anlaşılmıştır (TMSF, 2009ı: 44).

Banka hâkim ortaklarının kanundan kaynaklanan kredi kullandırım kısıtlamalarını aşmak için banka Esbank ve Bank Kapital ile karşılıklı kredi işlemleri gerçekleştirmiştir. Bankanın, Sabah Yayıncılık ve Medya Holding şirketine iştirak ederek kaynak aktardığı belirlenmiştir. Banka Medya Grubu'na kaynak aktarmak için üçüncü şahıs işletmeleri üzerinden dolaylı kredilendirme yöntemini kullanmış ve ayrıca grubun ticari ilişkilerinde garantör sıfatı üstlenmiştir. Etibank, kendi grubunun off-shore bankası New York Bank' a depo yapmış ve bu depolar teminat olarak gösterilip Medya Grubu şirketlerine fiduciary kredi kullandırmıştır. Diğer grupların off-shore bankaları Cingilli Grubu' na ait Merchant Bank'a ve Ceylan Grubu' na ait BK Global' e de depo olarak aktardığı mevduatları teminat göstererek bu bankalardan fiduciary kredi ve back to back kredi işlemleri gerçekleştirmiş ve böylece grup şirketlerine kredi kullandırmıştır. Piyasadan yüksek faizle fon toplayıp gruba

aktarılması, menkul kıymet alınması, yurtdışına depo yapılması, çeşitli avans ödemeleri ile gruba kaynak aktarılmıştır. Etibank'ın satın alınmasında Medya Holding, bankanın satın alma bedelini Etibank üzerinden kullandırılan krediler ve aktarılan kaynaklarla ödemiştir. Etibank'tan daha önceden Nergis Holding' e kullandırılan kredileri Medya Holding üstlenmiş ve böylece bankanın satış bedeli ödenmiştir (TMSF, 2009i: 43 – 54).

3.2.12. Toprakbank

Bankanın başta Toprak Grubu' na kullandığı krediler ile diğer sorunlu krediler tahsil edilemediğinden gelir-gider dengesinin kurulamaması sonucu özkaynakları yetersiz hale gelmiştir. Banka, Toprak Off-Shore bankasına yapılan depolar teminat olarak gösterilerek grup şirketlerine kredi kullandırılmak suretiyle kredi sınırları aşılmış, altın forward işlemleri nedeniyle vergi ziyanına sebebiyet verilmiştir. Bu gerekçelerle banka önce yakın izlemeye alınmış sonra da Fon kapsamına alınmıştır (TMSF, 2009i: 25 – 35).

Banka belli yıllara ait karlarını fiktif işlemlerle fazla göstermiş ve bu kârların dağıtımı yoluyla hâkim ortağa kaynak aktarımı gerçekleştirmiştir. Banka tarafından hakim ortak şirketlerine uzun vadeli kredi kullandırılırken, söz konusu krediler için Toprak Holding kefaleti alınmıştır. Bu krediler önceki kredilerin kapatılmasında kullanılmıştır.

3.2.13. Marmara Bank

Bankanın kuruluşundan itibaren ciddi bir likidite sorunu olduğu görülmektedir. Bu sorunu aşmak için banka çok yüksek faiz vererek döviz tevdiatı toplamış ancak likidite sorunu devam etmiştir. Bu durum gelir gider dengesini bozmuş, özkaynakların erimesine yol açmıştır (TMSF, 2009j: 25 – 33).

Repo ve kısmi satış yoluyla mülkiyeti alıcılara aktarılan menkul kıymetler, ilgili şahıslara teslim edilmemiş, saklama amacıyla Banka nezdinde emanet bırakılmış, emanete bırakılan menkul kıymetler bankacılık kural ve teamüllerine aykırı şekilde banka tarafından üçüncü şahıslara tekrar satılmıştır. Böylece banka tarafından gerçekleştirilen repo işlemleri, açığa repo niteliğine dönüşmüştür (TMSF, 2009j: 25 – 33).

Banka yurtdışındaki yabancı bankalarla anlaşarak bu bankalara depo hesabı açtırmış ve bunları teminat göstererek grup şirketlerine fiduciary kredi kullandırmıştır. Krediler şirketler

tarafından ödenmediğinde bankalar bu depolardaki mevduatlara el koymuştur. Marmara Bank tarafından dolaylı yollarla hâkim ortak şirketlerine kullandırılan başka krediler için herhangi bir teminat veya garanti alınmamıştır.

Bankanın hakim ortaklarının ve yöneticilerinin şirketlerine yasal limitlerin üzerinde nakdi ve gayri nakdi şekilde doğrudan kredi kullandırılmıştır. Kur riski oranını, yasal sınırlara getirmek için banka fiktif döviz işlemleri yapmıştır. Ancak artan kurlar dolayısıyla yoğun kambiyo zararlarına maruz kalmışlardır.

3.2.14. Impexbank

Bankayı satın alan gruplar arasındaki anlaşmazlıklar, kendi grubuna ve diğer gruplara verdiği kredilerin tahsil edilememesi, bankanın az sayıda mudi ile çalışması, mevduatların döviz tevdiat ağırlıklı olması ve bu durumun kur riski oluşturarak kambiyo zararı yaratması sonucu mali bünyesi zayıflamıştır. Yüksek tutarlı açığa repo ve usulsüz swap işlemleriyle bankaya kaynak sağlanmasına rağmen likidite sıkıntısının önüne geçilememiştir.

Bankanın yoğun şekilde dolaylı kredi kullandığı belirlenmiştir. Bankanın sermaye artışlarının nakdi olarak gerçekleştirilmediği, yurtiçindeki ve yurtdışındaki bankalarla muvaazalı işlemler yapılarak sermaye arttırılmış gibi gösterilmiştir. Banka ayrıca paravan şirketlere fiktif kredi kullandırımı üzerinden KKTC’de bir off-shore bankasına iştirakte bulunmuş, bu bankaya depo hesapları açmıştır. Bu depolar üzerinden grup şirketlerine fiduciary kredi ve karşılıklı kredi kullandırılmış ve ayrıca Impexbank’ın nakdi olarak gerçekleşmeyen sermaye artışlarında da bu banka rol oynamıştır. Bankanın yoğun şekilde açığa repo (fiktif repo) işlemleri yaptığı görülmektedir. Banka ayrıca mevcut kaynakları başlangıçta yetersiz olmasına karşın yurtdışı bankalarla swap işlemlerine girişmiş ve sonuçta banka zarara uğramıştır. Kur riski yükümlülüğünü yerine getirmek amacıyla yurt içi ve yurt dışı bankalarda karşılıklı olarak dövizli depo tesis etmiştir. Bankanın paravan şirketlere kullandığı kredilerin bankanın satın alınmasında kullanıldığı görülmüştür (TMSF, 2009k: 26 – 32).

3.2.15. İnterbank

Bankanın sermaye yapısı döviz mevduatı ağırlıklı olup 1994 krizi ile döviz kurlarının yükselmesi sonucu banka kambiyo zararına uğramıştır. Aynı şekilde hem eski ortak Çukurova Grubu' na hem de yeni sahibi Nergis Grubuna kullandırılan doğrudan ve dolaylı krediler ödenmediğinden aktif donuklaşmış, gelir-gider dengesi bozulmuştur. Bankanın günlük ankes açıkları likiditesini azaltmış ve özkaynak açığını büyütmüştür. Tüm bu durumlar sonucunda mali bünye onarılamaz hale gelmiştir (TMSF, 2009l: 30 – 34).

Banka, hakim ortakların doğrudan kredi istismarına maruz kalmıştır. Bu kredilerin vadeleri sık sık uzatılmış, tahsilatları nakit yerine yeni krediler verilerek kapatılmıştır. Banka henüz Çukurova Holding'in bünyesindeyken Nergis Holding'e yoğun miktarlarda kredi kullandırılmıştır. Bu kredileri alan Nergis Holding, Çukurova Grubu' nun bankaya olan kredi borçlarını ödemiştir. Böylece bankanın satış bedeli, banka kaynaklarından Nergis Grubuna açılan kredilerle, Çukurova Grubu riskleri üstlenilerek satış işlemi tamamlanmıştır (TMSF, 2009l: 41 – 43).

Bankanın her dönemde dolaylı yollardan kaynaklarının tüketildiği görülmektedir. Örneğin; yurtdışında bulunan bankalara depo yapılarak buradan grup şirketlerine fiduciary krediler yoğun şekilde kullandırılmıştır. Banka aleyhine ortaklar lehine olacak şekilde iştirak edinimi ve sabit kıymet alım satımı yapıldığı görülmektedir. Banka, Nergis Grubu şirketlerine ve paravan olarak kurulan şirketlere kredi kullandırmak için off-shore bankasına depo yapmış ve bu depolar teminat gösterilerek fiduciary veya karşılıklı kredi yöntemleri ile kredi dağıtmış veya bu şirketlere teminat mektubu vererek başka bankalardan kredi çekebilmesini sağlamıştır (TMSF, 2009l: 50 – 55).

3.2.16. Kentbank

Bankanın diğer bankalarda olduğu gibi gelir – gider dengesizliği bulunmakta, aktiflerinin kalitesinin düşük olduğu gözlenmekte ve özkaynaklarının yetersiz olduğu görülmektedir. Takipteki alacakların değerinin oldukça arttığı, büyük kredilerin sorunlu kredi niteliği taşıdığı, bankanın üst yönetiminin uygun şekilde karar defterleri tutmadığı tespit edilmiştir.

Bankanın ölçeğine göre önemli tutarda açık pozisyonla çalıştığı, bilanço bazında görülen açık pozisyon tutarının dengelenmesi için iştiraki olan Atlas Off-Shore ile karşılıklı olarak vadeli döviz alım-satım işlemleri gerçekleştirdiği görülmektedir. Banka ayrıca fiduciary kredi ve karşılıklı krediler ile grup şirketlerine kullandırılan kredileri sermaye yeterlilik rasyoları hesaplamalarına dahil etmemiştir. Bankanın vergi yükümlülüğünden kaçınmak için fiktif altın işlemleri gerçekleştirdiği görülmüştür. Fiktif kayıtlarla hesaplara para yatırılmış gibi gösterilip; bu kayıtlardan Kentbank'ın sermayesinin artırılması sağlanmıştır (TMSF, 2009m: 36 – 41).

Bankanın, hakim ortak şirketlerine doğrudan kredi kullandırımı yüksek değerlere için usulsüz olarak bankanın nakdi kredi sınırları aşılmış ve bu nedenle banka grup şirketlerine gayrinakdi kredi kullandırmıştır. Böylece Kentbank tarafından Süzer Grubu firmalarına doğrudan kullandırılan nakdi krediler 32 milyon YTL, gayrinakdi krediler ise 23 milyon YTL'ye ulaşmıştır (TMSF, 2009m: 38).

Gruba verilen kredilerin tahsil edilememesi nedeniyle gayrimenkullerin bankaya transferiyle kapatıldığı görülmektedir. Bankanın grup şirketlerinden kredi derecesi yüksek olanlar aldığı kredileri, düşük dereceli ve kredi temin edemeyen grup şirketlerinin eski kredilerini kapatmada kullandığı belirlenmiş olup; grupla bağlantılı kredilerde teminat şartları ve diğer objektif kuralların göz ardı edildiği BDDK müfettişlerince tespit edilmiştir.

3.2.17. Kıbrıs Kredi Bankası İstanbul Şubesi

KKTC merkezinden olan alacakların tahsil edilememesi nedeniyle gelir gider dengesi bozulmuştur. Kurumsal yapının yetersiz olması ve yeterli bilgi ve tecrübeye sahip personelin istihdam edilememesi bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izninin kaldırılmasına neden olmuştur. Bankanın özkaynaklarının yetersiz olduğu görülmektedir (TMSF, 2009n: 24 – 27).

3.2.18. TYT Bank

Banka hâkim ortağı olan Lapis Grubuna açılan kredilerin donuklaşması aktif kalitesini düşürmüş, bankanın likidite sorununu derinleştirmiştir. Banka likidite sorununu çözmek amacıyla yüksek faizle mevduat toplamış, ancak yükümlülüklerini yerine getirmede başarılı

olamamıştır. Lapis Holding'in Dışbank'ı satın alırken, TYT Bank kaynaklarını kullanması bankanın mali açıdan daha da bozulmasına yol açmıştır. Bankanın dolar bazında çok yüksek olan açık pozisyonu, 1994 kriziyle meydana gelen döviz kurlarında artışla bankayı nakit sıkıntısı içine sokmuş, banka telafi etmek için piyasalardan fahiş faizle borçlanmak zorunda kalmıştır (TMSF, 2009o: 23 – 25).

TYT Bank, yut dışı depolarından fiduciary kredi kullandırarak Dışbank' ın satın alınmasında kullanmıştır. Ayrıca yasal kredi sınırlarının üzerinde grup şirketlerine kredi kullandırmak ve sermaye artırımında kullanmak için hakim ortak şirketlerine veya grubun kurduğu paravan şirketlere fiduciary kredi kullandırılmış ya da bu şirketler için harici garanti vermek suretiyle finans kuruluşlarından kredi bulabilmeleri için garantör olmuştur. Ayrıca banka tüm bu işlemleri yaparken gerçekte hiçbir teminat mekanizması oluşturmamıştır. Yurtbank tarafından Bankalar Kanunundaki sınırlamalardan kurtulmak ve risk temerküzünü gizlemek amacıyla Bank Express, İnterbank ve İhlas Finans Grubu ile karşılıklı kredi işlemlerine girilmiştir. Böylece her banka, karşı grubun firmasına kredi kullandırmıştır (TMSF, 2009o: 28-33).

3.2.19. Yurtbank

Banka zararının özkaynaklara sirayet ettiği, yükümlülüklerinin varlıklarını aştığı, bankanın ortaklarının bankayı zarara uğrattıkları, Balkaner Grubunca kaynakların emin şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek bir biçimde kullanıldığı tespit edildiğinden Fon'a devredilme kararı alınmıştır. Bankanın hakim ortağın şirketlerine yoğun montanlarda doğrudan kredi kullandığı görülmüştür. Bu krediler için teminat alınmadığı, şirketlerin ödeme güçlerinin ötesinde kredilendirildiği, tahsilatlarının yapılamadığı, cezai işlem ve takibe alınıp karşılık işlemlerinin gerçekleştirilmediği belirlenmiştir. Verilen krediler tahsil edilmemiş, yeniden bu firmalara kredi verilerek kapatıldığı görülmüştür. Ayrıca banka, Yurt Security Off-Shore kuruluşu ile off-shore işlemleri gerçekleştirerek, bu sayede fiduciary ve karşılıklı kredi işlemleri ile konut projelerinin finansmanını sağlamıştır. Banka tüm bu nedenlerle Fon'a devredilmiştir (TMSF, 2009ö: 36 – 41).

3.2.20. EGS Bank

Bankanın özkaynak yetersizliği, likidite ve mali bünye sorunları 2000 krizi ile derinleşmiştir. Döviz kuru artışı ile özkaynak yetersizliği onarılamayacak boyuta ulaştığından banka yüksek faiz vererek kısa vadeli döviz borçlanmasına yönelmiştir. Döviz kaynaklarını, zararları karşılamak ve sabit kıymet finansmanında kullanması sonucu aktif-pasif arasında vade uyumsuzluğu meydana gelmiş ve likidite sorunu derinleşmiştir. Banka tüm bu durumları saklamak için fiktif işlemler gerçekleştirmiştir. Banka hakim ortak şirketlerine kullandığı kredileri tahsil edememiş, bu krediler için yeterli teminat almadığı için bu krediler zarara dönüşmüştür. Banka, gruba kullandığı kredilerde bazı grup şirketlerinin müteselsil kefil ve müteselsil müşterek borçlu olarak genel kredi sözleşmesi gerçekleştirmiştir. Ancak kefalet tutarının yazılmamış olması nedeniyle kredi müşterilerinin tüm riskleri hakim ortak grubuna aktarılmıştır. Banka, EGS Off-Shore' a depo yapmak suretiyle grup şirketlerine fiduciary kredi kullandırmayı amaçlamıştır. Banka iştiraklerine kredi kullandırarak kaynak transferi gerçekleştirmiştir. EGS Holding' in sermaye artırımları ile banka sermayesi artırımları esnasında çeşitli firmalara, banka tarafından krediler kullandırılmıştır. Banka, grup şirketlerine kredi verirken bazı şirketlerden teminat olarak EGS Holding hisse senetlerini, bazılarında da kefil olmalarını istemiştir. Banka, grup şirketlerine sermaye artırımını başta olmak üzere çeşitli amaçlarla kullandığı kredileri tahsil edememesine rağmen sorunlu krediler hesaplarına nakletmemiş, bunlar için düşük karşılık ayırmıştır. Bankanın Fon' a devredilinceye kadar iştirakler ve bağlı ortaklıklarındaki değer düşüklüklerine karşı karşılık ayırmadığı, çeşitli fiktif kayıtlarla zararlarını gizlediği belirlenmiştir (TMSF, 2009p: 28 – 45).

3.2.21. İktisat Bankası

1994 ekonomik krizi nedeniyle kaynak bulamayan banka özkaynaklarını yitirmiştir. Banka bu sorunu çözmek için yüksek faiz vererek mevduatlara yönelmiş ancak ani mevduat çekilişleri sonucu likidite darboğazına girmiştir. Bankanın açık pozisyonunda çalışırken, döviz kurlarının artması sonucunda banka büyük kambiyo zararları ile karşılaşmıştır. Grup firmalarına doğrudan ve dolaylı yollardan kullandırılan krediler nedeniyle banka aktif yapısının ciddi biçimde donuklaştığı tespit edilmiş ve bu nedenlerle yakın izlemeye alınmıştır (TMSF, 2009r: 27 – 30).

Banka, vergi ertelemek ve/veya açık pozisyonunu gizlemek için kaydi nitelikli fiktif işlemler gerçekleştirmiş, sorunlu kredileri için karşılık ayırmamış ve reeskont ayırmaya devam etmiş ve bu kredilerin tahsilatlarının hızlandırılması için yeterli çaba göstermemiştir.

Banka, grubun yurtdışı iştirakleri ve/veya bağlı ortaklıkları olan diğer bankalarına sermaye benzeri kredi kullandırma görünümünde aslında uzun vadeli kredi kullandırmıştır. Ayrıca bu kuruluşlara yoğun şekilde depo tesis ederek grup şirketlerine dolaylı olarak fiduciary kredi kullandırmıştır. Banka ayrıca grup şirketlerinin yurtiçi ve yurtdışındaki bankalardan kredi bulabilmesi için teminat mektubu olmak üzere harici garanti vermiş, kefil olmuştur. Banka, grup şirketlere yoğun şekilde doğrudan kredide kullandırmış, kullandığı bu krediler için yeterli maddi teminatlar teslim almamış ve bu kredileri nakden tahsilatını gerçekleştirmemiştir. Bankanın ilişkili taraflara kullandığı kredilerin faizlerini silerek zarara uğradığı da tespit edilmiştir (TMSF, 2009r: 55 – 58).

3.2.22. İmar Bankası

Bankanın varolan açık pozisyonu nedeniyle yoğun kur riskinin bulunması, zararlarının özkaynaklarını eriterek mevduatlarına sirayet etmesi, banka kredilerinin genellikle Uzan Grubu şirketlerine, uygun olmayan teminat ve kefaletlerle dağıtılması ve bunun sonucunda aktif kalitesinin düşmesi, gelir gider dengesinin bozulması ve likiditesinin yetersiz kalması sonucunda tıpkı diğer bankalar gibi mali yapısında derin sorunları bulunmaktadır. Bununla birlikte batan bankalardan farklı olarak Uzan Ailesi dışında genel müdür dahil kimsenin banka kararlarında etkisinin olmaması, banka şubelerinin asıl amacının Uzan Grubu firmalarına kredi sağlamak için mevduat toplamak olması, şube müdürlerinin en ufak yetkisinin dahi olmaması, bankayı yönetim zafiyetine düşürmek için sık sık yönetim kurulu üyelerinin istifa etmesi ve bu şekilde BDDK'nın incelemek istediği bilgi ve belgelerin gönderilmesine mani olunması, bankanın bilgi işlem ağının denetimlerden kaçmak için bilinçli olarak etkin çalıştırılmaması bankayı batan Türk bankaları içerisinde oldukça farklı bir yere yerleştirmektedir (TMSF, 2009s: 33 – 44).

Gruba ait İmar Off-Shore Bankası, Uzan Ailesinin gerçekleştirdiği tüm dolandırıcılık faaliyetlerinde İmar Bankası ile birlikte oldukça önemli bir rol oynamıştır. İmar Bankası mevduat hesaplarından ve İmar Off-Shore Bankası depolarından hakim ortaklara yüksek montanlarda düşük faizle nakdi ve gayrinakdi kredi kullandırılmıştır. Bunlara ilişkin Uzan

Grubu şirketlerinden ipotek, rehin, şahsi kefaletler görünüşte alınmıştır. Bu krediler ödenmediğinde gerekli yasal işlemlerin başlatılmadığı, ilgili takip hesaplarına aktarılmadığı ve bunlara ilişkin karşılık ayrılmadığı belirlenmiştir. Uzan Grubu bu kredi ve avanslar ile çeşitli gayrimenkuller satın aldığı, kişisel kredi kartı borçları ile şahsi vergi borçlarını ödendiği belirlenmiştir (TMSF, 2009s: 59 - 61).

İmar Off-Shore nezdinde tutulan donuk depoların faiziyle birlikte tahsil edilmesi, bankanın yakın izleme döneminde bankalar yeminli murakıplarınca sık sık dile getirilen taleplerden biri olmasına karşın; İmar Off-Shore depolarının, İmar Bank mevduat hesaplarına dönüştürüldüğü, bu işlemin kayden gerçekleştirildiği ancak nakit hareketinin hiçbir suretle gerçekleşmediği görülmüştür. İmar Off-Shore esasen grubun şirketlerini kredilendirmek ve hakim ortaklara ait şahsi hesaplara banka kaynaklarının aktarılması için kurulmuştur. Depoların bu şekilde transferiyle birlikte bu kredilerin finansmanını sağlamak da İmar Bankası'nın yükümlülükleri arasına girerek buna bağlı olarak da bankanın mevcut yükümlülüklerinin büyüdüğü görülmüştür. İmar Off-shore Bankası, İmar Bankası'ndan sürekli olarak borç aldığı ve bunları hiçbir suretle ödemediği anlaşılmıştır. Paravan şirketler ve off-shore hesaplar sürekli olarak banka kaynaklarının aktarılmasında kullanılmıştır (TMSF, 2009s: 61 - 63).

İmar Bankası' nın diğer bankalardan farklı olarak kabul ettiği mevduatları kayıt dışı bırakarak doğrudan hâkim ortağa aktarması olmuştur. Bankanın gerçekte topladığı mevduatlar 8,1 milyar YTL iken, açıkladığı rakam sadece 750 milyon YTL olmuştur. Mevduat tutarının eksik gösterilmesi suretiyle hem vergi yükümlülükleri düşük ödenmiş hem de bu tutar farkı Uzan Grubu'nun bilanço dışında tuttuğu çeşitli hesaplara aktarılmıştır (TMSF, 2009s: 54).

Banka, daha sonra kendisinin finansmanında kullandığı ÇEAŞ ve Kepez Elektrik şirketlerini satın alırken gruba doğrudan ve dolaylı nakdi ve gayri nakdi kredi kullandırmıştır. Krediler ödenmediğinde şirket hisselerinin bir kısmı İmar Bankası' na satılmış gibi gösterilerek borç kapatılmıştır (TMSF, 2009s: 37).

Banka hakim ortak lehine açığa repo işlemleri ve DİBS satışı yaparak hakim ortaklara kaynak aktarmıştır. Bu işlemleri yaparken sattığı menkul kıymetleri portföyden düşmemiş,

emanet hesaplarında tutmamış, İMKB' ye yasal bildirimleri yapmamıştır (TMSF, 2009s: 58).

3.2.23. Pamukbank

Banka yoğun şekilde hakim ortak Çukurova Grubu' na yeterince maddi teminat ve/veya kefalet almadan kredi vermiştir. Bu krediler tahsil edilemediğinden krediler donuklaşmış ve aktif kalitesi azalmıştır. Bankanın yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükleri arasındaki olumsuz fark bankanın açık pozisyon ile çalışmasına yol açmıştır. 1994 krizi ile birlikte döviz kurlarının yükselmesi sonucu banka yüksek faiz vererek kısa vadeli mevduatlara yönelmiş ancak bozulan mali yapıyı bir türlü güçlendirememiştir. Bankanın sermaye yeterlilik oranı ayrılması gereken karşılıklar ve iptal edilmesi gereken reeskont işlemleri tamamlandıktan sonra - %36 civarındadır (TMSF, 2009s: 27 – 33).

Banka, off-shore bankalar üzerinden grup ile bağlantılı şirketlere fiduciary kredi kullandırmıştır. Banka ayrıca iştirak ve bağlı ortaklıklar yoluyla grup şirketlerine kaynak aktarmıştır. Banka gerek kendi gruplarına gerekse de kamu ve diğer gruplara verdiği krediler için düşük karşılık ayırmıştır. Banka Fiskobirlik'e kullandırdığı kredileri nakit tahsil edememiş, hesapladığı reeskontları kredilere ekleyerek birçok kez reeskont hesaplama yoluna gitmiştir. Fiskobirlik'in tahsilatı Hazine'nin ihraç ettiği DİBS karşılığında gerçekleşmiştir. Banka, giderlerini özel maliyet olarak aktifleştirmiş ve böylece karı yüksek göstermeye çalışmıştır. Ayrıca döviz pozisyon oranını yasal sınırlara yükseltmek için fiktif vadeli döviz alım anlaşmaları yapmıştır. Banka, Çukurova Grubu'na yeterince maddi ve şahsi teminat almadan doğrudan kredi kullandırmıştır. Bunlar ödenmediğinde vadelerin sürekli uzatıldığı görülmüştür. Krediler için alınan teminat genel olarak grubun diğer bankası olan Yapı Kredi Bankası' nın hisse senetleri olup bunlara rehin konulmuştur. Ayrıca rehinli Yapı Kredi hisselerinin dışında, teminat havuzunda, Turkcell Holding, Genel Sigorta, Yapı Kredi Deutschland, BCP gibi grup şirketlerinin rehnedilen hisseleri, muhtelif Çukurova firmaları ve Mehmet Emin Karamehmet'in kefaletleri, mevduat rehni, ipotek ve alacak temliki yer almıştır (TMSF, 2009s: 35 – 41).

3.2.24. Demirbank

Banka TMSF tarafından el konulmasını gerektiren sebepler ortaya çıkana kadar oldukça finansal açıdan güçlü bir yapıya sahiptir. Hakim ortak Cingilloğlu Ailesi, bankayı hem İMKB’ de hem de çeşitli ülke borsalarında halka açmıştır. Banka bir yandan da yurtdışında çeşitli ülkelerden banka satın alma girişimleri gerçekleştirmiştir. Buna karşın, bankanın gelecekte iflasına neden olan bazı durumları da bulunmaktadır. En sorunlu durum ise banka aktiflerinde kamu borçlanma senetlerinin ciddi şekilde büyümesidir (TMSF, 2009t: 25 -27).

Demirbank 1990’lar itibariyle yüksek kâr için devlet kâğıtlarına yönelmiştir. Demirbank’ ın stratejisi temel olarak aslında oldukça basittir. DİBS’nin risk ağırlığının %0 olması nedeniyle, bankanın sermaye yeterliliğini büyütmektedir. Ayrıca banka, DİBS’ ye yatırım yaparak yüksek getiri elde etmekte ve bunları düşük maliyetle fonlamaktadır. Bu işlemlerin maliyetleri (mevduat faizi, repo faizleri ile kur maliyeti) ilgili DİBS’lerin getirisinden küçük olduğu sürece hiçbir sorunla karşılaşmamıştır. Banka, doğrudan ihale ile Hazine’den aldığı devlet kâğıtlarının % 90’ını günlük olarak repo ile finanse etmektedir. Geri kalan %10’unu ise yasal yükümlülükler nedeniyle para piyasalarında işlem yapabilmek için teminata vermiş ve bunun fonlamasını çok kısa vadeli mevduatlarla karşılamıştır (TMSF, 2009t: 30 - 31).

Demirbank, Ağustos 2000 tarihine kadar para piyasalarında satıcı konumundadır. Bu tarihten itibaren portföyündeki DİBS nedeniyle satıcı konumundan, repo yoluyla fon kullanıcısı pozisyonuna geçmiştir. Kasım 2000 krizi öncesinde Demirbank piyasadaki toplam DİBS stoğunun % 18’ini kontrol etmekte olup piyasa yapıcı bankaların en önemlisidir. Ancak mali sektörde yaşanan kriz ile birlikte faiz oranlarının yükselme trendine girmesi sonucunda, net kâr marjı ile çalışan yapısı negatife dönmüştür. Banka gerek portföyünde bulunan sabit faizli devlet kâğıtlarının değerlerinin düşmesi gerekse fonlama maliyetlerinin devlet kâğıtlarının faiz oranlarının üzerine çıkması ile büyük tutarlarda fonlama giderleriyle karşı karşıya kalmıştır. Aynı zamanda basında çıkan haberler sonucu bankadan yoğun mevduat çekilişleri başlamıştır. Banka bu zararları karşılamak için çok yüksek gecelik borçlanma faizlerine katlanmış ancak bunu daha fazla sürdürememiştir. TCMB tarafından 5 Aralık 2000 tarihinde işlem yetkileri kaldırılan Demirbank’ın günlük borçlanmalar (müşteri repoları, İMKB repo piyasası ve APİ) ile taşıdığı 3,5 milyar YTL’lik (yaklaşık 5 milyar USD) devlet kâğıdını, vade tarihlerine kadar taşıma olanağı kalmamış ve Bankanın Fon’a devredilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir (TMSF, 2009t: 32).

Bankanın Fon'a devredilmesine ilişkin süreç incelendiğinde, kamu kâğıtlarına olan banka yatırımlarının, nazım hesaplarda izlenen repo işlemleri ile finanse edilmesi önce banka için aşırı şekilde risk oluşturmuş, daha sonra ise bankanın iflasına neden olmuştur.

3.2.25. Ulusal Bank

Hakim ortak Ephesus Grup'tur. 2000 yılında portföyünde ortalama 1 milyar YTL civarında DİBS taşıyan banka, aynı zamanda İMKB menkul kıymetler piyasasında ve repo-ters repo piyasasında aktif oyuncu konumunda olup; devlet borçlanma kâğıtlarına aktif yatırım yaparak likidite kazandıran 9 bankadan birisidir. Kamu finansmanında önemli bir yere sahiptir (TMSF, 2009u: 23 – 24).

Bankanın TMSF' ye devri incelendiğinde aslında Demirbank'ın batmasındaki temel neden burada da görülmektedir. Ulusal Bank, tıpkı Demirbank gibi varlıklarının çoğunu DİBS' ne bağlamıştır. Bunların finansmanı içinse banka çoğunluğunu repo piyasasından, geri kalan kısmını da bankalar arası piyasalardan ve yurt dışı piyasalardan alınan fonlarla gerçekleştirmiştir. Banka, stoklarında bulunan ve repo ile fonlamadığı DİBS' lerin büyük bir kısmını ise yurt dışından alınan krediler ve bankalar arası para piyasalarından sağlanan fonlar için teminat olarak vermiştir. Böylece bankanın mali yapısı, faiz riskine karşı oldukça savunmasız kalmıştır (TMSF, 2009u: 24).

2000 krizi ile başlayan süreçte banka tıpkı Demirbank gibi kamu kâğıtlarını fonlamada kullandığı repo-ters repo piyasalarında gecelik faizlerin yükselmesi sonucu bankanın DİBS' lerinin getirisinden çok daha yüksek maliyetlere katlanmak zorunda kalmıştır. Banka ayrıca TCMB APİ piyasasından işlem yasakları nedeniyle fonlama imkânı bulamadığı zamanlar haricinde yine kamu kâğıtlarının getirisinden çok daha büyük faizle borçlanmak zorunda kalmış ve likidite sorununu bir türlü çözmemiştir. Banka, kamu borçlanma kâğıtlarının ortalama portföy getirisi %34, İMKB repo-ters repo piyasası ile TCMB APİ piyasasından yaklaşık ortalama %198 gibi yüksek faizle borçlanmak zorunda kaldığı için banka zararı özkaynaklarada sirayet etmiş, bankanın likidite sorunu çözülemez hale gelmiştir (TMSF, 2009u: 25).

BDDK, bankadan sermayesini nakten veya sermaye benzeri kredi ile arttırarak özkaynak açığının kapatılmasını, banka ortaklık yapısının 4389 Sayılı Kanunun 8/2-b maddesine

uygun hale getirilmesini, bankaya yeni ortakların bulunmasını, repo dahil sahip olunan DİBS portföyünün makul bir seviyeye indirilmesini, Bank 2000 ve Dinamicbank ile yapılan fiktif vadeli döviz alım işlemlerine son verilmesini talep etmiştir. Banka bu talepleri yerine getirmediğinden fon tarafından el koyulmuştur (TMSF, 2009u: 37).

Tüm bu bankalar incelendiğinde ortaya çıkan genel sonuçlar olarak;

- Hakim ortaklara kaynak transferinde off-shore bankalar ve hesaplar gibi bilanço dışı işlemlerin kullanıldığı sıklıkla görülmektedir. Off-shore bankaların aslında özel amaçlı işletme gibi işlev gördüğü ve kredilere ilişkin yasal sınırların aşılmasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu işlem özü itibariyle aslında bir kredilendirme işlemi olmasına rağmen depo işlemi gibi gösterilmiştir. Bu depolardan grup şirketlerine fiduciary kredi kullandırılması, bunların teminat olarak gösterilerek başka bankalardan grup şirketlerine kredi kullandırılması veya başka grup bankalarıyla bu depolar üzerinden karşılıklı kredi (back to back kredi) uygulaması vasıtasıyla kredi temin edilmeleri örneklerinin tümü bilanço dışı finansman örnekleri olarak kabul edilmelidir.

- Bankalardan bazıları yasal döviz yükümlülüklerini yerine getiremediğinden özellikle off-shore bankaları ile fiktif vadeli döviz işlemleri ile swap işlemleri gerçekleştirmeleri de bir bilanço dışı finansman örneklerindendir.

- Grup şirketlerine kredi kullandırmak için tıpkı özel amaçlı kuruluş kurulması gibi paravan şirketler de kurulmuştur. Bu şirketler gerçekte gruba ait olmakla birlikte; asıl amacın anlaşılmaması için grup şirketi olarak gösterilmemesi tercih edilebilmektedir. Bu paravan şirketler özellikle de yasal mevzuatların çok sıkı olmadığı ülkelerde kurularak çeşitli amaçlar gerçekleştirilmiştir. Vergiden kaçınma, gruba ait banka tarafından veya başka bankadan kredi kullanılarak gruba transfer edilmesi, kara para aklama gibi gizli amaçlar için kurulmaktadır (UNECE, 2011: 39; Kristo and Thirion, 2018).

- Bazı bankaların, özellikle dahil olduğu grup şirketlerine kredi kullandırırken yeterli teminat almaması, kefalet mekanizmalarını tam olarak uygulamaması gibi durumlar da bilanço dışı finansmana ilişkin olumsuz örneklerdendir.

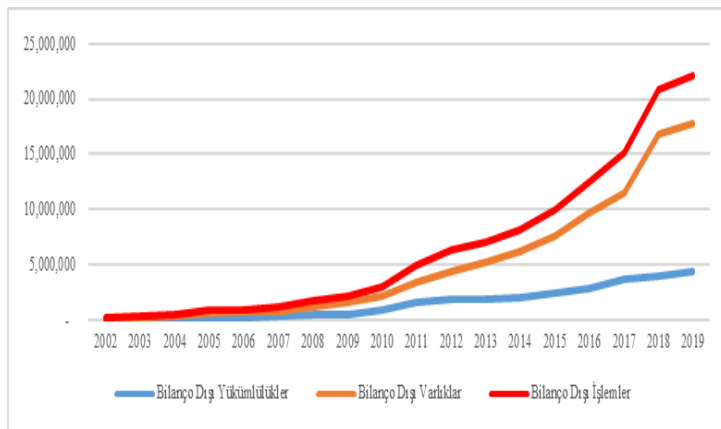
- Repo ile finansman uygulamaları hem Türkiye’de hem de dünyada bilanço dışı bir işlem olup bu işlemler nazım hesaplarda veya dipnotlarda gösterilmektedir. Repo ile finansmanda banka gecelik repo piyasasından fon temin ederken, karşılığında DİBS’ni teminat olarak karşı tarafa geçici bir süreliğine vermektedir.

- Grup şirketlerine doğrudan gayri nakdi kredi kullandırmaları ile de bilanço dışı finansman tekniklerine başvurulduğu görülmüştür.

Tüm bu süreç incelendiğinde bankaların Fon' a devredilmesine neden olan olaylar göz önüne alındığında bilanço dışı işlemlerin ve bilanço dışı finansman tekniklerinin bankalar tarafından özellikle hakim ortak istismları için yoğun şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tekniklerle banka kaynakları çok daha kolay hakim ortak şahsi hesaplarına ve grup şirketlerine transfer edilmiştir.

3.3. 2000 Kasım – 2001 Şubat Krizi Sonrası Dönemde Bilanço Dışı İşlemlerin Büyüklüğü

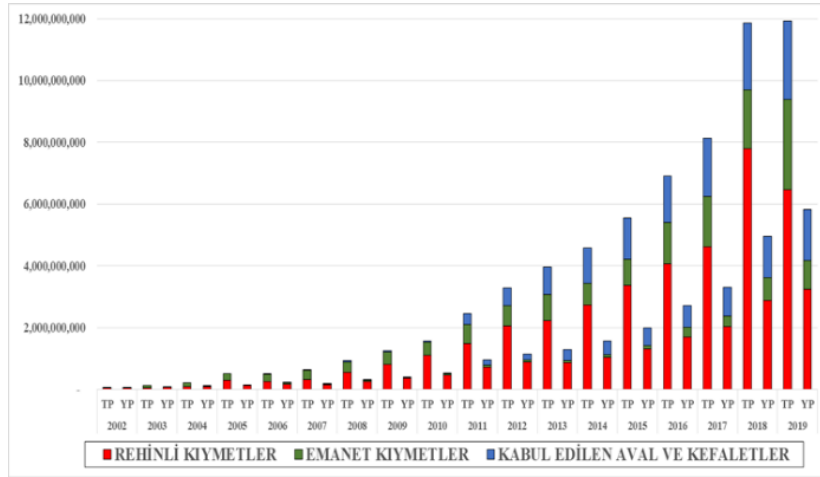
Bilanço dışı işlemler, bilanço dışı varlıklar ve bilanço dışı yükümlülüklerden oluşmaktadır. Türk Bankacılık Sektörü açısından bilanço dışı işlemlerle finansman faaliyetleri Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra değişmiştir. Günümüzde bankalar bilanço dışı işlemleri türüne göre müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak, risk yönetimi ve envanter amacıyla kullanmaktadır. Bilanço dışı işlemler, ağırlıkla bilanço dışı varlıklardan oluşmakla birlikte bilanço dışı yükümlülüklerde mevduat bankaları için oldukça önemli tutarlara yıllar itibariyle ulaşmıştır. Türkiye’de mevduat bankalarına ait bilanço dışı işlemler 2000 – 2001 Bankacılık Krizi’ nden sonra aşağıdaki grafikteki gibi bir seyir izlemiştir. Şekil 3.1’de gösterildiği üzere mevduat bankalarında bilanço dışı işlemler, özellikle 2010 yılından itibaren çok hızlı bir şekilde artarak 2002 – 2019 yılları arasında 110 kattan fazla büyümüştür.

Şekil 3.1. Mevduat bankalarının bilanço dışı işlemler (milyon TL)

Kaynak: TBB

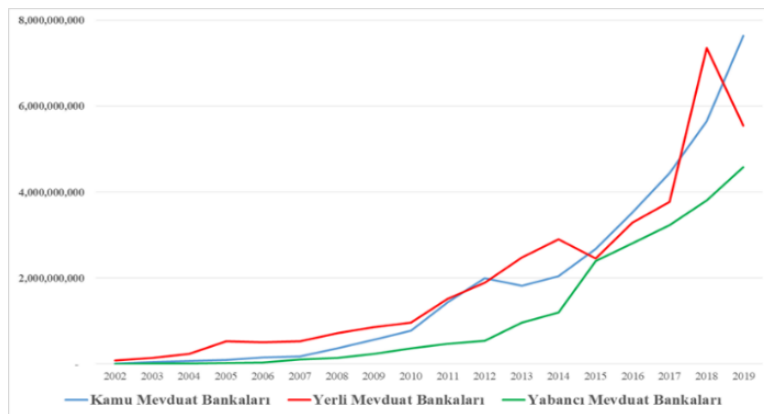
Bilanço dışı varlıklar, emanetteki kıymetler, rehinli kıymetler ile kabul edilen aval ve kefaletlerden oluşmaktadır. Şekil 3.2.'den de görüleceği üzere bilanço dışı varlıklar, ağırlıklı olarak rehinli kıymetlerden oluşmaktadır. Bu kalemi sırasıyla kabul edilen aval ve kefaletler ile emanet kıymetler izlemektedir. Tüm bilanço dışı varlıklar, Türk Lirası ve yabancı para cinsinden varlıklardan oluşmaktadır ve TL cinsinden varlık ağırlıklıdır. Bu durum, kamu, yerli ve yabancı mevduat bankaları için de geçerlidir.

Şekil 3.2. Mevduat bankalarının bilanço dışı varlık kalemleri (bin tl)

Kaynak: TBB

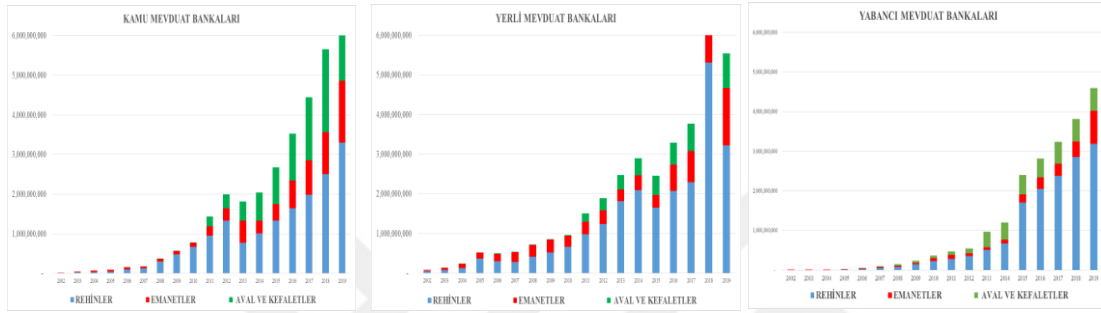
Şekil 3.3'te bilanço dışı varlıkların kamu, yerli ve yabancı mevduat bankaları açısından tutarları gösterilmektedir. İlgili grafikten de görülebileceği üzere kamu ve yerli mevduat bankalarının bilanço dışı varlıklarının tutarları yıllar itibarıyla birbirlerine yakındır ve yabancı mevduat bankalarından daha fazladır.

Şekil 3.3. Mevduat bankaları toplam bilanço dışı varlıklar (bin tl)

Kaynak: TBB

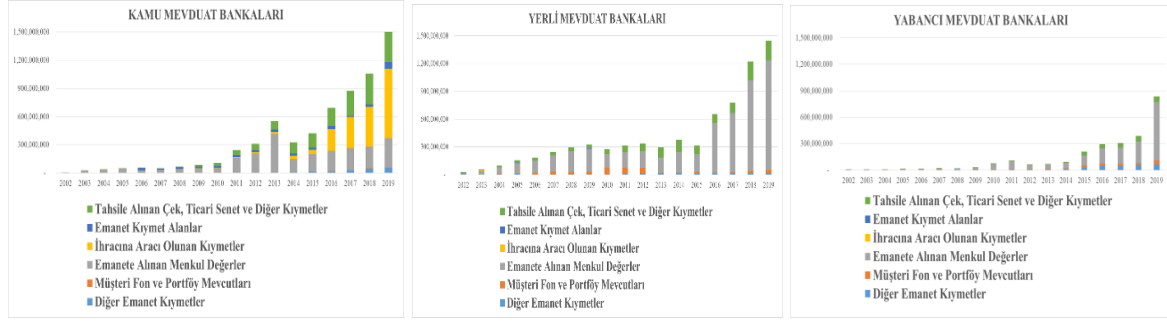
Şekil 3.4.' te bilanço dışı varlıkların alt kalemleri olan rehinler, emanetler ile kabul edilen aval ve kefaletler tüm mevduat bankaları için gösterilmektedir. Tüm mevduat bankalarında en büyük pay rehinli kıymetlere aittir. 2019 yılı itibariyle tüm mevduat bankaları türlerinde rehinli kıymetlerin tutarları birbirlerine yakın değerlerdedir. Kamu mevduat bankalarında rehinli kıymetleri sırasıyla aval ve kefaletler ile emanet kıymetler izlemektedirken; yerli ve yabancı mevduat bankalarında rehinli kıymetleri sırasıyla emanet kıymetler ile aval ve kefaletler izlemektedir.

Şekil 3.4. Mevduat bankalarının bilanço dışı varlıklar ana hesapları (bin tl)

Kaynak: TBB

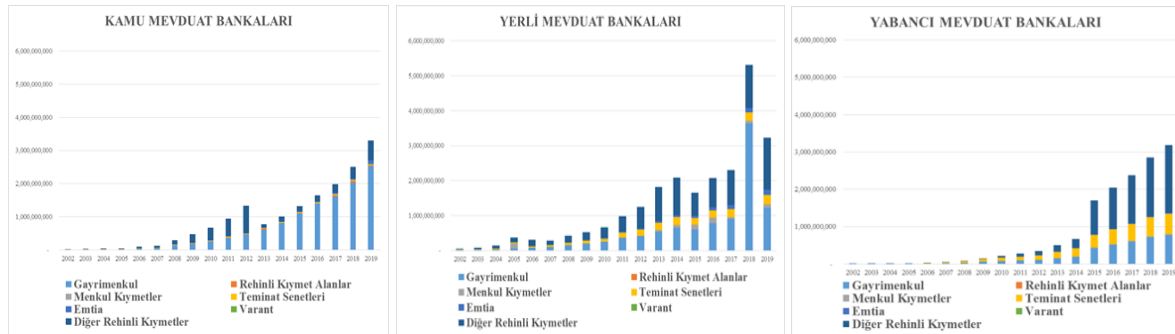
Emanet kıymetlerin alt kalemleri; tahsile alınan çek, ticari senet ve diğer kıymetler, ihracına aracı olunan kıymetler, emanete alınan menkul kıymetler, müşteri fon ve portföy mevcutları, diğer emanet kıymetlerdir. Şekil 3.5.'te kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarının emanet kıymetlerinin tutarları gösterilmektedir. Şekil 3.5.'e göre kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarında emanete alınan menkul değerler toplam emanet varlıklar içerisindeki payı ile tahsile alınan çek, ticari senet ve diğer kıymetlerin toplam emanet varlıklar içerisindeki payının yıllar itibariyle zıt yönlü hareket ettiği ve emanete alınan menkul değerlerin toplam emanetler içindeki en büyük paya sahip olan kalem olduğu görülmektedir. Kamu mevduat bankalarında dikkat çeken bir başka kalem ise son beş yıldır hızla toplam içindeki payı artan ihracına aracı olunan menkul kıymetler kalemidir. Bu kalemin payının son beş yılda hızla arttığı ve 2016 yılından itibaren toplam emanet varlıklar içindeki en büyük paya sahip olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 3.5. Mevduat bankaları emanet varlıklar tutarları (bin tl)

Kaynak: TBB

Rehinli varlıkların alt kalemleri; gayrimenkul rehni, menkul kıymetler rehni, emtia rehni, rehindeki teminat senetleri, rehindeki varantlar ve diğer rehinli kıymetlerden oluşmaktadır. Şekil 3.6’da tüm mevduat bankaları türleri için rehinli varlıklar tutarları gösterilmiştir. İlgili grafikte kamu ve yerli mevduat bankalarında iki kalemde yıllar içinde önemli değişikliklerin gerçekleştiği görülmektedir. Bunlar gayrimenkul rehni ve diğer rehinli kıymetler olup; bunların aynı banka türlerinde toplam rehinli varlıklar içerisindeki paylarının birbirleriyle zıt yönlü hareket ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Yabancı mevduat bankaları grafiği incelendiğinde ise; bu iki kalemin dışında rehindeki teminat senetleri tutarlarının da toplam rehinli varlıklar içerisindeki payının ciddi şekilde azaldığı ve % 80’lerden % 20’lere gerilediği görülmektedir.

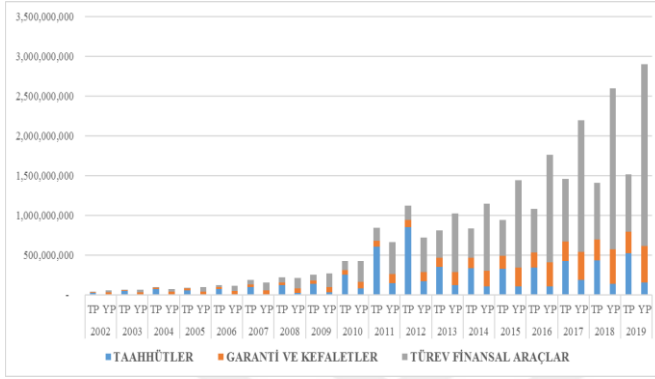

Şekil 3.6. Mevduat bankaları rehinli varlıklar tutarları (bin tl)

Kaynak: TBB

Bilanço dışı yükümlülükler, Türk Lirası ve yabancı para cinsinden yapılan ve bankayı koşullu yükümlülük altına sokan garanti, taahhüt ve türev işlemlerinden oluşmaktadır. Bu işlemler, 2001 Krizi’nden sonra Şekil 3.7’deki gibi bir seyir izlemiştir. Şekilden rahatlıkla görülebileceği üzere mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükler 2002-2019 yılları

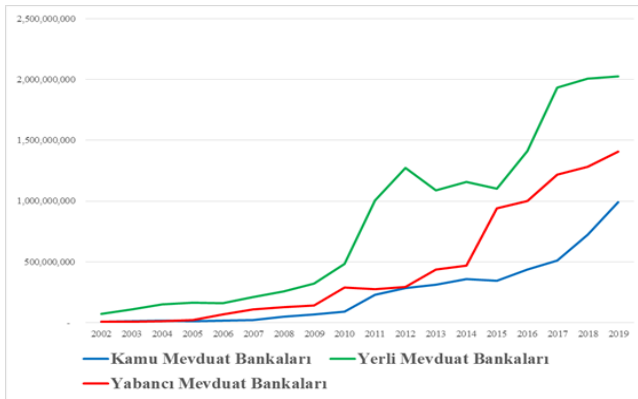
arasında çok hızlı bir şekilde büyüyerek TL bazında 50, dolar bazında ise yaklaşık 14 kat büyümüştür. 2002'den 2012'ye kadar bilanço dışı yükümlülükler ağırlıklı olarak TL cinsinden yapılmaktayken, 2013'ten itibaren ağırlıklı olarak yabancı para cinsinden gerçekleşmektedir. İlk yıllarda bilanço dışı yükümlülükler garanti ve taahhüt ağırlıklı iken 2010'lardan itibaren bankalar türev işlemlere yönelmişlerdir.

Şekil 3.7. Mevduat bankaları bilanço dışı yükümlülükleri tutarı (bin tl)

Kaynak: TBB

Şekil 3.8 kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarının bilanço dışı yükümlülüklerine ilişkin tutarları göstermektedir. Grafik incelendiğinde tüm mevduat bankaları türlerinde bilanço dışı yükümlülükler tutarının yıllar itibariyle arttığı ve en fazla artışın yerli mevduat bankalarında, en az artışın ise kamu mevduat bankalarında gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 3.8. Mevduat bankaları bilanço dışı yükümlülükler tutarı (bin tl)

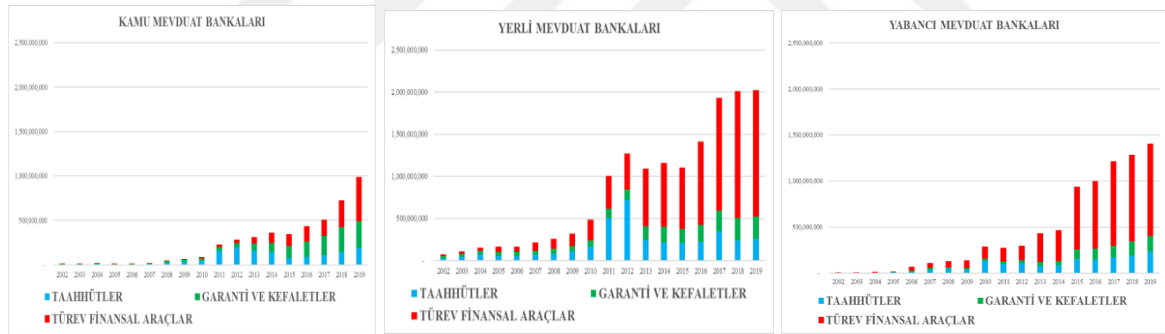
Kaynak: BDDK

Şekil 3.9.'da mevduat bankalarına ait bilanço dışı yükümlülüklerin alt kalemleri tutar olarak gösterilmektedir. Kamu mevduat bankalarında 2008 yılına kadar bilanço dışı

yükümlülüklerde ağırlıklı olarak garanti işlemleri gerçekleşmekte, bu kalemi taahhütler kalemi izlemekte, türev işlemler ise bu tutarların oldukça gerisinde yer almaktadır. 2008 – 2013 yılları arasında bilanço dışı yükümlülükler taahhüt işlemlerinden oluşmakta, garanti işlemleri ile türev işlemler tarafından takip edilmektedir. 2014 yılından itibaren türev işlemlerin, bilanço dışı yükümlülüklerdeki payının hızla arttığı ve 2017 yılı haricindeki diğer tüm yıllarda en fazla gerçekleşen bilanço dışı yükümlülük işlemi olduğu görülmektedir.

Yerli mevduat bankaları grafiği incelendiğinde bilanço dışı yükümlülükler ilk yıllarda garanti ve taahhütler ağırlıklıyken, daha sonraki yıllarda türev işlemlerin büyümesinin devam etmesiyle birlikte işlem hacimleri olarak geri planda kalmışlardır.

Yabancı mevduat bankaları grafiği incelendiğinde ise karşımıza farklı bir durum çıkmaktadır. Yabancı mevduat bankaları 2010 yılı haricindeki tüm yıllarda türev finansal araç işlemlerini daha fazla gerçekleştirdikleri, bu kalemi sırasıyla taahhütler ve garantilerin izlediği görülmüştür.

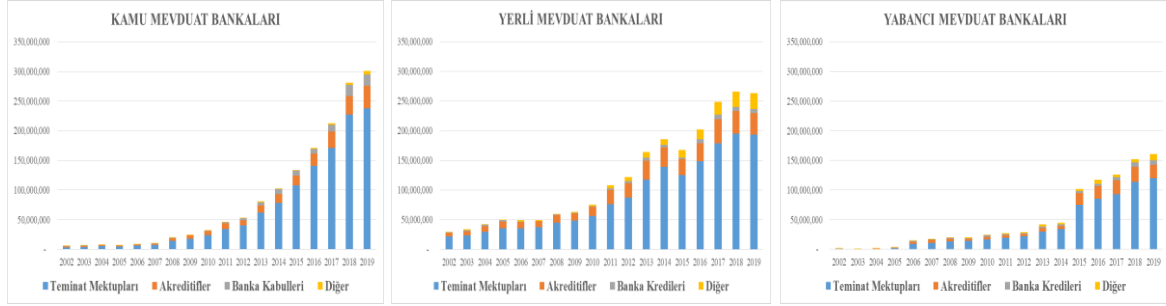

Şekil 3.9. Mevduat bankaları bilanço dışı yükümlülükler ana hesapları (bin tl)

Kaynak: TBB

Garanti ve kefaletler; teminat mektupları, akreditifler, banka kabulleri, garanti verilen prefinansmanlar, ciolar, menkul kıymet ihracından satın alma garantileri, factoring garantileri, diğer garantiler ve diğer kefaletlerden oluşmaktadır.

Şekil 3.10'da kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarına ilişkin garanti ve kefaletlerin alt kalemlerinin büyüklükleri gösterilmiştir. Yıllar itibariyle en büyük hacimli garanti işlemi teminat mektupları şeklinde gerçekleşmiştir. Teminat mektuplarını sırasıyla akreditifler, banka kabulleri ve diğer garanti ve kefalet işlemleri izlemektedir.

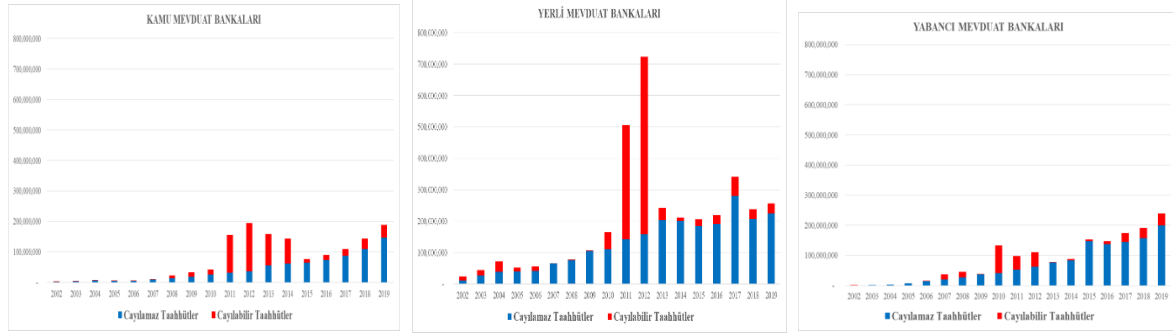

Şekil 3.10. Mevduat bankaları garanti ve kefalet işlemleri (bin tl)

Kaynak: TBB

Mevduat bankalarında taahhüt işlemleri, cayılabilir taahhütler ve cayılamaz taahhütler olarak iki kısma ayrılmaktadır. Cayılamaz taahhütler; vadeli aktif değerler alım satım taahhütleri, vadeli mevduat alım satım taahhütleri, iştirakler ve bağlı ortaklıklar sermaye iştirak taahhütleri, kullanılan garanti kredi tahsis taahhütleri, menkul kıymet ihracına aracılık taahhütleri, zorunlu karşılık ödeme taahhütleri, çekler için ödeme taahhütleri, ihracat taahhütlerinden kaynaklanan vergi ve fon yükümlülükleri, kredi kartı harcama limit taahhütleri, kredi kartları ve bankacılık hizmetlerine ilişkin promosyon uygulama taahhütleri, açığa menkul kıymet satış taahhütlerinden alacaklar ve borçlar, diğer cayılamaz taahhütlerdir. Cayılabilir taahhütler ise cayılabilir kredi tahsis taahhütleri ve diğer cayılabilir taahhütlerdir.

Şekil 3.11.'de kamu, yerli ve yabancı mevduat bankaları taahhüt işlemleri gösterilmektedir. İlgili şekil incelendiğinde bazı yıllar dışında genel olarak üç banka türünde de cayılamaz taahhütler, cayılabilir taahhütlerden daha büyüktür. Cayılabilir taahhüt işlemlerinin neredeyse tamamına yakınının cayılabilir kredi tahsis taahhütlerinden oluştuğu görülmektedir. Cayılamaz taahhüt işlemleri içerisinde en önemli kalemin kredi kartı harcama taahhütleri olduğu; bu kalemi garanti kredi tahsis taahhütleri, vadeli aktif değerler alım satım taahhütleri ve çekler için ödeme taahhütlerinin izlediği belirlenmiştir.

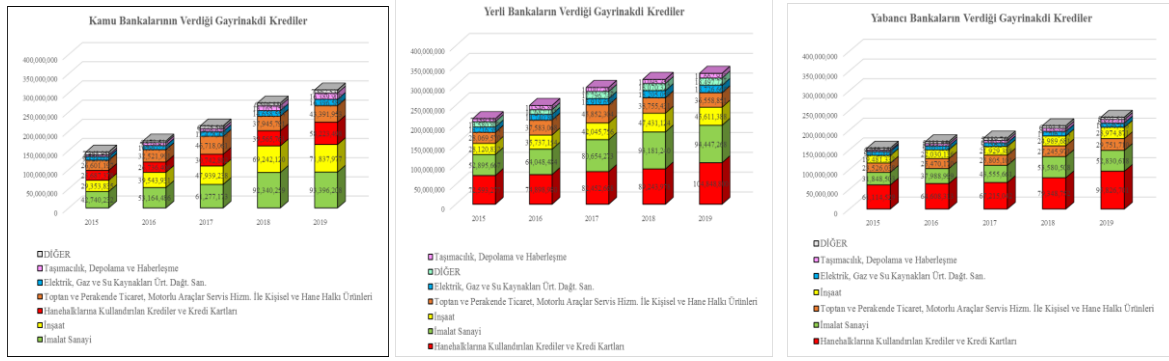

Şekil 3.11. Mevduat bankaları taahhüt işlemleri (bin tl)

Kaynak: TBB

Şekil 3.12’de bankalar tarafından çeşitli sektörlerle kullanılan gayrinakdi krediler ile hanehalklarına kullanılan gayrinakdi krediler gösterilmektedir. Bu şekilden görülebileceği üzere mevduat bankalarının son beş yılda en fazla gayrinakdi kredi kullandığı ana sektörler ile hanehalklarına kullanılan gayrinakdi krediler ve kredi kartları büyüklük olarak gösterilmektedir. Şekiller incelendiğinde kamu bankaları tarafından kullanılan gayrinakdi krediler en fazla imalat sektörüne kullanılmıştır. Bu sektörü inşaat sektörü takip etmektedir.

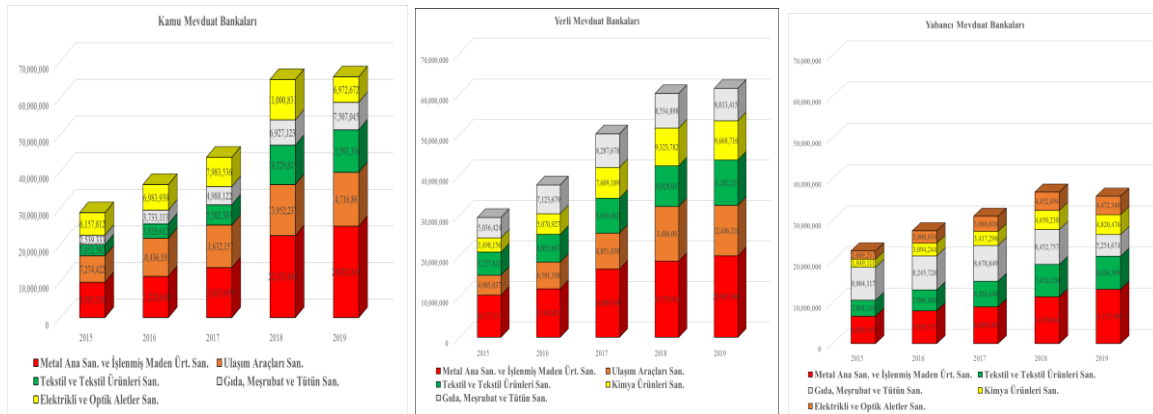
İnşaat sektörünü ise bankanın hanehalklarına kullandığı kredi kartı limit taahhütleri izlemektedir. Yerli ve yabancı mevduat bankaları incelendiğinde ise en fazla gayrinakdi kredi tutarının hanehalklarına kullanılan kredi kartı limit taahhütleri olduğu göze çarpmaktadır. Daha sonra ise imalat sanayine kullanılan gayrinakdi krediler ikinciye sırayı almıştır. Üçüncü ve dördüncü sıradaki sektörler yerli ve yabancı bankalarda biraz farklılık arz ederek, yerli bankalarda inşaat sektörü ile toptan ve perakende sektörü şeklinde bir sıralama izlerken; yabancı bankalarda ise toptan ve perakende sektörü üçüncü, inşaat sektörü dördüncü sırada yer almıştır. Tüm üç banka türünde en fazla gayrinakdi kullandırımları yerli mevduat bankalarında en az gayrinakdi kredi kullandırımları ise yabancı mevduat bankalarında gerçekleşmiştir.

Şekil 3.12. Mevduat bankaları sektörlere verdiği gayrinakdi krediler (bin tl)

Kaynak: BDDK

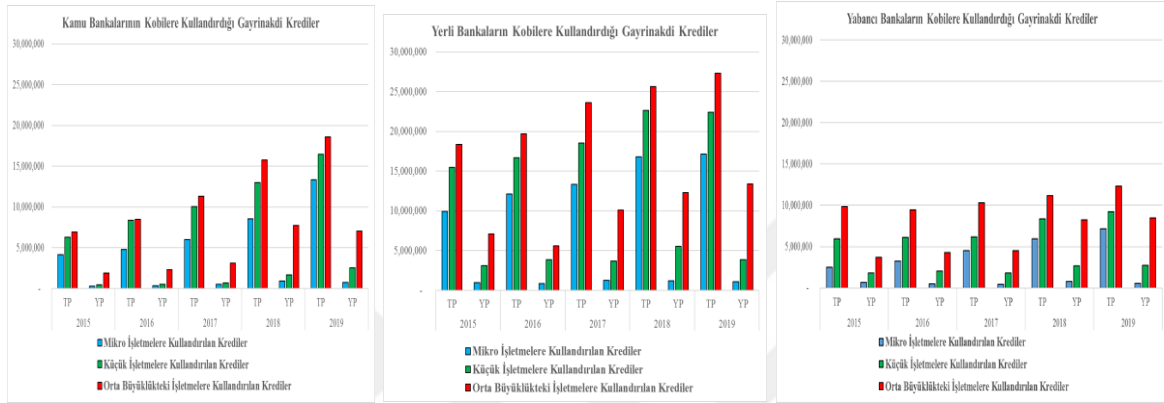
Şekil 3.13'te ise mevduat bankalarının imalat alt sektörlerine kullandığı gayrinakdi kredi tutarları gösterilmektedir. İmalat alt sektörleri toplam rakamlarına göre en fazla gayrinakdi kredi kullandırımları yerli mevduat bankalarına aittir. Yerli mevduat bankalarını sırasıyla, kamu mevduat bankaları ile yabancı mevduat bankaları izlemektedir. Her üç banka türünde de en fazla gayrinakdi kredinin kullanıldığı imalat alt sektörü metal ana sanayi sektörüdür. Kamu mevduat bankalarında bu sektörü sırasıyla; ulaşım araçları sanayi sektörü, tekstil ve tekstil ürünleri sektörü, gıda sektörü ile elektrikli ve optik aletler sanayi sektörü izlemektedir. Yerli mevduat bankalarında ise sırasıyla ulaşım araçları sanayi, tekstil ve tekstil ürünleri sektörü sanayi, kimya ürünleri sanayi ve gıda sanayi izlemektedir. Yabancı mevduat bankalarında ise sırasıyla tekstil ve tekstil ürünleri sanayi, gıda sanayi, kimya ürünleri sanayi ile elektrikli ve optik aletler sanayi sektörü izlemektedir.

Şekil 3.13. Mevduat bankaları imalat alt sektörlerine verdiği gayrinakdi krediler

Kaynak: BDDK

Türkiye’de mevduat bankalarının, çeşitli büyüklükteki işletmelere kullandığı TL ve yabancı para cinsinden gayrinakdi kredi tutarları Şekil 3.14’te gösterilmektedir. Bu şekillerden çıkartılan genel sonuçlar olarak; tüm mevduat bankaları son beş yıl boyunca mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelere ağırlıklı olarak TL cinsinden gayrinakdi kredi kullandırmıştır. Tüm mevduat bankaları grafiklerinde en büyük pay orta büyüklükteki işletmelere, en az pay ise mikro işletmelere aittir.

Şekil 3.14. Mevduat bankaları kobilere kullandığı gayrinakdi krediler

Kaynak: BDDK

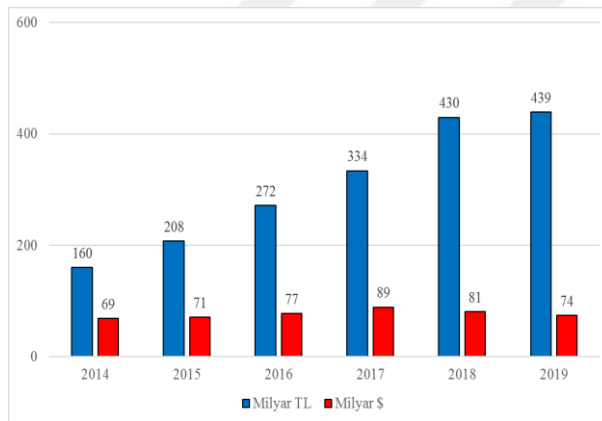
Gayrinakdi kredilerin kullanıldığı önemli bir alan olarak kabul edilen proje finansmanı, ekonomik olarak ayrıştırılabilen projeleri finanse etmek amacı ile kaynak sağlayanların kredi kararında temel olarak projenin yarattığı nakit akışının ve proje varlıklarının esas alındığı, kabili rücu veya gayri kabili rücu finansman kaynağı yaratılması olarak tanımlanmıştır. Gayri nakdi krediler olarak adlandırılan garanti ve taahhütler, çeşitli sektörlerdeki firmalara dağıtılarak proje finansmanlarının gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Yeni bir ekonomik kapasite yaratan (doğrudan yeni yatırımlar) ve/veya mevcut ekonomik kapasiteleri büyütecek (kapasite artırımı, tevsi yatırımları) ve/veya özelleştirme, satın alma ve benzeri projelerin finansmanı için verilen krediler dahil edilmiştir. Kredilendirme sürecinde projeye dönük fizibilite çalışması ve projenin ekonomik verimliliğinin tespiti ihtiyacı gösteren projeler, proje kredisi kapsamındadır. Aynı projeye nakdi ve gayrinakdi kredi sağlanıyorsa, bankaya dönük toplam azami risk miktarı, taahhüt olarak dikkate alınmıştır. Orijinal tahsis tarihi itibarıyla taahhüdü en az 20 milyon \$ karşılığı ve en az 5 yıl vadeli canlı (mer'i) kredileri içermelidir. Bu şartları yerine getiren tüm krediler kime

kullanıldığı fark etmeksizin şekilde yer almaktadır. Proje kredileri raporlanırken sadece Türkiye bilançosuna dahil olanlar dikkate alınmıştır.

Proje finansmanı istatistiklerinin sektörel dağılımında enerji, altyapı, gayrimenkul ve diğer kırılmı kullanılmıştır. Enerji sektöründe elektrik, petrol, kömür, doğalgaz, su vb. kaynaklarının üretimi, iletimi ve dağıtımı amacına yönelik tüm projeler, enerji özelleştirmeleri, enerji satın almalarını içerir. Altyapı sektöründe yol, köprü, otoyol, liman, havalimanı gibi tüm ulaşırma projeleri, yerleşim birimlerinin altyapı projeleri, kamu özel ortaklıkları ile yapılan projeler, iletişim, haberleşme gibi projeleri içerir. Gayrimenkul projelerinde; otel, avm, konut ve ofis projelerini içerir. Diğer sektörlerde ise bunların dışında kalan diğer projeler olarak satın alma, birleşme işlemleri ve yapılandırılmış finansman ve benzeri projelerdir.

Şekil 3.15.'te toplamda 20 adet mevduat bankası ile kalkınma ve yatırım bankalarının proje finansmanına ilişkin toplam risk bakiyesi gösterilmektedir.

Şekil 3.15. Proje finansmanına ilişkin toplam risk bakiyesi

Kaynak: TBB

Çizelge 3.2'de proje finansmanı kredilerinin risk bakiyeleri nakdi ve gayrinakdi olarak gösterilmekte; Çizelge 3.3'te ise proje finansmanı kredilerinin risk bakiyeleri sektörlere göre gösterilmiştir. Çizelge 3.2'den rahatlıkla görülebileceği üzere Aralık 2019 dönemi itibariyle bir önceki yıla göre yüzde 2'lik artışla 439 milyar TL'ye yükselmiştir. Risk bakiyesinin 400 milyar TL'si nakdi, 39 milyar TL'si gayrinakdi krediden oluşmaktadır. Toplam taahhüt miktarı 538 milyar TL'den (102 milyar dolar) 516 milyar TL'ye (87 milyar dolar) gerilemiştir. Söz konusu tutar dolar bazında ise yüzde 18 azalmıştır.

Çizelge 3.2. Proje finansmanı risk dağılımı (milyar TL, yüzde)

	Aralık 2014	Aralık 2015	Aralık 2016	Aralık 2017	Aralık 2018	Aralık 2019	Değişim (%)	Aralık 2019 Oran
Toplam Risk Bakiyesi	160	208	272	334	430	439	2	100
Nakdi	131	179	242	297	386	400	4	91
Gayrinakdi	29	29	29	37	45	39	-13	9
Toplam Taahhüt	227	302	371	435	538	516	- 4	-

Kaynak: TBB

Çizelge 3.3'te sektörler açısından proje finansmanı incelendiğinde; enerji sektörüne ait projelerin finansmanında en fazla riskin bulunduğu görülmektedir. Aynı zamanda en fazla banka taahhütleri de bu alana aittir. Bu sektörü altyapı ve gayrimenkul sektörü izlemektedir.

Çizelge 3.3. Proje finansmanı istatistikleri (milyar tl)

Dönem	Enerji				Altyapı				Gayrimenkul				Diğer				Toplam			
	Risk (bakiye)**		Kalan	Toplam	Risk (bakiye)**		Kalan	Toplam	Risk (bakiye)**		Kalan	Toplam	Risk (bakiye)**		Kalan	Toplam	Risk (bakiye)**		Kalan	Toplam
	Nakdi	Gayri-nakdi	Taahhüt	***	Nakdi	Gayri-nakdi	Taahhüt	***	Nakdi	Gayri-nakdi	Taahhüt	***	Nakdi	Gayri-nakdi	Taahhüt	***	Nakdi	Gayri-nakdi	Taahhüt	***
Aralık 2014	62	24	24	120	11	1	11	26	17	1	4	26	41	3	4	56	131	29	44	227
Haziran 2015	73	25	33	141	13	2	14	32	20	1	4	27	48	3	7	66	155	31	57	266
Aralık 2015	84	24	32	151	23	2	23	53	26	1	5	34	46	3	9	63	179	29	69	302
Haziran 2016	87	24	28	152	30	2	24	62	27	1	4	35	50	2	6	63	195	29	62	313
Aralık 2016	109	23	31	183	41	3	23	73	32	1	5	40	60	3	5	75	242	29	65	371
Haziran 2017	117	22	29	185	47	5	21	77	34	1	2	40	61	4	6	77	259	32	58	379
Aralık 2017	130	26	27	206	59	5	24	95	35	1	3	43	73	4	5	91	297	37	60	435
Haziran 2018	144	26	38	231	85	14	29	129	43	2	3	49	76	4	5	94	348	46	75	503
Aralık 2018	160	27	30	244	110	7	18	141	44	2	3	51	71	10	8	103	386	45	59	538
Haziran 2019	167	24	24	235	122	7	12	143	43	2	2	49	70	9	3	92	402	41	42	519
Aralık 2019	163	24	22	231	124	6	12	145	43	2	4	51	71	7	5	89	400	39	43	516

Kaynak: TBB

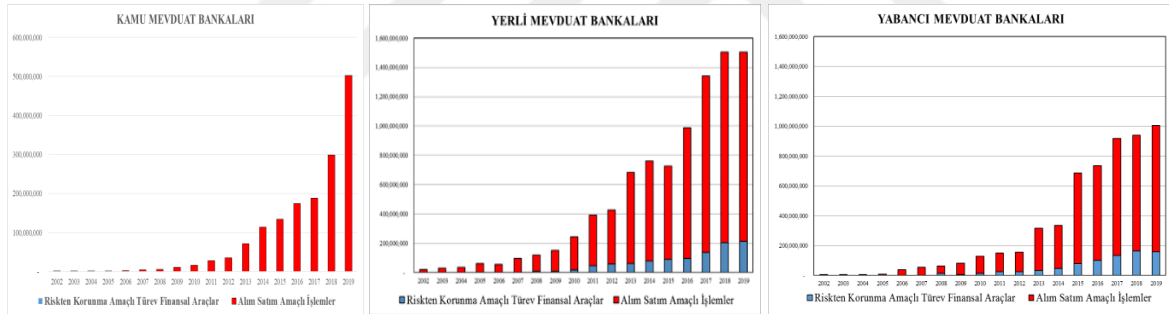
Orijinal tahsis tarihi itibarıyla taahhütü en az 20 milyon USD karşılığı ve en az 5 yıl vadeli canlı (mer'i) kredileri içermektedir. Bu şartları yerine getiren tüm krediler kime kullanıldığı fark etmeksizin Çizelgede yer almaktadır.

** Rapor tarihi itibarıyla risk bakiyesini ifade eder.

***Toplam Taahhüt tutarı firma üzerine alınabilecek azami risk tutarını ifade etmektedir.

Mevduat bankalarında türev işlemleri; alım satım amaçlı işlemler ile riskten korunma amaçlı işlemler olarak ikiye ayrılmaktadır. Riskten korunma amaçlı türev işlemler; gerçeğe uygun değer riskinden korunma amaçlı işlemler, nakit akış riskinden korunma amaçlı işlemler ve yurtdışındaki net yatırım riskinden korunma amaçlı işlemlerden oluşmaktayken; alım satım amaçlı işlemler ise vadeli döviz işlemleri, swap para işlemleri, swap faiz işlemleri, para opsiyonu, faiz opsiyonu, menkul değer opsiyonu, futures para işlemleri, futures faiz işlemleri ve diğer kalemlerden oluşmaktadır.

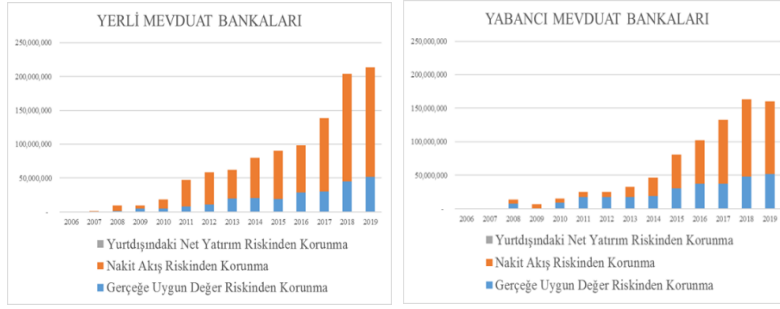
Şekil 3.16.' da kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarında alım satım amaçlı yapılanlar ile riskten korunma amaçlı yapılan türev işlemlerinin büyüklükleri gösterilmiştir. İlgili şekilde gösterildiği üzere mevduat bankalarında en fazla türev işlem büyüklüğü yerli mevduat bankalarına, en az türev işlem büyüklüğü ise kamu mevduat bankalarına aittir. Türev işlemler ağırlıklı olarak alım satım amaçlı yapılmaktadır. Riskten korunma amaçlı türev işlemlerin büyüklüğü ise oldukça azdır.

Şekil 3.16. Mevduat bankaları türev işlemleri (bin tl)

Kaynak: TBB

Şekil 3.17'de riskten korunma amaçlı olarak yapılan türev işlemler grafikleri incelendiğinde hem yerli hem de yabancı mevduat bankalarında ağırlıklı olarak nakit akış riskinden korunma amaçlı olarak yapıldıkları geri kalanının da gerçeğe uygun değer riskinden korunma amaçlı olarak yapıldığı ve çoğunlukla yabancı para cinsinden gerçekleştirilmiştir.

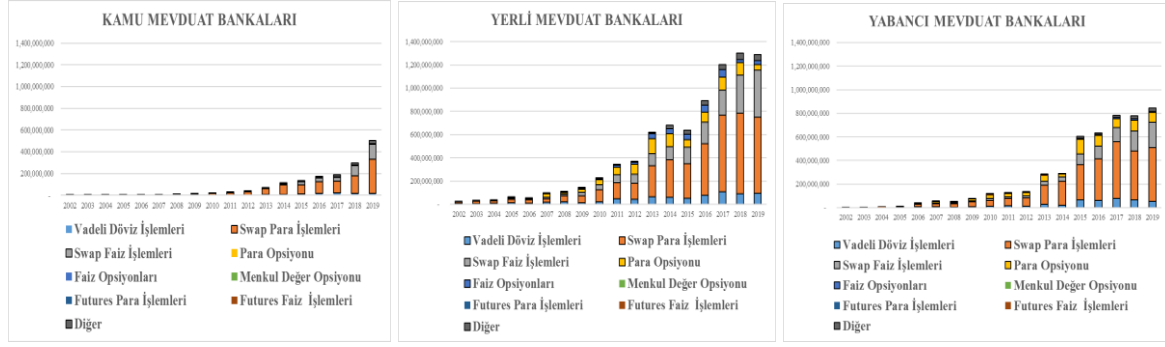
Şekil 3.17. Mevduat bankalarının riskten korunma amaçlı türev işlemleri (bin tl)

Kaynak: TBB

Şekil 3.18’de ise mevduat bankaları türlerine göre gerçekleştirilen alım satım amaçlı türev işlemler gösterilmektedir. İlgili grafikten de rahatlıkla görülebileceği üzere; alım satım amaçlı türev işlemlerin büyüklükleri sırasıyla yerli mevduat bankaları, yabancı mevduat bankaları ve kamu mevduat bankalarına aittir. Kamu mevduat bankalarınınca yapılan alım satım amaçlı türev işlemlerin ilk sırasında swap para işlemleri, ikinci sırasında ise swap faiz işlemleri yer almaktadır.

Yerli mevduat bankalarının alım satım amaçlı türev işlemler grafiği incelendiğinde; tüm yıllarda türev işlemlerin ilk sırasında swap para işlemleri yer almaktadır. Son on yıl göz önüne alınırsa swap para işlemlerini sırasıyla swap faiz işlemleri, para opsiyonu ve vadeli döviz işlemleri izlemektedir.

Yabancı mevduat bankalarında ilk yıllarda futures faiz türev işlemleri, 2006 yılından itibaren tamamen önemini yitirmiş buna karşın swap faiz türev işlemleri ise hızla alım satım amaçlı türev işlemlerde payını arttırmıştır. Para opsiyonu ile vadeli döviz işlemlerinin yıldan yıla azalarak önemini kaybettiği buna karşın swap para işleminin ise yıldan yıla yükselerek en önemli türev işlem halini aldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3.18. Mevduat bankaları alım satım amaçlı türev işlemleri (bin tl)

Kaynak: TBB

Alım satım amaçlı türev işlemlerinin yıllar itibariyle sürekli olarak önem kazanması ciddi bir risk oluşturmaktadır. Bu işlemlerin özellikle swap para işlemlerinden meydana geldiği ve ağırlıklı olarak yabancı para cinsinden yapıldıkları göz önüne alındığında bu durum ciddi bir bilanço dışı risk oluşturmaktadır. Özellikle swap para işlemlerinin, sıcak para niteliğinde işlemler olması ve haliyle döviz kurları üzerinde arttırıcı etkisinin bulunması sonucunda döviz kurlarının sürekli olarak yükselme eğilimi gösterdiği Türkiye’de ciddi şekilde bankacılık sektörü üzerinde bilanço dışı yükümlülükleri arttırıcı ve bankaların kur risklerini iyi yönetememesi durumunda ciddi kambiyo zararları ile karşılaşacağı ve bu durumun sistematik bir riske dönüşebileceği düşünülmektedir.

4. BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİLANÇO DIŞI RİSKİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

4.1. Literatür Çalışmaları

Literatürde birçok araştırmacı, bankacılık sektöründe bilanço dışı işlemlere ve risklere ilişkin çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar genel olarak bankaların bilanço dışı işlemleri üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi üzerinedir. Bu kapsamda çalışmaların daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla öncelikle bankaların bilanço dışı faaliyetlere yönelmesini temel alan çeşitli hipotezler tanıtılacak daha sonra ise literatürde yer alan çalışmalar bir özet olarak sunulmuştur.

Bankaların, bilanço dışı işlemlere yönelmesine ilişkin literatürde yer alan hipotezler başlıklar halinde aşağıdadır:

- **Düzenleyici Vergi Hipotezi:** Bu hipoteze göre bir bankanın bilanço dışı işlemlere yönelme isteği, bankanın bilançosundaki varlık ve yükümlülüklerle çeşitli şekillerde uygulanan vergi türleri ve oranları ile doğrudan ilişkilidir. Bankalara uygulanan vergiler, bankaların merkez bankalarında tutacakları rezervleri, mevduat sigorta primlerini, dağıtacakları kredi tutarını, sermayesini etkilemektedir. Bu durumdan kaçınmak isteyen bankalar vergi etkisinden kaçınmak için; bilanço dışı işlemlere daha fazla yönelirler. Ayrıca Düzenleyici Vergi Hipotezine göre yüksek kaldıraç seviyesine sahip bankalar, asgari sermaye yeterlilik oranına uyma zorunluluğu nedeniyle bilanço dışı işlemlere daha fazla yönelme eğilimindedir. Kısaca bankaların borçluluk düzeyi yükseldikçe; bilanço dışı işlemleri artmaktadır (Khasawneh, 2007: 6).
- **Ahlaki Tehlike Hipotezi (Kaldıraç Hipotezi):** Yüksek risk düzeyine sahip bankalar daha fazla ahlaki tehlike içeren işlemler gerçekleştirmekte olup dolayısıyla daha fazla bilanço dışı işlemlere yoğunlaşmaktadır. Çünkü hem belli bir oranda uygulanan mevduat sigortası faiz oranı hem de sermaye yeterliliğine ait mevzuat kuralları nedeniyle bankalar kaldıraç seviyesini arttırabilmek amacıyla bilanço dışı işlemlere yönelmektedir. Bu hipoteze göre; sermayesi daha düşük olan bankaların, bilanço dışı

işlemlere daha fazla yöneldiği savunulur. Ayrıca kendisini daha güçlü göstermek isteyen bir banka, muhasebe kayıtları gereğince bilanço dışı işlemlere ilişkin ücret gelirlerini hemen gelir olarak kaydetmekte ancak bilanço içi faaliyetlerden sağlanan faiz gelirlerini ise elde edildiği anda gelir olarak kaydetmektedir. Bu nedenle yüksek kırılganlıktaki bankalar daha fazla bilanço dışı işlemlere yönelmektedir (Hassan ve Sackley, 2006).

- **Piyasa Disiplini Hipotezi:** Bu hipoteze göre yüksek sermaye yeterliliğine sahip bankalar daha büyük ölçüde bilanço dışı işlemlere yönelmektedir. Sermaye yeterliliği yüksek bankaların bilanço dışı işlemlere yönelmelerinin asıl nedeni bankanın risk seviyesini mümkün olduğunca minimize etmektir. Bu hipotez, bankaların çıkardığı bilanço dışı araçlara olan talebin artması veya azalmasında banka müşterilerinin bankanın risklilik seviyesine göre davranacağını ve risklilik seviyesi düşük olan bankalar tarafından ihraç edilen bilanço dışı araçları talep edeceğini savunmaktadır. Bu durumu göz önünde bulunduran bankalar da mevcut bilanço dışı araçların talebini arttırmak için bankanın riskini düşürücü yeni bilanço dışı araçlar çıkaracağını savunmaktadır (Khasawneh ve Hassan, 2009).
- **Çeşitlendirme Hipotezi:** Bankalar, çeşitli nedenlerden ötürü asıl faaliyetleri dışında alternatif gelir elde edebileceği faaliyetlere yönelerek geleneksel olmayan finansal operasyonlara yönelmişlerdir. Bu hipotez, Harry Markowitz (1952) tarafından geliştirilen portföy teorisini baz almaktadır. Çeşitlendirme hipotezi, bankaların varlıklarını artırmak ve banka ortaklarının hisse değerlerini maksimize etmek için; varlık portföyünü çeşitlendirmek amacıyla bilanço dışı işlemlere iştigal ettiğini iddia etmektedir. Böylece bankaya özgü risk azalmaktadır. Banka riski ile banka büyüklüğü arasında negatif bir ilişki vardır. Bunun nedeni temelde daha büyük bankaların risk yönetiminde daha başarılı olmaları ve varlık portföyü riskini daha iyi çeşitlendirme sayesinde azaltabilmeleridir (Hassan, 1991). Çeşitlendirme hipotezi banka büyüklü ile bilanço dışı işlemler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu düşüncesini savunmaktadır.
- **Likidite Hipotezi:** Menkul kıymetleştirme ve kredi satışlarının başlamasıyla bankacılık literatürüne giren likidite hipotezinde, bankalar likidite sıkışıklığı ihtimaline karşı varlıklarını elden çıkararak veya kredi portföyündeki bazı kredileri satışa çıkararak likidite seviyesini artırır. Bilanço dışı işlemler sayesinde de bankalar için hayati olan sermayenin, bilançodan ayrılan belirli varlıkların özel amaçlı bir araçla satılmasıyla artacağı düşünülmektedir (Cardone-Riportella vd., 2010;

Calomiris ve Mason, 2004; Cabiles, 2011). Ayrıca Cooper (2011), likidite güdüsünün daha fazla kredi üretmek için bankaların bilanço dışı işlemlere yönelmelerinin temel nedenlerinden biri olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık literatürde bilanço dışı işlemlerin banka likiditesi üzerinde negatif bir etkisi olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Kashian ve Tao (2014), bankaların kredi taahhüt sözleşmesi vb. bilanço dışı araçlar nedeniyle oluşan yükümlülüklerini yerine getirmeleri zorunluluğunun, likiditeleri üzerinde ciddi bir baskı oluşturacağını ileri sürmektedir. Nachane ve Saibal (2007) ayrıca bilanço dışı işlemlerin, bankaların likiditesini artırmayacağını ortaya koymuştur.

- Teminatlandırma (Collateralization) Hipotezi: Berneville ve Berger (1986) tarafından oluşturulan bu hipoteze göre riskli bankalar, bankalarından bulunan müşterilere ait mevduatları, garanti mektupları ile değiştirebilir. Bunun temel nedenini; mevduatlar için herhangi bir teminatın olmaması ve eğer bankanın batması durumunda mevduat sahibinin (yatırımcı), borçluya (banka) doğrudan başvurabilmesinin mümkün olmamasıdır. Bu başlangıçta çok cazip bir durum gibi görünmekle birlikte; gerçekte düşük yatırım sorununun (underinvestment problem) bankalara olan doğal bir etkisinin sonucudur. Kaldıraç riski yüksek olan herhangi bir firma için, net bugünkü değeri pozitif olan projelerin kabulüyle firmanın riski azaltması mümkündür. Ancak söz konusu husus dolayısıyla hissedarlardan tahvil sahiplerine doğru servet transferine yol açmaktadır (Hassan, 1991). Banka kaldıraçını sınırlayan sermaye gereksinimleri, bir bankanın finansal kaldıraç artışlarıyla banka varlık riskindeki azalmaları dengeleme yeteneğini kısıtlayarak düşük yatırım sorununu yoğunlaştırır. Bankanın daha riskli mevduatları ve daha yüksek sermaye gereksinimleri varsa, düşük yatırım sorununun daha büyük olması muhtemeldir. Bu nedenle çoğu firma için teminatlı borç kullanmak yetersiz yatırım sorununu hafifletmenin bir yolu olarak kullanılmıştır (Hassan, 1991).
- Düşük Yatırım (Under Investment) Hipotezi: Dışsal finansman (borçlanma ve/veya yeni özsermaye ihracı) olanağı eğer içsel fonlarla finansmana göre daha maliyetli ve/veya ulaşılabilirlik imkanı kısıtlı olduğu durumları belirten finansal kısıtlar, firmaların net bugünkü değeri pozitif olan yatırım projelerinden vazgeçmesine yani düşük yatırım (underinvestment) problemine neden olurlar. Dolayısıyla finansal kısıta sahip firmaların yatırımları daha çok içsel fonların elde edilebilirliğine yani firmanın nakit akışı yaratma gücüne bağlı olmaktadır. Bu bağlamda bir firmanın

yatırımlarının nakit akışlarına duyarlılığı aynı zamanda o firmanın finansal kısıt derecesine de işaret edebilir (Çetenak ve Vural, 2015).

- Ölçek Ekonomisi Hipotezi: Ölçek ekonomisi bir işletmenin girdiler ve tesis olarak büyümesiyle üretimden kaynaklanan birim maliyetin uzun vadede düşmesidir. Bu kavram, bankalar açısından düşünüldüğünde; banka büyüklüğü ve mevduatlar ile ilişkilendirilir. Bankanın büyüklüğü ve mevduatları arttıkça ölçek ekonomilerinden daha fazla yararlanacağı aşîkârdır (Elian, 2012). Ölçek ekonomisinin mümkün olduğu durumlarda artan banka büyüklüğü hissedar değerinin ve sektörün etkinliğinin artmasını sağlayacaktır (Gündoğdu, 2016: 349).
- Kapsam Ekonomisi Hipotezi: Birkaç farklı ürünün birlikte üretilmesi değişik işletmelerde ayrı ayrı üretilmesinden daha ucuz olduğundan işletmede maliyet avantajı gerçekleşir. Başka bir ifadeyle ortak üretim çoğu kez birim maliyeti azaltır. İki ürünün ayrı ayrı üretilmesine nazaran birlikte üretilmesi durumunda üretimin toplam maliyeti azalıyorsa kapsam ekonomileri söz konusudur (İlarslan, 2011: 39). Birleşme ve satın alma alma faaliyetleri ile bankalar kapsam ekonomilerinden yararlanmaya çalışmaktadır. Bu kavram, bankalar açısından düşünüldüğünde bankanın kredileri ve sorunlu kredileri arttıkça; kapsam ekonomilerinin varlığından söz edebilir (Elian, 2012).

İlgili hipotezlerin test edilmesi suretiyle gerçekleştirilen ve temelde bankaların bilanço dışı işlemleri üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesini içeren literatür çalışmaları ise şu şekildedir:

- ❖ Benveniste ve Berger (1986) çalışmasında ABD bankacılık sektöründe bankaların garanti işlemlerini etkileyen faktörlerin ne olduğunu ve bankaların garanti ihracı ile banka başarısızlığı arasındaki ilişkinin varlığını araştırmışlardır. Araştırmanın sonucunda bankaların başarısızlığa yaklaştıkça garanti ihraçlarını azalttığına ilişkin bulgu tespit etmişlerdir. Bu bulgu ahlaki tehlike hipotezini desteklemektedir. Ayrıca yine söz konusu çalışmalarında garanti ile bankanın kaldıraç seviyesi arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir. Bu sonuç düzenleyici vergi hipotezini de desteklemektedir.
- ❖ Benveniste ve Berger (1987) çalışmasında ABD bankacılık sektöründe bankaların garantileri ile bankanın riski arasında ilişkinin olup olmadığını incelemişlerdir.

Araştırmalarının sonucunda garantilerin, bankanın riski ile negatif bir ilişkisi olduğunu belirlemişlerdir. Bu sonuç piyasa disiplini hipotezine uygundur.

- ❖ Pavel ve Phillis (1987) çalışmasında ABD bankacılık sektöründe bankaların kredi satışları üzerinde etkili olan faktörleri incelemişlerdir. İncelenen faktörlerden risk çeşitlendirme, sermaye, sermaye üzerindeki kısıtlamalar ve zorunlu karşılıkların bilanço dışı işlemlerden özellikle kredi satışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada, sermayesi kısıtlı olan bir bankanın, sermayesi fazla olan bir bankaya göre bilanço dışı işlemleri daha fazla gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşırlar. Çalışmanın sonucu düzenleyici vergi hipotezine uygundur.
- ❖ Pavel (1988) çalışmasında ABD bankacılık sektöründe bankaların kredi satışları işlemlerinin bankaların toplam riski üzerinde etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Analiz sonucunda kredi satışlarının banka riski üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını belirlemiştir. Araştırma sonucu piyasa disiplini hipotezine uygundur.
- ❖ Avery ve Berger (1988) çalışmasında ABD bankacılık sektöründe bankaların garantileri ile banka riski arasında bir ilişkinin varlığını araştırmışlardır. Garantilerin, banka riski üzerinde pozitif bir ilişkisi olduğunu belirlemişlerdir. Araştırma sonucu ahlaki tehlike hipotezine uygundur.
- ❖ Koppenhaver (1989) çalışmasında ABD bankacılık sektöründe bankalara Lojit Model uygulanarak kredi taahhütleri ve çeşitli garantilerin kullanım kararını etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Sonuç olarak bankaların bilanço dışı işlemlerinin, banka büyüklüğü ve rezervleri ile pozitif ilişkili kredi zararları ile negatif ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca sermaye kısıtlayıcı faktörlerin, bankaların bilanço dışı işlem kararlarında etkisiz olduğunu belirlemişlerdir. Bu sonuçlar piyasa disiplini hipotezini desteklemektedir.
- ❖ Berger ve Udell (1990) çalışmalarında ABD bankacılık sektöründe bankaların risk ve kredi taahhütleri arasında ilişkinin varlığını incelemişlerdir. Sonuç olarak kredi taahhütleri ile banka riskleri arasında negatif bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir. Bu sonuç piyasa disiplini hipotezi ile uyumludur.
- ❖ Avery ve Berger (1990) çalışmalarında ABD bankacılık sektöründe kredi taahhütleri ile bankanın portföy riski arasında bir ilişkinin olup olmadığını incemişlerdir. Sonuç olarak kredi taahhütleri ile bankanın portföy riski arasında negatif bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir. Bu sonuç piyasa disiplini hipotezi ile uyumludur.

- ❖ Avery ve Berger (1991) çalışmalarında ABD bankacılık sektöründe bankaların büyüklüklerine göre ayrıldıktan sonra bankaların riski ile garantiler arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda garantilerin küçük bankaların riski üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ancak büyük bankaların riski üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuç piyasa disiplini hipotezi ile uyumludur.
- ❖ Koppenhaver ve Stover (1991) çalışmalarında ABD bankacılık sektöründe bankaların garantileri ile kaldıraç seviyesi arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelemişlerdir. Sonuç olarak garantilerin banka kaldıracı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu banka kaldıracının ise garantiler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç piyasa disiplini hipotezi ile uyumludur.
- ❖ Hassan (1992) çalışmasında ABD bankacılık sektöründe bankaların ortakları ve borç verenleri açısından garantilerin riskliliği üzerine araştırmada bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda garantiler; özkaynak riski, sistematik risk ve zımni varlık riski ile negatif ilişkilidir. Hissedarlar açısından garantiler bankanın riskini azaltmaktayken borçlular açısından garantiler bankanın performansı açısından önemsizdir. Sonuçlar piyasa disiplini hipotezi ile uyumludur.
- ❖ Hassan (1993) çalışmasında ise kredi satışlarının bankanın toplam portföy riskini azalttığını tespit etmiştir. Bu sonuç piyasa disiplini hipotezi ile uyumludur.
- ❖ Jagtiani vd., (1995) çalışmasında bankaların bilanço dışı işlemlerinin büyümesinde sermaye yeterliliği gereksiniminden kaçınılması düşüncesinden hareketle bilanço dışı işlemleri lojistik yayılım benimseme modeline göre finansal yenilikler olarak modelleyerek bilanço dışı işlemler üzerinde etkili olan faktörleri incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda sermaye yeterlilik oranının, bilanço dışı işlemlerin büyüme hızı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığını belirlemişlerdir.
- ❖ Khambata ve Hirche (2002), Avrupa'daki en büyük 20 ticari bankanın bilanço dışı işlemlerine ait kredi riskini incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar, kredi taahhütlerinin geleneksel bilanço dışı işlemler arasında en büyük kredi riski kaynağı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, diğer bir sonuç olarak türev faaliyetlerin nasyonel tutarları, toplam bilanço dışı riskinin yaklaşık yüzde 95'ini oluşturmaktadır. Ayrıca ABD ticari bankaları ile karşılaştırıldığında, Avrupa bankalarının daha az bilanço dışı işlem büyüklüğüne sahip olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmanın sonuçları genel olarak ölçek ekonomisi hipotezine uygundur.

- ❖ Khambata ve Hirche (2003), en büyük 20 Japon bankasında bilanço dışı işlemlere ait kredi riski büyüklüklerini incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda finansal türevlerin en büyük dört Japon bankası tarafından yoğun bir şekilde kullanıldığını ve kredi taahhütlerinin geleneksel bilanço dışı işlemler arasında en büyük kredi riski kaynağı olduğu ifade edilmektedir. Türev sözleşmelerinin nasyonel tutarları, toplam bilanço dışı işlemlerin yüzde 92'sini oluşturduğu görülmüştür. ABD ve Avrupa bankalarıyla karşılaştırıldığında, Japon bankalarının varlıklarına göre daha düşük tutarlarda bilanço dışı işlem büyüklüğüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Japon bankalarının genel olarak daha muhafazakar bir yapıya sahip olduğunu ABD ve Avrupalı bankalara kıyasla riskten daha çok kaçındıklarını göstermektedir. Sonuçlar ölçek ekonomisi hipotezine uygundur.
- ❖ Lieu vd., (2005) çalışmalarında Tayvan bankalarında bilanço dışı işlemlerin, maliyet etkinliği üzerindeki etkisini incelemek amacıyla stokastik bir maliyet eğrisi yöntemi uygulamışlardır. 1998'den 2001'e kadar 46 Tayvan ticari bankasının bilanço dışı işlemlerinin büyüklüklerini model içine alarak ve almadan ayrı ayrı analiz ettiler. Araştırmanın sonucunda bankaların maliyet sınırını tahmin etmede bilanço dışı faaliyetlerin mutlaka banka verimliliğinin hesaplanmasında mutlaka göz önüne tutulması gerektiğini belirlemişlerdir. Diğer bir bulgu olarak bilanço dışı işlemler üzerinde banka büyüklüğünün arttırıcı bir etkisinin olduğunu göstermişlerdir. Bu bulguya göre çalışma ölçek ekonomilerinin varlığı hipotezini desteklemektedir.
- ❖ Sinha (2006), Hindistan kamu ve özel mevduat bankalarının bilanço dışı işlemlerden gelir elde etme yeteneklerini veri zarflama yaklaşımını kullanarak karşılaştırmaktadır. Yazar, Hindistan ticari bankalarının bilanço dışı faaliyetlerinin, bankanın risk alma davranışları üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla faaliyet etkinliği, sermaye yeterliliği ve sorunlu varlıklar (NPA) değişkenlerini kullanarak test etmek için bir panel veri çerçevesi kullanmaktadır. Sonuçlar, kamu mevduat bankalarının bilanço dışı işlemlere yönelmede özel mevduat bankalarının gerisinde kaldığını göstermektedir. Çoğu mevduat bankası, bankacılık sektörü için rahatsız edici bir eğilim olan ölçeğe göre azalan getiri göstermektedir. Sonuçlar incelendiğinde bilanço dışı işlemlerin, karlılık oranı ile pozitif yönlü, sorunlu krediler ile negatif yönlü ilişkide olduğu belirlenmiştir. Çalışma, piyasa riski hipotezini desteklemektedir.
- ❖ Khasawneh (2007), çalışmasında bilanço dışı işlemlerin bir finansal yenilik olarak kabul edilmesi düşüncesinden hareketle koşullu yükümlülükler ve türevler gibi

bilanço dışı işlemlerin zaman içerisinde bankalar tarafından ne ölçüde benimsendiklerini araştırmaktadır. Araştırma bankaların bilanço dışı işlemlerine yönelmelerini açıklayan çeşitli hipotezlerden piyasa disiplini hipotezi temel alınarak Lojistik Yayılma Modeli aracılığıyla test edilmektedir. Bu kapsamda 1996 – 2005 yılları arasında ABD ticari bankalarının verilerini kullanır. Genel sonuçlar koşullu yükümlülüklerin artık ABD bankalarınca eskisi kadar benimsenmediği buna karşın türevlerin ciddi şekilde bir finansal inovasyon olarak kabul edilerek en önemli bilanço dışı işlem halini geldiği anlaşılmaktadır. Bankalara ilişkin düzenleyici kuralların ABD bankalarının bilanço dışı işlemleri üzerinde etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

- ❖ Nachane ve Ghosh (2007), Hindistan bankacılık sektöründe bilanço dışı faaliyetleri etkileyen faktörler incelenmiştir. 1996-2004 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Seçilen değişkenler belirlenirken düzenleyici faktörleri, bankalara ait genel büyüklükleri ve makro-ekonomik koşulları gösteren değişkenlerin olması amaçlanmıştır. Bilanço dışı işlemleri etkileyen faktörleri belirlemek için değişkenler lojistik yayılma modeline dahil edilmiştir. Araştırmanın sonucunda bankaya özgü faktörlerin, düzenleyici faktörlerin ve genel makro-ekonomik koşulların tümünün bilanço dışı faaliyetler üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.
- ❖ Khasawneh ve Hassan (2010) çalışmalarında Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bankalarının bilanço dışı işlemler üzerinde etkili olan faktörleri lojistik difüzyon modeli ile incelemişlerdir. Modelde kullanılan değişkenler, makroekonomik değişkenler ile bankaya özgü değişkenler ve düzenleyici değişkenler olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Sonuçlar incelendiğinde; bankaların kredilerin verilmesinden kaynaklanan riski azaltmak için daha fazla bilanço dışı işlemler gerçekleştirdiği, siyasi ve ekonomik olayların bankaların bilanço dışı işlemlerini olumsuz etkilediğini belirlemişlerdir.
- ❖ Ellian (2012) çalışmasında Körfez ülkeleri bankacılık sektörlerinde bilanço dışı işlemler üzerinde etkili olan faktörleri En Küçük Kareler Kukla Değişken Düzeltme Modeli kullanılarak son 15 yıllık bir periyotta 64 bankadan oluşan bir veri setinin analizini gerçekleştirmiştir. Sonuçlara göre bankaya özgü değişkenlerin bilanço dışı işletmeleri etkilemede önemli rollere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Banka büyüklüğü ve mevduatların, bilanço dışı işlemler üzerinde pozitif etkisinin bulunduğu ve bu durumun ölçek ekonomisi hipotezini desteklediğini gösterir. Kredilerin, bilanço dışı işlemler üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu ve bu durumun

bilanço dışı işlemler ile kredilerin birbirlerinin ikamesi olmadığını göstererek; kapsam ekonomisi hipotezine uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca takipteki krediler bilanço dışı işlemler üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Pozitif işaret, bankaların sorunlu kredilerin oluşturduğu kredi portföyü risklerini yönetmek için bilanço dışı ürünleri kullandığını göstermektedir.

- ❖ Misni vd., (2015) çalışmalarının amacını; Malezya'daki İslami ve geleneksel bankalarda bağımsız değişkenler olarak bankaya özgü ve makroekonomik faktörleri dikkate alarak bilanço dışı gelir amaçlı işlemler üzerinde etkili olan faktörleri araştırmışlardır. Bu çalışma, sırasıyla 2008 - 2013 ve 2002 - 2013 dönemlerine ait 16 İslami banka ve 14 geleneksel banka paneli verilerini kullanmaktadır. Araştırmanın sonucunda İslami bankaların bilanço dışı faaliyetleri üzerinde etkili olan faktörler bankanın büyüklüğü, bankanın karlılığı ve faiz oranı olduğunu belirlemişlerdir. Geleneksel bankalardaki bilanço dışı faaliyetlerin belirleyicileri ise bankanın büyüklüğü, banka karlılığı ve reel gayri safi yurtiçi hasıladır.
- ❖ Elian (2017) çalışmasında seçilen 6 Körfez Ülkesi (Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Suudi Arabistan, Kuveyt) bankalarının bilanço dışı işlemleri üzerinde etkileyen faktörleri test etmektedir. Havuzlanmış Dengeli Panel Veri Modelini kullanarak 1997-2015 dönemine ait bir veri seti kullanmıştır. Değerlendirilen bu ülkelerin bankalarının bilanço dışı işlemleri benimseme hızı genel olarak düşüktür. Bununla birlikte Katar ve Umman bankalarının bilanço dışı işlemleri benimsemesi, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, Suudi Arabistan ve Kuveyt'e göre daha yüksek olmuştur. Bilanço dışı işlemler üzerinde etkili olduğu düşünülen değişkenlerden piyasa gücünü gösteren mevduat büyüklüğü, Umman ve BAE bankalarının bilanço dışı işlemlerinde güçlü pozitif etkiye sahip iken; Bahreyn ve Suudi Arabistan için güçlü negatif etkiye sahip, Katar ve Kuveyt için zayıf negatif etkiye sahiptir. Seçilen ülkelerin Umman hariç hepsinde krediler, bilanço dışı işlemler üzerinde güçlü pozitif etkiye sahip olup; bu bulgu krediler ile bilanço dışı işlemlerin birbirlerinin ikamesi olarak kullanılmadığını göstermektedir. Umman bankaları için kredilerin, bilanço dışı işlemler üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Bu durum bankaların kredi büyüklükleri azaldıkça; daha düşük faiz oranı riski söz konusu olduğundan riskten korunma amacıyla daha az bilanço dışı işlemler gerçekleşmektedir.
- ❖ Oladokun vd., (2019) çalışmalarında 2004-2014 dönemi için Malezya'daki seçilmiş ticari bankaların bilanço dışı işlemlerini etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Bilanço

dışı işlemler üzerinde etkili olan değişkenler belirlenirken likidite, kredi riski transferi, karlılık ve sermaye arbitrajı amaçlarını gösterebilmelerine dikkat edilmiştir. Veriler, Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) regresyonu kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre seçilen bankaların ağırlıklı olarak sermaye arbitrajı amacıyla bilanço dışı işlemlere yöneldiğini göstermektedir. Bu işlemlerin bankaların operasyonel verimliliğini arttırdığı ve kredi portföyü risklerini azalttığını göstermektedir. Ayrıca çalışmadaki bulgular sermaye arbitrajı amacıyla bilanço dışı işlemlerin kullanımının bankaların riskinin doğru bir şekilde tahmin edilmesi ve izlenmesine yönelik düzenleyici önlemleri zayıflatabileceğini ileri sürmüştür. Bu nedenle bulgular, finansal istikrarı artırmaya yardımcı olabilecek önemli pratik ve politik çıkarımlar sunmuştur.

4.2. Problemin Tanımı

Önceki bölümlerde anlatıldığı üzere son yıllarda hem Türkiye’ de hem de diğer ülkelerde bankaların bilanço dışı işlemleri artmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak bankaların bilanço dışı riski de artmıştır.

Bilanço dışı riskin artması sadece bankalar açısından değil, genel olarak ekonominin tüm kesimleri açısından önemsenmesi gereken bir konudur. Bu durumun hem Türkiye’nin hem de diğer ülkelerin bankacılık sektörü üzerinde nasıl ciddi sonuçlar doğurduğu önceki bölümlerde detaylıca anlatılmıştır.

Bu kapsamda tezde ele alınan problem; Türkiye mevduat bankalarının bilanço dışı riski üzerinde etkili olan faktörlerin tespiti olarak belirlenmiştir.

4.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, Türkiye’deki kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarının bilanço dışı risklerine etki eden faktörlerin Genelden Özele Hendry Yöntemi kullanılarak 2005 - 2018 yıllarını kapsayan zaman dilimlerine göre belirlenmesidir.

Bu kapsamda spesifik hedefler ise şu şekilde belirlenmiştir:

- Türk mevduat bankalarının bilanço dışı riski üzerinde etkili olan makro değişkenlerin neler olduğunun tespit edilmesi
- Türk mevduat bankalarının bilanço dışı riski üzerinde etkili olan bankaya özgü değişkenlerin neler olduğunun tespit edilmesi

4.4. Araştırmanın Önemi

Konuya ilişkin Türkiye’de çok nadir çalışmanın bulunması tezin orijinal olmasını sağlamıştır. Ayrıca bu çalışma sayesinde Türkiye’de ilk defa bilanço dışı riski etkileyen faktörler literatürden yararlanılarak ve Türkiye’nin ekonomik gerçekleri kapsamında yeni makro değişkenler eklenerek araştırılmıştır. Bu araştırma gerçekleştirilirken konuyla ilgili yabancı literatürdeki çalışmalarda hiç kullanılmamış bir ekonometrik modelin kullanılması sayesinde çalışma yabancı literatürdeki çalışmalardan farklılaştırılmıştır.

4.5. Araştırmanın Kısıtları

Çalışmanın sınırlılıkları; yabancı ülke bankalarının 3 aylık mali tablolarında bilanço dışı yükümlülüklerine ilişkin nominal tutarların bulunmaması, yıllık mali tablolarında da sınırlı bilgi sunmaları sonucunda ancak Türkiye’ye ilişkin çalışmanın yapılabilmesini zorunlu kılmıştır. Bunun yanında Türkiye çalışmasında BDDK banka grupları şeklinde mikro bazlı verileri aylık olarak sunmasına karşın makro verilerin bazılarının ancak 3 aylık veriler şeklinde sunulması nedeniyle çalışmada mikro modellerde aylık ortalama verilerin kullanılabilmesi şansı yakalanmışken, makro modellerde 3 aylık ortalama verilerle çalışılabilmektedir.

4.6. Araştırmada Kullanılan Veri Seti

Bu çalışmanın amacına bağlı olarak mikro ve makro modeller oluşturularak incelenmiştir. Bu kapsamda modellerde kullanılan verilerde mikro ve makro verilerden oluşmaktadır. Mikro veriler, mevduat bankalarına özgü kalemlerden oluşmaktadır ve BDDK veritabanından elde edilmişlerdir. Makro modellerde kullanılan veriler ise toplam dış ticaret

ve gayri safi yurtiçi hasıla verileri TÜİK veri tabanından TL/\$ döviz kuru, faiz oranları farkı (spread) ve TL bazlı zorunlu karşılık oranları TCMB veritabanından oluşturulmuşlardır.

4.7. Araştırmada Kullanılan Modeller

Çalışmada iki farklı ekonometrik model kurulmuş olup; ilgili ekonometrik modellerin denklemleri aşağıda belirtilmiştir:

1. MAKRO MODELLER

$$\text{LOGBDY} = f(\text{LDTSA}, \text{LKUR}, \text{LGDP}, \text{LSPREAD}, \text{LZKTL}) \quad (4.1)$$

2. MİKRO MODELLER

$$\text{LOGBDY} = f(\text{LOGAKTİF}, \text{LOGKREDİ}, \text{LOGLİKİDİTE}, \text{LOGMEVDUAT}, \text{LOGOZKAYNAK}, \text{LOGNETFAİZGELİR}, \text{LOGNETKAR}, \text{LOGTAKİPALACAK}) \quad (4.2)$$

4.8. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

İlgili modellerde yer alan değişkenleri oluşturan tüm seriler TL cinsindendir. Makro değişkenleri oluşturan seriler 3 aylık, mikroekonomik değişkenleri oluşturan seriler ise 1 aylık ortalama verilerdir. Tüm serilerin mevsimsellik etkisi altında olup olmadıkları incelenmiş ve olanlar mevsimsellik etkisinden arındırıldıktan sonra logaritması alınmıştır. Mevsimsellik etkisi yoksa doğrudan logaritması alınmıştır.

İlgili modellerdeki bağımlı ve bağımsız değişkenler aşağıdaki şekilde açıklanmıştır;

A) Bağımlı Değişkenler:

- LOGBDY = Türk Lirası (TL) cinsinden Bilanço Dışı Yükümlülüklerin nasyonel değeri

B) Makro Bağımsız Değişkenler

- LDTSA: Dış ticaret değeri (TL) (mevsimsellikten arındırıldı)

- LSPREAD: Bankaların 3 aylık mevduat faiz oranı ile 1 aylık mevduat faiz oranları farkı
- LKUR = ABD doları TCMB günlük satış kuru (1\$=...TL)
- LGDP = Türkiye Cumhuriyeti GSYİH değeri (TL)
- LZKTL = TL bazında mevduatlar için uygulanan zorunlu karşılık oranı

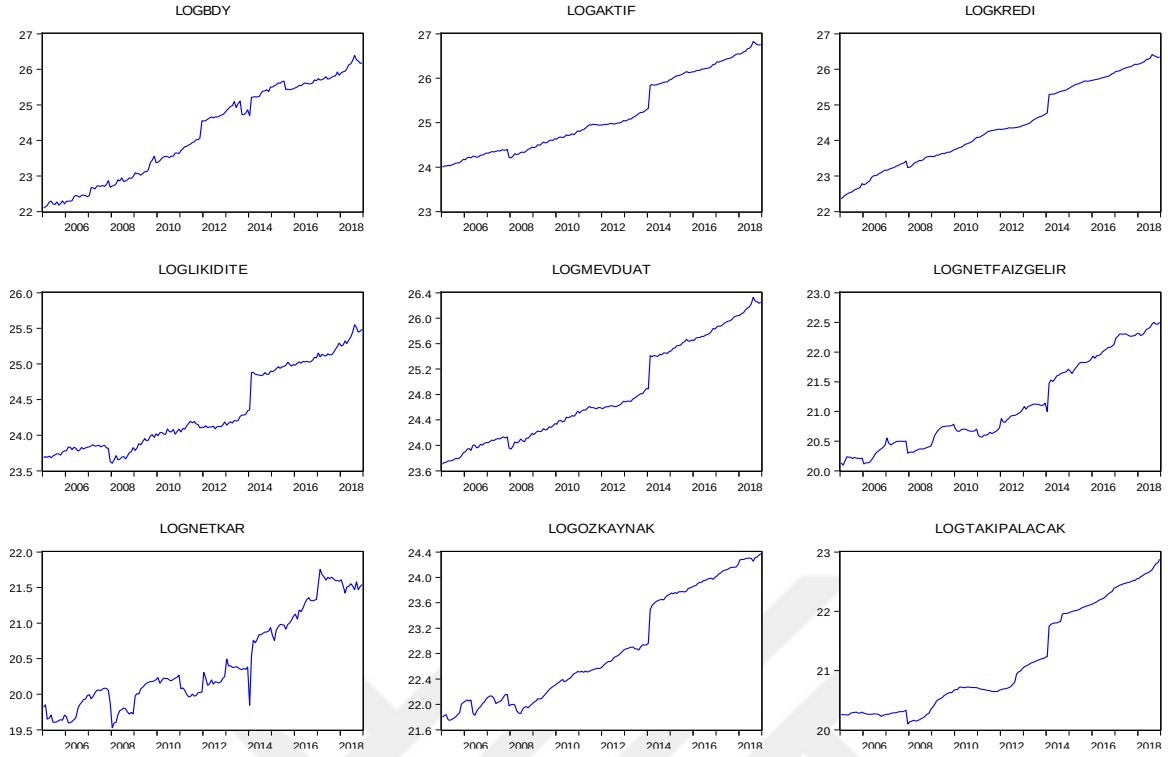
C) Mikro Bağımsız Değişkenler

- LOGAKTİF = Bankaların bilanço aktif değerlerinin ortalaması (TL)
- LOGKREDİ = Bankaların kredi değerlerinin ortalaması (TL)
- LOGLİKİDİTE = Toplam likit değerlerinin ortalaması (TL)
- LOGMEVDUAT = Toplam mevduat değerlerinin ortalaması (TL)
- LOGNETFAİZGELİR = Toplam net faiz gelirleri değerlerinin ortalaması (TL) (mevsimsellikten arındırıldı)
- LOGNETKAR = Toplam net kar değerlerinin ortalaması (TL) (mevsimsellikten arındırıldı)
- LOGOZKAYNAK = Toplam özkaynaklar değerlerinin ortalaması (TL)
- LOGTAKİPALACAK = Toplam takipteki krediler değerlerinin ortalaması (TL)

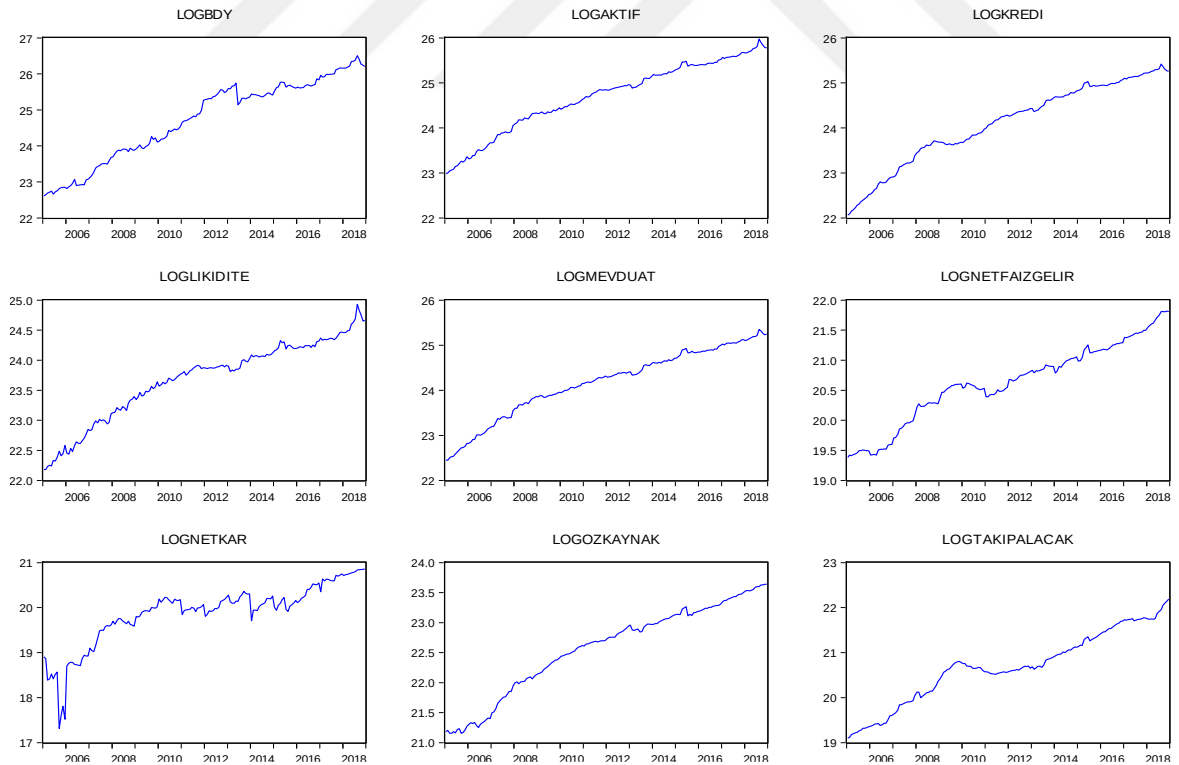
(4.1) ve (4.2) modelleri kamu mevduat bankaları, yerli mevduat bankalar ve yabancı mevduat bankalar için ayrı ayrı tahmin edilecektir.

Değişkenlerin 2005/01 - 2018/12 dönemleri boyunca aylık ve 3 aylık değerleri kullanılmıştır. Modellerin tahmini için E-views 9 paket programı kullanılmıştır.

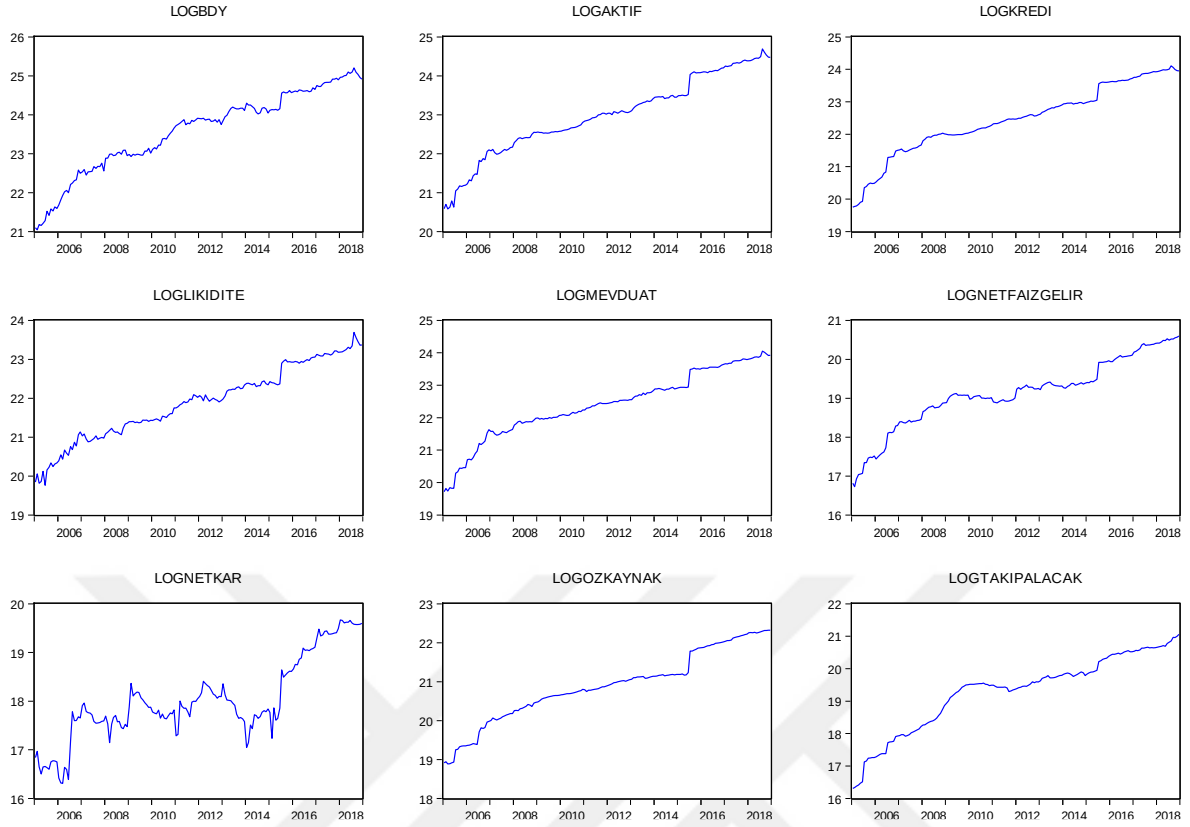
Şekiller 4.1., 4.2. ve 4.3. sırasıyla kamu mevduat bankaları, yerli mevduat bankaları ve yabancı mevduat bankalarda “bilanço dışı yükümlülükleri” etkileyen değişkenlerin grafiklerini vermektedir. Şekil 4.4. ise makro değişkenlerin grafiklerini göstermektedir.

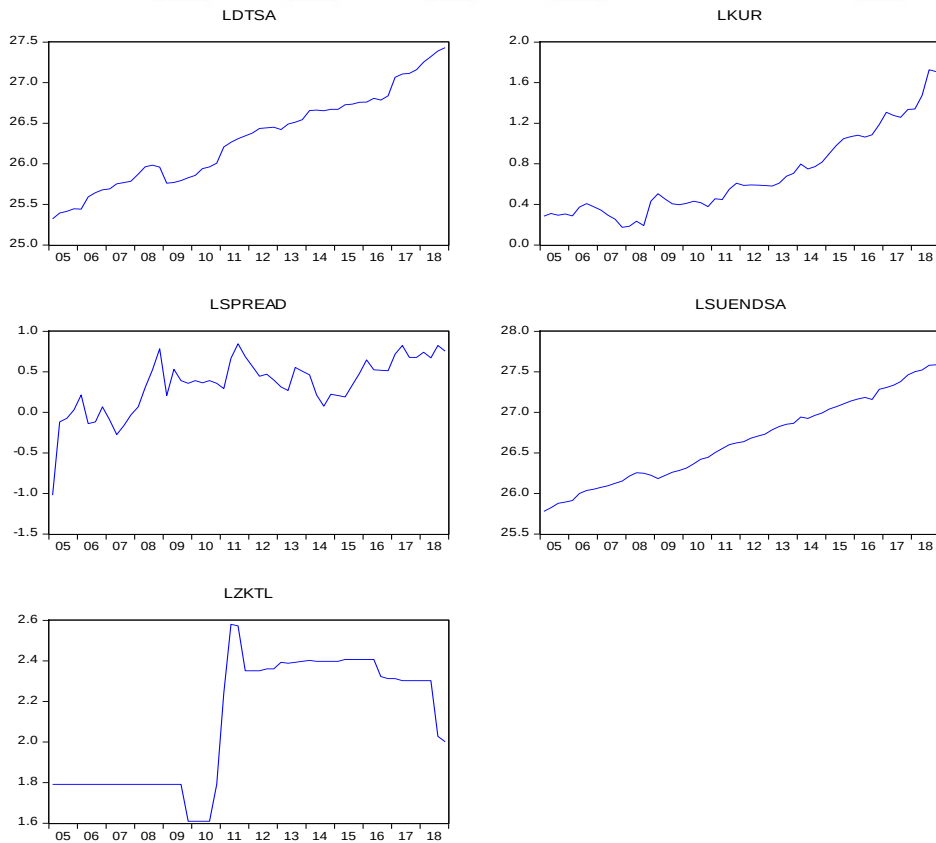
Şekil 4.1. Kamu bankalarına ait değişkenler

Şekil 4.2. Yerli bankalara ait değişkenler

Şekil 4.3. Yabancı bankalara ait değişkenler

Şekil 4.4. Makro değişkenler

Modellerde yer alan makro ve mikroekonomik bağımsız değişkenlerin katsayıları hakkında iktisadi beklentilerimiz aşağıdadır:

(4.1.) Nolu modelde bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen değişkenlerin neden seçildikleri aşağıda açıklanmıştır:

- **“Toplam dış ticaret hacmine” ilişkin beklentilerimiz:** Literatürde ticaret hacmi, hizmet hacmi, ticari gelir, ticari transfer ve sermaye hacmi ile gösterilebilen tüm ödemeler dengesi değişkenlerinin, türev faaliyetlerinin kullanımını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Bunun nedeni olarak daha fazla uluslararası işlemin yapılmasıyla hem türev işlemlerinin, hem de gayri nakdi kredilere (garanti ve taahhütler) talep artacağından dolayı bilanço dışı yükümlülükler duyulan ihtiyaç artacaktır (Khawsaneh, 2007: 26). Dolayısıyla *modellerimizde toplam dış ticaret hacmi değişkeninin, bilanço dışı yükümlülükler üzerindeki etkisinin pozitif (+) olacağı kabul edilmiştir.*
- **“Faiz spreadine” ilişkin beklentilerimiz:** Yüksek ve pozitif faiz oranı farkı, gelecekteki faiz oranı ile şu andaki kısa dönem faiz oranı farkının yüksekliğine işaret eder. Bu durumda banka gelecek faiz oranındaki artıştan ve/veya yüksek faiz oranı riskinden dolayı bilanço dışı ürünlere talebini arttırmakta veya azaltmaktadır. Bankalar, ilgili faiz farkını göz önüne alarak geleneksel bankacılık faaliyetleri ile bilanço dışı işlemler arasında tercihte bulunacaklardır. Büyük ve pozitif faiz oranı farkı gelecekteki faiz oranının belirsizlik derecesinin yüksek olduğuna ve/veya gelecekteki kısa dönem faiz oranlarının yüksek olacağına işaret eder. Böylece artan risk bankaların daha fazla bilanço dışı araçlara yönelmesine neden olacaktır. Öte yandan; büyük ve pozitif faiz oranı farkı durumunda banka yöneticileri geleneksel faaliyetleri daha çok tercih etmektedir. Bu durumda, kısa dönem düşük faiz oranıyla kaynak bulabilme imkanına sahip olan bankalar, daha yüksek olan uzun dönem faiz oranı ile de kredi verebilmeleri sebebiyle bilanço içi faaliyetleri bilanço dışı işlemlere tercih edebilirler (Khasawneh, 2007: 25). *Bu kapsamda faiz oranı farkının, bankaların bilanço dışı işlemlerini negatif (-) veya pozitif (+) olarak etkileyebilmesi mümkündür.*
- **“Döviz Kuruna” ilişkin beklentilerimiz:** Türkiye mevduat bankalarının bilanço dışı yükümlülükleri hem riskten korunma amaçlı hem de spekülasyon amaçlı kullanabilmeleri nedeniyle döviz kurunun artış ve azalışının, bilanço dışı

yükümlülükler üzerindeki etkisinin pozitif (+) veya negatif (-) olabilmesi mümkündür.

- **“GSYİH” ya ilişkin beklentimiz:** Ekonomik büyüme reel GSYİH ile ölçülür. Reel GSYİH, genel ekonomik faaliyetteki dalgalanmaların neden olduğu etkileri ifade etmektedir. Reel GSYİH'nın OBS faaliyetlerinin kullanımı üzerindeki etkisine ilişkin iki argüman vardır. İlk argümana göre daha yüksek ekonomik büyüme, bilanço dışı işlemlere olan talebi arttırmaktadır. İkinci argüman ise ekonomik patlama dönemlerinde ticari risk azalacağından riskten korunma talebi de doğal olarak azalacaktır. Bundan ötürü, bilanço dışı işlemlere olan talepte haliyle azalacaktır (Khasawneh ve Hassan, 2009; Nachane ve Ghosh, 2007).
- **“Zorunlu Karşılık Oranına” ilişkin beklentilerimiz:** Zorunlu karşılık oranları, merkez bankaları tarafından para arzını kontrol etmek üzere bankalar üzerine salınan yasal bir düzenleyici vergidir. Bankaların bilanço dışı işlemleri genellikle bankaların geleneksel faaliyetlerinden farklı olarak zorunlu karşılık uygulamasından muaf tutulmaktadır. Bu durum bankaların bilanço dışı işlemlere yönelmesini teşvik etmektedir. Zorunlu rezerv oranı ne kadar yüksek olursa, bankaların bilanço dışı işlemlere katılımı da o kadar fazla olmaktadır (Hassan & Sackley, 2006; Elian, 2012). Bu nedenle *zorunlu karşılık oranının, bilanço dışı yükümlülükleri pozitif (+) olarak etkileyeceği kabul edilmiştir.*

(4.2) Nolu modelde bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen değişkenlerin neden seçildikleri aşağıda açıklanmıştır:

- **“Bankanın büyüklüğüne” ilişkin beklentilerimiz:** Bankaların bilanço aktif tutarını ifade etmektedir. Banka büyüklüğünün bilanço dışı işlemleri üzerindeki etkisi iki şekilde olabilir. Banka büyüklüğü açısından büyük bankalar, küçük bankalara göre daha fazla bilanço dışı işlemlere girer (Ahmad, 2012). Bunun nedeni olarak kurumsal müşteriler, büyük bankaların başarısızlığa uğramayacak kadar güçlü olduğunu küçük bankaların ise bilanço dışı işlemleri gerçekleştirmede yeterince güçlü olmadıklarını düşünürler. Bu görüşe göre bir bankanın bilanço dışı işlemlerde uzmanlaşması ve ölçek ekonomilerinden faydalanması için belirli bir büyüklükte olması gerekmektedir. İkinci olarak, banka büyüklüğü arttıkça büyük bir ihtimalle bankanın risk çeşitliliği de artmakta ve bilanço dışı işlemlerine daha az istekli olmaktadır. Bunun nedeni ise bir finansal kurumun büyüklüğü arttıkça, varlık

portföyünü çeşitlendirme potansiyeli daha büyük olabilir (Hassan ve Sackley, 2006; Khasawneh, 2007: 22). *Bu bilgiler ışığında modelimizde aktiflerin, tüm bilanço dışı yükümlülükleri pozitif (+) olarak etkileyeceği kabul edilmiştir.*

- **“Bilanço Dışı Yükümlülüklerle” ilişkin beklentilerimiz:** Önceki dönem bilanço dışı yükümlülükler tutarının, cari dönem bilanço dışı yükümlülükleri arttıracığı beklenmektedir.
- **“Kredilere” ilişkin beklentilerimiz:** Kredilerin banka aktiflerindeki oranı büyüdükçe bankalar bilanço dışı işlemlere daha fazla yoğunlaşmaktadır. Bilançolarında yüksek kredi tutarına sahip bankalar için gayet olumlu görünen durum bir yandan bankayı kredileri dolayısıyla kredi ve faiz oranı riskleriyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bankaların, bu risklerden korunmak için bilanço dışı işlemlerini arttıracığı aşıkardır (Angbazo, 1997; Oladokun vd., 2019). *Bu bilgiler ışığında modelimizde kredilerin, bilanço dışı yükümlülükleri pozitif (+) olarak etkileyeceği kabul edilmiştir.*
- **“Likiditeye” ilişkin beklentilerimiz:** Bankanın likiditesi arttıkça bankaların bilanço dışı işlemlerinin azalacağı düşünülmektedir (Swain ve Panda, 2017). Bunun nedeni bankaların likiditesi arttıkça; likidite riski azalmaktadır. Yüksek likidite riskine sahip bankalar, daha çok bilanço dışı işlemlere yönelirler. Likiditesi yüksek olan bir bankanın likidite riski düşük olacağından daha az bilanço dışı işlemlere yönelecektir (Farhan ve Helmi, 2019).
- **“Mevduatlara” ilişkin beklentilerimiz:** banka için piyasa gücünün bir göstergesi olup bankanın mevduatları ne kadar fazlaysa, bankanın bilanço içi ve dışı faaliyetlerinin genişleme eğilimi artmaktadır. Piyasa gücü yükseldikçe bankanın kredi değerliliği yükselir ve bilanço dışı ürünleri ihraç etme olasılığı artmaktadır (Elian, 2012). Bu nedenle *mevduatların, tüm bilanço dışı yükümlülükleri pozitif (+) olarak etkileyeceği kabul edilmiştir.*
- **“Net Faiz Gelirine” ilişkin beklentilerimiz:** Toplam faiz geliri ve toplam faiz gideri arasındaki farktır. Net faiz geliri düşük olan bankalar, türev ürünleri satarak faiz dışı gelirlerini arttırmaya çalışırken, net faiz geliri yüksek olan bankalar ise riskten korunma amacıyla türevleri kullanarak faiz farklarının oluşturabileceği olumsuz durumları dengelemeye çalışmaktadır. Ahlaki tehlike hipotezine göre düşük net faiz marjına sahip bankaların türev araçları spekülasyon amaçlı kullanacağını buna karşın yüksek net faiz marjına sahip bankaların ise türev araçlarla riskten korunmayacağını ortaya koymaktadır (Nachane ve Ghosh, 2002).

- **“Net Kara” ilişkin beklentilerimiz:** Karlılığın etkisi olumlu ya da olumsuz olabilir. Bir yandan kârlılık bankanın kredibilitesinin bir ölçüsü olarak kabul edilir ve müşterilerin güvenini gösterir, bu da karlılık ile bilanço dışı işlem ihracı arasında pozitif bir ilişki kurulmasına neden olur. Yüksek karlar hem bankaların sonraki dönemlerde daha rahat kredi verebilme imkanını arttırmakta hem de bankaların gelecekteki kayıplarını daha rahat telafi edebilmelerini sağlamaktadır. Bu durumlar göz önüne alındığında bankaların itibarı artacaktır ve daha fazla bilanço dışı işlem ihracına imkan tanıyacaktır (Elian, 2012). Öte yandan, net karı düşük olan bankalar, geleneksel kredi işlemlerinden elde ettikleri düşük faiz gelirlerini dengelemek için ücrete dayalı gelirlerini arttırmaya dönük bir politika izleyebilirler. Bu kapsamda başta türev araçlar olmak üzere garanti ve taahhüt gibi işlemlerin hacimlerini arttırarak daha fazla bilanço dışı işlemlere yönelebilirler. Böylece net kar azaldıkça bankaların bilanço dışı işlemlere yönelmeleri artmış olacaktır (Elian, 2012). *Bu bilgiler ışığında modellerimizde net karın, bilanço dışı yükümlülükleri pozitif (+) veya negatif (-) olarak etkileyebileceği kabul edilmiştir.*
- **“Özkaynaklara” ilişkin beklentilerimiz:** Bilanço dışı yükümlülükler üzerinde iki yönlü de etkili olabilir. Pozitif etkisinde; bir bankanın özsermayesi, hem bilanço içi hem de bilanço dışı işlemlerden kaynaklanan zararları telafi edebilme yeteneğinin bir ölçüsüdür. Bankanın özsermayesi büyüdükçe; daha fazla kredibiliteye sahip olmaktadır ve bilanço dışı araçlar için daha iyi garantör özelliği göstermektedir. Bu nedenle özsermayenin bilanço dışı yükümlülükler üzerindeki etkisinin olumlu olması beklenmektedir (Hassan ve Sackley, 2006). Negatif etkisinde ise; bilindiği üzere bir bankanın özsermayesi ne kadar büyürse bankanın varlık portföyündeki risk artışından elde ettiği marjinal gelirin azalmasına da yol açabilmektedir (Furlong ve Keeley, 1989). Banka sermayesi arttıkça bankanın risklerle baş edebilme kabiliyeti yükselmektedir. Buna bağlı olarak bankanın maruz kaldığı riskleri hedge etmek için ihtiyaç duyacağı bilanço dışı kaynaklara ihtiyacı azalacaktır (Elian, 2012). Türkiye’de tüm bankanın sermaye yeterlilik oranlarının BDDK tarafından belirlenen asgari sermaye yeterlilik oranının üzerinde olduğu bilinmektedir. *Bu husus göz önüne alındığında Türkiye’deki bankacılık sektöründe sermayenin, tüm bilanço dışı yükümlülükleri negatif (-) şekilde etkileyeceği sonucuna varılmıştır.*
- **“Takipteki Kredilere” ilişkin beklentilerimiz:** Sorunlu kredilerin temel göstergelerinden biri olan takipteki kredilerin bilanço dışı yükümlülükler üzerine etkisi belirsizdir. Bir yandan, bir bankanın takipteki kredilerindeki bir artış,

kredibilitesini düşürerek bilanço dışı işlemlerinin daha düşük seviyelerde kalmasına yol açabilir. Diğer taraftan, yüksek takipteki krediler seviyesi, riskten korunma amacıyla bilanço dışı ürünlerinin ihraç edilmesini veya tedarik edilmesini de arttırabilir. (Ellian, 2012). *Bu bilgiler ışığında modellerimizde takipteki kredilerin, tüm bilanço dışı yükümlülükleri pozitif (+) veya negatif (-) olarak etkileyeceği kabul edilmiştir.*

Tüm bu bilgilere ışığında ilgili değişkenlerin işaretlerini gösteren tablolar toplu bir biçimde aşağıdaki Çizelge 4.1. ile Çizelge 4.2.'de gösterilmektedir.

Çizelge 4.1. Mikroekonomik değişkenlerin işaretleri tablosu

Değişkenler (Mikroekonomik)	BDY
LOGAKTİF	±
LOGKREDİ	+
LOGLİKİDİTE	-
LOGMEVDUAT	+
LOGNETFAİZGELİR	+
LOGNETKAR	±
LOGOZKAYNAK	-
LOGTAKİPALACAK	±

Çizelge 4.2. Makro değişkenlerin işaretleri tablosu

Değişkenler (Makro)	BDY
LDTSA	+
LSPREAD	±
LKUR	±
LGDP	±
LZKTL	+

4.9. Ekonometrik Yöntem

Ekonometri biliminde ampirik çalışmalarda kullanılan veri türlerinden en yaygın olanlarından biri zaman serisidir. Zaman serisi, periyodik zaman aralıklarında yapılmış gözlemlerin bir dizisi olarak tanımlanabilir (Akdi, 2010: 16).

Zaman serisi verileri genellikle günlük, haftalık, aylık, üç aylık, altı aylık, yıllık ve daha uzun dönemli aralıklarla toplanır. Ekonometrik verilerin önemli bir kısmı bu şekilde eşit aralıklı zaman noktalarında ölçülmüş birer iktisadi istatistikleri oluştururlar (Sevüktekin ve Nargeleçekenler,2010:2).

Ekonomik, sosyal, politik vb. durumların, ilgilenilen değişkenlerin zaman üzerindeki etkisinin farklı olması nedeniyle zaman serisi gözlemlerinde bazı değişimler gözlenmektedir. Bu değişimler, zaman serilerini etkileyen faktörler ya da bileşenler olarak ifade edilmekte ve 4 başlık altında incelenmektedir:

1. Trend (Genel Eğilim) Bileşeni (T_t): Zaman serilerinin uzun dönem içinde gösterdiği düşme ve yükselme süreçlerinden sora oluşan kararlı durumdur. Zaman serileri uzun dönem açısından kararlı alçalma ya da yükselme şeklinde bir eğilime sahiptir.

2. Mevsim Bileşeni (S_t): Zaman serilerinde mevsimlere göre değişmeyi ifade eder. Zaman serileri açısından kullanılan verilerin bazı dönemleri diğer dönemlerine göre farklılık gösterebilir.

3. Konjonktürel (Yapısal/Çevrimsel) Bileşen (C_t): Ekonomide, mevsimsel değişimler ile ilgili olmayan dönemsel değişimlerdir. Örneğin, ekonomide genel eğilimden bağımsız kısa süreli genişleme ya da daralma durumu konjonktürel süreci tarif eder.

4. Rassal (Düzensiz) Bileşen (I_t): Diğer unsurlar gibi belli olmayan, hata terimi ile ifade edilebilecek değişimlerdir.

Zaman serileri tüm bu kendini oluşturan bileşenlere ayrıştırıldıktan sonra, bileşenlerin toplamı şeklinde ($Y_t = T_t + S_t + C_t + I_t$) ya da çarpımları şeklinde ($Y_t = T_t \times S_t \times C_t \times I_t$) yazılabilir (Newbold,2000:777-785).

Ekonometrik bir modele klasik en küçük kareler yönteminin uygulanabilmesi için hata terimine ilişkin bazı varsayımların sağlanması gerekir ki bu varsayımlardan bir tanesi hata

teriminin sıfır ortalamaya sahip olması ve bir diğeri sabit varyanslı olmasıdır. Bu varsayımların sağlanması diğeri bir ifade ile hata teriminin dolayısı ile hata terimine bağlı serinin durağan olmasıdır. Hata terimleri durağan değilse parametrelerin ve modelin testi için bilindik t ve F istatistikleri uygulanamaz. Ayrıca eğer seriler durağan değilse sahte regresyon sorunu ile karşılaşılabilir (Kennedy,2006). Bu yüzden ekonometrik bir analizde en çok üzerinde durulan koşul serilerin durağan olmasıdır.

Bir zaman serisinin durağan olabilmesi için şu 3 özelliğe sahip olması gerekmektedir;

1 - $E(Y_t) = \text{tüm } t\text{'ler için sabittir.}$

2- $Var(Y_t) = \text{tüm } t\text{'ler için sabittir.}$

3- $Cov(Y_t, Y_{t+k}) = \text{tüm } t\text{'ler için sabittir}(k \neq 0).$

Eğer bir seri durağan değilse o zaman klasik regresyon analizinin sonuçları geçerli değildir. Gerçek dünyadaki zaman serileri genellikle durağan değildir ve serinin ortalaması zamanla değişmekte olup, seri büyük oranda azalan veya artan bir trende sahiptir (Kutlar, 2007: 284).

Bir zaman serisinin durağan olup olmadığı durağanlık grafiklerine (Bartlett testi, Q istatistiği ve LB istatistiği) bakılarak, korelogram testi (otokorelasyon fonksiyonu) kullanılarak ve birim kök testleri uygulanarak 3 farklı şekilde tespit edilebilir.

4.9.1. Birim Kök Testleri

Bir zaman serisinin durağan olup olmadığının tespitinde kullanılan birim kök testleri Dickey-Fuller Testi, Genişletilmiş (Augmented) Dickey-Fuller Testi, Phillips-Perron Testi, KPSS Testi ve NG Perron Testidir.

Birim-kök testleri içinde en çok kullanılanı Dickey ve Fuller (DF) birim-kök testidir. Dickey ve Fuller (1979) Monte-Carlo simülasyon çalışmalarına dayanarak, sıfır hipotezi altında zaman serisinin oluşum sürecinde birim kökün varlığını t-tablosu yerine düzeltilmiş t-tablosunu kullanarak sınamışlardır. Düzeltilmiş bu tabloya Dickey-Fuller τ (tau) tablosu adı verilmiştir. Dickey-Fuller birim kök testi farklı model kalıpları dikkate alınarak test edilmektedir. İlk model daha önce de irdelenen pür rassal yürüyüş modelidir (Sevütekin ve Nargeleçekenler, 2010: 313).

Birim kök analizi için ilk olarak Y_t değişkeninin t dönem değeri ile önceki dönem değeri olan Y_{t-1} arasındaki regresyon ilişkisi (4.3) numaralı denklemdeki gibidir.

$$Y_t = \theta Y_{t-1} + u_t \quad (4.3)$$

Bu model birinci dereceden otoregresif model olup, AR(1) model olarak tanımlanır. Eğer modelde $\theta = 1$ ise birim kök sorunu ortaya çıkar ve t artarken varyansda sonsuz büyüklükte artar. Bunun anlamı seride birim kök olması durumunda durağanlık bulunmamaktadır. Bu durumda ilişki (4.4) numaralı denklemdeki gibi olacaktır.

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (4.4)$$

Böyle bir seri durağan değildir ve Y_t değerinin daha önceki dönemlerde ortaya çıkan şokların etkisi altında olduğu varsayılır.

Eğer (4.4) numaralı denklemin her iki tarafından da Y_{t-1} değişkeni çıkartılırsa numaralı denkleme ulaşılır.

$$Y_t - Y_{t-1} = \theta Y_{t-1} - Y_{t-1} + u_t \quad (4.5)$$

$$\Delta Y_t = (\theta - 1)Y_{t-1} + u_t \quad (4.5)$$

Burada $(\theta - 1) = \delta$ a tanımlaması yapılacak olursa aşağıdaki gibi bir denklem oluşur.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (4.6)$$

Durağanlığı test etmek için hipotezler aşağıdaki gibi kurulabilir;

$H0: \delta=0$ eğer $t\delta > \tau$ Seri durağan değildir.

$H1: \delta < 0$ eğer $t\hat{\delta} < \tau$ Seri durağandır.

Dickey-Fuller birim kök testinin teorik ve pratik sonuçları aşağıdaki regresyonları dikkate alır (Sevütekin ve Nargeleçekenler, 2010: 316-318).

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad \tau - \text{istatistiği} \quad (4.7)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + u_t \quad \tau_\mu - \text{istatistiği} \quad (4.8)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + u_t \quad \tau_\tau - \text{istatistiği} \quad (4.9)$$

Genişletilmiş (Augmented) Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi Dickey Fuller testinde, otokorelasyon sorununu çözmek amacıyla denklemin sağına bağımlı değişkenin gecikmeleri eklenerek yeni model oluşturulmaktadır. ADF testi, Said ve Dickey (1984)'nin makalesine dayanmakta olup, yazarlar makalelerinde otoregresif zaman serilerinden doğan sorunlardan yola çıkarak bu testi geliştirmişlerdir. ADF test istatistiği ile DF test istatistikleri büyük örnekleme aynı dağılımı sergilediğinden, kullanılacak tablolar da aynıdır. Birim kök testlerinin işleyiş mantığı DF testinin tanıtıldığı bölümde ayrıntılı olarak aktarılmış olup, bu bölümün konusu olan ADF testinde kullanılan denklem,

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + u_t \quad (4.10)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + u_t \quad (4.11)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + u_t \quad (4.12)$$

şeklinde dir. Hipotez ve test istatistiklerinin kurulması Dickey-Fuller (1979)'dan farklılık göstermemektedir.

4.9.2. Eşbütünleşme Analizi

Kointegrasyon (eşbütünleşme) analizi zaman serileri alanına 1980'lerden itibaren girmiş ve birçok ampirik çalışmada kullanılır hale gelmiştir. Zaman serilerinde karşılaşılan en önemli sorun serilerin zamanın etkisini üzerlerinde taşımaları ve zamanla birlikte artma eğiliminde olmalarıdır. Bu durum değişkenler arasındaki, ilişkilerde sahte regresyonlara sebep olmakta, elde edilen t, F ve benzeri test sonuçları gerçekte anlamlı olmadığı halde anlamlı gözükmemektedir.

Seriler arasında zamanın etkisinden arındırılmış gerçek ilişkileri ortaya koymak için, öncelikli serilerin durağan hale getirilmesi gerekir. Genellikle zaman serilerinin birinci yada ikinci farklarının alınması ile seri durağan hale gelmektedir. Yine durağanlaştırma işlemi için serinin logaritmasını, logaritmik farklarının alınması gibi yöntemler kullanılmaktadır.

Ancak farkların alınması sadece değişkenin geçmiş dönemlere maruz kaldığı kalıcı şokların etkisini yok etmek ile kalmayıp aynı zamanda dönemler arasında bu şok dışında var olabilecek uzun dönemli ilişkilerin ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Dolayısı ile bu şekilde durağanlaştırılmış seriler arasında bulunacak bir regresyon ise uzun döneme ait tüm bilginde yok edilmesi nedeni ile bir uzun dönem denge ilişkisi vermeyecektir. İşte eşbütünleşme analizi bize iktisadi değişkenlere ait seriler durağan olmasalar bile bu serilerin durağan bir doğrusal kombinasyonun varolabileceğini ve eğer varsa bunun ekonometrik olarak belirlenebileceğini ileri sürmektedir.

İki değişkenin yer aldığı bir modelde, değişkenlerin doğrusal birleşimi durağan ise, farklarını almak spesifikasyon hatasına yol açacağı unutmamalıdır.

Değişkenler arasında eşbütünleşme varolabilemesi ancak dışsal olan kalıcı şokların farklı dozlarda ve biçimlerde olsa bile sistemdeki tüm değişkenlere ortak olarak etkilenmesi ile mümkündür.

Eşbütünleşme yaklaşımı uzun dönem serilerinde fark olmaktan kaynaklanan bilgi kaybını ve çözümsüzlüğünü önleyen bir yaklaşımdır. Serilerin grafiklerine bakıldığında belirli bir trend ve bu serilerin aralarındaki doğrusal farkın sabitliği söz konusu ise bu serilerin eşbütünleşme olma ihtimali yüksektir.

Engle – Granger Yaklaşımı, Hata Düzeltme Modeli ve Johansen Yöntemi eşbütünleşme olup olmadığının tespitinde kullanılan yöntemlerdir. Tezde, Engle – Granger İki Aşamalı Tahmin Yöntemi kullanılmıştır.

İlk defa Granger (1981) tarafından ortaya atılan eşbütünleşme ve hata düzeltme kavramlarını, Engle-Granger (1987) çalışmalarında kullanarak geliştirmişlerdir. Engle-Granger (1987), iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkiyi araştırırken, modelde kullanılan tüm değişkenlerin aynı mertebeden tümeşik olduğunu varsaymaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 561).

Yöntem, regresyondan elde edilen hata terimi serisinin birim köklü olup olmadığının sınanmasıdır. Burada, artıklar serisinin durağanlığını sınamak için Dickey-Fuller dağılım tabloları yerine tahmin edicinin dağılımını kullanmak gerekir. Kritik değerler Dickey-Fuller

dağılımının kritik değerlerinden farklıdır. İkisi de regresyon parametrelerinin dağılımına bağlı olmasına rağmen, iki regresyondaki bağımlı ve açıklayıcı değişkenler farklıdır (Akdi, 2010: 351).

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + \varepsilon_t \quad (4.13)$$

Modelinde Y_t ve X_t birinci mertebeden tümleşik $I(1)$ değişkenlerini göstermektedir. Bu iki değişkenin eşbütünleşik olması hata terimi ε_t 'nin durağan olmasına bağlıdır. Diğer bir ifadeyle hata terimi $I(0)$ ise değişkenlerin eşbütünleşik olduğu sonucuna ulaşılır. Bu durum;

$$Y_t \sim I(1), X_t \sim I(1) \text{ ve } \varepsilon_t = Y_t - \beta_0 - \beta_1 X_t \sim I(0) \text{ olduğundan } Y_t, X_t \sim CI(1,1) \quad (4.14)$$

şeklinde de gösterilebilir (Sevüktekin ve Çınar, 2014: 562).

4.9.3. Yapısal Kırılmalarda Birim Kök Testleri

Klasik regresyon modellerinde iktisadi değişkenler arasında ilişkiler incelenirken dikkat edilmesi gereken konulardan biri de yapısal değişiklik kavramıdır. Regresyon modellerinin sonuçlarının güvenilir olabilmesi için verilerin homojen olması gerekmektedir. Homojenlik, analiz edilen örneklemin iki alt grubuna ait istatistiksel değerlerin birbirinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklı olmamasını gerektirmektedir. Bahsedilen farklılık; yalnızca sabit terimde, yalnızca eğimde veya her iki öğede de olabilir. Yapılan incelemeler sonucunda örneklemin iki alt grubu arasında anlamlı farkların bulunması durumunda, yapısal kırılma dikkate alınmadan oluşturulmuş regresyon modelleri iktisadi ilişkileri açıklarken doğru sonuçlar vermeyecektir (Dilişen, 2007: 17).

Yapısal kırılma kavramı, klasik regresyon modellerinde olduğu gibi zaman serisi modellerinde de dikkat edilmesi gereken bir konudur. Bir zaman serisi değişkeni analiz döneminin çeşitli alt bölümlerinde deterministik trend etrafında durağan özelliğe sahip olabilir. Bu alt dönemler sabit terimde ve/veya eğim parametresindeki yapısal değişikliklerden etkilenebilir. Bu yapısal değişiklikleri dikkate almadan birim-kök testi yapmak yanlış sonuçlar doğurur ve testin gücünü azaltır. Yapısal kırılmanın olması durumunda, örnek verilerinden yararlanılarak tahmin edilen regresyon doğrusu, gerçek regresyon doğrusundan

farklı olmakta ve zaman serisi analizinin durağanlık sınaması yoluyla yapmak istediği tahmin çalışmalarının zayıflamasına neden olmaktadır (Perron, 1989: 1385).

Ayrıca birim kök sınamalarına ilişkin üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus, asıl desende mevcut yapısal kırılmaların birim kök sınamasının sıfır hipotezinin reddedilmemesine neden olabileceğidir, asıl desenin zaman içinde bir kırılma içeren eğim doğrusunun etrafında durağan dalgalandığı durumda, eğime karşı standart birim kök sınamalarının sıfır önsavını reddetmekte başarısız olduklarını göstermiştir (Perron, 1992: 468)

Zaman serilerinde yapısal kırılmaya neden olarak afetler (deprem, sel,...), grevler, politik sebepler, savaşlar, hammadde krizleri, teknolojik değişiklikler gibi sebepler gösterilebilir. Hatta küreselleşen ekonomilerde yatırım kurumlarının verdikleri kredi notlarındaki değişiklikler bile zaman zaman verilerin seyrinin değişmesinde önemli rol oynayabilmektedir.

Yapısal kırılmaların varlığı durumunda geliştirilen birim kök testleri; Peron (1989), Christiano (1992), Banarjee, Lumsdaine ve Stock (1992), Zivot ve Andrews (1992), Peron ve Vogelsang (1992) ve Peron (1997) testleridir. Bu testler zaman kırılmasının içsel ya da dışsal olarak belirlenmesine göre ikiye ayrılmaktadır.

Tezde, Perron (1997) yapısal birim kök testi uygulanmıştır. Perron (1989)'un geliştirdiği birim kök testinde, serinin sadece bir noktasında kırılma meydana geldiği varsayımı vardır. Seride meydana gelen bu kırılma zamanının ise önsel olarak bilindiği varsayılmaktadır. Christiano (1992) çalışmasında, Perron (1989)'un önerdiği önsellik varsayımını eleştirerek, kırılma noktasının içsel olarak belirlenmesi gerektiğini öne sürmüştür. Christiano (1992) çalışmasını, seride meydana gelen kırılma zamanını içsel olarak belirleyen Zivot ve Andrews (1992), Perron ve Vogelsang (1992), Banarjee, Lumsdaine ve Stock (1992) ve Perron (1997) çalışmaları takip etmiştir (Emirmahmutoğlu vd., 2005).

Perron (1997) çalışmasında, Perron (1989) tarafından ele alınan çoğu makroiktisadi zaman serisine yönelik bulgularını yeniden değerlendirmiştir. Perron (1989) çalışmasında, 1929 büyük buhran döneminde trend fonksiyonun sabitinde ve 1973 üretim durgunluğu döneminde ise trend fonksiyonun eğiminde bir değişime izin verildiğinde makro iktisadi

zaman serilerinin çoğunun deterministik bir trend etrafında durağan olduğunu ifade etmiştir. Farklı eğim ve sabitler için kukla değişkenler eklenerek ve DF yöntemi genişletilerek test istatistikleri kurulmuştur. Farklı modeller altında elde edilen kritik değerlerin asimptotik dağılım teorisi, kırılma noktasının dışsal olarak belirlendiğini, yani seçilen tarihlerin veriden bağımsız olarak seçildiğini varsaymaktadır. Perron (1989) çalışmasından farklı olarak Perron (1997) çalışmasıyla önerilen modellerde kırılma tarihi önsel olarak bilinmemekteydi ancak tahmin edilebilir bir değer olarak ele alınmıştır. Kırılma noktasının tahmini için çeşitli metotlar ve bu metotlar için sonlu örneklem ve asimptotik dağılımlar verilmiştir (İĞDE, 2010: 55).

Perron (1997), Perron (1989) çalışmasının yeniden ele alındığı bir çalışmadır. Bu çalışma bir öncekinin aksine, zamanda mümkün değişiklik a priori olarak saptanmamıştır (YURDAKUL, 2000: 27).

Perron (1997) yaklaşımı yine zaman serisindeki tek zamanlı bir kırılmanın varlığını araştırmaya yöneliktir. Bu kırılma noktası olası tüm kırılma noktaları arasından birim kök boş hipotezinin testinde kullanılan t istatistiğini minimize eden değerde seçilmektedir.

Perron (1997) tarafından kullanılan yöntem ve veri seti, BLS (1992) ve ZA (1992) tarafından kullanılanlarla benzediğinden, Perron (1997) çalışması adı geçen çalışmalarla yakından ilişkili ve bu çalışmaların tamamlayıcısı niteliğindedir. Perron (1997) yaklaşımı ile sözü edilen çalışmaları bazı yönlerden genişletmiştir. Metodolojik olarak, olası kırılma noktaları üzerindeki birim kök testlerinin minimum değerine dayanan ardışık testlerin asimptotik dağılımı ele alınmıştır. Perron (1997) ampirik sonuçlarla ilgili olarak, kendi analizlerinin bu iki çalışma ile ortaya konarlardan daha kapsamlı ifade etmiştir. Test sonuçları üzerinde budama gecikmesinin seçimine ayrıca önem verilmesi gereğini vurgulamıştır (İĞDE, 2010: 56).

Perron (1997) yaklaşımının test sürecinde, başlangıç kırılma zamanı olarak birim kök sıfır hipotezi test edilirken, tüm olası kırılma zamanları arasından en küçük t istatistiğine sahip olan kırılma zamanı seçilir. Aynı zamanda da trend fonksiyonunda kullanılan kukla değişkenlerin parametreleri için alternatif kırılma zamanlarında hesaplanan tüm olası t istatistikleri içerisinde minimum t istatistiğini üreten dönem kırılma zamanı olarak belirlenir (Sevüktekin, Nargeleçekenler, 2010: 434).

4.9.4. Genelden Özele Hendry Yöntemi

Hendry'nin, “Genelden-Özele (General to specific)” metodolojiyi kurarken Sargan (1964)'in makalesinden oldukça esinlenmiş ve bunu geliştirmiştir. Yöntem 5 aşamadan oluşmaktadır (Pagan, 1987: 6; Hendry, 1980).

1. Ekonomi teorisinin varsayımlarından hareketle denge ilişkisine etki eden değişkenleri kapsayan ve sürecin dinamikliğini mümkün olduğu kadar yansıtan genel bir model kurulur.
2. Ortogonal (birbirinden bağımsız) ve nihai denge anlamında yorumlanabilen dışsal değişkenlere ulaşmak için model reparametrize edilir.
3. Model basitleştirilerek verilere uygun en küçük versiyonu bulunur.
4. Daha önceki aşamada biçimlendirilmiş modelin tahmin gücü sınanır.
5. Model, alternatif modeller ile, “nested/non-nested” testler aracılığı ile karşılaştırılır ve istatistiki anlamda daha iyi bir “rakip (rival)” modelin olup olmadığı belirlenir.

Eğer herhangi bir Y değişkeni bağımlı olarak ele alınırsa, ilk aşamada ekonomik teori kullanılarak bir açıklayıcı değişken seti (X_i) oluşturulmaktadır. Ayrıca, ekonomik birimlerin normal olarak dinamik bir çerçevede faaliyet gösterdikleri göz önüne alınırsa, açıklayıcı değişkenler seti içinde ilgili değişkenlerin gecikme yapılarının da bulunması gereklidir. Gecikme yapısının uzunluğu ile ilgili olarak herhangi bir uzlaşma olmasa da, bu uzunluk hata teriminde otokorelasyona neden olmayacak bir serbestlik (degrees of freedom) kavramı ile sınırlanmaktadır.

Genel bir modelden özel bir modele gelinirken her aşamada klasik F testi kullanılarak gerçekleştirilen indirgemenin istatistiksel olarak geçerliliği gözlenmektedir. Reparametrize ve basitleştirme yoğun olarak kullanılmaktadır. Reparametrize, birçok değişkeni içeren açıklayıcı değişken setinde, değişkenlerin hem kendi içinde hem de birbirleri ile olan ilişkilerinde doğrusal bağımlılığı en aza indirir. Basitleştirme ise, herhangi bir aşamada sıfıra yakın ve istatistiksel olarak anlamsız olan bazı parametrelerin düşürülmesinden ibarettir. Aynı zamanda ekonomik teori göz önüne alınarak parametrelerin işaret ve büyüklükleri beklenti dışı olan parametreler modelden çıkarılacaktır. Her iki aşama içinde kesin tanımlamalar yapmak pek mümkün değildir (Yurdakul, 1996).

Hendry yöntemi, özel model kurulmasında yol gösterici nitelikte “Model Kabul Etme Kriterleri” sunmaktadır. Örneğin Hendry ve Richard (1983) model seçimi için 6 kriter önermektedir. Bunlar,

1. Modeller veri kullanımına uygun olmalıdır.
2. Modeller teori ile tutarlı olmalıdır.
3. Uygun modeller en azından zayıf-dışsal (weakly-exogeneity) değişkenlere sahip olmalıdır. Eğer değişkenler zayıf-dışsal değilse, bu durumda içseldir ve model eşanlı olarak ifade edilmelidir.
4. Uygun modeller sabit parametreler içermelidir. Eğer model politika amaçlı kullanılacak ise, ilgili parametreler örneklem içinde ve dışında aynı değerleri taşımalıdır.
5. Uygun bir model veriyle uyumlu olmalıdır.
6. Uygun bir model geniş çapta rakip modelleri içermelidir (encompassing). Eğer bir model, başka bir modelin sonuçlarını açıklayabiliyor ise o modeli içerdği söylenebilir. İyi bir model sadece veriyi açıklamakla kalmamalı, aynı zamanda dikkate alınan rakip modellerin başarılarını ve hatalı taraflarını da açıklamalıdır (Gilbert, 1986: 289).

Modelleri tahmin edilerek hata terimlerinin kareleri toplamaları karşılaştırılır. Karşılaştırma Wald tarafından geliştirilen F testi ile yapılmaktadır.

Bu amaçla 4.15 nolu model yardımıyla

$$F_{(m,n-k)} = \frac{\sum v^2 - \sum u^2/m}{\sum u^2/n - k} \quad (4.15)$$

olarak hesaplanır. Burada,

n: örnek hacmi

m: uygulanan kısıt sayısı

k: kısıtlanmamış modelin parametre sayısı

$\sum v^2$: kısıtlanmış modelin hata kareler toplamı

$\sum u^2$: kısıtlanmamış modelin hata kareler toplamı

olmak üzere F istatistiği m ve n-k serbestlik derecesine sahiptir. Hesaplanan F istatistiği α anlamlılık düzeyindeki tablo kritik değerinden küçük ise H_0 hipotezi kabul edilir. Bu da kısıtların geçerli olduğu anlamına gelmektedir (Gujarati, 2006: 620-714).

4.10. Ekonometrik Model Uygulaması

Çalışmanın bu bölümünde kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı riski etkileyen faktörleri tespit etmek için Genelden Özele Hendry Yöntemi uygulanacak ve bulgular tespit edilecektir. Bu kapsamda çalışma öncelikle Genişletilmiş (Augmented) Dickey-Fuller Testi ile tüm mevduat bankaları türlerinde bütün serilerin hangi düzeyde durağan olduğu tespit edilecektir. Sonrasında her mevduat bankası türünde oluşturulan mikro ve makro modellerin uzun dönemde dengede olup olmadığını belirlemek amacıyla Eşbütünleşme Analizi yöntemlerinden Engle – Granger İki Aşamalı Tahmin Yöntemi uygulanacaktır. Bir sonraki aşamada tüm mevduat bankalarında bağımlı değişken olarak belirlenen bilanço dışı yükümlülükler Perron (1997) yapısal birim kök testi uygulanacaktır. En son aşamada ise mevduat bankaları için oluşturulan mikro ve makro modellerde bilanço dışı yükümlülükleri ile seçilen değişkenler arasında kısa dönemli bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Elde edilen sonuçlar bir sonraki bölümde yorumlanarak çalışma tamamlanacaktır.

4.10.1. Birim Kök Testleri

Bu çalışmada (4.1) ve (4.2) nolu modellerde yer alan değişkenlerin durağan olup olmadıklarını ortaya koymak amacıyla Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Modellerde yer alan değişkenler için kullanılan ADF test sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Aşağıdaki Çizelgeler 4.3., 4.4. ve 4.5. den de görülebileceği üzere; tüm değişkenler sabit + eğim, sabit+eğim+trend ve sabitsiz ADF test sonuçlarında değişkenler $I(1)$ yani 1. fark düzeyinde durağan bulunmuştur.

Çizelge 4.3. Kamu bankaları için oluşturulan modellerdeki değişkenlerin birim kök testleri sonucu

	Sabit terimli					Trendli					Sabitiz				
	Düzy		1.Fark Düzyi		karar	Düzy		1.Fark Düzyi		karar	Düzy		1.Fark Düzyi		karar
	t-ist	p-değeri	t-ist	p-değeri		t-ist	p-değeri	t-ist	p-değeri		t-ist	p-değeri	t-ist	p-değeri	
logbdy	-0.56	0.87	-15.30	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.67	0.25	-15.26	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.60	0.99	-14.06	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logaktif	0.32	0.97	-14.58	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.51	0.32	-14.60	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.55	1.00	-12.92	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logkredi	-0.69	0.84	-12.70	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.12	0.53	-12.67	0.00	1. fark düzeyinde durağan	6.67	1.00	-10.31	0.00	1. fark düzeyinde durağan
loglikidite	0.53	0.99	-13.56	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.95	0.62	-13.65	0.00	1. fark düzeyinde durağan	2.67	0.99	-13.03	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logmevduat	0.47	0.99	-14.11	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.88	0.66	-14.16	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.11	1.00	-12.81	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lognetfaizgelir	0.58	0.99	-13.81	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.85	0.68	-13.86	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.48	0.99	-12.85	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lognetkar	-0.49	0.89	-14.77	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-3.04	0.12	-14.77	0.00	1. fark düzeyinde durağan	1.32	0.95	-14.64	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logozkaynak	0.52	0.99	-11.04	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.98	0.61	-11.08	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.80	1.00	-10.34	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logtakipalacak	1.70	0.99	-12.07	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.80	0.70	-12.42	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.33	1.00	-11.00	0.00	1. fark düzeyinde durağan
ldtsa	0.27	0.97	-6.23	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.84	0.67	-6.23	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.90	1.00	-4.80	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lspread	-1.15	0.69	-4.46	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-0.32	0.98	-4.84	0.00	1. fark düzeyinde durağan	0.32	0.77	-4.49	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lkur	1.87	0.99	-6.21	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-0.77	0.96	-6.78	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.55	0.99	-5.57	0.00	1. fark düzeyinde durağan
LGDPSA	0.42	0.98	-7.72	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.96	0.61	-7.73	0.00	1. fark düzeyinde durağan	8.81	1.00	-2.46	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lzktl	-1.54	0.50	-5.21	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.51	0.32	-5.22	0.00	1. fark düzeyinde durağan	0.19	0.74	-5.24	0.00	1. fark düzeyinde durağan

Çizelge 4.4. Yerli bankalar için oluşturulan modellerdeki değişkenlerin birim kök testleri sonucu

	Sabit terimli					Trendli					Sabitsiz				
	Düzy		1.Fark Düzeyi		karar	Düzy		1.Fark Düzeyi		karar	Düzy		1.Fark Düzeyi		karar
	t-ist	p-değeri	t-ist	p-değeri		t-ist	p-değeri	t-ist	p-değeri		t-ist	p-değeri	t-ist	p-değeri	
logbdy	-1.46	0.55	-13.56	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.72	0.74	-13.62	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.57	0.99	-12.58	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logaktif	-1.97	0.30	-13.32	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.78	0.72	-13.52	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.79	1.00	-11.73	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logkredi	-4.41	0.06	-10.24	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.22	0.47	-11.07	0.00	1. fark düzeyinde durağan	7.86	1.00	-8.04	0.00	1. fark düzeyinde durağan
loglikidite	-2.02	0.28	-14.70	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.56	0.30	-14.87	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.80	1.00	-13.41	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logmevduat	-3.29	0.02	-12.10	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.61	0.28	-12.65	0.00	1. fark düzeyinde durağan	6.80	1.00	-9.73	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lognetfaizgelir	-0.58	0.88	-11.40	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.75	0.72	-11.37	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.96	1.00	-10.19	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lognetkar	-1.61	0.47	-15.59	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-3.18	0.09	-15.54	0.00	1. fark düzeyinde durağan	1.04	0.92	-15.54	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logozkaynak	-1.72	0.42	-12.29	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.09	0.93	-12.42	0.00	1. fark düzeyinde durağan	6.74	1.00	-4.08	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logtakipalacak	-0.57	0.87	-9.83	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.65	0.77	-9.80	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.62	1.00	-8.16	0.00	1. fark düzeyinde durağan
ldtsa	0.27	0.97	-6.23	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.84	0.67	-6.23	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.90	1.00	-4.80	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lspread	-1.15	0.69	-4.46	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-0.32	0.98	-4.84	0.00	1. fark düzeyinde durağan	0.32	0.77	-4.49	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lkur	1.87	0.99	-6.21	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-0.77	0.96	-6.78	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.55	0.99	-5.57	0.00	1. fark düzeyinde durağan
LGDPsa	0.42	0.98	-7.72	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.96	0.61	-7.73	0.00	1. fark düzeyinde durağan	8.81	1.00	-2.46	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lzktl	-1.54	0.50	-5.21	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.51	0.32	-5.22	0.00	1. fark düzeyinde durağan	0.19	0.74	-5.24	0.00	1. fark düzeyinde durağan

Çizelge 4.5. Yabancı bankalar için oluşturulan modellerdeki değişkenlerin birim kök testleri sonucu

	Sabit terimli					Trendli					Sabitli				
	Düzy		1.Fark Düzyi		karar	Düzy		1.Fark Düzyi		karar	Düzy		1.Fark Düzyi		karar
	t-ist	p-değeri	t-ist	p-değeri		t-ist	P-değeri	t-ist	P-değeri		t-ist	P-değeri	t-ist	P-değeri	
logbdy	-2.62	0.09	-16.54	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.90	0.17	-17.07	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.57	0.99	-14.97	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logaktif	-2.74	0.07	-15.00	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-3.13	0.10	-15.46	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.18	1.00	-13.38	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logkredi	-3.27	0.02	-11.93	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-3.47	0.06	-12.33	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.78	1.00	-10.59	0.00	1. fark düzeyinde durağan
loglikidite	-1.52	0.52	-17.31	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-4.80	0.02	-17.30	0.00	1. fark düzeyinde durağan	2.76	1.00	-16.38	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logmevduat	-3.10	0.03	-12.77	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-3.75	0.02	-13.08	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-4.42	1.00	-11.50	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lognetfaizgelir	-2.68	0.08	-12.10	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-3.19	0.09	-12.34	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.33	1.00	-10.89	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lognetkar	-1.19	0.68	-11.55	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.62	0.28	-11.51	0.00	1. fark düzeyinde durağan	1.08	0.93	-11.39	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logozkaynak	-1.82	0.38	-12.21	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.65	0.26	-12.29	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.46	1.00	-11.02	0.00	1. fark düzeyinde durağan
logtakipalacak	-3.53	0.18	-11.53	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-3.29	0.07	-11.93	0.00	1. fark düzeyinde durağan	5.42	1.00	-9.96	0.00	1. fark düzeyinde durağan
ldtsa	0.27	0.97	-6.23	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.84	0.67	-6.23	0.00	1. fark düzeyinde durağan	4.90	1.00	-4.80	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lspread	-2.28	0.18	-6.43	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-3.04	0.13	-6.35	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-0.74	0.39	-6.41	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lkur	1.87	0.99	-6.21	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-0.77	0.96	-6.78	0.00	1. fark düzeyinde durağan	3.55	0.99	-5.57	0.00	1. fark düzeyinde durağan
LGDPSA	0.42	0.98	-7.72	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-1.96	0.61	-7.73	0.00	1. fark düzeyinde durağan	8.81	1.00	-2.46	0.00	1. fark düzeyinde durağan
lzktl	-1.54	0.50	-5.21	0.00	1. fark düzeyinde durağan	-2.51	0.32	-5.22	0.00	1. fark düzeyinde durağan	0.19	0.74	-5.24	0.00	1. fark düzeyinde durağan

4.10.2. Eşbütünleşme Analizi

Birim kök testleri sonuçları açısından; kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarının tüm değişkenleri $I(1)$ düzeyinde durağan olduğu tespit edilmiştir. Modellerde yer alan değişkenlerin tümü $I(1)$ olduğu için; bu modellerin uzun dönem model tahmini için Engle-Granger iki aşamalı tahmin yöntemi kullanılmıştır. Engle-Granger yönteminin ilk aşamasında (4.1) ve (4.2f) modelleri En Küçük Kareler (EKK) ile tahmin edilir. 2. aşama da ise modellerden elde edilen hata terimine ADF testi yapılır. Eğer hata terimi, MacKinnon (1996) tarafından verilen kritik değerlerinden küçükse; model, uzun dönem denge modelidir.

Çizelge 4.6. Bankaların bdy ile makro değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren modelin engle - granger yöntemi tahmin sonucu

Aşama (1)	Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları					
Uzun Dönem Denge Modeli	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.		
	C*	-48.85	-9.17	0.00	C*	-47.53	-7.86	0.00	C*	-47.37	-10.03	0.00		
	LDTSA*	-0.80	-1.92	0.06	LDTSA	-0.02	-0.04	0.97	LDTSA	-0.17	-0.45	0.65		
	LKUR*	-0.38	-1.81	0.07	LKUR*	-1.20	-4.96	0.00	LKUR*	-1.29	-6.84	0.00		
	LSPREAD	-0.14	-1.33	0.19	LSPREAD*	0.30	2.46	0.02	LSPREAD*	0.49	5.10	0.00		
	LGDPSA*	3.49	7.28	0.00	LGDPSA*	2.74	5.03	0.00	LGDPSA*	2.86	6.73	0.00		
	LZKTL*	0.56	4.02	0.00	LZKTL	0.24	1.53	0.13	LZKTL	-0.12	-0.97	0.33		
R ² = 0.98 Durbin Watson ist. = 0.66 F değeri = 522.20 Prob. (F ist.) = 0.00					R ² = 0.96 Durbin Watson ist. = 0.77 F değeri = 283.77 Prob. (F ist.) = 0.00					R ² = 0.98 Durbin Watson ist. = 1.13 F değeri = 394.20 Prob. (F ist.) = 0.00				
* Katsayıları anlamlı olan değişkenlerdir.					* Katsayıları anlamlı olan değişkenlerdir.					* Katsayıları anlamlı olan değişkenlerdir.				
Aşama (2)	Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları					
Uzun Dönem Modelin Hata Terimi ADF Testi Sonuçları		Sabit	Trendli	None		Sabit	Trendli	None		Sabit	Trendli	None		
	t ist.	-3.80	-3.78	-3.83	t ist.	-3.48	-3.80	-3.83	t ist.	-4.56	-4.52	-4.60		
	Prob.	0.00	0.03	0.00	Prob.	0.01	0.02	0.00	Prob.	0.00	0.00	0.00		
	1% kritik değer	-3.56	-4.13	-2.61	1% kritik değer	-3.56	-4.13	-2.61	1% kritik değer	-3.56	-4.13	-2.61		
	5% kritik değer	-2.92	-3.50	-1.95	5% kritik değer	-2.92	-3.50	-1.95	5% kritik değer	-2.92	-3.50	-1.95		
	10% kritik değer	-2.60	-3.18	-1.61	10% kritik değer	-2.60	-3.18	-1.61	10% kritik değer	-2.60	-3.18	-1.61		
	Karar	Model uzun dönem dengededir			Karar	Model uzun dönem dengededir			Karar	Model uzun dönem dengededir				
	Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları					
Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.		
	C	-39.09	-19.19	0.00	C	-53.34	-11.42	0.00	C	-43.98	-12.18	0.00		
	LDTSA	-0.90	-2.18	0.03	LKUR	-1.37	-6.45	0.00	LKUR	-1.19	-7.26	0.00		
	LGDPSA	3.21	7.15	0.00	LSPREAD	0.27	2.32	0.02	LSPREAD	0.49	5.35	0.00		
	LZKTL	0.69	5.51	0.04	LGDPSA	2.96	16.38	0.00	LGDPSA	2.56	18.32	0.00		
R ² = 0.98 Durbin Watson ist. = 0.61 F değeri = 832.98 Prob. (F ist.) = 0.00					R ² = 0.96 Durbin Watson ist. = 0.74 F değeri = 468.83 Prob. (F ist.) = 0.00					R ² = 0.97 Durbin Watson ist. = 1.08 F değeri = 665.19 Prob. (F ist.) = 0.00				

Çizelge 4.6’da kamu mevduat, yerli mevduat ve yabancı mevduat bankalarının BDY değişkeni ile makro değişkenleri arasında uzun dönem ilişkinin varlığı Engle Granger yöntemi ile incelenmektedir.

Aşama I bölümünde ilgili banka gruplarının BDY değişkeni ile makroekonomik değişkenler arasında Engle Granger yöntemi ile oluşturulan uzun dönem denge modeli gösterilmektedir.

Kamu mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli incelendiğinde, diğer değişkenler sabitken; toplam dış ticaretlerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.80 azalmaktadır. Döviz kurlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.38 azalmaktadır. Faiz oranı farkları değişkeninde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.14 azalmaktadır. Gayri Safi Yurtiçi Hasılda %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %3.49 artmaktadır. Türk Lirası zorunlu karşılık oranlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.56 artmaktadır.

Yerli mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli incelendiğinde; diğer değişkenler sabitken; toplam dış ticaretlerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni uzun dönemde %0.02 azalmaktadır. Döviz kurlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.20 azalmaktadır. Faiz oranı farkları arasındaki farkta %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.30 artmaktadır. Gayri Safi Yurtiçi Hasılda %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %2.74 artmaktadır. Türk Lirası zorunlu karşılık oranlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.24 artmaktadır.

Yabancı mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli incelendiğinde; diğer değişkenler sabitken; toplam dış ticaretlerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.17 azalmaktadır. Döviz kurlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.29 azalmaktadır. Faiz oranı farkları arasındaki farkta %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.49 artmaktadır. Gayri safi yurtiçi hasılda %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %2.86 artmaktadır. Türk Lirası zorunlu karşılık oranlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.12 azalmaktadır.

Aşama 2' de ilgili uzun dönem denge modellerinin hata terimine Augmented Dickey Fuller (ADF) testi uygulanmıştır. İlgili kısımdan da görüleceği üzere; tüm banka grupları için ilgili hata terimlerinin olasılık (Prob) değeri 0.05' ten küçük olduğundan Engle Granger yöntemine göre tüm banka gruplarında BDY ile makro değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi bulunmuştur.

İlgili uzun dönem denge modelini oluşturan değişkenlerin katsayıları, istatistiksel bakımdan anlamsız olanlar dışlanarak (%10'dan büyük olanlar) oluşturulan uzun dönem denge modeli nihai sonucu gösterilmektedir. Bu tablo incelendiğinde;

Kamu mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli sonucuna göre; diğer değişkenler sabitken; toplam dış ticaretlerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.90 azalmaktadır. Gayri safi yurtiçi hasılda %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %3.21 artmaktadır. Türk Lirası zorunlu karşılık oranlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.69 artmaktadır.

Yerli mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli sonucuna göre; diğer değişkenler sabitken; döviz kurlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.37 azalmaktadır. Faiz oranları farkı değişkeninde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.27 artmaktadır. Gayri Safi Yurtiçi Hasılda %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %2.96 artmaktadır.

Yabancı mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli sonucuna göre; diğer değişkenler sabitken; döviz kurlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.19 azalmaktadır. Faiz oranları farkı (spread) değişkeninde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.49 artmaktadır. Gayri safi yurtiçi hasılda %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %2.56 artmaktadır.

Çizelge 4.7. Bankaların bdy ile mikro değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren modelin engle-granger yöntemi tahmin sonucu

Aşama (1)		Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları				
Uzun Dönem Denge Modeli	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.		
	C*	20.95	7.37	0.00	C*	-15.46	-5.18	0.00	C*	7.03	10.60	0.00		
	LOGAKTIF*	1.77	1.97	0.05	LOGAKTIF*	2.77	2.41	0.02	LOGAKTIF*	-4.77	-7.07	0.00		
	LOGKREDI*	1.87	8.22	0.00	LOGKREDI	-1.23	-1.44	0.15	LOGKREDI*	3.79	9.00	0.00		
	LOGLIKIDITE	-0.34	-0.71	0.47	LOGLIKIDITE*	-0.96	-1.92	0.06	LOGLIKIDITE*	2.14	8.14	0.00		
	LOGMEVDUAT*	-4.22	-5.86	0.00	LOGMEVDUAT	0.05	0.07	0.94	LOGMEVDUAT*	-0.44	-2.11	0.03		
	LOGNETFAIZGELİR	0.38	1.43	0.16	LOGNETFAIZGELİR*	0.56	4.05	0.00	LOGNETFAIZGELİR	0.07	0.52	0.60		
	LOGNETKAR*	-0.45	-2.80	0.01	LOGNETKAR*	-0.16	-3.55	0.00	LOGNETKAR	-0.07	-1.53	0.12		
	LOGOZKAYNAK*	0.79	3.52	0.00	LOGOZKAYNAK*	1.47	9.96	0.00	LOGOZKAYNAK	0.04	0.20	0.84		
LOGTAKIPALACAK*	0.44	1.84	0.06	LOGTAKIPALACAK*	-0.90	-5.63	0.00	LOGTAKIPALACAK*	0.16	3.07	0.00			
R ² = 0.98 Durbin Watson ist. = 0.48					R ² = 0.98 Durbin Watson ist. = 0.45					R ² = 0.99 Durbin Watson ist. = 0.48				
F değeri = 1080 Prob. (F ist.) = 0.00					F değeri = 1753.22 Prob. (F ist.) = 0.00					F değeri = 2108.07 Prob. (F ist.) = 0.00				
* Katsayıları anlamlı olan değişkenlerdir.					* Katsayıları anlamlı olan değişkenlerdir.					* Katsayıları anlamlı olan değişkenlerdir.				
Aşama (2)		Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları				
Uzun Dönem Modelin Hata Terimi ADF Testi Sonuçları		Sabit	Trendli	None		Sabit	Trendli	None		Sabit	Trendli	None		
	t ist.	-4.93	-4.94	-4.94	t ist.	-4.60	-4.59	-4.61	t ist.	-3.43	-3.42	-3.44		
	Prob.	0.00	0.00	0.00	Prob.	0.00	0.00	0.00	Prob.	0.01	0.04	0.00		
	1% kritik değer	-3.47	-4.01	-2.57	1% kritik değer	-3.47	-4.01	-2.57	1% kritik değer	-3.47	-4.01	-2.57		
	5% kritik değer	-2.88	-3.44	-1.94	5% kritik değer	-2.88	-3.44	-1.94	5% kritik değer	-2.88	-3.44	-1.94		
	10% kritik değer	-2.58	-3.14	-1.62	10% kritik değer	-2.58	-3.14	-1.62	10% kritik değer	-2.58	-3.14	-1.62		
	Karar	Model uzun dönem dengededir			Karar	Model uzun dönem dengededir			Karar	Model uzun dönem dengededir				
Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu	Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları					
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.		
	C	21.05	9.30	0.00	C	-15.31	-7.64	0.00	C	7.03	10.94	0.00		
	LOGAKTIF	1.71	2.23	0.03	LOGAKTIF	2.74	2.58	0.01	LOGAKTIF	-4.57	-8.34	0.00		
	LOGKREDI	2.08	16.33	0.00	LOGKREDI	-1.18	-2.02	0.04	LOGKREDI	3.71	9.36	0.00		
	LOGMEVDUAT	-4.60	-6.73	0.00	LOGLIKIDITE	-0.94	-2.72	0.00	LOGLIKIDITE	2.05	10.00	0.00		
	LOGNETKAR	-0.26	-2.37	0.02	LOGNETFAIZGELİR	0.56	4.06	0.00	LOGMEVDUAT	-0.42	-2.19	0.02		
	LOGOZKAYNAK	0.69	3.20	0.00	LOGNETKAR	-0.16	-3.73	0.00	LOGNETKAR	-0.05	-2.23	0.02		
LOGTAKIPALACAK	0.61	2.88	0.00	LOGOZKAYNAK	1.47	10.22	0.00	LOGTAKIPALACAK	0.19	5.88	0.00			
				LOGTAKIPALACAK	-0.89	-9.02	0.00							
R ² = 0.98 Durbin Watson ist. = 0.45					R ² = 0.98 Durbin Watson ist. = 0.45					R ² = 0.99 Durbin Watson ist. = 0.47				
F değeri = 1429.17 Prob. (F ist.) = 0.00					F değeri = 2016.22 Prob. (F ist.) = 0.00					F değeri = 2840.76 Prob. (F ist.) = 0.00				

Çizelge 4.7’de kamu mevduat, yerli mevduat ve yabancı mevduat bankalarının BDY değişkeni ile mikro değişkenleri arasında uzun dönem ilişkinin varlığı Engle Granger yöntemi ile incelenmektedir.

Aşama I bölümünde ilgili banka gruplarının BDY değişkeni ile mikroekonomik değişkenler arasında Engle Granger yöntemi ile oluşturulan uzun dönem denge modeli gösterilmektedir.

Kamu mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli incelendiğinde, diğer değişkenler sabitken; aktifte %1 artış olduğunda, bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.77 artmaktadır. Kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.87 artmaktadır. Likit varlıklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.34 azalmaktadır. Mevduatlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %4.22 azalmaktadır. Net faiz gelirlerinde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.38 artmaktadır. Net karlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.45 azalmaktadır. Özkaynaklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.79 artmaktadır. Takipteki kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.44 artmaktadır.

Yerli mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli incelendiğinde diğer değişkenler sabitken; aktifte %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %2.77 artmaktadır. Kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.23 azalmaktadır. Likit varlıklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.96 azalmaktadır. Mevduatlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.05 artmaktadır. Net faiz gelirlerinde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.56 artmaktadır. Net karlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.16 azalmaktadır. Özkaynaklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.47 artmaktadır. Takipteki kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.90 azalmaktadır.

Yabancı mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli incelendiğinde diğer değişkenler sabitken, aktifte %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %4.77 azalmaktadır. Kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %3.79 artmaktadır. Likit varlıklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni

%2.14 artmaktadır. Mevduatlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.44 azalmaktadır. Net faiz gelirlerinde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.07 artmaktadır. Net karlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.07 azalmaktadır. Özkaynaklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.04 artmaktadır. Takipteki kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.17 artmaktadır.

Aşama 2' de ilgili uzun dönem denge modellerinin hata terimine Augmented Dickey Fuller (ADF) testi uygulanmıştır. İlgili tablodan da görüleceği üzere; tüm banka grupları için ilgili hata terimlerinin olasılık (Prob) değeri 0.05' ten küçük olduğundan Engle Granger yöntemine göre tüm banka gruplarında BDY ile Mikroekonomik değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi bulunmuştur.

İlgili uzun dönem denge modelini oluşturan değişkenlerin katsayıları istatistiksel bakımdan anlamsız olanlar dışlanarak oluşturulan uzun dönem denge modeli nihai sonucu gösterilmektedir. Bu tablo incelendiğinde;

Kamu mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli sonucuna göre; diğer değişkenler sabitken aktifte %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.71 artmaktadır. Kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %2.08 artmaktadır. Mevduatlarda %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %4.59 azalmaktadır. Net karlarda %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.26 azalmaktadır. Özkaynaklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.69 artmaktadır. Takipteki kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.61 artmaktadır.

Yerli mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli sonucuna göre; diğer değişkenler sabitken; aktifte %1 artış olduğunda, bilanço dışı yükümlülük değişkeni %2.74 artmaktadır. Kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.18 azalmaktadır. Likit varlıklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.94 azalmaktadır. Net faiz gelirlerinde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.56 artmaktadır. Net karlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.16 azalmaktadır. Özkaynaklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı

yükümlülük değişkeni %1.47 artmaktadır. Takipteki kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.90 azalmaktadır.

Yabancı mevduat bankaları için oluşturulan uzun dönem denge modeli sonucuna göre; diğer değişkenler sabitken; aktifte %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %4.57 azalmaktadır. Kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %3.71 artmaktadır. Likit varlıklarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %2.05 artmaktadır. Mevduatlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.42 azalmaktadır. Net karlarında %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.05 azalmaktadır. Takipteki kredilerde %1 artış olduğunda; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.19 artmaktadır.

4.10.3. Yapısal Kırılmalarda Birim Kök Testleri

Bu çalışmada sırasıyla tüm banka türlerinin bilanço dışı yükümlülükler (BDY) değişkenine, Perron (1997) yapısal birim-kök testleri uygulanmış ve test sonuçları aşağıda verilmiştir.

Kamu mevduat bankalarındaki bilanço dışı yükümlülükler (LOGBDY) değişkenine ait Perron (1997) yapısal birim kök test sonucu Şekil 4.5'te gösterilmiştir.

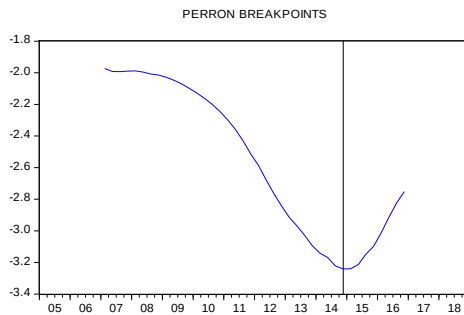
Perron Birim Kök Testi

Örnek Gözlem: 3/01/2005 12/01/2018 (56)

Gecikme Sayısı: 0

Kırılma Yılı: 12/01/2014

	T İstatistiği
Perron Birim Kök Testi	-3.24
1% kritik değer:	-5.45
5% kritik değer:	-4.83
10% kritik değer:	-4.48

Şekil 4.5. Kamu mevduat bankaları bağımlı değişkeni perron yapısal birim test kök sonucu

Yerli mevduat bankalarındaki bilanço dışı yükümlülükler (LOGBDY) değişkenine ait Perron (1997) yapısal birim kök test sonucu Şekil 4.6' da gösterilmiştir.

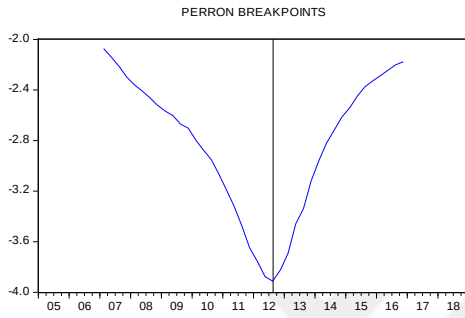
Perron Birim Kök Testi

Örnek Gözlem: 3/01/2005 12/01/2018 (56)

Gecikme Sayısı: 0

Kırılma Yılı: 9/01/2012

	T İstatistiği
Perron Birim Kök Testi	-3.91
1% kritik değer:	-5.45
5% kritik değer:	-4.83
10% kritik değer:	-4.48

Şekil 4.6. Yerli mevduat bankaları bağımlı değişkeni perron yapısal birim test kök sonucu

Yabancı mevduat bankalarındaki bilanço dışı yükümlülükler (LOGBDY) değişkenine ait Perron (1997) yapısal birim kök test sonucu Şekil 4.7.'de gösterilmiştir.

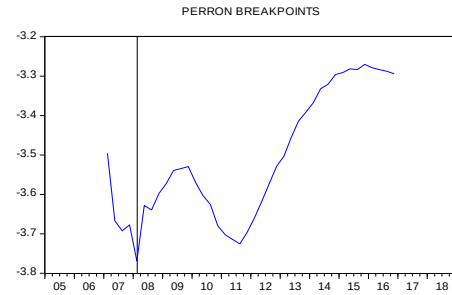
Perron Birim Kök Testi

Örnek Gözlem: 3/01/2005 12/01/2018 (56)

Gecikme Sayısı: 0

Kırılma Yılı: 3/01/2008

	T İstatistiği
Perron Birim Kök Testi	-3.77
1% kritik değer:	-5.45
5% kritik değer:	-4.83
10% kritik değer:	-4.48

Şekil 4.7. Yabancı mevduat bankaları bağımlı değişkeni perron yapısal birim test kök sonucu

Perron yapısal birim kök test sonuçları incelendiğinde; kamu mevduat bankaları için kırılma dönemi 2014 son çeyrek; yerli mevduat bankaları için kırılma dönemi 2012 üçüncü çeyrek ve yabancı mevduat bankaları için kırılma dönemi 2008 birinci çeyrek.

Tüm banka grupları için (4.1) ve (4.2) modellerinin gecikme uzunluğu 1 olarak tespit edilmiştir. Hendry'nin Genel Modeli Otoregresif Gecikme (ARDL) Modelidir. 1 gecikmeli Genel Modele EKK uygulanmış ve tahmin sonuçları Çizelge (4.10) da verilmiştir.

Çizelge 4.10. Bankaların bdy ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren hendry genelden özele modelin tahmin sonucu

Aşama (1)		Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları			
Kısıtsız Model	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	
	C	-7.26	-1.31	0.19	C	-9.48	-1.59	0.12	C	-15.50	-2.52	0.01	
	LDTSA	0.18	0.54	0.58	LDTSA	-0.27	-0.67	0.51	LDTSA	-0.23	-0.64	0.51	
	LKUR	0.18	0.71	0.47	LKUR	-0.10	-0.32	0.75	LKUR	-0.13	-0.44	0.65	
	LSPREAD	-0.15	-1.73	0.09	LSPREAD	-0.02	-0.18	0.86	LSPREAD	0.03	0.30	0.76	
	LGDP	0.96	1.60	0.11	LGDP	1.54	2.04	0.04	LGDP	1.75	2.60	0.01	
	LZKTL	-0.07	-0.45	0.65	LZKTL	0.10	0.50	0.61	LZKTL	0.13	0.71	0.47	
	LOGBDY(-1)	0.79	9.46	0.00	LOGBDY(-1)	0.74	8.13	0.00	LOGBDY(-1)	0.64	5.94	0.00	
	LDTSA(-1)	-0.33	-0.99	0.32	LDTSA(-1)	0.39	0.95	0.34	LDTSA(-1)	-0.14	-0.38	0.70	
	LKUR(-1)	-0.30	-1.18	0.24	LKUR(-1)	-0.20	-0.63	0.53	LKUR(-1)	-0.28	-0.98	0.33	
	LSPREAD(-1)	0.24	3.26	0.00	LSPREAD(-1)	0.21	2.22	0.03	LSPREAD(-1)	0.14	1.49	0.14	
LGDP	-0.38	-0.54	0.58	LGDP	-1.07	-1.29	0.20	LGDP	-0.46	-0.60	0.55		
LZKTL(-1)	0.30	1.74	0.08	LZKTL(-1)	-0.01	-0.06	0.94	LZKTL(-1)	-0.18	-0.96	0.33		
R ² = 0.99		Durbin Watson ist. = 2.05		R ² = 0.98		Durbin Watson ist. = 2.12		R ² = 0.98		Durbin Watson ist. = 2.45			
F değeri = 816		Prob. (F ist.) = 0.00		F değeri = 366		Prob. (F ist.) = 0.00		F değeri = 355		Prob. (F ist.) = 0.00			
Σε ² = 0.449				Σε ² = 0.693				Σε ² = 0.574					
ARCH (1) = 0.98		ARCH (2) = 0.93		ARCH (1) = 0.92		ARCH (2) = 0.74		ARCH (1) = 0.89		ARCH (2) = 0.99			
Aşama (2)		Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları			
Kısıtlı Model		Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	
	LGDP	0.432	2.56	0.01									
	C	-6.731	-2.33	0.02	C	1.31	2.47	0.01	C	-3.18	-1.75	0.08	
	LOGBDY(-1)	0.783	10.79	0.00	LOGBDY(-1)	0.94	43.00	0.00	LGDP	0.28	2.42	0.01	
		LZKTL(-1)	0.242	2.81	0.00	LSPREAD(-1)	0.13	1.89	0.06	LOGBDY(-1)	0.82	14.13	0.00
R ² = 0.99		Durbin Watson ist. = 1.88		R ² = 0.99		Durbin Watson ist. = 2.33		R ² = 0.98		Durbin Watson ist. = 2.36			
F değeri = 2620		Prob. (F ist.) = 0.00		F değeri = 1975		Prob. (F ist.) = 0.00		F değeri = 1805		Prob. (F ist.) = 0.00			
Σε ² = 0.608				Σε ² = 0.853				Σε ² = 0.749					
ARCH (1) = 0.28		ARCH (2) = 0.52		ARCH (1) = 0.87		ARCH (2) = 0.89		ARCH (1) = 0.93		ARCH (2) = 0.81			
		Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları			
SONUÇ	Kamu bankalarının hem kısıtlı modelinde hem de kısıtsız modelinde ARCH (1) ve (2) sonuçları 0.10’ dan büyük olduğu için otokorelasyon problemi bulunmamaktadır.				Yerli bankaların hem kısıtlı modelinde hem de kısıtsız modelinde ARCH (1) ve (2) sonuçları 0.10’ dan büyük olduğu için otokorelasyon problemi bulunmamaktadır.				Yabancı bankaların hem kısıtlı modelinde hem de kısıtsız modelinde ARCH (1) ve (2) sonuçları 0.10’ dan büyük olduğu için otokorelasyon problemi bulunmamaktadır.				
	Kısıtlanmış F _(8;43) testi 1.90 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir.				Kısıtlanmış F _(9;43) testi 1.10 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir.				Kısıtlanmış F _(9;43) testi 1.46 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir.				

Çizelge 4.10'daki Genel Modelde yer alan değişkenlerin katsayıları anlamsız olanlar ve iktisadi beklentilere uymayan katsayılar modelden dışlanarak Özel Modele ulaşılmıştır. BDY ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren Özel Model sonuçları aşağıdadır:

Kamu mevduat bankaları için oluşturulan Özel Model incelendiğinde; diğer değişkenler sabitken, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.43 artmaktadır. Bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.78 artmaktadır. Bir dönem önceki Türk Lirası zorunlu karşılık oranları %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.24 artmaktadır.

Modelin açıklama gücü (R^2) 0.99 olup; yüksektir. F değeri 2620 olup; denklem tümüyle anlamlıdır. Durbin Watson değeri 1.88 olup; otokorelasyon yoktur. $ARCH_1 = 0.28$ ve $ARCH_2 = 0.52$ olup; kritik değerler olan %1, %5 ve %10 değerlerinden büyük olduğu için modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemi bulunmamaktadır. Gerek modeldeki değişkenlerin gerekse de modelin prob. değeri 0.10' dan küçük olup; geçerlidir. Kısıtlanmış $F_{(8;43)}$ testi 1.90 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir. Bu bilgiler ışığında kamu bankaları için oluşturulan kısıtlı model geçerlidir.

Yerli mevduat bankaları için oluşturulan Özel Model incelendiğinde; diğer değişkenler sabitken, bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.94 artmaktadır. Bir dönem önceki faiz oranları farkı %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.13 artmaktadır.

Modelin açıklama gücü (R^2) 0.99 olup; yüksektir. F değeri 1975 olup; denklem tümüyle anlamlıdır. Durbin Watson değeri 2.33 olup; otokorelasyon yoktur. $ARCH_1 = 0.87$ ve $ARCH_2 = 0.89$ olup; kritik değerler olan %1, %5 ve %10 değerlerinden büyük olduğu için modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemi bulunmamaktadır. Gerek modeldeki değişkenlerin gerekse de modelin prob. değeri 0.10' dan küçük olup; geçerlidir. Kısıtlanmış $F_{(9;43)}$ testi 1.10 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir. Bu bilgiler ışığında yerli mevduat bankaları için oluşturulan kısıtlı model geçerlidir.

Yabancı mevduat bankaları için oluşturulan Özel Model incelendiğinde; diğer değişkenler sabitken, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.28 azalmaktadır. Bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.82 artmaktadır. Cari dönem Gayri Safi Yurtiçi Hasıla %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.28 artmaktadır.

Modelin açıklama gücü (R^2) 0.98 olup; yüksektir. F değeri 1.805 olup; denklem tümüyle anlamlıdır. Durbin Watson değeri 2.36 olup; otokorelasyon yoktur. $ARCH_1 = 0.93$ ve $ARCH_2 = 0.81$ olup; kritik değerler olan %1, %5 ve %10 değerlerinden büyük olduğu için modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemi bulunmamaktadır. Gerek modeldeki değişkenlerin gerekse de modelin prob. değeri 0.10'dan küçük olup; geçerlidir. Kısıtlanmış $F_{(9;43)}$ testi 1.46 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir. Bu bilgiler ışığında yabancı mevduat bankaları için oluşturulan kısıtlı model geçerlidir.

Çizelge 4. 11. Bankaların bdy ile mikro değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren hendry genelden özele modelin tahmin sonucu

Aşama (1)	Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları			
Kısıtsız Model	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	0.72	0.48	0.62	C	-5.69	-2.82	0.00	C	1.92	3.39	0.00
	LOGAKTIF	1.83	1.42	0.15	LOGAKTIF	0.65	0.43	0.66	LOGAKTIF	-1.34	-1.65	0.09
	LOGKREDI	-0.53	-0.81	0.41	LOGKREDI	-0.24	-0.24	0.80	LOGKREDI	1.42	2.60	0.01
	LOGLIKIDITE	-0.85	-1.40	0.16	LOGLIKIDITE	-0.05	-0.08	0.93	LOGLIKIDITE	0.65	1.93	0.05
	LOGMEVDUAT	0.26	0.50	0.61	LOGMEVDUAT	0.34	0.66	0.50	LOGMEVDUAT	-0.04	-0.23	0.81
	LOGNETFAIZGELIR	0.22	0.97	0.33	LOGNETFAIZGELIR	-0.02	-0.15	0.88	LOGNETFAIZGELIR	0.15	1.13	0.25
	LOGNETKAR	0.06	0.67	0.50	LOGNETKAR	-0.02	-0.69	0.48	LOGNETKAR	-0.03	-1.03	0.30
	LOGOZKAYNAK	-0.26	-1.29	0.19	LOGOZKAYNAK	0.50	1.96	0.05	LOGOZKAYNAK	0.05	0.21	0.83
	LOGTAKIPALACAK	0.24	0.81	0.41	LOGTAKIPALACAK	0.17	0.81	0.41	LOGTAKIPALACAK	-0.16	-1.30	0.19
	LOGBDY(-1)	0.92	26.50	0.00	LOGBDY(-1)	0.84	18.19	0.00	LOGBDY(-1)	0.78	16.17	0.00
	LOGAKTIF(-1)	-1.80	-1.40	0.16	LOGAKTIF(-1)	0.68	0.47	0.63	LOGAKTIF(-1)	-0.09	-0.11	0.90
	LOGKREDI(-1)	0.63	1.00	0.31	LOGKREDI(-1)	-0.97	-1.03	0.30	LOGKREDI(-1)	-0.35	-0.58	0.56
	LOGLIKIDITE(-1)	0.81	1.36	0.17	LOGLIKIDITE(-1)	-0.67	-1.12	0.26	LOGLIKIDITE(-1)	-0.09	-0.27	0.78
	LOGMEVDUAT(-1)	-0.39	-0.78	0.43	LOGMEVDUAT(-1)	0.57	1.10	0.27	LOGMEVDUAT(-1)	-0.09	-0.54	0.58
	LOGNETFAIZGELIR(-1)	-0.27	-1.21	0.22	LOGNETFAIZGELIR(-1)	-0.05	-0.31	0.74	LOGNETFAIZGELIR(-1)	-0.13	-0.98	0.32
	LOGNETKAR(-1)	-0.03	-0.36	0.71	LOGNETKAR(-1)	0.01	0.26	0.78	LOGNETKAR(-1)	0.01	0.45	0.65
	LOGOZKAYNAK(-1)	0.45	2.24	0.02	LOGOZKAYNAK(-1)	-0.13	-0.51	0.60	LOGOZKAYNAK(-1)	0.05	0.24	0.81
	LOGTAKIPALACAK(-1)	-0.33	-1.11	0.26	LOGTAKIPALACAK(-1)	-0.43	-2.11	0.03	LOGTAKIPALACAK(-1)	0.20	1.57	0.11
R ² = 0.99 Durbin Watson ist. = 2.25				R ² = 0.99 Durbin Watson ist. = 2.06				R ² = 0.99 Durbin Watson ist. = 2.66				
F değeri = 3065 Prob. (F ist.) = 0.00				F değeri = 2609 Prob. (F ist.) = 0.00				F değeri = 2750 Prob. (F ist.) = 0.00				
Σε ² = 0.832				Σε ² = 0.697				Σε ² = 0.555				
ARCH (1) = 0.93 ARCH (2) = 0.98				ARCH (1) = 0.68 ARCH (2) = 0.91				ARCH (1) = 0.12 ARCH (2) = 0.24				
Aşama (2)	Kamu Mevduat Bankaları				Yerli Mevduat Bankaları				Yabancı Mevduat Bankaları			
Kısıtlı Model	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-0.89	-2.14	0.03	C	-1.66	-3.36	0.00	C	1.77	3.91	0.00
	LOGAKTIF	0.94	7.55	0.00	LOGAKTIF	0.22	2.72	0.00	LOGAKTIF	-1.19	-3.31	0.00
	LOGBDY(-1)	0.95	51.49	0.00	LOGOZKAYNAK	0.37	3.73	0.00	LOGKREDI	1.40	6.15	0.00
	LOGAKTIF(-1)	-0.87	-5.96	0.00	LOGBDY(-1)	0.79	21.96	0.00	LOGLIKIDITE	0.50	3.53	0.00
	LOGOZKAYNAK(-1)	0.19	2.27	0.02	LOGLIKIDITE(-1)	-0.19	-2.49	0.01	LOGBDY(-1)	0.78	17.70	0.00
	LOGTAKIPALACAK(-1)	-0.20	-3.12	0.00	LOGTAKIPALACAK(-1)	-0.12	-3.40	0.00	LOGKREDI(-1)	-0.56	-6.68	0.00
									LOGTAKIPALACAK(-1)	0.05	2.72	0.00

Çizelge 4.11. (devam) Bankaların bdy ile mikro değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren hendry genelden özele modelin tahmin sonucu

R^2 = 0.99 F değeri = 10516 $\sum \varepsilon^2$ = 0.891 ARCH (1) = 0.79	Durbin Watson ist. = 2.24 Prob. (F ist.) = 0.00 ARCH (2) = 0.96	R^2 = 0.99 F değeri = 8425 $\sum \varepsilon^2$ = 0.793 ARCH (1) = 0.86	Durbin Watson ist. 1.89 Prob. (F ist.) 0.00 ARCH (2) 0.96	R^2 = 0.99 F değeri = 7907 $\sum \varepsilon^2$ = 0.587 ARCH (1) = 0.05	Durbin Watson ist. = 2.52 Prob. (F ist.) = 0.00 ARCH (2) = 0.09
	Kamu Mevduat Bankaları		Yerli Mevduat Bankaları		Yabancı Mevduat Bankaları
SONUÇ	Kamu bankalarının hem kısıtlı modelinde hem de kısıtsız modelinde ARCH (1) ve (2) sonuçları 0.10’ dan büyük olduğu için otokorelasyon problemi bulunmamaktadır. Kısıtlanmış $F_{(12;149)}$ testi 0.89 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir.	Yerli bankaların hem kısıtlı modelinde hem de kısıtsız modelinde ARCH (1) ve (2) sonuçları 0.10’ dan büyük olduğu için otokorelasyon problemi bulunmamaktadır. Kısıtlanmış $F_{(12;149)}$ testi 1.73 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir.		Yabancı bankaların hem kısıtlı modelinde hem de kısıtsız modelinde ARCH (1) ve (2) sonuçları 0.10’ dan büyük olduğu için otokorelasyon problemi bulunmamaktadır. Kısıtlanmış $F_{(11;149)}$ testi 0.78 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir.	

Benzer analiz bilanço dışı yükümlülükler ile mikroekonomik değişkenler arasında yapılmıştır. Çizelge 4.11’de Genelden Özele Model sonuçları gösterilmektedir. Çizelge 4.11’deki Özel Model sonuçlarına göre;

Kamu mevduat bankaları için oluşturulan özel model incelendiğinde, diğer değişkenler sabitken aktif %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.94 artmaktadır. Bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler %1 arttığında; cari dönem bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.95 artmaktadır. Bir dönem önceki aktif %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.87 azalmaktadır. Bir dönem önceki özkaynaklar %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.19 artmaktadır. Bir dönem önceki takipteki krediler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.20 azalmaktadır.

Modelin açıklama gücü (R^2) 0.99 olup; yüksektir. F değeri 10.516 olup; denklem tümüyle anlamlıdır. Durbin Watson değeri 2.324 olup; otokorelasyon yoktur. ARCH(1) = 0.79 ve ARCH(2) = 0.96 olup; kritik değerler olan %1, %5 ve %10 değerlerinden büyük olduğu için modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemi bulunmamaktadır. Kısıtlanmış F_(12;149) testi 0.89 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir. Bu bilgiler ışığında kamu mevduat bankaları için oluşturulan kısıtlı model geçerlidir.

Yerli mevduat bankaları için oluşturulan özel model incelendiğinde; diğer değişkenler sabitken aktif %1 arttığında, bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.22 artmaktadır. Özkaynaklar %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.37 artmaktadır. Bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.79 artmaktadır. Bir dönem önceki likit varlıklar %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.19 azalmaktadır. Bir dönem önceki takipteki krediler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.12 azalmaktadır.

Modelin açıklama gücü (R^2) 0.99 olup; yüksektir. F değeri 8.425 olup; denklem tümüyle anlamlıdır. Durbin Watson değeri 1.89 olup; otokorelasyon yoktur. ARCH(1) = 0.86 ve ARCH(2) = 0.96 olup; kritik değerler olan %1, %5 ve %10 değerlerinden büyük olduğu için modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemi bulunmamaktadır. Kısıtlanmış F_(12;149) testi 1.73 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük

olduğundan kısıtlar geçerlidir. Bu bilgiler ışığında yerli mevduat bankaları için oluşturulan kısıtlı model geçerlidir.

Yabancı mevduat bankaları için oluşturulan kısıtsız denge modeli incelendiğinde, diğer değişkenler sabitken aktif %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.19 azalmaktadır. Krediler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %1.40 artmaktadır. Likit varlıklar %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.50 artmaktadır. Bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.78 artmaktadır. Bir dönem önceki krediler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.56 azalmaktadır. Bir dönem önceki takipteki krediler %1 arttığında; bilanço dışı yükümlülük değişkeni %0.05 artmaktadır.

Modelin açıklama gücü (R^2) 0.99 olup; yüksektir. F değeri 7.907 olup; denklem tümüyle anlamlıdır. Durbin Watson değeri 2.52 olup; otokorelasyon yoktur. ARCH(1) = 0.06 ve ARCH(2) = 0.09 olup; kritik değerler olan %1, %5 değerlerinden büyük olduğu için modelde otokorelasyon ve değişen varyans problemi bulunmamaktadır. Kısıtlanmış F_(11;149) testi 0.78 olarak hesaplanmıştır. F testi hesaplanan değer, tablo değerinden küçük olduğundan kısıtlar geçerlidir. Bu bilgiler ışığında yabancı mevduat bankaları için oluşturulan kısıtlı model geçerlidir.

4.10.5. Model Sonuçları

A. Kamu mevduat bankalarının yukarıdaki sonuçları incelendiğinde;

1) Uzun dönemde kamu mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen makroekonomik değişkenler Toplam Dış Ticaret Hacmi (LDTSA), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (LGDP SA) ve TL zorunlu karşılık oranları (LZKTL) dir. Bilanço dışı yükümlülükler toplam dış ticaret hacminden negatif etkilenirken, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve TL zorunlu karşılık oranlarından pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.12. Kamu mevduat bankaları uzun dönem makro model katsayı tahmin sonucu

Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu	Kamu Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-39.09	-19.19	0.00
	LDTSA	-0.90	-2.18	0.03
	LGDPSA	3.21	7.15	0.00
	LZKTL	0.69	5.51	0.04

2) Kısa dönemde kamu mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen makroekonomik değişkenler; Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (LGDPSA) ve bir önceki dönem TL zorunlu karşılık oranları (LZKTL) dır. Bilanço dışı yükümlülükler, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve TL zorunlu karşılık oranlarından pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.13. Kamu mevduat bankaları kısa dönem makro model katsayı tahmin sonucu

Kısa Dönem Denge Modeli Sonucu	Kamu Mevduat Bankaları			
		Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-6.731	-2.33	0.02
	LGDPSA	0.432	2.56	0.01
	LZKTL(-1)	0.242	2.81	0.00

3) Uzun dönemde kamu mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen mikro değişkenler aktif (LOGAKTIF), kredi (LOGKREDİ), mevduat (LOGMEVDUAT), net kar (LOGNETKAR), özkaynak (LOGOZKAYNAK) ve takipteki kredi (LOGTAKIPALACAK) dir. Bilanço dışı yükümlülükler, mevduat ve net kardan negatif etkilenmekte iken; diğer değişkenlerden pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.14. Kamu mevduat bankaları uzun dönem mikro model katsayı tahmin sonucu

Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu	Kamu Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	21.05	9.30	0.00
	LOGAKTIF	1.71	2.23	0.03
	LOGKREDİ	2.08	16.33	0.00
	LOGMEVDUAT	-4.60	-6.73	0.00
	LOGNETKAR	-0.26	-2.37	0.02
	LOGOZKAYNAK	0.69	3.20	0.00
	LOGTAKIPALACAK	0.61	2.88	0.00

4) Kısa dönemde kamu mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen mikro değişkenler cari dönem aktif (LOGAKTIF), bir dönem önceki aktif (LOGAKTIF(-1)), bir dönem önceki özkaynak (LOGOZKAYNAK(-1)), bir dönem önceki takipteki kredi (LOGTAKIPALACAK(-1)) ve bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler (LOGBDY(-

1)) dir. Bilanço dışı yükümlülükler, bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler ve bir dönem önceki özkaynaklardan pozitif; bir dönem önceki takipteki kredilerden negatif; cari dönem aktiften pozitif, bir dönem önceki aktiften negatif olarak etkilenmektedir.

Çizelge 4.15. Kamu mevduat bankaları kısa dönem mikro model katsayı tahmin sonucu

Kısa Dönem Denge Modeli Sonucu	Kamu Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-0.89	-2.14	0.03
	LOGAKTIF	0.94	7.55	0.00
	LOGBDY(-1)	0.95	51.49	0.00
	LOGAKTIF(-1)	-0.87	-5.96	0.00
	LOGOZKAYNAK(-1)	0.19	2.27	0.02
	LOGTAKIPALACAK(-1)	-0.20	-3.12	0.00

B. Yerli mevduat bankalarının yukarıdaki sonuçları incelendiğinde;

1) Uzun dönemde yerli mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen makroekonomik değişkenler döviz kuru (LKUR), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (LGDPISA) ve faiz oranı farkları (LSPREAD) dır. Bilanço dışı yükümlülükler; döviz kurundan negatif etkilenirken, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve faiz oranı farkları (spread) pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.16. Yerli mevduat bankaları uzun dönem makro model katsayı tahmin sonucu

Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu	Yerli Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-53.34	-11.42	0.00
	LKUR	-1.37	-6.45	0.00
	LSPREAD	0.27	2.32	0.02
	LGDPISA	2.96	16.38	0.00

2) Kısa dönemde yerli mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen makroekonomik değişkenler bir dönem önceki faiz oranı farkları (LSPREAD) olup; bilanço dışı yükümlülükler, bir dönem önceki faiz oranı farklarından (spread) pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.17. Yerli mevduat bankaları kısa dönem makro model katsayı tahmin sonucu

Kısa Dönem Denge Modeli Sonucu	Yerli Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	1.31	2.47	0.01
	LSPREAD(-1)	0.13	1.89	0.06

3) Uzun dönemde yerli mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen mikro değişkenler aktif (LOGAKTIF), kredi (LOGKREDİ), likidite (LOGLIKIDITE), net faiz geliri (LOGNETFAIZGELİR), net kar (LOGNETKAR), özkaynak (LOGOZKAYNAK) ve takipteki kredi (LOGTAKIPALACAK) dir. Bilanço dışı yükümlülükle; kredi, likidite, net kar ve takipteki kredilerden negatif etkilenmekte iken; aktif, net faiz geliri ve özkaynaklardan pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.18. Yerli mevduat bankaları uzun dönem mikro model katsayı tahmin sonucu

Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu	Yerli Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-15.31	-7.64	0.00
	LOGAKTIF	2.74	2.58	0.01
	LOGKREDİ	-1.18	-2.02	0.04
	LOGLIKIDITE	-0.94	-2.72	0.00
	LOGNETFAIZGELİR	0.56	4.06	0.00
	LOGNETKAR	-0.16	-3.73	0.00
	LOGOZKAYNAK	1.47	10.22	0.00
	LOGTAKIPALACAK	-0.89	-9.02	0.00

4) Kısa dönemde yerli mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen mikro değişkenler aktif (LOGAKTIF), özkaynak (LOGOZKAYNAK), bir dönem önceki takipteki kredi (LOGTAKIPALACAK), bir dönem önceki likidite (LOGLIKIDITE) ve bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler (LOGBDY(-1)) dir. Bilanço dışı yükümlülükler, bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler, aktif ve özkaynaklardan pozitif; bir dönem önceki likidite ve bir dönem önceki takipteki kredilerden negatif etkilenmektedir.

Çizelge 4.19. Yerli mevduat bankaları kısa dönem mikro model katsayı tahmin sonucu

Kısa Dönem Denge Modeli Sonucu	Yerli Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-1.66	-3.36	0.00
	LOGAKTIF	0.22	2.72	0.00
	LOGOZKAYNAK	0.37	3.73	0.00
	LOGBDY(-1)	0.79	21.96	0.00
	LOGLIKIDITE(-1)	-0.19	-2.49	0.01
	LOGTAKIPALACAK(-1)	-0.12	-3.40	0.00

C. Yabancı mevduat bankalarının yukarıdaki sonuçları incelendiğinde;

1) Uzun dönemde yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen makroekonomik değişkenler döviz kuru (LKUR), Gayri Safı Yurtiçi Hasıla (LGDP SA) ve

faiz oranı farkları (LSPREAD) dır. Bilanço dışı yükümlülükler; döviz kurundan negatif etkilenirken, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve faiz oranı farkları (spread) pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.20. Yabancı mevduat bankaları uzun dönem makro model katsayı tahmin sonucu

Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu	Yabancı Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-43.98	-12.18	0.00
	LKUR	-1.19	-7.26	0.00
	LSPREAD	0.49	5.35	0.00
	LGDPISA	2.56	18.32	0.00

2) Kısa dönemde yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen makroekonomik değişkenler Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (LGDPISA) olup; bilanço dışı yükümlülükler, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (LGDPISA) dan pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.21. Yabancı mevduat bankaları kısa dönem makro model katsayı tahmin sonucu

Kısa Dönem Denge Modeli Sonucu	Yabancı Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	-3.18	-1.75	0.08
Kısa Dönem Denge Modeli Sonucu	LGDPISA	0.28	2.42	0.01

3) Uzun dönemde yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen mikro değişkenler aktif (LOGAKTIF), kredi (LOGKREDI), likidite (LOGLIKIDITE), mevduat (LOGMEVDUAT), net kar (LOGNETKAR) ve takipteki kredi (LOGTAKIPALACAK) dir. Bilanço dışı yükümlülükler; kredi, likidite ve takipteki kredilerden pozitif etkilenmekte iken; aktif, mevduat ve net karlardan negatif etkilenmektedir.

Çizelge 4.22. Yabancı mevduat bankaları uzun dönem mikro model katsayı tahmin sonucu

Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu	Yabancı Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	7.03	10.94	0.00
	LOGAKTIF	-4.57	-8.34	0.00
	LOGKREDI	3.71	9.36	0.00
	LOGLIKIDITE	2.05	10.00	0.00
	LOGMEVDUAT	-0.42	-2.19	0.02
	LOGNETKAR	-0.05	-2.23	0.02
	LOGTAKIPALACAK	0.19	5.88	0.00

4) Kısa dönemde yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri etkileyen mikro değişkenler aktif (LOGAKTIF), cari dönem kredi (LOGKREDİ), bir dönem önceki kredi (LOGKREDI), bir dönem önceki takipteki kredi (LOGTAKIPALACAK(-1)), likidite (LOGLIKIDITE) ve bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler (LOGBDY(-1)) dir. Bilanço dışı yükümlülükler, bir dönem önceki bilanço dışı yükümlülükler, likidite ve bir dönem önceki takipteki kredilerden pozitif; aktiflerden negatif; bir dönem önceki kredilerden negatif, cari dönem kredilerden ise pozitif etkilenmektedir.

Çizelge 4.23. Yabancı mevduat bankaları kısa dönem mikro model katsayı tahmin sonucu

Kısa Dönem Denge Modeli Sonucu	Yabancı Mevduat Bankaları			
	Değişkenler	Katsayı	t ist.	Prob.
	C	1.77	3.91	0.00
	LOGAKTIF	-1.19	-3.31	0.00
	LOGKREDI	1.40	6.15	0.00
	LOGLIKIDITE	0.50	3.53	0.00
	LOGBDY(-1)	0.78	17.70	0.00
	LOGKREDI(-1)	-0.56	-6.68	0.00
	LOGTAKIPALACAK(-1)	0.05	2.72	0.00

Çizelge 4.24. Mevduat bankalarının kısa ve uzun dönem model katsayı işaretleri

DEĞİŞKEN	Uzun Dönem Denge Modeli Sonucu			Kısa Dönem Denge Modeli Sonucu		
	Kamu Mevduat Bankaları	Yerli Mevduat Bankaları	Yabancı Mevduat Bankaları	Kamu Mevduat Bankaları	Yerli Mevduat Bankaları	Yabancı Mevduat Bankaları
LOGAKTİF	(+)	(+)	(-)	(+)	(+)	(-)
LOGKREDİ	(+)	(-)	(+)			(+)
LOGLİKİDİTE		(-)	(+)		(-)	(+)
LOGMEVDUAT	(-)		(-)			
LOGNETFAİZGELİR		(+)				
LOGNETKAR	(-)	(-)	(-)			
LOGOZKAYNAK	(+)	(+)		(+)	(+)	
LOGTAKİPALACAK	(+)	(-)	(+)	(-)	(-)	(+)
LDTSA	(-)					
LSPREAD		(+)	(+)		(+)	
LKUR		(-)	(-)			
LGDPSA	(+)	(+)	(+)	(+)		(+)
LZKTL	(+)			(+)		

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilanço dışı işlemler genelde muhasebenin alanına giren bir konu olarak düşünölmekle birlikte, finans bilimi de son otuz yıldır konuyu çeşitli açılardan ele almaya başlamıştır. Bilanço dışı işlemlerin işletmeler tarafından ekonomik, hukuki, rekabet, teknolojik gelişmeler ile muhasebe ve mali nedenlerle gerçekleştirilmektedir. İşletmeler, bilanço dışı işlemleri var olan yapısal sorunlarının çözümü için değil, bu sorunları çeşitli taraflardan saklamak amacıyla gerçekleştirmektedir. Bilanço dışı işlemlerin finansman alanında kullanılmasının en yoğun gerçekleştiği sektör bankacılık sektörüdür. Bankalar bilanço dışı işlemleri genellikle bilanço dışı finansman tekniklerine başvurarak gerçekleştirmektedir. Yaratıcı muhasebenin bir kolu olan bilanço dışı finansmanın yapılış nedenleri; borçlanma sınırlamalarından kaçınmak, kilit finansal oranları manipüle etme, yüksek kredi değeriğine sahip olma, enflasyonun olumsuz etkilerini azaltma, muhasebe sistemlerindeki esneklikten yararlanma, riskin paylaşılması, vergi yükünü azaltma, borsa spekülasyonlarına karşılık verme, uzun vadeli finansman tabanını iyileştirme, yöneticileri tazminatlarını arttırma isteği olabilmektedir. Bu amaçları gerçekleştirmek için kullanılan bilanço dışı finansman teknikleri ise konsolide edilmeyen bağıli ortaklıklar, hisse senetlerinin park edilmesi, hisse senedi takası, iş ortaklıkları, özel amaçlı girişimler, menkul kıymetleştirme, koşullu yükümlölükler (garantiler ve taahhütler), türevler, faktöring, araştırma ve geliştirme düzenlemeleri, leasing, kredi satışları, koşulsuz satın alma yükümlölükleri, off-shore finans uygulamaları, repo işlemleri, konsinye stoklar, emeklilik planları ve benzeri tekniklerdir. Bilanço dışı finansman işlemlerinin, işletme açısından birçok yararlı ve zararlı sonuçları olabilmektedir.

Bankacılık sektöründe kullanılan bilanço dışı işlemler çeşitli açılardan hem uluslararası hem de ulusal mevzuatlar çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu kapsamda bilanço dışı işlemler ve meydana getirdiği riskler başta Basel kriterlerinin versiyonları olmak üzere 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, BDDK tarafından çıkarılan yönetmelikler ve tebliğler açısından incelenmiştir. Sonuçta Basel Kriterlerinin subprime mortgage krizinden önce bilanço dışı işlemler ve bunlara ilişkin riskleri yeterince önemsenmediği, özellikle Basel I, Basel 1,5 ve Basel 2’de ki düzenlemelerde oldukça boşluklar bulunduğu görölmüştür. Bu boşlukları kullanan küresel bankalar tüm dünyadaki finansal sistemin krize girmesine yol açmıştır. Krizden sonra ise bilanço dışı işlemlerin oluşturduğu riskleri engellemek üzere davranıldığı görölmektedir. Türkiye’de ise 2000 – 2001 krizinden sonra bankacılık alanındaki hukuki

düzenlemeler ile Basel Kriterleri arasındaki yakınsama artmıştır. Buna bağlı olarak bilanço dışı işlemler ve bunlara ilişkin risklere ilişkin düzenlemeler Basel Kriterleri ile paralellik arz etmektedir.

Türkiye’deki bankaların bilanço dışı işlemleri tezde 2000 – 2001 krizlerinden öncesi ve sonrası olarak incelenmiştir. Bu kapsamda TMSF’ye devredilen banka örnekleri incelendiğinde 1990’lar boyunca bilanço dışı işlemlerin özellikle banka hakim ortakları tarafından banka kaynaklarını istismar etmek için kullandıkları anlaşılmaktadır. Bankaların bilanço dışı finansman tekniklerinden özellikle off-shore uygulamalarına sıklıkla hukuktan dolanmak ve daha kolay bir şekilde hakim ortaklara kaynak aktarmak amacıyla başvurduğu görülmüştür. Bazı bankaların likidite yetersizliğini gizlemek veya daha fazla kar elde etmek amacıyla bilanço dışı finansman işlemlerinden repo işlemlerini büyük meblağlarda ve tehlikeli şekilde gerçekleştirdikleri anlaşılmıştır. 2000 – 2001 krizlerinden sonra ise bankaların hem bilanço dışı varlıkları hem de bilanço dışı yükümlülükleri sürekli olarak artmakla birlikte bankacılık alanında yapılan reformlar ve BDDK’nın güçlenmesi sayesinde riskli ve tehlikeli bir seyir izlemediği görülmektedir. Ancak son yıllarda özellikle bilanço dışı yükümlülüklerde yer alan türev işlemlerin özellikle de para swaplarının hızlı yükselişi dikkat çekmektedir. Bu işlemlerin riskten korunma amacı yerine işlem amaçlı olmaları ve ağırlıklı olarak TL yerine yabancı para cinsinden gerçekleştikleri görülmektedir. Son yıllarda Türkiye’de yabancı para birimlerinin TL karşısında değer kazandığı düşünüldüğünde bankaların bu işlemleri ve meydana getirdiği başta kur riskini iyi yönetememesi durumunda ciddi sorunlarla karşılaşılacağı beklenmektedir.

ABD emlak piyasalarında başlayan ve daha sonrasında tüm küresel finans piyasalarını sarsan küresel krizde bilanço dışı işlemlerin ve bunların finansmanda kullanımının ne kadar yıkıcı etkileri olduğunu göstermiştir. Son otuz yıldır menkul kıymetleştirme başta olmak üzere çeşitli bilanço dışı finansman tekniklerinin küreselleşmenin meydana getirdiği sermayenin serbest dolaşımı sayesinde bir ülkeden başka ülkelere transferi sayesinde bu işlemlere bağlı risklerde bir ülkeden diğer ülkelere doğru genişlemiştir. Özellikle bankaların kar marjlarını daha da arttırmak istemeleri sonucunda oldukça riskli olan bilanço dışı araçlara yöneldikleri görülmüştür. Özellikle kredi değerliliği düşük olarak bilinen ve subprime mortgage müşterilerin ipotekli kredilerinin teminat olarak gösterilerek oluşturulan yüksek riskli ve yüksek getirili yapılandırılmış finansal araçlar (CDO, MBO, ABS, CDS, vb.) sadece ABD bankaları tarafından değil, diğer ülkelerdeki bankalar tarafından da öncelikli yatırım alanı

olarak belirlenmiştir. Bu bankalar, derecelendirme kuruluşları tarafından bu varlıklara standartlara uymadıkları halde en yüksek kredi değerliliği notları verildiğini görmezden gelmişlerdir. Bunun nedeni risk her ne kadar yüksek olsa da bunların alınıp satıldığı piyasalarda bu varlıkların aşırı kaldıraçlı işlemlerde kullanılarak karın çok yüksek şekilde elde edilebilmesi, bu varlıkların toptan satış piyasalarında en yüksek kredi değerliliğine sahip olan kamu borçlanma araçları yerine teminat olarak kullanılarak aşırı şekillerde borçlanabilmesi, karmaşık yapılarından dolayı gerçek değerlerinin tespit edilmesinin çok zor olması, Basel kriterlerinde konuyla ilgili boşlukların bulunması sayesinde yoğun şekilde rağbet görmüştür. Bankalar ayrıca gerek bu işlemler dolayısıyla gerekse de diğer nedenlerle meydana gelen aşırı kaldıraç seviyelerini saklayabilmenin yolunu bilanço dışı kanallar oluşturmakla sağlamıştır. Bunun için başta özel amaçlı kuruluşlar oluşturarak sorunlu ve riskli varlıklarını kendi bilançolarından bu kuruluşlara aktarmış böylece daha fazla riskli yatırımları gerçekleştirmişlerdir. Elbette bu süreç başından itibaren sorunlu olduğundan; faiz oranlarındaki artış nedeniyle yine subprime piyasalarda değişken faizle kredi alan bireylerin yükselen faizler nedeniyle kredilerini ödeyememesi ve ipotekli olan evlerin değerinde meydana gelen azalmayla kredi kayıplarının bankalarca karşılanamaması sonucunda sistem krize girmiştir. Zincirleme şekilde birbirine bağlı olan tüm piyasalar bu durumdan etkilenmiş ve kriz ABD finansal piyasalarından küresel finansal piyasalara doğru sıçramıştır. Bunun sonucunda finans kuruluşları özellikle de bankalar ciddi zararlarla karşılaşmış ve bazıları batmıştır. Elbette tüm küresel bankacılık sisteminde meydana gelen bu sarsıntılar reel ekonomileri de etkileyerek ülkelerin küçülmesine neden olmuştur. Sonuç olarak bankacılık sisteminde geleneksel bankacılık anlayışını uygulamaya devam eden, yapılandırılmış finansal araçlara yatırımları az olan bankalar nispeten az zararlar ile küresel krizden etkilenirken; yüksek kaldıraçla çalışan, mevduat tabanı düşük olan, subprime mortgage piyasasından üretilmiş yapılandırılmış finansal araçlara yoğun yatırım yapan, toptan satış piyasasına aşırı bağımlı, bilanço dışı kuruluşlarını gerçek durumunu gizlemek ve riskli yatırımlarına devam etmek için kullanan bankalar kriz nedeniyle büyük zararlarla uğramışlar ve bazıları batarken bazıları da ancak kurtarma paketleri sayesinde hayatta kalabilmişlerdir.

Bankaların bilanço dışı riski üzerinde çeşitli bankaya özgü ve makro değişkenler etkili olabilmektedir. Bu kapsamda literatürde çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte Türkiye’de çok az sayıda çalışmanın gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu nedenle ilgili tezin ekonometrik bölümünde Türkiye’de yer alan kamu, yerli ve yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı risk üzerinde etkili olan faktörlerin ne olduğu Genelden Özele Hendry

Ekonometrik Modeli ile incelenmiştir. Bu kapsamda yabancı literatürlerde yapılan çalışmalarda kullanılan yöntemlerden farklı olması amacıyla ve ekonometrik açıdan daha doğru sonuçlar vermesi nedeniyle bu yöntemde karar kılınmıştır.

Ekonometrik modelde kullanılan değişkenler ise gerek daha önce gerçekleştirilen literatürdeki çalışmalardan gerekse de Türkiye’de bankacılık sektörünü ve genel ekonomiyi etkileyen değişkenlerden seçilerek oluşturulmuştur. Bu değişkenlerden bağımlı değişken olarak bilanço dışı yükümlülükler seçilirken bağımsız değişkenler olarak bankaların aktifleri, kredileri, likiditeleri, mevduatları, net faiz gelirleri, net karları, özkaynakları, takipteki kredileri gibi bankaya özgü değişkenler seçilmiştir. Makro değişkenler olarak dış ticaret hacmi, faiz oranları farkı (spread), döviz kuru, GSYİH ve zorunlu karşılık oranları seçilmiştir.

Bilanço dışı yükümlülükler, bilanço dışı işlemlerin bir parçası ve bilanço dışı riskin oluşmasına neden olan kısımdır. Bilanço dışı yükümlülüklerin artması veya azalmasına bağlı olarak bilanço dışı riskin de artacağı veya azalacağı beklenmektedir. Buna göre analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Analiz sonuçlarına göre;

5.1. Kamu Mevduat Bankaları Açısından Ekonometrik Model Sonuçlarının Yorumlanması

- Ekonometrik modellerimizde zorunlu karşılık oranı, aslında bankaları etkileyen çeşitli yasal yükümlülükleri temsilen seçilmiştir. Yasal ve sınırlayıcı koşulların bankaların bilanço dışı yükümlülüklerini nasıl değiştirdiğini gözlemlediğimizde; hem uzun dönemde hem de kısa dönemde kamu bankalarının bilanço dışı yükümlülükleri, zorunlu karşılık oranından pozitif olarak etkilenmektedir. Bu durum, Düzenleyici Vergi Hipotezinin varlığını hem kısa dönem için hem de uzun dönem için geçerli kılmaktadır. Sonuç olarak zorunlu karşılık oranları arttığında kamu mevduat bankalarına ait toplam bilanço dış riskin her iki dönemde de artmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde gayri safi yurtiçi hasıla hem uzun dönemde hem de kısa dönemde bilanço dışı yükümlülükler üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Buna bağlı olarak Türkiye’nin ekonomik büyüme dönemlerinde kamu mevduat bankalarında toplam bilanço

dışı yükümlülüklerin arttığı gözlenmiştir. Bu sonuçtan hareketle ekonomik büyüme banka grubunun toplam bilanço dışı risklerini arttıracak sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde döviz kurları değişkeni hem uzun dönemde hem de kısa dönemde banka grubunun bilanço dışı yükümlülükleri üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak kamu mevduat bankalarında döviz kurunun bilanço dışı risk üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde hem uzun hem de kısa dönem açısından; faiz oranları farkındaki (spread) artış veya azalışların, kamu mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükler üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilememiştir. Buna bağlı olarak kamu mevduat bankalarında faiz oranı farkının, bilanço dışı risk üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun dönem model sonucuna göre bilanço dışı yükümlülükler, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki artıştan negatif etkilenmektedir. Bu durumda uzun dönemde toplam dış ticaret hacmi arttıkça, kamu mevduat bankalarının bilanço dışı riski azalmaktadır. Kısa dönem model sonucuna göre bilanço dışı yükümlülükler, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki artış veya azalıştan etkilenmemekte ve buna bağlı olarak toplam dış ticaret hacmindeki artış veya azalışların kısa dönemde kamu mevduat bankalarının bilanço dışı riski üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde banka büyüklüğünü temsil eden aktif değişkeninin işaretine göre uzun dönemde banka büyüklüğü arttıkça bilanço dışı yükümlülüklerin arttığı görülmektedir. Bu durum ölçek ekonomisi hipotezine uygun olup aynı zamanda banka büyüklüğünün, kamu bankalarında bilanço dışı riski arttırdığı sonucunu doğurmaktadır. Kısa dönem göz önüne alındığında ise banka büyüklüğünün, bilanço dışı yükümlülükler üzerindeki etkisi çift yönlüdür ve bu sonuca göre kısa dönem açısından banka büyüklüğünün bilanço dışı risk üzerinde etkisi her iki yönlü de olabilmektedir.

- Ekonometrik modellerimizde bankanın piyasa gücünü temsil eden mevduatların, uzun dönemde bilanço dışı yükümlülükleri negatif etkilediği görülmektedir. Bu durum ölçek ekonomisi hipotezine aykırılık teşkil etmektedir. Mevduatlar arttıkça kamu bankalarının bilanço dışı yükümlülükleri azalmakta olduğundan bilanço dışı risk de azalmaktadır. Kısa dönemde ise mevduatların bilanço dışı yükümlülükler üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı belirlenmiş ve buna bağlı olarak kısa dönemde mevduatların bilanço dışı risk üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde banka kredilerinin uzun dönemde bilanço dışı yükümlülükleri pozitif etkilediği görülmektedir. Bu durum bilanço dışı yükümlülüklerin ve kredilerin ikame olmadığını kredilerdeki artışın, bilanço dışı yükümlülükleri arttırdığını ve bu durumun kamu mevduat bankaları açısından kapsam ekonomisi hipotezine göre uygun olduğunu göstermektedir. Uzun dönemde banka kredileri arttıkça banka grubunun bilanço dışı riski de artacaktır. Kısa dönemde ise kredilerin, banka grubunun bilanço dışı yükümlülükleri etkilemediğinden, grubun bilanço dışı riski üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde hem uzun hem de kısa dönemde likiditenin, bankaların bilanço dışı yükümlülükleri üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir. Buna göre likiditenin, banka grubunun bilanço dışı riski üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde hem uzun hem de kısa dönemde bankaların net faiz gelirlerinin, bankaların bilanço dışı yükümlülükleri üzerinde herhangi bir etkiye neden olmadığı görülmektedir. Buna göre net faiz gelirlerinin, banka grubunun bilanço dışı riski üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde net karın uzun bilanço dışı yükümlülükler üzerinde negatif bir etkiye neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla net kar arttıkça uzun dönemde banka grubunun bilanço dışı riski azalacaktır. Kısa dönemde ise net kardaki artış veya azalışın bilanço dışı yükümlülükler üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilemediğinden bilanço dışı risk üzerinde de herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde özkaynakların hem uzun hem de kısa dönemde bilanço dışı yükümlülükleri pozitif olarak etkilemektedir. Sonuç olarak özkaynak arttıkça her iki dönemde de bilanço dışı risk artacaktır.

- Ekonometrik modellerimizde takipteki krediler, bilanço dışı yükümlülükler üzerinde uzun dönemde pozitif etkilenmekte iken kısa dönemde negatif etkilenmektedir. Sonuç olarak takipteki krediler, bilanço dışı risk üzerinde uzun dönemde pozitif, kısa dönemde negatif etkilidir.

5.2. Yerli Mevduat Bankaları Açısından Ekonometrik Model Sonuçlarının Yorumlanması

- Ekonometrik modellerimizde zorunlu karşılık oranları hem uzun dönemde hem de kısa dönemde yerli mevduat bankalarının bilanço dışı yükümlülükleri üzerinde bir etkisinin

olmadığı görülmektedir. Sonuç olarak zorunlu karşılıkların, yerli mevduat bankalarının bilanço dışı riski üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde bilanço dışı yükümlülükler, uzun dönemde gayri safi yurtiçi hasıladan pozitif etkilenmekte iken; kısa dönemde herhangi bir şekilde etkilenmemektedir. Bu durum dolayısıyla uzun dönemde ekonomi büyüdükçe, bilanço dışı risk artmaktadır. Kısa dönemde ise ekonomik büyüme, toplam bilanço dışı risk üzerinde herhangi bir etkiye neden olmamaktadır.

- Ekonometrik modellerimizde döviz kurları uzun dönemde bilanço dışı yükümlülükler üzerinde negatif bir etkisi olduğu kısa dönemde ise herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak döviz kuru uzun dönemde banka grubunun bilanço dışı riskini azaltmakta, kısa dönemde ise bilanço dışı risk üzerinde bir etki göstermemektedir.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde hem uzun dönemde hem de kısa dönemde yerli mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülüklerin, faiz oranı farkından (spread) pozitif etkilendiği görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle Türkiye bankacılık sektörünü etkileyen uzun ve kısa dönem faiz oranları arasındaki farkın (spread) arttıkça bilanço dışı yükümlülüklerin arttığı tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak faiz oranı farkı arttıkça toplam bilanço dışı risk de artmaktadır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde hem uzun dönemde hem de kısa dönemde bilanço dışı yükümlülükler, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki artıştan etkilenmemektedir. Bu sonuca göre toplam dış ticaret hacminin artması veya azalması; hem kısa hem de uzun dönemde, yerli mevduat bankalarının bilanço dışı riski üzerinde bir etki yaratmamaktadır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde; banka büyüklüğünün hem uzun hem de kısa dönemde bilanço dışı yükümlülükleri pozitif etkilediği görülmektedir. Bu durum ölçek ekonomisi hipotezine ve piyasa disiplini hipotezine uygundur. Bu sonuca göre yerli mevduat bankalarında banka büyüklüğünün, hem kısa hem de uzun dönemde toplam bilanço dışı riskini arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde banka için piyasa gücünü temsil eden mevduatların, hem uzun hem de kısa dönemde yerli mevduat bankalarının bilanço dışı yükümlülükleri üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle yerli mevduat bankalarında mevduatların hem kısa hem de uzun dönemde

toplam bilanço dışı risk üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bulunan sonuç ölçek ekonomisi hipotezine aykırıdır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde uzun dönemde banka kredilerinin, bilanço dışı yükümlülükleri negatif olarak etkilediği görülmektedir. Bu durum bilanço dışı işlemlerin ve kredilerin uzun dönemde birbirlerinin ikamesi olduğunu; kredilerdeki artışın, bilanço dışı işlemleri azalttığını ve bu durumun yerli mevduat bankaları açısından kapsam ekonomisi hipotezine göre uygun olmadığını göstermektedir. Uzun dönemde banka kredileri arttıkça banka grubunun bilanço dışı işlemleri azalacağından, bilanço dışı risk de azalacaktır. Kısa dönem sonucuna göre kredilerin, banka grubunun bilanço dışı işlemleri üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı saptanmış ve buna bağlı olarak da grubun bilanço dışı riski üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde hem uzun hem de kısa dönemde likiditenin, bankaların bilanço dışı işlemleri üzerinde negatif etkisi olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle likidite arttıkça, bilanço dışı işlemler azalacağından, haliyle banka grubunun bilanço dışı riski de azalacaktır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde uzun dönemde bankaların esas faaliyetlerinden elde ettiği net faiz gelirlerinin, bankaların bilanço dışı işlemlerini pozitif olarak etkilediği kısa dönemde ise herhangi bir şekilde etkilemediği görülmektedir. Bu sonuçlardan hareketle net faiz gelirlerinin, uzun dönemde banka grubunun bilanço dışı riskini arttırdığı, kısa dönemde ise herhangi bir şekilde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde uzun dönemde net kardaki artışın, bilanço dışı yükümlülükler üzerinde negatif bir etkiye neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla net kar arttıkça; uzun dönemde toplam bilanço dışı risk azalacaktır. Kısa dönemde ise net kardaki artış veya azalışın bilanço dışı yükümlülükler üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilemediğinden bilanço dışı risk üzerinde de herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde hem uzun dönemde hem de kısa dönemde bilanço dışı yükümlülükler, bankanın özkaynaklarından pozitif olarak etkilenmektedir. Bu durum banka grubunda özsermayenin arttıkça daha fazla kredibiliteye sahip olunduğu ve bilanço dışı işlemlerini arttırdığı sonucunu göstermektedir.

Ayrıca ilgili banka grubunda özkanak arttıkça bilanço dışı işlemler arttığından, bilanço dışı riskin de artacağı düşünülmektedir.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde banka grubunda bilanço dışı yükümlülükler, hem uzun hem de kısa dönemde takipteki alacaklardan negatif etkilenmektedir. Bu duruma göre; sorunlu kredilerin büyüklüğü arttıkça ilgili banka grubunun hem uzun hem de kısa dönemde bilanço dışı yükümlülüklerinin büyüklüğünü azalttığı görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle; hem kısa hem de uzun dönemde sorunlu kredilerin büyüklüğü arttıkça banka grubunun toplam bilanço dışı riskleri de azalacaktır.

5.3. Yabancı Mevduat Bankaları Açısından Ekonometrik Model Sonuçları Yorumlanması

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde hem uzun dönemde hem de kısa dönemde yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülüklerin, zorunlu karşılık oranlarından etkilenmediği görüldüğünden her iki döneme göre *Düzenleyici Vergi Hipotezi* geçerli değildir. Bu sonuçtan hareketle Türkiye bankacılık sektörünü etkileyen yasal mevzuat ve sınırlamaların, yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı işlemler üzerinde herhangi bir etkisi olduğu gözlenmemiştir. Bu durumdan hareketle bankacılık sektörünü etkileyen yasal mevzuat ve sınırlamaların, yabancı mevduat bankalarına ait bilanço dışı risk üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde gerek uzun dönem gerekse de kısa dönem model sonuçlarına göre bilanço dışı yükümlülükler, gayrisafi yurtiçi hasıladan pozitif etkilenmekte olup Türkiye'nin ekonomik büyüme dönemlerinde yabancı mevduat bankalarında toplam bilanço dışı yükümlülüklerin arttığı gözlenmiştir. Bu sonuçtan hareketle ekonominin iyi olduğu dönemlerde yabancı mevduat bankaları bilanço dışı yükümlülüklerini arttırmaktadır. Bu durum dolayısıyla toplam bilanço dışı risklerin artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde kısa dönem açısından döviz kurlarındaki artış veya azalışın, bilanço dışı yükümlülükler üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilmemesine karşın uzun dönem sonuçları açısından döviz kurlarındaki artışın, bilanço dışı yükümlülükler üzerinde negatif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak oluşturulan modele göre uzun dönemde döviz kuru riski arttıkça, bilanço dışı yükümlülükler azalacağından dolayı bilanço dışı risk de azalacaktır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde yabancı mevduat bankalarında bilanço dışı yükümlülükleri, uzun dönemde faiz oranı farkından (spread) pozitif etkilendiği kısa dönemde ise herhangi bir şekilde etkilenmediği görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle Türkiye bankacılık sektörünü etkileyen uzun ve kısa dönem faiz oranları arasındaki farkın (spread) artması sonucu oluşan faiz oranı riski nedeniyle yabancı mevduat bankaları uzun dönemde bu riske karşı önlem amaçlı olarak bilanço dışı yükümlülüklerini arttırdıkları düşünülmektedir. Kısa dönemde ise faiz oranı farkındaki artış nedeniyle bilanço dışı yükümlülüklerin büyüklüğü etkilenmemektedir. Bu sonuçlara göre faiz oranı farkının uzun dönemde bilanço dışı riski arttıracığı, kısa dönemde ise bilanço dışı risk üzerinde bir etkisinin olmayacağı anlaşılmaktadır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde hem uzun dönemde hem de kısa dönemde bilanço dışı yükümlülükler, Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki artıştan etkilenmemektedir. Bu sonuca göre toplam dış ticaret hacminin artması veya azalması; hem kısa hem de uzun dönemde, yabancı mevduat bankalarının bilanço dışı işlemleri üzerinde bir etki yaratmamaktadır. Bu durumdan hareketle toplam dış ticaret hacmindeki artış veya azalışların yabancı mevduat bankalarının toplam bilanço dışı riski üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde; banka büyüklüğünün hem uzun hem de kısa dönemde bilanço dışı yükümlülükleri negatif olarak etkilediği görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle yabancı mevduat bankalarında banka büyüklüğünün arttıkça hem kısa hem de uzun dönemde bilanço dışı yükümlülükler azalacak olup bunun sonucunda toplam bilanço dışı riskin her iki dönem için de azalacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde uzun dönemde banka kredilerinin, bilanço dışı yükümlülükleri pozitif etkilediği görülmektedir. Bu durum bilanço dışı yükümlülüklerin ve kredilerin uzun dönemde ikame olmadığını kredilerdeki artışın, bilanço dışı yükümlülükleri arttırdığını ve bu durumun yabancı mevduat bankaları açısından kapsam ekonomisi hipotezine göre uygun olduğunu göstermektedir. Uzun dönemde banka kredileri arttıkça banka grubunun bilanço dışı yükümlülükleri artacağından, bilanço dışı risk de artacaktır. Kısa dönem sonucuna göre kredilerin, ilgili banka grubunun bilanço dışı yükümlülükleri üzerinde hem pozitif hem de negatif olarak çift

yönlü etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da banka kredilerinin kısa dönemde bilanço dışı risk üzerinde çift yönlü etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde hem uzun hem de kısa dönemde likiditenin, bankaların bilanço dışı yükümlülükleri üzerinde pozitif etkisi olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle likidite arttıkça hem kısa hem de uzun dönemde banka grubunun bilanço dışı riski de artacaktır.

- Ekonometrik modellerimizde mevduatların, uzun dönemde bilanço dışı yükümlülükleri negatif etkilediği görülmektedir. Bu durum ölçek ekonomisi hipotezine aykırılık teşkil etmektedir. Mevduatlar arttıkça yabancı mevduat bankalarının bilanço dışı yükümlülükleri azalmakta olduğundan yabancı mevduat bankalarının bilanço dışı riskinin azalmasına neden olmaktadır. Kısa dönemde ise mevduatlar, bilanço dışı yükümlülükler üzerinde ve dolayısıyla bilanço dışı risk üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde hem uzun hem de kısa dönemde bankaların esas yükümlülüklerinden elde ettiği net faiz gelirlerinin, bankaların bilanço dışı yükümlülükleri üzerinde herhangi bir etkiye neden olmadığı görülmektedir. Buna göre net faiz gelirlerinin, banka grubunun bilanço dışı riski üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde uzun dönemde net kardaki artışın, bilanço dışı yükümlülükler üzerinde negatif bir etkiye neden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla net kar arttıkça; uzun dönemde toplam bilanço dışı risk azalacaktır. Kısa dönemde ise net kardaki artış veya azalışın bilanço dışı yükümlülükler üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilemediğinden bilanço dışı risk üzerinde de herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde hem uzun hem de kısa dönemde bankanın özkaynaklarının, bilanço dışı yükümlülükler üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Bu sonuca bağlı olarak özkaynakların, banka grubunun bilanço dışı bilanço dışı riski üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

- Ekonometrik modellerimizde uzun ve kısa dönem sonuçları incelendiğinde banka grubunda bilanço dışı yükümlülükler, hem uzun hem de kısa dönemde takipteki alacaklardan pozitif etkilenmektedir. Bu sonuçtan hareketle sorunlu kredilerin büyüklüğü arttıkça her iki dönemde de bilanço dışı yükümlülüklerin büyüklüğünün artacağı ve bu durum sonucunda da her iki döneme ait toplam bilanço dışı risklerin artacağı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Accounting Standards Board. (1994). *FRS 5: Reporting the Substance of Transactions*. London: ASB.
- Acharya, V., & Schnabl, P. (2009). Do Global Banks Spread Global Imbalances? The Case of Asset-Backed Commercial Paper During the Financial Crisis. In IMF Jaques Polak Annual Research Conference.
- Akarçay, M. (2016). “Kredi Temerrüt Swapları, Teminatlandırılmış Borç Yükümlülükleri ve 2008 Küresel Krizi”. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 1(1-2), 23-39.
- Akdi, Y. (2010). *Zaman Serileri Analizi (Birim Kökler ve Kointegrasyon)*. Ankara: Gazi Kitabevi. 2. Baskı.
- Akdoğan, H. N. (2019). *UFRS 16 No'lu Kiralama İşlemleri Standardının, UMS 17 No'lu Finansal Kiralama Standardı ile Karşılaştırılması, Getirdiği Yenilikler ve Türkiye'deki Halka Açık Perakende Şirketlerinin Finansal Durumlarına Etkisi Üzerine Örnek Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi.
- Akgüç, Ö. (2010). *Finansal Yönetim*. (8. Baskı). İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Akgüç, Ö. (2011). *Ticaret Bankalarının Yönetim*. (1. Baskı). İstanbul: Arayış Basım Yayıncılık.
- Akkizidis, I., & Kalyvas, L. (2018). *Final Basel III Modelling: Implementation, Impact and Implications*. Springer.
- Aksoy, A., Tanrıöven, C., & Ece, O. (2010). “Sektörel Bazda Sermaye Yapısına Etki Eden Değişkenler ve Sermaye Yapısındaki Değişmelerin Krizden Korunmadaki Etkinliği: İMKB'de Uygulama”. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(1), 1-24.
- Aksoy, A. ve Tanrıöven, C. (2014). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi* (Beşinci Baskı). Detay Yayıncılık.
- Alantar, D. (2008). “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Maliye Finans Yazıları*, 1, 81.
- Al-Awawdeh, H., & Al-Sakini, S. (2017). “Off-balance Items and Their Impact on the Financial Performance Standards of the Banks: An Empirical Study on the Commercial Banks of Jordan”. *International Business and Management*, 15(2), 46-54.
- Al-shakrchy, E., & Almsafir, M. K. (2014). “Credit Derivatives: Did They Exacerbate the 2007 Global Financial Crisis? AIG: Case Study”. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 109, 1026-1034.
- Altıntaş, M. A. (2018). *Bankacılıkta Risk ve Sermaye Yönetimi*. Elektronik Kitap Yayını.

- Amat, O., Black, J. and Dowds, J. (1999). "The Ethics of Creative Accounting". *Journal of Economic Literature*, M 41.
- Angbazo, L. (1997). "Commercial Bank Net Interest Margins, Default Risk, Interest-Rate Risk, and Off-Balance Sheet Banking". *Journal of Banking & Finance*, 21(1), 55-87.
- Mustafa, A. R. I., & YILMAZ, R. (2015). "Avantaj ve Dezavantajları Açısından Gerçeğe Uygun Değer ile Maliyet Değeri Muhasebesinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (65), 147-160.
- Arkan, S. (1992). "Teminat Mektubu Veren Bankanın Hukuki Durumu". *Batıder*, C. XVI, S, 4, 59-84.
- Artekin, A. Ö., & Soydal, H. (2019). Varlık Yönetim Şirketleri ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri, International Conference on Eurasian Economies 2019.
- Atiker, M., (2005), "Basel I ve Basel II". *Konya Ticaret Odası Bilgi Raporu*, Sayı: 41/08, Konya.
- Atrill, P., & McLaney, E. J. (2006). *Accounting and Finance for Non-specialists*. Pearson Education.
- Avery, R. B. and Berger, A.N. (1988) Risk-Based Capital and Off-Balance Sheet Activities, Proceedings of the Conference on Bank Structure and Competition Chicago: Federal Reserve Bank of Chicago.
- Avery, R. B., & Berger, A. N. (1991a). "Loan Commitments and Bank Risk Exposure". *Journal of Banking & Finance*, 15(1), 173-192.
- Avery, R. B., & Berger, A. N. (1991b). "Risk-Based Capital and Deposit Insurance Reform". *Journal of Banking & Finance*, 15(4-5), 847-874.
- Aygören, H., & Kurtcebe, E. (2019). "Türev Finansal Araçların Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (84), 1-16.
- Ballantyne, A., Hambur, J., Roberts, I., & Wright, M. (2014). "11. Financial Reform in Australia and China". *Deepening Reform*, 251.
- Basel Committee on Banking Supervision. (1986). *The Management Of Banks' Off-Balance-Sheet Exposures*. Bank for International Settlements. Retrieved from <http://www.bis.org/publ/bcbssc134.pdf>, Erişim Tarihi: 13/03/2017.
- Basel Capital on Banking Supervision. (1998). *International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (July 1988, Updated to April 1998)*. Bank for International Settlements. Available on the Internet: <http://www.bis.org/publ/bcbssc111.pdf>, Erişim Tarihi: 13/03/2017.
- Basel Committee on Banking Supervision. (1994). *Risk Management Guidelines for Derivatives*. *Basel Committee on Banking Supervision*. Available online at: <http://www.bis.org/publ/bcbssc211.pdf>, Erişim Tarihi: 13/03/2017.

- Basel Committee on Banking Supervision. (2000). **Principles for the Management of Credit Risk**. Available from <http://www.bis.org/publ/bcbs75.pdf>, Erişim Tarihi: 13/03/2017.
- Basel Committee on Banking Supervision. (2015). **A Brief History of the Basel Committee**. Bank for International Settlements. Available from <http://www.bis.org/bcbs/history.pdf>, Erişim Tarihi: 13/03/2017.
- Basu, A. K. (1996). "Off Balance Sheet Financing". **Business Studies**. Volume XIX. Number 182.
- Battellino, R. (2007). Australia's Experience with Financial Deregulation. Speech to China Australia Governance Program, Reserve Bank of Australia Speeches, Melbourne.
- BDDK. (2005). **10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel II)**. www.bddk.org.tr/turkce/Basel-II/125010_Soruda_Basel-II.pdf. (Erişim: 20.06.2019).
- BDDK. (2006a). Bankaların Muhasebe Uygulamalarına ve Belgelerin Saklanması İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 01.11.2016 tarihli 26333 no.lu Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.
- BDDK. (2006b). "Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik", 01.11.2016 tarihli 26333 no.lu Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.
- BDDK. (2007). Sermaye Ölçümü ve Sermaye Standartlarının Uluslararası Düzeyde Uyumlaştırılması, Uluslararası Ödemeler Bankası, Gözden Geçirilmiş Çerçeve Kapsamlı Versiyon.
- BDDK. (2008). ABD Mortgage Krizi. BDDK Çalışma Tebliği. Sayı 3: 1- 107.
- BDDK. (2012a). Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, Ankara.
- BDDK. (2012b). **Sorularla Basel 2.5**. Erişim Adresi: <http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/10800sorularlabaseli5.pdf> Erişim Tarihi: 09.03.2013
- BDDK. (2016a). Piyasa Riskinin Yönetimine İlişkin Rehber İyi Uygulama Rehberi. 31.03.2016 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.
- BDDK. (2016b). İtibar Riskinin Yönetimine İlişkin Rehber. 31.03.2016 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.
- BDDK. (2016c). "Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik", 22.06.2016 tarihli 29750 no.lu Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.
- BDDK. (2016d). Ülke Riskinin Yönetimine İlişkin Rehber. 31.03.2016 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.
- BDDK. (2016e). Operasyonel Riskin Yönetimine İlişkin Rehber. 31.03.2016 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanmıştır.

- Bell, S., & Hindmoor, A. (2015). *Masters of the Universe, Slaves of the Market*. Harvard University Press.
- Benveniste, L. M. and Ailen Berger, N., (1986). An Empirical Analysis of Standby Letters of Credit, Proceedings of the Conference on Bank Structure and Competition, Chicago: Federal Reserve Bank of Chicago.
- Benveniste, L. M. and Ailen Berger, N., (1987). "Securitization with Recourse: An Instrument That Offers Uninsured Bank Depositors Sequential Claims", *Journal of Banking and Finance*, 11(3), 403-424.
- Berger, A. N., & Udell, G. F. (1990). "Collateral, Loan Quality and Bank Risk". *Journal of Monetary Economics*, 25(1), 21-42.
- Berk, J., DeMarzo, P., Harford, J., Ford, G., Mollica, V., & Finch, N. (2013). *Fundamentals of Corporate Finance*. Pearson Higher Education AU.
- Bernstein, L. A. and Wild, J. J. (1998). *Financial Statement Analysis*, McGraw Hill.
- Bessis, J. (2011). *Risk Management in Banking*. John Wiley & Sons.
- Bilici, N. (2004). Vergi Cennetleri ile Mücadele, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları ve Önlenmesi Yolları, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14.05.2004, Belek, Antalya, Uludağ Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, 601-621.
- Bleuel, H. H. (2009). "The German Banking System and the Global Financial Crisis: Causes, Developments and Policy Responses". *Developments and Policy Responses* (February 28, 2009).
- Blot, C., Creel, J., Delatte, A. L., Labondance, F., & Levasseur, S. (2014). Structural Evolutions and Reforms of the French Banking and Financial System Since the 1980s: Relationship with the Legal Process of European Integration (No. wpaper66).
- Bocutoğlu, E. (2014). "ABD’de 1933 Glass-Steagall Yasasının Yürürlükten Kaldırılması 2007 Küresel Finansal Krizini Tetikledi mi? Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme". *Bankacılar Dergisi*, 90, 83-111.
- Bofinger, P., Franz, W., Rürup, B., Weder di Mauro, B. and Wiegard, W. (2008). "Die Finanzkrise meistern – Wachstumskräfte stärken (Jahresgutachten 2008/09)". Online. Available HTTP: <<http://www.sachverstaendigenrat.org/>> (accessed 4 January 2009).
- Bollen, N. P., & Pool, V. K. (2009). "Do Hedge Fund Managers Misreport Returns? Evidence From the Pooled Distribution". *The Journal of Finance*, 64(5), 2257-2288.
- Bordo, M. D., Redish, A., & Rockoff, H. (2015). "Why didn't Canada have a banking crisis in 2008 (or in 1930, or 1907, or...)?". *The Economic History Review*, 68(1), 218-243.
- Bos, J.W. and Kolari, J.W. (2005) "Large Bank Efficiency in Europe and The United States: Are There Economic Motivations for Geographic Expansion in Financial Services?", *Journal of Business*, 78: 1555-92.

- Boyd, J. H., & Gertler, M. (1994). "Are Banks Dead? Or Are the Reports Greatly Exaggerated?". *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review*, 18(3), 2-23.
- Brown, J. R., & Petersen, B. C. (2009). "Why Has The Investment-Cash Flow Sensitivity Declined So Sharply? Rising R&D and Equity Market Developments". *Journal of Banking & Finance*, 33(5), 971-984.
- Brunner, A., Decressin, J., Hardy, D. and Kudela, B. (2004). *Germany's Three Pillar Banking System: Cross-Country Perspectives in Europe*. Washington D.C.: IMF Occasional Paper no. 233, Washington D.C.: IMF.
- Bundesbank. (2008). *Monatsbericht Dezember*, 60, no. 12, Frankfurt: Bundesbank.
- Caballero, R. J., & Krishnamurthy, A. (2009). "Global Imbalances and Financial Fragility". *American Economic Review*, 99(2), 584-88.
- Caballero, R. J., Farhi, E., & Gourinchas, P. O. (2008). "An Equilibrium Model of Global Imbalances and Low Interest Rates". *American Economic Review*, 98(1), 358-93.
- Cabiles, N. A. S. (2011). Hedging Illiquidity Risk through Securitization: Evidence from Loan Commitments. Proceedings of the Annual Meeting of the Midwest Finance Association, Chicago.
- Calmès, C. (2004). "Regulatory Changes and Financial Structure: The Case of Canada". *Bank of Canada*.
- Calmès, C., & Théoret, R. (2010). "The Impact of Off-Balance-Sheet Activities on Banks Returns: An Application of The Arch-M to Canadian Data". *Journal of Banking & Finance*, 34(7), 1719-1728.
- Calomiris, C. ve Mason, J. (2004). "Credit Card Securitization and Regulatory Arbitrage". *Journal of Financial Services Research*, 26(1), 5-27.
- Canbolat, F. (2009). *Banka Garantisinde Savunma İmkânları ve İhtiyati Tedbirler*. Yetkin Yayınları.
- Cangürel, O., Güngör, S., Sevinç, V. U., Kayci, İ., & Atalay, S. (2010). *Sorularla Basel III*. Risk Yönetim Dairesi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- Caouette, J. B., Altman, E. I., Narayanan, P., & Nimmo, R. (2011). *Managing Credit Risk: The Great Challenge for Global Financial Markets*. (Vol. 401). John Wiley & Sons.
- Cardone-Riportella, C., Samaniego-Medina, R., ve Trujillo-Ponce, A. (2010). "What Drives Bank Securitization? The Spanish Experience". *Journal of Banking ve Finance*, 34 (11), 2639-2651.
- Casu, B., Girardone, C., & Molyneux, P. (2015). *Introduction to Banking* (2 izd.). Harlow: Pearson Education Limited.

- Chaudhry, M. K. (1994). Commercial Bank's Off-Balance Sheet Activities and Their Relationship with Market-Based Risk Measures. In 4th AFIR International Colloquium, Orlando (pp. 1241-1274).
- Comptroller of the Currency, O. (2001). *Liquidity: Comptroller's Handbook*.
- Cooper, E. W. (2011). Determinants of Off-Balance Sheet Usage in Private Banks. *Studies in Economics and Finance*.
- Cornett, M. M., & Saunders, A. S. (2014). *Financial Markets and Institutions*. McGraw-hill Education-Europe.
- Coşkun, Y. (2012). "Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krizi Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri". *Business & Economics Research Journal*, 3(1).
- Crotty, J. (2009). "Structural Causes of The Global Financial Crisis: A Critical Assessment of the New Financial Architecture". *Cambridge Journal of Economics*, 33(4), 563-580.
- Çelebi, F. B. Ç. (2017). "Joint Venture'in Hukuki Niteliği". *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 2, 97-126.
- Çelik, F. (2014). *Kredi Talepleri*. 1. Türkmen Kitapevi, İstanbul.
- Çelik, O. (2017). "Bankacılık Sektörünün Son Yıllardaki Vazgeçilmezi: Varlık Yönetim Şirketleri Ve Türkiye Ekonomisindeki Yerleri", *Vergi Sorunları Dergisi*, 350/1
- Çetenak, E. H., & Vural, G. (2015). "İşletme Grubu İlişkisi ve Finansal Kısıtlar: Türk İşletme Gruplarının Yatırım-Nakit Akışı Duyarlılığı Üzerine Bir Araştırma". *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 2(3), 313-330.
- Çetin, A., & Dinç, Y. (2013). "Türkiye'de Teminat Mektupları: Uygulamalar ve Hukuki Sorunlar". *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(9), 67-92.
- Çetin, A., & Öğüz, A. A. (2010). "Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıkların İncelenmesi". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(2), 407-430.
- Davidson, A., A. Sanders, L. Wolff, and A. Ching (2003). *Securitization: Structuring and Investment Analysis*. Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
- De Haan, J., Oosterloo, S., & Schoenmaker, D. (2009). "European Financial Markets and Institutions". *Cambridge University Press*.
- De La Merced, M. J., & Sorkin, A. R. (2010). *Report Details How Lehman Hid Its Woes*. Accessed May, 11, 2017.
- Deku, S. Y., & Kara, A. (2017). *Securitization: Past, Present and Future*. Springer International Publishing.

- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root". *Journal of the American Statistical Association*, 74(366a), 427-431.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). "Likelihood Ratio Statistics For Autoregressive Time Series With A Unit Roots". *Econometrica*, 49, 1057-1072.
- Donaldson, G. (1961). "Corporate Debt Capacity". Harvard. *Harvard University Press*.
- Dowd, K. (1996). *Competition and Finance: A reinterpretation of Financial and Monetary Economics*. London: Macmillan Press Ltd.
- Elian, M. (2012). "Determinants of Off-Balance Sheet Business in the Case of GCC Banking Sectors". *International Journal of Banking and Finance*, 9(3), 46-68.
- Elian, M. (2017). "Determinants of Off-Balance Sheet Usage: Emerging Markets Evidence from Bank Level Data". *Global Economy and Finance Journal*, Vol. 10. No. 2. pp. 41 – 57
- Elliot, B., & Elliot, J. (2008). *Financial Accounting and Reporting*. England: FT Prentice Hall.
- Engle, R.F. & Granger, C.W.F. (1987). "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing". *Econometrica*, 1 55, 251-276.
- Ensari, A. (2011). *Kurumsal Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesinde Kantitatif Ve Kalitatif Analizlerin Karşılaştırılması, İnşaat Sektörü Üzerine İstatistiksel Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdil, T. B. (2008). *Finansal Türevler Ve Kredi Temerrüt Swaplarının Teori ve Uygulamaları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi,. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fabozzi, F. J., Davis, H. A., & Choudhry, M. (2006). *Introduction to Structured Finance*. John Wiley.
- Farhan, M., & Helmi, M. (2019). "Impact of Bank Regulatory Change and Bank Specific Factors Upon Off-Balance-Sheet Activities Across Commercial Banks in South Asia". *Asian Economic and Financial Review*, 9(4), 419-431.
- Farlow, A. (2013). *Crash and Beyond: Causes And Consequences Of The Global Financial Crisis*. Oxford University Press.
- Farrell, G. (2010). *Crash of the Titans: Greed, Hubris, the Fall of Merrill Lynch, and the Near-Collapse of Bank of America*. Currency.

- FCIC (Financial Crisis Inquiry Commission). (2011). *The Financial Crisis Inquiry Report: The Final Report of the National Commission on the Causes of the Financial and Economic Crisis in the United States Including Dissenting Views*. Cosimo, Inc..
- Feng, M., Gramlich, J. D., & Gupta, S. (2009). "Special Purpose Vehicles: Empirical Evidence on Determinants and Earnings Management". *The Accounting Review*, 84(6), 1833-1876.
- Ferreira, C., Jenkinson, N., & Wilson, C. (2019). *From Basel I To Basel III: Sequencing Implementation in Developing Economies*. International Monetary Fund.
- Filardo, A. (2011). "The Impact of the International Financial Crisis on Asia and the Pacific: Highlighting Monetary Policy Challenges from An Asset Price Bubble Perspective". Bank for International Settlements, Working Papers, (356).
- Filiz, M. (2006). *Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu, Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Fischer, M.J., C. Hainz, J. Rocholl, and S. Steffen (2014), Government Guarantees and Risk Taking Incentives, ESMT Working Paper ESMT-14-02, ESMT European School of Management and Technology, Berlin.
- Fitz-Gibbon, B., & Gizycki, M. (2001). The 1890s Depression| RDP 2001-07: A History of Last-Resort Lending and Other Support for Troubled Financial Institutions in Australia. Reserve Bank of Australia Research Discussion Papers.
- Flood, J. M. (2015). *Wiley GAAP 2016: Interpretation and Application of Generally Accepted Accounting Principles*. John Wiley & Sons.
- Frame, W. S., Fuster, A., Tracy, J., & Vickery, J. (2015). "The Rescue of Fannie Mae and Freddie Mac". *Journal of Economic Perspectives*, 29(2), 25-52.
- Furlong, F. T., & Keeley, M. C. (1989). "Capital Regulation and Bank Risk-Taking: A Note". *Journal of Banking & Finance*, 13(6), 883-891.
- Garnaut, R., & Llewellyn-Smith, D. (2009). *The Great Crash of 2008*. Melbourne: Melbourne University Press.
- Gasimova, G. (2015). *Bankaların Sermaye Yeterliliği Açısından Basel III Kriterinin Gerekliliği Ve Türk Bankacılık Sistemine Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi
- Ghosh, A. (2012). *Managing Risks in Commercial and Retail Banking*. John Wiley & Sons.
- Ghosh, S., & Nachane, D. M. (2002). "Off-Balance Sheet Activities in Banking: Theory and Indian Experience". *MPRA Paper*, No. 17408, Munich University Library
- Gilbert, C. L. (1986). "Professor Hendry's Econometric Methodology". *Oxford Bulletin of Econometrics and Statistics*, 48.

- Goodhart, C. A. (2008). "The Background to the 2007 Financial Crisis". *International Economics and Economic Policy*, 4(4), 331-346.
- Gorton, G. B. and Metrick, A. (2013). *Securitization*. Handbook of the Economics of Finance, Elsevier, Vol. 2A, pp. 1-70.
- Gorton, G. B., & Souleles, N. S. (2007). *Special Purpose Vehicles and Securitization. In the Risks of Financial Institutions*. University of Chicago Press.
- Gorton, G. B., and Metrick, A. (2012). "Securitized Banking and the Run on Repo," *Journal of Financial Economics*, 104, pp. 425-451.
- Granger, C. W. (1981). "Some Properties of Time Series Data and Their Use in Econometric Model Specification". *Journal of Econometrics*, 16(1), 121-130.
- Griffiths, I. (1995). *New Creative Accounting*. London: Macmillan.
- Gujarati, D. N. (2006). *Temel Ekonometri*. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 620-714.
- Gupta, R. (2018). "Creative Accounting Practices: A Case Study of Enron and Satyam Scandals". *International Journal of Research and Analytical Reviews*. 5(4), 238-242.
- Gümüş, M. (2019). *Bankacılık Sektöründe Likidite Riski: Seçilmiş Türk Bankaları Üzerine Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gündoğdu, A. (2017). "Türk Bankacılık Sisteminde Düzenleme ve Denetlemenin Etkinliğini Ölçmeye Yönelik Bir Analiz". *Sosyo ekonomi*, 25(34), 33-52.
- Gündoğdu, A. (Ed.). (2016). *Bankacılığın Temelleri*. Nobel Yayınevi.
- Güngören, M. (2011). *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon) Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Hukuk Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürleyendağ, S. (2006). *Basel II Kriterlerinin Türk Bankacılık ve Reel Sektör Firmaları Üzerindeki Olası Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürses, D. (2011). "Kredi Teminatı Olarak Üst Hakkı İpoteği". *Bankacılar Dergisi*, 76, 3-13.
- Hassan, M. K. (1991). Off-Balance Sheet Items and Risk-taking Behavior of Commercial Banks.
- Hassan, M. K. (1992). "The Market's Perception of the Riskiness of Large Us Bank Commercial Letters of Credit". *Journal of Financial Services Research*, 6(3), 207-221.

- Hassan, M. K. (1993). "Capital Market Tests of Risk Exposure of Loan Sales Activities of Large US Commercial Banks". *Quarterly Journal of Business and Economics*, 27-49.
- Hassan, M. K., & Sackley, W. H. (1994). "A Methodological Investigation of Risk Exposure of Bank Off-Balance Sheet Loan Commitment Activities". *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 34(3), 283-299.
- Hassan, M. K., Karels, G. V., & Peterson, M. O. (1994). "Deposit Insurance, Market Discipline and Off-Balance Sheet Banking Risk of Large Us Commercial Banks". *Journal of Banking & Finance*, 18(3), 575-593.
- Hassan, M. K., ve Sackley, W. H. (2006). "Determinants of Thrift Institution Off-Balance Sheet Activities: an Empirical Investigation". *Journal of Financial Management and Analysis*, 19(1), 1.
- Hawtrey, K. (2009). "The Global Credit Crisis: Why Have Australian Banks Been So Remarkably Resilient?". *Agenda: A Journal of Policy Analysis and Reform*, 95-114.
- Hearth, D. and Zamia, J. (1998). *Contemporary Investments* (2e), Harcourt Brace & Co.
- Hellwig, M. (2018). Germany and the Financial Crises 2007–2017. In Annual Macprudential Conference. Sveriges riksbank, stockholm.
- Hendry, D. F. (1980). *Predictive Failure and Econometric Modelling in Macroeconomics: The Transactions Demand for Money. Modelling the Economy*. Heinemann Educational Books, London.
- Hendry, D. F., Richard, J-F. (1983). "The Econometric Analysis of Economic Time Series". *International Statistical Review*, 51.
- Howarth, D. (2013). "France and the International Financial Crisis: The Legacy of State-Led Finance". *Governance*, 26(3), 369-395.
- Hudgins, S. C., & Rose, P. S. (2010). *Bank Management & Financial Services*. 8th Edition, Singapore: McGraw-Hill/Irwin.
- Hull, J. (2012a). *Risk Management And Financial Institutions*. (Vol. 733). John Wiley & Sons.
- Hull, J. C. (2012b). *Options, Futures, And Other Derivatives* (Eight Edition). New Jersey: PrenticeHall.
- IMF. (2008a). *Hong Kong SAR as a Financial Center for Asia: Trends and Implications*. WP/08/57, March 2008.
- IMF. (2008b). *Republic of Korea: Selected Issues*. IMF Country Report No. 08/296, September 2008.
- IMF. (2008c). *People's Republic of China - Hong Kong Special Administrative Region: 2008 Article IV Consultation Discussions*. Staff Report; Staff Statement; and Public Information Notice on the Executive Board Discussion.

- ICAEW. (1985). **T.R. No. 603: Off-Balance Sheet Financing and Window Dressing**. London: Institute of Chartered Accountants of England and Wales.
- International Monetary Fund (IMF), (2011). **"Belgium". In Belgium: 2010 Article IV Consultation**. Staff Report; Staff Supplement; and a Public Information Notice on the Executive Board Discussion. USA: IMF. doi: <https://doi.org/10.5089/9781455233090.002>
- İlarslan, K. (2011). Birleşme Ve Satınalmaların Finansal Oranlar Yoluyla İşletmelerin Finansal Performansı Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi.
- İmam, M. (2018). *Basel Düzenlemeleri ve Türk Bankacılık Sektöründe Sermaye Yeterliliği Rasyosuna Etkisi Üzerine Bir Çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Jagtiani, J., & Khanthavit, A. (1996). "Scale and Scope Economies at Large Banks: Including Off-Balance Sheet Products and Regulatory Effects (1984-1991)", **Journal of Banking & Finance, Elsevier**, Vol. 20(7), Pages 1271-1287, August.
- James, C. (1987). "Off-Balance Sheet Banking". **Economic Review**, 4, 21-36.
- James, C. (1988). "The Use of Loan Sales and Standby Letters of Credit by Commercial Banks". **Journal of Monetary Economics**, 22(3), 395-422.
- Jarnagin, B. D. (2008). **US Master GAAP Guide**. New York. CCH a Wolters Kluwer business.
- Jickling, M. (2010). "Causes of the Financial Crisis". **Congressional Research Service**, (Vol. 29).
- Jones, M. (2011). **Creative Accounting, Fraud and International Scandals**. John Wiley & Sons.
- Jorion, P. (2007). **Financial Risk Manager Handbook**. (Vol. 406). John Wiley & Sons.
- Karim, M., Abd, Z., & Chan, S. G. (2007). *Off-Balance Sheet Activities And Performance Of Commercial Banks in Malaysia*. In Conference NA.
- Kashian R. D. ve Tao, R. (2014). "Off-Balance Sheet Activities and Community Bank Performance". **Journal of Economic Studies**, 41(6), 789-807.
- Kendall, L.T. and Fishman, M. (1996). **A Primer on Securitisation**. MIT Press.
- Ketz, J.E. (2003). **Hidden Financial Risk: Understanding Off-Balance Sheet Accounting**. John Wiley and Sons.
- Khambata, D., & Bagdi, R. R. (2003). "Off-Balance-Sheet Credit Risk of The Top 20 Japanese Banks". **Journal of International Banking Regulations**, 5(1), 57-71.
- Khasawneh, A. Y., & Hassan, M. K. (2009). "The Risks of Off-Balance Sheet Derivatives In Us Commercial Banks". Networks Financial Institute Working Paper.

- Khasawneh, A. Y., & Hassan, M. K. (2010). *The Determinants and Policy Implications of Off-Balance Sheet Activities in Mena Countries Commercial Banks*. In Economic Research Forum.
- Khasawneh, A.Y. (2007). *The Determinants of Off-Balance-Sheet Banking Risk: The U.S. and International Evidence*. University of New Orleans Theses and Dissertations. Paper 1076.
- Koğar, Ç. (2010, 4 Ekim), *Küresel Finansal Sistemin Reformuna Yönelik Çalışmalar*. Türkiye Bankalar Birliği'nde Sempozyumunda sunuldu, İstanbul
- Kolb, R. W., & Overdahl, J. A. (2010). *Financial Derivatives: Pricing and Risk Management* (Vol. 5). John Wiley & Sons.
- Koppenhaver G. (1989). *The Effects Of Regulation Of Bank Participation In The Guarantee Market*, in G. Kaufman (ed.), *Research in Financial Services: Private and Public Policy* (Greenwich: Connecticut)
- Koppenhaver, G. D., & Stover, R. D. (1991). "Standby Letters of Credit and Large Bank Capital: An Empirical Analysis". *Journal of Banking & Finance*, 15(2), 315-327.
- Köksal, M. O., Hazar, A., & Babuşcu, Ş. (2020). "Tfirs 9 Kredi Karşılıkları Düzenlemesinin Bankaların Finansal Tablolarına Etkisinin Analizi". *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt/Volume:1, Sayı/Issue:1
- Krebsz, M. (2011). *Securitization and Structured Finance Post Credit Crunch: A Best Practice Deal Lifecycle Guide* (Vol. 3). John Wiley & Sons.
- Kristo, I. & Thirion, E. (2018). "An Overview of Shell Companies In The European Union", *European Parliamentary Research Service*.
- Kutlar, A. (2007). *Ekonometriye Giriş*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Lall, R. (2009). *Why Basel II Failed and Why Any Basel III is Doomed* (No. 2009/52). GEG working paper.
- Landsittel, D.L. and Stewart, J.E. (1983). *Off-Balance Sheet Financing: Commitments and Contingencies*, in Davidson, S. and Roman, W. (eds) *Handbook of Modern Accounting*, Colorado: McGraw-Hill, Inc.
- Law, J. (Ed.). (2014). *A Dictionary of Finance and Banking*. Oxford University Press.
- Leblond, P. (2013). Cool Canada: A Case of Low Market-Based Banking in the Anglo-Saxon Worlds. *Market-Based Banking and the International Financial Crisis*, 201-217.
- Lederman, J., & Klein, R. A. (Eds.). (1994). *Global Asset Allocation: Techniques for Optimizing Portfolio Management*. (Vol. 29). Wiley.
- Leigh, M. and Olveren, L. (2000). *Off-Balance Sheet Financing - What Value Does It Bring to the Firm*, Graduate Business School, Goteborg University.

- Lieu, P., Yeh, T. & Chiu, Y. (2005) "Off-Balance Sheet Activities and Cost Inefficiency in Taiwan's Banks". *The Service Industries Journal*, vol. 25(7), October, p. 925-944
- Limbos, S., & Phillips, D. (2010). The Rise and Decline of A Belgian Banking Giant–Communication and Business Ethics in the Fortis Case (No. 2010009).
- Lobwo, S. K. (2004). *Off Balance Sheet Financing and the Sanctity of Corporate Financial Reporting A Study with Special Reference to India*.
- Lowenstein, R. (2010). *The End of Wall Street*. New York: Penguin.
- Lök, H. (2018). "Varlık Yönetim Şirketlerinin Türk Bankacılık Sistemindeki Sorunlu Kredilerin Yönetimindeki Rolü". *Mukaddime*, 9(2), 195-212.
- Lynge, M. J., & Lee, C. F. (1987). Total Risk, Systematic Risk, and Off-Balance Sheet Risk for Large Commercial Banks. *BEBR Faculty Working Paper*. No. 1398.
- MacKinnon, J. G. (1996). "Numerical Distribution Functions for Unit Root and Cointegration Tests". *Journal of Applied Econometrics*, 11(6), 601-618.
- Marşap, B., & Yanık, S. (2018). "UFRS 16 Kapsamında Kiralama İşlemlerinin Finansal Raporlamaya Etkisinin İncelenmesi". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (80).
- Mathieson, D. J. (1989). *Managing Financial Risks in Indebted Developing Countries*. Occa Paper (Vol. 65). International Monetary Fund.
- Mayer, C., Pence, K., & Sherlund, S. M. (2009). "The Rise in Mortgage Defaults". *Journal of Economic perspectives*, 23(1), 27-50.
- McDonald, L., & Robinson, P. (2009). *A Colossal Failure of Common Sense: The Incredible Inside Story of the Collapse of Lehman Brothers*. Random House.
- Mercan, D. İ. (2006). *Basel II Kriterleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektöründeki Sermaye Yeterliliği Sorununun İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Mishkin, F. (2007). *Money, Banking and Financial Markets*. New Horizons, Paris, France.
- Misni, L. S., Ma'in, M., & Isa, S. S. M. (2015). "Off-Balance Sheet Income Activities for Islamic and Conventional Banks". *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, 3(3), 58-68.
- Modigliani, F., & Miller, M. H. (1958). "The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment". *The American Economic Review*, 48(3), 261-297.
- Moosa, I. (2012). "Basel 2.5: A Lot of Sizzle But Little Nutritional Value". *Journal of Banking Regulation*, 13(4), 320-335.
- Mraovic, A., & Zhang, Q. (2014). *Are Banks in Switzerland Too-Big-To-Fail?*.
- Mulford, C.W. and Comiskey, E.E., (2002). *Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practice*. USA: John Willey Sons Inc.

- Myers, Stewart C.; Majluf, Nicholas S. (1984). "Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have". *Journal of Financial Economics*, 13 (2): 187–221.
- Nachane, D. M. ve Saibal, G. (2007). "An Empirical Analysis of the Off-Balance Sheet Activities of Indian Banks". (MPRA Paper No. 17304). Retrieved from Munich Personal RePEc Archive website: <http://mpra.ub.unimuenchen.de/17304/>
- Nachane, D. M., & Ghosh, S. (2002). "Determinants of Off-Balance Sheet Activities: An Empirical Analysis of Public Sector Banks". *Economic and Political Weekly*, 421-427.
- Naser K., (1993). *Creative Financial Accounting: Its Nature And Use*. USA: Hemel Hempstead Prentice Hall.
- Network, T. J. (2013). "Narrative Report on Cayman Islands". Erişim adresi: <https://fsi.taxjustice.net/PDF/CaymanIslands.pdf>. Erişim Tarihi: 11.01.2020
- Niemeyer, J. (2016). "Basel III–What and Why?". *Sveriges Riksbank Economic Review*.
- Oladokun, N. O., Abdullah, S. K., & Ayadurai, C. (2019). "Determinants Of Off-Balance Sheet (Obs) Activities: A Case of Selected Retail Banks in Malaysia". *Asia-Pacific Management Accounting Journal*, 14(1), 95-113.
- Oruç, S. (2013). *Finansal Derinleşme, Ekonomik Büyüme ve Türk Finans Sistemi: 1990-2010*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Önder, M. F., & Özkul, B. (2013). "6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Açısından Tüketici Kredisi Sözleşmelerinde Bankaya Verilen Şahsi Güvence: Adi Kefalet Sözleşmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 25-46.
- Pagan, A. R. (1987). "Three Econometric Methodologies: A Critical Appraisal". *Journal of Economic Surveys*, 1
- Pamukçu, A. (2010). "Bilanço Dışı Finansman Yöntemleri Ve Muhasebeleştirme İşlemleri". *Marmara University Journal of the Faculty of Economic & Administrative Sciences*, 29(2).
- Paramasivan, C., & Subramanian, T. (2009). *Financial Management*. New Age International Publisher: New Delhi.
- Parlak, N. (2018). *Kiralama İşlemlerinin Ums 17 Ve Ufrs 16 Standartlarına Göre Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi Ve Şirketlerin Finansal Durumuna Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Paterson, R. (1994). *Off Balance Sheet Finance*. England: The Macmillan Press Ltd.
- Pavel, C. A. (1988). "Loan Sales Have Little Effect on Bank Risk". *Economic Perspectives*, 12(Mar), 23-31.

- Pavel, C. A., & Phillis, D. (1987). Why Commercial Banks Sell Loans: An Empirical Analysis. *In Federal Reserve Bank of Chicago Proceedings* (No. 152).
- Perman, R., & Darling, A. (2013). *Hubris: How HBOS wrecked the best bank in Britain*. Birlinn.
- Perron, P. (1997). "Further Evidence on Breaking Trend Functions in Macroeconomic Variables". *Journal of Econometrics*, 80(2), 355-385.
- Pinto J., Alves P. (2016). "The Economics of Securitization: Evidence from the European Markets". *Investment Management and Financial Innovations*, 13(1), 112-126. doi:10.21511/imfi.13(1).2016.10
- Pol, E. (2012). "The Preponderant Causes of The USA Banking Crisis 2007–08". *The Journal of Socio-Economics*, 41(5), 519-528.
- Pozsar, Z., Adrian, T., Ashcraft, A., & Boesky, H. (2010). *Shadow Banking*. New York, 458(458), 3-9.
- Price, A. D. (1995). *Financing International Projects*. (No. 3) International Labour Organization.
- Quaglia, L. (2009). "The 'British Plan' as a Pace-Setter: The Europeanization of Banking Rescue Plans in the EU?". *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 47(5), 1063-1083.
- Ramthun, C., Große Hallbuer, A. and Welp, C. (2009) "Die nächste Welle". *Wirtschaftswoche*, no. 6: 20-8.
- Remenarić, B., Kenfelja, I., & Mijoč, I. (2018). "Creative Accounting-Motives, Techniques and Possibilities of Prevention". *Ekonomski vjesnik*, 31(1), 193-199.
- Roeper, W., and F. Fabozzi (2003), "A Primer on Securitization", *The Journal of Structured and Project Finance*, Vol. 9, No. 2, pp. 5–20.
- Roldos, J. (2006). *Disintermediation and Monetary Transmission in Canada*. (No. 2006-2084). International Monetary Fund.
- Rose, P. S. (1989). "Diversification of the Banking Firm". *Financial Review*, 24(2), 251-280.
- Ryan, B. (2004). *Finance and Accounting for Business*. Cengage Learning EMEA.
- Sachin, Y. (2015). "Impact of Financial Derivatives on the Growth of Indian Stock Market".
- Said, S. E., & Dickey, D. A. (1984). "Testing for Unit Roots in Autoregressive-Moving Average Models of Unknown Order". *Biometrika*, 71(3), 599-607.
- Salz, A., & Collins, R. (2013). Salz Review: An Independent Review of Barclays' Business Practices. *Barclays PLC*.

- Sanches, D. (2014). “Shadow Banking and the Crisis of 2007-08”. *Federal Reserve Bank of Philadelphia Business Review*, Q, 2, 7-14.
- Sanusi, B., Izedonmi, P. (2014), “Nigerian Commercial Banks and Creative Accounting Practices”. *Journal of Mathematical Finance*, 4, 75-83
- Saraç, M. (2012). *Finansal Yönetim*. Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- Sathye, M. (2001). X-efficiency in Australian Banking: An Empirical Investigation. *Journal of Banking & Finance*, 25(3), 613-630.
- Saunders, A., & Walters, I., (1994). *Universal Banking in the United States: What Could We Gain? What Could We Lose?*. Oxford University Press, New York.
- Saxunova, D. (2015). “Off Balance Sheet Financing and Its Impact on Reported Earnings of Slovak Banks”, SDM Institute for Management Development, 2012. - nestr. [20 s.] [CDROM]. - ISBN 978-81-922146-2-7 [Emerging Trends in Finance dan Accounting. International Conference. Mysore, 3-4.8. 2012].
- Schroeck, G. (2002). *Risk Management and Value Creation in Financial Institutions*. (Vol. 155). John Wiley & Sons.
- Schubert, J. T. (2011). Big Bank, Small Country: Switzerland, the Financial Crisis and the European Union. *Inquiry Journal*.
- Serrasqueiro, Z., Caetan, A. (2015), “Trade-Off Theory Versus Pecking Order Theory: Capital Structure Decisions In A Peripheral Region of Portugal”. *Journal of Business Economics and Management*, V. 16(2), 445–466.
- Sevüktekin, M. ve Çınar, M. (2014), *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi (Eviews Uygulamalı)*, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Sevüktekin, M., & Nargeleçekenler, M. (2010). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi: Eviews Uygulamalı*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Shin, H. S. (2008). *Reflections on Modern Bank Runs: A Case Study of Northern Rock*. working paper, Princeton University.
- Shirai, S. (2009). “The Impact of the Us Subprime Mortgage Crisis on the World and East Asia: Through Analyses of Cross-Border Capital Movements”. *Munich Personal RePEc Archive*, 14, 2-citation_lastpage.
- Siebert, H. (2004) “Germany’s Capital Market and Corporate Governance”, *Kiel Working Paper*, no. 1206.
- Sinha, R. (2006). *Off Balance Sheet Exposure of Indian Commercial Banks - Some Empirical Results*. Indian Institute of Capital Markets 9th Capital Markets Conference Paper Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=877813>
- Standard Chartered. (2007). *Annual Report and Accounts 2007*. London: Standard Chartered Bank.

- Stice, E.K., Stice, J. D., Skousen K. F. (2010). **Intermediate Accounting**. South-Western, Cengage Learning EMEA., Hampshire, UK, ISBN –978-0-324-78335-3
- Strader, J. K. (2017). **Understanding White Collar Crime**. Lexis Nexis Fourth Edition.
- Suárez, S., & Kolodny, R. (2011). Paving the Road to Too Big to Fail: Business Interests and the Politics of Financial Deregulation in the United States. **Politics & Society**, 39(1), 74-102.
- Sümer, G. (2013). *Türk Vergi Sistemi Açısından Bankaların Ödev ve Yükümlülükleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Swain, A. K. ve Panda, G. P. (2017). “Determinants of Growth of Off Balance Sheet Activities of Private Sector Banks: Empirical Evidence From India”. **International Journal of Research GRANTHAALAYAH**, 5(1), 61–72.
- Şahin, C. (2018). *Türev Piyasalarının 2008 Küresel Finansal Kriz Ve Sonrasındaki Performansları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Şahin, İ. (2013). “Küresel Finansal Kriz Esnasında Geliştirilen Bankacılık Düzenlemelerinden Basel Iı Kriterlerinin Kapsamı Ve Uygulama Süreci”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, (59), 149-166.
- Şavlı, T. (2014). **Uluslararası/Türkiye Finansal Raporlama Standartları**. Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.
- Şen, İ. K., Üçoğlu, D., Terzi, S. (2015). **Uluslararası/ Türkiye Finansal Raporlama Standartları Açısından Konsolide Finansal Raporlama**. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Tandoğan, H. (2010). **Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri**. C. xxiii II, Vedat Kitapçılık, İstanbul.
- Tanyıldız, H. (2007). *Türk Bankacılık Sisteminde Basel Iı Kriterleri Çerçevesinde Risk Yönetimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Tasca, R., and S. Zambelli (2005), **The Asset Securitization Activity in Italy: Current and Future Trends, in Structured Finance: Techniques, Products and Market**, Stefano Caselli and Stefano Gatti (editors), pp. 5-35, Berlin: Springer.
- Tavakoli, Janet (2008), **Structured Finance Collateralized & Debt Obligations: New Developments in Cash & Synthetic Securitization**, John Wiley & Sons, Inc.
- Tett, G. (2009). *Fool’s Gold: How the Bold Dream of A Small Tribe at Jp Morgan Was Corrupted by Wall Street Greed and Unleashed A Catastrophe*. Simon and Schuster.
- Thakor, A. V. (2015). “The Financial Crisis of 2007–2009: Why Did It Happen and What Did We Learn?”. **The Review of Corporate Finance Studies**, 4(2), 155-205.
- Thomas, M., & Woolridge, J. R. (1991). “The Wealth Effects of Asset-Backed Security Issues”. **The Pennsylvania State University Working Paper** (September 1991).

- TMSF. (2009a). *Türk Ticaret Bankası, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009b). *Bank Kapital, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009c). *Esbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009ç). *Yaşarbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009d). *Sitebank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009e). *Tarişbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009f). *Sümerbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009g). *Egebank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009ğ). *Bayındırbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009h). *Bank Ekspres, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009ı). *Etibank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009i). *Toprakbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009j). *Marmara Bank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009k). *İmpexbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009l). *İnterbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009m). *Kentbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009n). *Kıbrıs Kredi Bankası İstanbul Şubesi, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009o). *TYT Bank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009ö). *Yurtbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009p). *Egsbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009r). *İktisat Bankası, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009s). *İmar Bankası, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009ş). *Pamukbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009t). *Demirbank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.
- TMSF. (2009u). *Ulusal Bank, Raf Temizliği*. Ankara: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.

- TMSF (2011). **Raf Temizliği: TMSF Çözümleme Deneyimi**. TMSF Yayınları No: 20, İstanbul.
- Türküner, E. (2016). “Basel III Düzenlemeleri Çerçevesinde Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellemesi”. **1. Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies**, 2(3), 36.
- Vergi Konseyi, (2009). **Küresel Kriz ve Türkiye**. İstanbul: Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşlar Birliği, 8-9.
- Wahlen, J. M., Baginski, S. P., & Bradshaw, M. (2014). **Financial Reporting, Financial Statement Analysis and Valuation**. Nelson Education.
- Wiedman, C., H. Wier and A. Zybül (2003). “Whither the Pension Plan? Accounting Rules Mask Increasing Debt”. **Ivey Business Journal**, January/February 2003. Erişim adresi: <https://iveybusinessjournal.com/publication/pension-plans-accounting-rules-mask-increasing-debt/>. Erişim Tarihi: 12.01.2020
- Williams, M. (2010). **Uncontrolled Risk: Lessons of Lehman Brothers and How Systemic Risk Can Still Bring Down The World Financial System**. McGraw Hill Professional.
- Wood, A., Kellman, A., & Campus, C. H. (2013). “Risk Management Practices by Barbadian Banks”. **International Journal of Business and Social Research**, 3(5), 22-33.
- Xiao, Y. (2009). “French Banks Amid the Global Financial Crisis”. **IMF Working Paper**.
- Yalçın, K., Tanrıöven, C., Bal, H., Aksoy, E. E., & Kurt, Ç. (2014). **Finansal Teknikler ve Türev Araçlar**. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yel, T., Erdem, M. S. (2016). “Karlari İstikrarlı Hale Getirme Uygulamalarının Hisse Senetleri Borsa İstanbul’da İşlem Gören Şirketlerde Tespit Edilmesi”. **Mali Çözüm Dergisi**, 57-74.
- Yener, E., & Karakuş, R. (2012). “Sermaye Yapısı ve Firma Değeri İlişkisinin Farklı Aktif Büyüklüklerde Karşılaştırmalı İncelenmesi: İmkb 100 Firmaları Üzerine Bir Uygulama”. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 14(2), 75-98.
- Yeoh, P. S. (2007). **The Legal Implications of Off Balance Sheet Financing: A Comparative Analysis of UK and US Positions**. Erişim Adresi <http://wlv.openrepository.com/wlv/handle/2436/17614>
- Yıldırım, M. (2008). **Banka Muhasebesi**. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği.
- Yurdakul, F. (1996). **Ekonometride Yeni Eğilimler: Hendry Ve Sims Yöntemleri--Döviz Kuru Üzerine Bir Uygulama**. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zhang, L. (2009). “Economic Consequences of Recognizing Off-Balance Sheet Activities”. September 11, AAA 2009 Financial Accounting and Reporting Section FARS Paper. Erişim Adresi <http://ssrn.com/abstract=1266456>

EK- 1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar

Banka Adı	Adres	Y.K. Başkanı	Genel Müdür
Türkiye Bankacılık Sistemi			
Mevduat Bankaları			
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları			
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	Hacıbayram Mah. Atatürk Bulvarı No 8 Ulus Altındağ Ankara	Dr.Ahmet Genç	Hüseyin Aydın
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Barbaros Mah. Şebboy Sok. No 4/1 Ataşehir İstanbul	Recep Süleyman Özdil	Osman Arslan
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	Saray Mah. Dr. Adnan Büyükdeniz Cad. No 7/A-B Ümraniye İstanbul	Abdülkadir Aksu	Abdi Serdar Üstünsalih
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları			
Akbank T.A.Ş.	Sabancı Center 4. Levent İstanbul	Suzan Sabancı Dinçer	S.Hakan Binbaşgil
Anadolubank A.Ş.	Saray Mah. Toya Sok. No 3 Ümraniye İstanbul	Mehmet Rüştü Başaran	Namık Ülke
Fibabanka A.Ş.	Esentepa Mah. Büyükdere Cad. No 129 Şişli İstanbul	Hüsnü Mustafa Özyeğin	Ömer Mert
Şekerbank T.A.Ş.	Emniyet Evleri Mah. Eski Büyükdere Cad. No 1/1A Kağıthane İstanbul	Dr.Hasan Basri Gökten	Nariman Zharkınbayev(Vekil)
Turkish Bank A.Ş.	Vali Konağı Cad. No 1 Nişantaşı Şişli İstanbul	İbrahim Hakan Börteçene	Mithat Arıkan
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	Saray Mah. Sokullu Cad. TEB Kampüs C ve D Blok No 7A-7B Ümraniye İstanbul	Yavuz Canevi	Ümit Leblebici
Türkiye İş Bankası A.Ş.	İş Kuleleri Levent Beşiktaş İstanbul	Fusun Tümsavaş	Adnan Bali
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	Yapı Kredi Plaza D Blok Levent İstanbul	Yıldırım Ali Koç	Gökhan Erün
Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar			
Adabank A.Ş.	Büyükdere Cad. Rumelihan No 40 Kat 2 Mecidiyeköy İstanbul	Çağrı Seyfi	Metehan Özpekinsel(Vekil)
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	Büyükdere Cad. No 143 Kat 1-2 Esentepe Şişli İstanbul	İsmail Güler	Dr.Ömer Kalav
Yabancı Sermayeli Bankalar			
Türkiye’de Kurulmuş Yabancı Sermayeli Bankalar			
Alternatifbank A.Ş.	Ayazağa Mah. Cendere Cad. No:109M 2D Blok Sarıyer İstanbul	Omer Hussain I H Al-Fardan	Cenk Kaan Gür
Arap Türk Bankası A.Ş.	Valikonağı Cad. No 10 Nişantaşı İstanbul	Turgut Gülcihan	Wail J A Belgasem
Bank of China Turkey A.Ş.	Büyükdere Cad. No 209 Tekfen Tower Kat 21 4. Levent İstanbul	Bin Chen	Ruojie Li

EK-1. (devam)Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar

Burgan Bank A.Ş.	Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. No 13 Sarıyer İstanbul	Emin Hakan Eminsoy	Ali Murat Dinç
Citibank A.Ş.	Saray Mah. Ömer Faik Atakan Cad. No 3 Yılmaz Plaza Ümraniye İstanbul	Christopher Antony Teano(Vekil)	Ömer Emre Karter
Denizbank A.Ş.	Büyükdere Cad. No 141 Esentepe Şişli İstanbul	Hesham Abdulla Qassim Alqassim	Hakan Ateş
Deutsche Bank A.Ş.	Esentepe Mah. Büyükdere Cad. Tekfen Tower No 209 Kat 17-18 Şişli İstanbul	Frank Helmut Krings	Abidin Orhan Özalp
HSBC Bank A.Ş.	Esentepe Mah. Büyükdere Cad. No 128 Şişli İstanbul	David Gordon Eldon	Süleyman Selim Kervancı
ICBC Turkey Bank A.Ş.	Maslak Mah. Dereboyu/2 Cad. No 13 Sarıyer İstanbul	Xiangyang Gao	Shaoxiong Xie
ING Bank A.Ş.	Reşitpaşa Mah. Eski Büyükdere Cad. No 8 Sarıyer İstanbul	John T. Mc Carthy	Alper İhsan Gökgöz
MUFG Bank Turkey A.Ş.	Fatih Sultan Mehmet Mah. Poligon Cad. Buyaka 2 Sitesi No 8B C Blok Kat 20-21 Tepeüstü Ümraniye İstanbul	Ali Vefa Çelik	Masatoshi Ban
Odea Bank A.Ş.	Büyükdere Cad. Levent 199, No 199 Kat 33-40 Şişli İstanbul	Dr.Imad Itani	Mert Öncü
QNB Finansbank A.Ş.	Esentepe Mah. Büyükdere Cad. Kristal Kule Binası No 215 Şişli İstanbul	Dr.Mehmet Ömer Arif Aras	Temel Güzeloğlu
Rabobank A.Ş.	Esentepe Mah. Büyükdere Cad. Bahar Sok. River Plaza No 13 Kat 7 Ofis No 15-16 Şişli İstanbul		Alpaslan Yurdağül
Turkland Bank A.Ş.	19 Mayıs Mah. 19 Mayıs Cad. Şişli Plaza A Blok No 7 Şişli İstanbul	Michel Antoine Accad	Servet Taze
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Nispetiye Mah. Aytar Cad. No 2 Levent Beşiktaş İstanbul	Süleyman Sözen	Recep Baştuğ
Türkiye’de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar			
Bank Mellat	Büyükdere Cad. Binbirçiçek Sok. No 1 1.Levent İstanbul	Bahman Eskandari	Mohammadhossein Abbasi
Habib Bank Limited	Abide-i Hürriyet Cad. Geçit Sok. No 6/A Şişli İstanbul	İlker Zehir	Ayşe Şebnem Türkay
Intesa Sanpaolo S.p.A.	Meltem Sok. No 10 İş Kuleleri Kule 2 Kat 21 Levent Beşiktaş İstanbul	Marco Trevisan	Ufuk Cemal Bali
JPMorgan Chase Bank N.A.	Büyükdere Cad. No 185 Kanyon Ofis Binası Kat 8 Levent İstanbul	İrem Canan Silek	Mustafa Bağrıaçık
Société Générale (SA)	Nispetiye Cad. Akmerkez E-3 Blok Kat 10 Etiler İstanbul	Kadri Batu Çetin	Mehmet Şenol Saran

EK-1. (devam)Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar

Kalkınma ve Yatırım Bankaları			
Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları			
İller Bankası A.Ş.	Kızılırmak Mah. Ufuk Üniversitesi Cad. No 12 Çukurambar Çankaya Ankara	Ertan Yetim	Yusuf Büyük
Türk Eximbank	Saray Mah. Ahmet Tevfik İleri Cad. No 19 Ümraniye İstanbul	Bülent Aksu	Ali Güney
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	Saray Mahallesi Dr. Adnan Büyükdeniz Cad. No 10 Ümraniye İstanbul	Dr.Raci Kaya	İbrahim Halil Öztıp
Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları			
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	Büyükdere Cad. No 163 Zincirlikuyu Şişli İstanbul	Ahmet Çalık	Dr.Serdar Sümer
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	Tersane Cad. No 96 Diler Han Kat 8 Karaköy İstanbul	Ahmet Ertuğrul	Ömür Cantürk
Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.	Esentepe Mah. Büyükdere Cad. No:127 Astoria B/17 Şişli İstanbul	Mustafa Akın	Özay Balta
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	Aydınevler Mah. Kaptan Rıfat Sok. No 3 GSD Binası Küçükyalı Maltepe İstanbul	Akgün Türer	Engin Kam
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	Reşitpaşa Mah. Borsa İstanbul Cad. No 4 Sarıyer İstanbul	Mehmet Hakan Atilla	Gökhan Elibol(Vekil)
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	Büyükdere Cad. Nurol Plaza No 255 Kat 15/1502 Maslak Sarıyer İstanbul	Ziya Akkurt	Özgür Altuntaş
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	Meclisi Mebusan Cad. No 81 Fındıklı İstanbul	H.Ersin Özince	Ece Börü
Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları			
Bank of America Yatırım Bank A.Ş.	Büyükdere Cad. No 185 Kanyon Ofisi Bloğu Kat 11 Levent İstanbul	Banu Merve Başar	Hüseyin Keleşoğlu
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	Rüzgarlıbahçe Mah. Kumlu Sok. No 3 Kavacık Beykoz İstanbul	Kalman Schiff	Lori Hananel
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	Sultan Selim Mah. Hümeysra Sok. Pasha Plaza No 2/7 Kağıthane İstanbul	Jalal Gasimov	Hikmet Cenk Eynehan
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	Büyükdere Cad. Yapı Kredi Plaza, C Blok, Kat 15 Levent İstanbul	Tracy Jayne Clarke	Kaşif Atun

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : BALCI, Tolga
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri :

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Doktora	Gazi Üniv. / Muhasebe Finansman	2021
Yükseklisans	Ankara Üniv. / Finans	2009
Lisans	Gazi Üniv. / İşletme	2007
Lise	Çapa Anadolu Öğretmen Lisesi	2000

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2010 – devam ediyor	T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Uzman

Yabancı Dili

İngilizce

Hobiler

Spor, Kitap okuma, Gezi, Sinema

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

